

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

**ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
TEPKİLERİ, BAĞLANMA TARZLARI VE KİŞİLERARASI ŞEMALARININ
İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hilal ÇELİK

İstanbul- 2006

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı

**ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
TEPKİLERİ, BAĞLANMA TARZLARI VE KİŞİLERARASI ŞEMALARININ
İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hilal ÇELİK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Betül AYDIN

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

**ÜNİVERSİTE BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SALDIRGANLIK
TEPKİLERİ, BAĞLANMA TARZLARI VE KİŞİLERARASI ŞEMALARININ
İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hilal ÇELİK

Danışmanı: Prof. Dr. Betül AYDIN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yıldız GÜVEN

Jüri Üyesi: Yar. Doç. Dr. Semai TUZCUOĞLU

Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

İstanbul-2006

ÖNSÖZ

İnsanlar genelde başka bir bireyle karşı karşıya kaldığında kendilerini karşısındaki kişinin duygularını, düşüncelerini davranışlarını anlama, (örn: “ eğer bunu onlara yaparsam onlar ne yaparlar”, “bunu söylerken aslında ne demek istedi?”, “neden sürekli bana bunu yapıyor?” vb...) ve onlarla etkileşim kurma çabası içine girme eğiliminde bulurlar. Bu insanın doğasında var olan bir özelliktir. Başka bir deyişle insanlar, sürekli olarak ilişki içinde buldukları bireylerin ve kendilerinin davranışlarını anlama ve sezinleme çabası içerisindeyler. Kişilerarası ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürmesi, bireylerin birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlama, yorumlama süreçleriyle doğru orantılı olduğu kadar, bireylerin kendi duygu, düşünce ve davranışlarını gözden geçirmesi, anlaması ve yorumlaması ile de yakından ilişkilidir. Kendi duygularının farkına varmış, olumsuz duygulanımları ile sağlıklı bir şekilde başa çıkabilen, psikolojik olarak olgun, kendilik farkındalığı yüksek bireyler, psikolojik açıdan sağlıklı bireylerdir. Bu bireylerin gerek sosyal, gerekse yakın ilişkileri olumlu bir çerçevede işlerlik gösterir. Türkiye toplumun en önemli yapı taşlarından olan üniversite gençliği, toplumsal ilerlemenin anahtarı konumundadır. Gerek kendiyile barışık, gerekse kişilerarası ilişkilerinde sağlıklı duygulanımlar yaşayan ve bunu bilişsel ve davranışsal düzeye aktaran, olumsuz duygulanımları ile adaptif bir şekilde başa çıkabilen üniversite gençliği, toplumsal ilerlemede çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu noktadan hareketle bu araştırmada, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmamda bilgisi, hoşgörüsü ve desteğini esirgemeyen ve her konuda yardımcı olan değerli hocam ve tez danışmanın Prof. Dr. Betül AYDIN'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Verilerin toplanmasında, değerlendirilmesinde ve her türlü aşamada beni büyük bir sabırla ve özenle dinleyen, aldığım tüm önemli ve güzel kararların en güzel destekleyicisi ve yol göstericisi sevgili arkadaşım, dostum ve hocam Seval İMAMOĞLU'na en içten teşekkürleri borç bilirim.

Ayrıca araştırmamda emeği geçen ve bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Müge AKBAĞ, Dr. Mustafa OTRAR ve değerli arkadaşım Oya ONAT'a ile yardımlarını ve önerilerini esirgemeyen değerli hocalarıma ve sevgili arkadaşlarıma da en içten teşekkürlerimi sunarım. Son olarak hayatımın her alanında bana destek olan ve sabrını esirgemeyen aileme ve özellikle stresli günlerimde yanımda olan ablalarıma çok teşekkür ederim.

Hilal ÇELİK
İstanbul, 2006

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiyi sınamaktır. Bu amaçla katılımcıların saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları liseden mezun olunan alan, cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri açısından incelenmiştir. Araştırmada ayrıca, katılımcıların saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzlarına ve kişilerarası şemalara göre yordanıp yordanmadığı da sınanmıştır.

İlişkisel tarama modeli niteliğindeki bu araştırmanın evrenini, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim, Teknik Eğitim ve Fen-Edebiyat Fakültesi birinci sınıf öğrencileri; örneklemini ise, bu fakültelerin farklı bölümlerinde öğrenim gören 271 kız ve 216 erkek, birinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Verilerin analizinde, Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Tekniği, Çoklu Regresyon Analizi, Bağımsız Grup t Testi, Mann Whitney-U Testi, Kruskal Wallis-H Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniklerinden yararlanılmıştır. Varyans analizi sonucunda, farkın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarına göre yordandığı sonucuna ulaşılmıştır. Demografik değişkenlerden liseden mezun olunana alan değişkenine göre, saldırganlık tepkilerinin farklılaşmadığı, buna karşın bağlanma tarzlarının ve kişilerarası şemaların farklılaştığı; cinsiyet değişkenine göre ise, saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzlarının ve kişilerarası şemaların farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Anne-baba birliktelik durumu değişkeninin saldırganlık tepkilerinde farklılığa yol açtığı buna karşın bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar üzerinde farklılık yaratmadığı, benzer şekilde, anne eğitim düzeyinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar üzerinde farklılığa yol açmadığı, buna karşın baba eğitim düzeyinin sadece bağlanma tarzları üzerinde bir farklılığa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

SUMMARY

The aim of this research is to examine the relationships among aggression responses, attachment styles and interpersonal schemas of senior students. In this research, the variables were also investigated correlationally with respect to graduation department of high school, gender, status of parents (together or separate), and educational status of parents. In addition, the predictivities of attachment styles and interpersonal schemas on aggression responses were examined too.

The research was performed in accordance with the correlationally scanning model. The subjects were freshman students of Marmara University in different departments of Atatürk Education Faculty, Technical Faculty, Arts and Sciences Faculty. There were 487 freshman students, 271 being female, 219 being male.

Pearson Moment Correlation Techniques, The Independent Group t Test, Multiple Regression Analysis, Mann Whitney-U, Kruskal Wallis- H test and ANOVA were used to analyze the row data.

The result showed that attachment styles and interpersonal schemas of freshman students correlate with their aggression responses. Moreover, aggression responses were predicted by attachment styles and interpersonal schemas.

In terms of demographic variables, graduation department of high school had no any effect on aggression responses, but effect on attachment styles and interpersonal schemas. Gender, yielded differences on aggression responses, attachment styles and interpersonal schemas. As another variable, status of parents (together/separate) had an effect on aggression responses while no effect on attachment styles and interpersonal schemas. Educational levels of mothers, leads to any effect on aggression responses, attachment styles and interpersonal schemas. However educational levels of fathers had an effect on only attachment styles.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iii
SUMMARY.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	11
1.3. Önem	13
1.4. Sayılıtlar	14
1.5. Sınırlılıklar.....	14
1.6. Tanımlar ve Kısaltmalar	15
2. İLGİLİ LİTERATÜR	17
2.1. SALDIRGANLIK	17
2.1.1.Saldırganlık ve Saldırganlık Tepkileri.....	17
2.1.2. Saldırganlığın Gelişimsel Seyri	22
2.1.3.Saldırganlığın Sebepleri.....	23
2.1.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Görüş ve Yaklaşımlar.....	29
2.1.4.1. Biyolojik Temelli Kuramlar	39
2.1.4.2. İçgüdü Kuramları	32
2.1.4.2.1. Psikanalitik Kuram.....	33
2.1.4.2.2 Etolojik Kuram.....	37
2.1.4.3. Engellenme – Saldırganlık (Dürtü) Kuramı	37
2.1.4.4. Yeniden Formüle Edilmiş Engellenme - Saldırganlık (Dürtü)Hipotezi	39
2.1.4.5. Sosyal Öğrenme Kuramı	41
2.1.4.6. Sosyal Bilişsel Bilgi İşleme Modeli	44

2.2. BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE BAĞLANMA TEORİSİ.....	48
2.2.1. Bağlanma ve Bağlanma İlişkilerinin Gelişimi.....	48
2.2.2. Bağlanma Davranışları	52
2.2.3. Bağlanma Davranışlarının Temel Özellikler:.....	55
2.2.4. Bağlanma Teorisi ve Nesne İlişkileri Kuramı:	56
2.2.5. Zihinsel Modeller.....	57
2.2.6. Bağlanma Davranışına Etki Eden Faktörler	61
2.2.7. Gelişim Dönemleri ve Bağlanma Tarzları.....	65
2.2.7. 1.Çocukluk Dönemi ve Bağlanma.....	65
2.2.7. 2. Ergenlik Dönemi ve Bağlanma.....	67
2.2.7.3. Yetişkinlik Dönemi ve Bağlanma.....	69
2.3. KİŞİLERARASI ŞEMALAR VE İLİŞKİLER	75
2.3.1.Şema Kavramı ve Tanımları	75
2.3.2. Benlik Şemaları.....	79
2.3.3. Safran'ın Bilişsel Kişilerarası ve Kişilerarası Şema Yaklaşımı	82
2.3.4. Kişilerarası Kuram ve İlişkiler.....	88
2.3.5.Kişilerarası Döngüsel Sistemler.....	93
2.3.6. Kişilerarası Tamamlayıcılık.....	101
2.3.7. Kişilerarası Baskınlık/Başatlık Ve Birliktelik / Yakınlık	106
2.3.8. Kişilerarası Şemalar ve Bağlanma Kuramı.....	109
2.4. SALDIRGANLIK, BAĞLANMA TARZLARI VE KİŞİLERARASI ŞEMALAR İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	112
2.4.1. Saldırganlık İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	112
2.4.2. Bağlanma ve Bağlanma Tarzları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar.....	126
2.4.3. Kişilerarası Şemalar, İlişkiler Ve Tamamlayıcılık İle İlgili Yapılan Araştırmalar	134
3. YÖNTEM	143
3.1. Araştırma Modeli	143

3.2. Evren ve Örneklem.....	144
3.2.1. Evren.....	144
3.2.3. Örneklem	144
3.3. Veri Toplama Araçları.....	144
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	145
3.3.2. Saldırganlık Ölçeği	145
3.3.3. İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA).....	146
3.3.4. Kişilerarası Şema Ölçeği; (KŞÖ).....	148
3.4. Verilerin Toplanması.....	149
3.5. Verileri Çözümleme Yöntemleri	150
4. BULGULAR	153
5. TARTIŞMA ve YORUM	219
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	248
6.1. Sonuç.....	248
6.2. Öneriler.....	255
KAYNAKÇA	258
EKLER	282
Ek I: Kişisel Bilgi Formu.....	283
Ek II: Saldırganlık Ölçeği.....	284
Ek III: İlişki Ölçekleri Anketi.....	285
Ek IV: Kişilerarası Şema Ölçeği	286

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1 : Bölüm Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	153
Tablo 4.2: Alan Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	154
Tablo 4.3 : Cinsiyet Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	154
Tablo 4.4: Anne-Baba Birliktelik Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	155
Tablo 4.5: Annenin Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	155
Tablo 4.6: Babanın Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri.....	156
Tablo 4.7: Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Toplam ve Alt Boyut Puanlarının N , \bar{x} , $Sh_{\bar{x}}$ ve ss Değerleri.....	156
Tablo 4.8 Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Ölçeğinden Aldıkları Puanların N , \bar{x} , $Sh_{\bar{x}}$ ve ss Değerleri.....	157
Tablo 4.9: Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Şema Ölçeğinden Aldıkları Puanların N , \bar{x} , $Sh_{\bar{x}}$ ve ss Değerleri.....	157
Tablo 4.10: Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Bağlanma Tarzları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	158
Tablo 4.11: Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ile Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	159
Tablo 4.12: Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	160
Tablo 4.13: Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Kişilerarası Şemalarının Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar.....	161
Tablo 4.14: Toplam Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	162

Tablo 4.15: Fiziksel Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	163
Tablo 4.16: Sözel Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.	164
Tablo 4.17: Öfkenin Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	164
Tablo 4.18: Düşmanca Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	165
Tablo 4.19: Dolaylı Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	166
Tablo 4.20: Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	166
Tablo 4.21: Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	167
Tablo 4.22: Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	168
Tablo 4.23: Öfkenin Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	168
Tablo 4.24: Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	169
Tablo 4.25: Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	169
Tablo 4.26: Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	170
Tablo 4.27: Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan	

Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	171
Tablo 4.28: Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	171
Tablo 4.29: Öfkenin Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	172
Tablo 4.30: Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	173
Tablo 4.31: Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	173
Tablo 4.32: Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	174
Tablo 4.33: Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	175
Tablo 4.34: Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	176
Tablo 4.35: Öfkenin Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	176
Tablo 4.36: Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	177
Tablo 4.37: Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	177

Tablo 4.38: Toplam Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	179
Tablo 4.39: Fiziksel Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	179
Tablo 4.40: Sözel Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	180
Tablo 4.41: Öfke Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	180
Tablo 4.42: Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	181
Tablo 4.43: Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	181
Tablo 4.44: Korkulu Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	182
Tablo 4.45: Korkulu Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	183
Tablo 4.46: Kayıtsız Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	183
Tablo 4.47: Saplantılı Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	184
Tablo 4.48: Güvenli Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere	

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	184
Tablo 4.49: Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	185
Tablo 4.50: Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	186
Tablo 4.51: Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	186
Tablo 4.52: Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	187
Tablo 4.53: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	187
Tablo 4.54: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	188
Tablo 4.55: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	189
Tablo 4.56: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere	

Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	189
Tablo 4.57: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	190
Tablo 4.58: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	191
Tablo 4.59: Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	191
Tablo 4.60: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	192
Tablo 4. 61: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	193
Tablo 4.62: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	193
Tablo 4.63: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	194
Tablo 4.64: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek	

Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	195
Tablo 4.65: Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerleri Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	195
Tablo 4.66: Saldırganlık Tepki (Toplam , Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	196
Tablo 4.67: Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	197
Tablo 4.68: Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	198
Tablo 4.69: Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	200
Tablo 4.70: Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Anne- Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	201
Tablo 4.71: Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları.....	202
Tablo 4.72: Toplam Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	203
Tablo 4.73: Fiziksel Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek	

Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	203
Tablo 4.74: Sözel Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	204
Tablo 4.75: Öfke Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	204
Tablo 4.76: Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	205
Tablo 4.77: Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	205
Tablo 4.78: Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	206
Tablo 4.79: Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	206
Tablo 4.80: Saplantılı Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	207
Tablo 4.81: Güvenli Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	207
Tablo 4.82: Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	208
Tablo 4.83: Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı	

Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	209
Tablo 4.84: Kişilerarası Şemalarının Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	210
Tablo 4.85: Toplam Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	211
Tablo 4.86: Fiziksel Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	211
Tablo 4.87: Sözel Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	212
Tablo 4.88: Öfke Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	212
Tablo 4.89: Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	213
Tablo 4.90: Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	213
Tablo 4.91: Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	214
Tablo 4.92: Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	214
Tablo 4.93: Saplantılı Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	215

Tablo 4.94: Güvenli Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	215
Tablo 4.95: Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	216
Tablo 4.96: Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	217
Tablo 4.97: Kişilerarası Şemalarının Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları.....	218

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil. 1: Sosyal Öğrenme Kuramı ve Saldırganlık.....	42
Şekil.2: Bilgi İşleme Aşamaları.....	45
Şekil. 3: Sosyal-Bilişsel Bilgi İşleme Mekanizmalarına Göre Saldırgan Davranışın Ana Hatları.....	47
Şekil. 4: Yetişkin Bağlanma Modeli.....	73
Şekil. 5: Leary'nin Kişilerarası Döngüsel Modeli.....	96
Şekil. 6: Carson'nin Kişilerarası Döngüsel Modeli.....	97
Şekil. 7: Kiesler'in Kişilerarası Döngüsel Modeli.....	101
Şekil. 8: 1982 Kişilerarası Döngüsel Sisteme Göre Tamamlama Parçaları.....	104

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Saldırganlık ve şiddet olarak tanımlanan pek çok davranış, günümüzde giderek çoğalmakta ve şekil değiştirmektedir. Silahların ulaşılabilirliği, küresel ısınma, evde ve okullarda çocuklara uygulanan şiddet, medyada eğlence amaçlı yayınlanan saldırganlık içerikli sahneler vb... günümüz modern toplumlarında şiddetin ve saldırganlığın boyutunun ve şeklinin tırmanarak artmasına neden olmaktadır (Anderson & Bushman, 2002)

Üzerinde önemle durulan kavramlardan biri olan “saldırganlık” insanoğlunun var olduğu günden beri varlığını sürdüren bir davranış biçimidir. Çocukların oyunlarındaki kavgalardan, sokak çatışmalarından ve savaşa kadar, bir insanın bir diğer varlığa acı verme çabası, belki de üzerinde en çok araştırma yapılmış insan davranışlarından biridir (Burger, 2006). Günümüzde de çok popüler bir araştırma konusu olan “Saldırganlık” genel olarak, canlı veya cansız herhangi bir varlığa karşı fiziksel ve/veya duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Berkowitz,1987).

Saldırganlık üzerinde araştırma yapan ilk araştırmacılardan Berkowitz (1962), Dollard ve arkadaşları (1939) saldırganlığı ilk olarak, başka bir nesneye ya da kişiye zarar verme amacı güden davranış biçimi olarak tanımlamışlardır. Saldırganlık üzerine yapılan bu tanım, başka araştırmacılar tarafından desteklenmekle beraber, saldırgan davranışların farklı alt-tipler içinde değerlendirmeye alınarak tanımlanmasını daha uygun bulunmuştur. Bu alanda araştırma yapan birçok araştırmacı, başkasına acı veren ya da zarar verici etkisi olan her davranışın, saldırganlık başlığı altında toplanarak sınıflandırılmasının doğru olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu araştırmacılar saldırganlığın temel ögesi olarak “niyet”, kavramından bahsederler. Pek çok araştırmacı, tek başlık altında saldırgan davranışları tanımlamak yerine, farklı saldırganlık türlerinin var olduğunu ve bunların birbirinden farklı tanımlanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna dayanak noktası olarak da araştırmacılar, farklı uyaranların, farklı fizyolojik, psikolojik ve zihinsel süreçlere birleşerek birbirinden farklı saldırganlık türlerinin oluşumuna kaynaklık etmesini göstermektedirler (Gehlbach, 2000; Morris, 2002; Lui, 2004).

Saldırganlık türleri ile yapılan bir sınıflandırmalardan biri klinik odaklı çalışmaları ile öne çıkan isim olan Feshbach (1970), tarafından yapılmıştır. Onun sınıflandırmasında saldırganlık 2 alt tipe ayrılaştırılarak tanımlanmıştır. *Birinci Alt Tip*: “Duygusal”, “tepkisel”, “koruyucu”, “atılğan” ya da “sıcakkanlı” saldırganlık olarak adlandırılır. Bu tip saldırganlık, başkaları tarafından başlatılan fiziksel ya da sözel saldırıya karşı verilen sert tepki olarak tanımlanır. Bu saldırganlık türü, nispeten duygusal üstünlük ve kontrol kurmayı amaçlamaktadır. *İkinci Alt Tip ise*: “yıkıcı”, “araçsal”, proaktif” ya da “soğukkanlı” saldırganlık olarak adlandırılır. Bu saldırganlık türü ise; başkalarına karşı üstünlük, hakimiyet kurmayı ve onlara hükmedip kontrol etmeyi amaçlayan davranış biçimleri olarak tanımlanır (Lui, 2004).

Dodge ve Coie (1987), ise saldırganlığı iki başlık altında sınıflandırarak tanımlamayı daha uygun bulmuş ve buna bağlı olarak saldırganlığı tepkisel (reactive) ve proaktif (proactive) saldırganlık başlıkları altında değerlendirmişlerdir. Tepkisel saldırganlık; sezilen bir tehdide, korkutucu bir olaya ya da düşmanlık niyeti taşıyan belirli ya da belirsiz kışkırtıcı davranışlara karşı verilen koruyucu/savunmacı ya da misilleyici tepki olarak tanımlanmıştır. Tepkisel saldırganlığın amacı, algılanan tehdidi ortadan kaldırmaktır. Buna karşın proaktif saldırganlık ise, ortada herhangi bir kışkırtıcı olmadan başkalarına karşı zarar vermeyi, üstünlük ya da baskı kurmayı amaçlayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Marcus & Kramer 2001).

Saldırganlık ile ilgili yapılan pek çok araştırma, saldırganlığın her zaman açık ya da örtük bir tehdide karşı verilen bir tepki olmayıp bazen de zihinsel rahatsızlıkların ve/veya çeşitli kişilik bozuklukların, hastalıkların (epilepsi, alkolizm, şizofreni, vb...) bir sonucu olarak ortaya çıkabilen bir davranış biçimi olduğunu da ortaya koymuştur (Liu, 2004).

Saldırganlığı davranış analizi boyutunda inceleyen Buss (1961) ve Schacter (1970) ise, saldırganlığın her zaman öfke yaşantısından kaynaklanmadığını, öfke yaşantısının bazı durumlarda saldırganlığa sebebiyet verdiğini, öfke yaşantısının sonucu saldırganlığın geliştiği, doğduğu şeklinde bir genellemeye yapmışlardır. Öfke istem dışı bir tepki olarak belirirken, saldırganlık edimsel bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır görüşünü benimsemişlerdir (Aydın, 1997,s: 78).

Ferris ve Grisso (1996), saldırganlığı, olumlu ve olumsuz saldırganlık olmak üzere ikiye ayırarak tanımlamayı uygun bulmuştur. Olumlu saldırganlık, bireyin fiziksel mevcudiyetini ve bireyselliğini korumasına yardımcı olan, bireylerin sosyal çevresinde kendi bireysel egemenliklerini, üstünlükleri kurmasında ve bunun derecesini arttırarak devam ettirmelerine yardımcı olan araç niteliğindeki saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır. Olumsuz saldırganlık ise, her iki taraftan birini hem kurban, hem de suçlu durumuna düşürecek, fiziksel tahribatın yüksek olduğu, psikolojik ve duygusal travmaların yaşandığı ve ayrıca finansal kayıpları da neden olabilecek nitelikteki olumsuz, zarar verici davranışları içeren saldırganlık türü olarak tanımlanmıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında, pek çok kuramcı saldırganlığı ve onun oluşumuna sebebiyet veren unsurların ne olduğu üzerinde araştırmalar yapmış ve saldırganlığın ne olduğu ve neden kaynaklandığı üzerine görüşlerini bildirmişlerdir. Pek çok araştırmacı, saldırganlığı, acılarla veya engellenmeyle tetikleniş olan insanın evrimsel geçmişinin bir kalıntısı olarak kavramsallaştırmıştır. Bu görüşün önde gelen savunucularından biri olan Freud, saldırganlığı doyum sağlayıncaya kadar tırmanan, açlık ve susuzluk dürtüleri gibi doğuştan gelen bir dürtü olarak ele almıştır. Ona göre toplumun önemli işlevlerinden biri, saldırganlık dürtüsünü yapıcı ve sosyal açıdan kabul edilebilir kanallara yönltebilmektir (Morris, 2002). Tıpkı Freud gibi Lorenz'de, saldırganlığın doğuştan kazanılmış bir güdü olduğunu savunur ve saldırganlığı esas olarak dış uyaranlara karşı tepki değil, insanın içinde gömülü, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatımını bulacak bir uyarılma olarak tanımlar (Fromm, 1993;s:38).

Tarihsel süreçte Freud ve Konrad Lorenz gibi pek çok araştırmacı, insan ve hayvan davranışlarında gözlemlenen saldırganlığın doğal olduğu kanısındayken, onlara alternatif olarak başka araştırmacılar, saldırganlığın Freud ve Lorenz'in ileri sürdüğü gibi bir içgüdü olmadığı görüşünü benimsemişlerdir (Liu, 2004). İnsanlardaki saldırganlığın acıya veya engellenmeye karşı doğuştan gelen bir davranım olmadığına ve boşaltılıncaya kadar zaman zaman biriken bir saldırganlık dürtüsünün bulunmadığına ilişkin bilgilerin temelinde öğrenme psikologların ileri sürdüğü görüşler yatmaktadır. Öğrenme psikologları saldırganlığın da tıpkı diğer tüm davranışlar gibi, sonradan öğrenilen bir davranış biçimi olduğunu savunurlar. (Morris, 2002). Sosyal öğrenme kuramına göre birey saldırgan davranışı başkalarının gösterdiği benzer davranışları gözleyerek, bunları örnek alma yolu

ile taklit ederek öğrenirler. Bireyler kendilerini, saldırgan davranış gösteren bireylerin yerine koyarak onlarla özdeşleşir ve bu yola öğrenme gerçekleşir (Kulaksızoğlu.2000.s:241).

Tarihsel süreçte saldırganlığı açıklayan bir diğer görüş ise davranışçı ekolü savunan kuramcılardan gelmiştir. Engellenme-Saldırganlık Hipotezi olarak kavramsallaştırılan görüşe göre saldırganlığın ortaya çıkması için daima bir engellenme durumuna ihtiyaç vardır ve saldırganlık daima engellenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Nevarki Dollard ve arkadaşlarının ortaya attığı bu görüş kısa zamanda sorgulanmaya başlanmış ve sonuç olarak engellenmenin saldırganlığın oluşumunda önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmiş olmasına karşın, engellenmenin her zaman saldırganlığa yol açtığı ve saldırganlığın zorunlu olarak engellenmeden kaynaklandığı görüşü reddedilmiştir (Well & Miller, 1993).

Engellenme saldırganlık hipotezini yeniden ele alan ve üzerinde değişiklikler yapan Berkowitz (1987), engellenmenin belirli koşullar altında olumsuz duygular ürettiğini ve bu olumsuz duygular neticesinde engellenmenin saldırganlığı doğurduğunu ileri sürmüştür. Berkowitz, olumsuz duygulanım ile birlikte engellenmenin, saldırganlığı meydana getirebilmesi için önemli olan koşullardan biri olarak o anda çevrede bulunan saldırganlık ipuçlarını göstermiştir.

Saldırganlık doğuştan var olan ve evrensel bir olgu olsa bile bu olgu, bireylerin gelişimine paralel olarak değişime uğrar. Doğum andan itibaren bireyin kendi kendine yetebilen bir kişi haline gelmesine kadar geçen sürede, bireylerin gelişiminden ve bakımından başkaları sorumludur. Başkaları olarak nitelendirilen bu kişiler, çoğunlukla bireylerin ebeveynleri ya da bakımını üstlenen kişilerdir. Doğduğu andan itibaren insan yavrusu, başkaları ile özellikle bakım veren kişi ile ilişki kurmaya hazırdır. İşte insanoğlunun saldırgan davranışlarının oluşumunda, bu davranışları ifade ediş biçimlerinde ve bu davranışlarla başa çıkma tarzlarının nasıl olacağını belirleyen unsurlar arasında ilişkide bulunduğu bireylerin, özellikle ilk ilişkilerinin olduğu sosyal çevresinin yani anne-babalarının rolü oldukça büyüktür.

Bu doğrultuda ruhsal yaşamın ve diğer insanlarla olan ilişkilerin önemi üzerinde duran Freud, yaşamın ilk yıllarında çocuğun ilk ilişki kurduğu insanların onun yaşamında başka şeylerle kıyaslanamayacak kadar önemli bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmüştür. Çocuğun bu kişilerle (bakımını üstlenen kişi, çoğunlukla annesi ve diğerleri) bağı, sevgi veya nefretle de olsa ya da daha sıkça rastlandığı gibi sevgi ve nefretle karışık da olsa bu geçerlidir. İlk ilişkilerin önemi bir bakıma bağlılıkların daha sonraki ilişkilerin yapamayacakları kadar çocuğun gelişim yönüne etki etmesinden kaynaklanmaktadır (Brenner,1998).

Bilinen bir gerçek vardır ki o da, insan sahip olduğu beyin sistemi sayesinde yaşamın ilk yıllarından başkaları ile duygusal ilişkiler geliştirmeye ve geliştirdikleri bu ilişkileri şekillendirme ve devamlılığını sağlama becerisine sahip olduğu gerçeğidir. Yaşamın ilk yılları özel ve sağlıklı ilişkiler kurmak için oldukça kritik bir evredir. Bu evrede yani bebeklik ve çocukluk döneminde empati, kaygı paylaşımı, saldırganlığın ketlenmesi, sevme-sevilme, mutluluk, bağlanma vb... davranışların temeli ve bu davranışların niteliğinin nasıl olacağı belirlenir (Perry, 1996).

Freud'un yakın ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişimi hakkındaki gerçeklik içgörüsü algısı görüşlerinden etkilenen John Bowlby, bağlanma teorisini bu temeller üzerine kurmuştur. Bağlanma teorisi, bireyin geçmiş ilişkilerindeki deneyimlerinin, kişinin bugünkü ve gelecekteki ilişkileri ve kişilerarası davranışlarına dair olan beklentilerini etkilediğini ileri sürmektedir (Aloian, 2003).

Bağlanma, önemli diğerleri ile kurulan çok güçlü duygusal bağ olarak kavramsallaştırılabilir. Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978); Sroufe ve Waters (1977), yaptıkları çalışmalarda bağlanma sisteminin çocuğun keşif davranışlarını ve güvenlik hissini pekiştirici, kolaylaştırıcı ve devam ettirici bir işleve sahip olduğunu açıklamışlardır. Bebeğin bakıcısı ile kurduğu bağlanma ilişkisinin niteliği, “güvenlik hissi”nin temelini de oluşturmaktadır (Barthoolmew ve Horowitz, 1991).

Bu noktada bakım veren kişiyle (anne ya da bakıcı) kurulan kaliteli ve sağlıklı bağ, daha sonra başkaları ile kurulacak olan ilişkilerin ve bağında niteliğini belirler. Bakım

veren kişiyle kurulan olumsuz, zayıf nitelikteki bağın etkileri yaşamın diğer dönemlerinde duygusal ve davranışsal problemlerin yaşanmasına kaynaklık edebilir (Perry, 1996).

Bağlanma teorisine göre bebek dünyaya geldiği andan itibaren bakım veren kişi ile yakınlık kurabilmek için, bir takım bağlanma davranışları sergiler. Bağlanma davranışı, bebek ile bakımını üstlenen kişi (çoğunlukla anne) arasında kurulan, bebeğin hem keşfetme hem de güven ihtiyacını giderecek ortamı sağlamak amacıyla fiziksel yakınlığı güçlü tutacak duygusal bağlanmayı sağlayan her tür davranış, olarak tanımlanır (Bowlby, 1977, s.203).

Bowlby, bağlanma sisteminin, koruma ve bakım hizmeti veren bağlanma figürü ile yakınlığı devam ettirme koşuluyla, bebeğin hayatta kalma şansını arttıran biyolojik bir işlevi olduğunu savunur. Bağlanma kuramında bebek yetenekli, meraklı, çevreyle iç içe geçmiş, bunun yanı sıra; ürkek, yardıma muhtaç ve tamamıyla bakım veren kişiye bağımlı bir varlık olarak tanımlanır (Shaver ve Mikulincer, 2002).

Bebek ve bakıcısı ile kurulan bağ, bebek için hayati bir fonksiyona sahiptir. Bebeğin bakıcısından yeterli bakım alamaması veya bakımdaki çeşitli eksiklikler güvensiz bağlanmanın gelişimine sebebiyet verebilir. Bebek ve bakıcısı arasında kurulan bu bağ (güvensiz) ilişkisi, yaşamın diğer dönemlerinde bireyin kişilerarası ilişkilerine olumsuz yönde etki etmektedir (Bradford, Lyddon,1994).

Bowlby,'e göre, yaşamın ilk yıllarında (özellikle ilk yılında) ebeveyne güvenli bağlanan bebek, ileriki yıllarda çevresindeki insanlar ve dünya ile ayrılık kaygılarının yön vermediği ilişkilere girebilir. Bu ilişkilerde yakınlaşma ve uzaklaşmanın yarattığı kaygılara, güven ve güvenlik duyguları ile tahammül edebilir. Güvenli bağlanma, ebeveyn bebekle olmadığı zamanlarda, bebekle birlikte kalan koruyucu gibidir. Güvensiz ve kaygılı bağlanan bebekler, ebeveyn ayrılığını, büyük bir kaygı ile yaşarlar ve bu durumu protesto ederler. İsyanları bir süre sonra umutsuzluğa dönüşen, çevrelerine ilgisizleşen, ebeveyn gidişinden oldukça etkilenen bebek, dönüşünde ona da ilgisiz kalabilir (Erten, 2003).

Bowlby'e göre temel bakım veren kişi (özellikle anne) ile yaşanan deneyimler, kişinin benliğine, içinde yaşadığı dünyaya ve ilişkilerine dair inanç ve beklentilere yön vermektedir. Bowlby, bağlanma figürü ile ilk etkileşimler sonucu oluşan bu temsilleri, benliğe ve başkalarına dair geliştirilen içselleştirilmiş zihinsel modeller olarak adlandırır. Bu zihinsel modeller, bağlanma figürü ve benliğe ilişkin inançları, duygusal değerlendirmeleri ve beklentileri de kapsayan dinamik temsillerdir. Bağlanma figürü ile kurulan ilişkiyi referans noktası olarak alan bu beklentiler, inançlar ve duygusal değerlendirmeler, bireyin kişilerarası alandaki algılarını biçimlendirir ve gelecekte kuracağı ilişkilerdeki inançlara, duygulara ve davranışsal sistemlere rehberlik eder. Bu zihinsel temsillerin bazıları bilinçli olabildiği gibi, bazıları da bilinçsiz olup birbirleriyle tamamiyle tutarlı ya da bütünleşmiş olmak zorunda değildir (Levy, Blatt ve Shaver, 1998; Ziv, Oppenheim, Schwartz, 2004).

Bowlby içselleştirilmiş zihinsel temsillerin kolay kolay değişmeyeceği, bu temsillerin yaşam boyu kararlılık gösterme eğilimde olduğu görüşündedir. İçselleştirilmiş temsiller, bireyin kişilerarası ilişkilerinde kendine ve diğerlerine ilişkin beklentilerinin ve yorumlamalarının nasıl olacağını belirleyen temsillerdir (Bradford, Lyddon, 1994).

Bowlby, zihinsel temsillerini sadece çocuğun ailesi ile olan ilişkisindeki bilişlerini uygulanımlarını ve davranışlarını etkilemediğini, aynı zamanda bireyin yakın ilişkilerini de örneğin arkadaşlık ve romantik ilişkilerini de etkilediğini öne sürmektedir. Bireyin arkadaşlıklarına ve romantik ilişkilerine ait olan zihinsel temsilleri, bireyin bu ilişkilerdeki davranış tarzlarına etki ettiği öne sürülmektedir. Bu bakış açısına göre anneyle/bakım veren kişiyle kurulan bağlanma ilişkisi, bireyin daha sonra akranlarıyla kuracağı ilişkilerin belirleyicisi olabilir. Yapılan çalışmalar, anneyle kurulan güvenli bağlanma modelinin arkadaş ilişkilerinin niteliği ile ilişkili olduğunu bildirmektedir. Sonuç olarak şu söylenebilir ki, ebeveyn-çocuk bağlanma tarzı ve yaşantıları, çocuğun akranlarıyla olan ilişkilerine ve akranlarına dair zihinsel modellerinin oluşumuna aracılık edebilmektedir (Furman, Simon, Shaffer, Bouchey, 2002).

Freud gibi kişilerarası ilişkilerin önemine ilk vurgu yapan bir diğer isimde Sullivan'dır. Sullivan'a göre (1953), insanın gelişimini ve onu anlamının en iyi yolu, bireyin kişilerarası ilişkilerinde sergilediği davranışları incelemektir.

Sullivan, çalışmalarında ilişkiler ve iletişim üzerinde odaklanmış ve kişiliğin içselleştirilmiş temsillerin bir sonucu olarak geliştiğini ifade etmiştir. Sullivan'a göre içselleştirilmiş temsiller, ilk bağlanma figürü (anne ya da bakım veren kişi) ile kurulan ilişkiler sonucunda meydana gelir. Sullivan, bağlanma figürü ile kurulan bu ilk ilişkinin önemine vurgu yapar. Kurulan bu ilişki çocuğun temel güven ihtiyacının karşılanmasına ve benlik saygısının gelişimine yardımcı olur (Ksoff, 2001).

Çalışmalarında bilişsel terapi ve kişilerarası teoriyi bütünleştirmiş ve teorisine de dayanak noktası olarak Bowlby'nin bağlanma teorisini gösteren Safran, bireyin kendine dair olan inançlarının, diğerlerine dair olan inançları kapsadığını ileri sürmüştür. Safran, Bowlby (1969, 1973, 1980)'nin teorisinde olduğu gibi diğerlerine yakınlık, yaşamsal/etiolojik anlama sahiptir görüşünü benimsemektedir. Bireyler, bağlanma figürü ile ilişkili etkileşimlerini, içsel zihinsel modeller olarak geliştirir. Bilişsel psikoloji dilinde bu zihinsel modeller "**kişilerarası şema**" olarak kavramsallaştırılır. Bağlanma figürü ile geliştirilen ilişkiler ve dolayısı ile şemalar, ben-diğerleri ilişkilerinin temsilidir. Safran'ın modelinde göre kişilerarası şemalar, diğerleri ile sürdürülen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gereklidir. Bağlanma davranışı ile ilgili bilgilerin, şemaların önemli duygusal öğeleri olduğu varsayılır. (Safran, 1990).

Bilişsel terapistler şemayı "geçmiş yaşantılardan kökenini alan, bireyin sosyal yaşamının (yaşantılarını) kapsayan benlik ile ilişkili bilgilerin işleyişinde (sürecinde) rehber olan, organize olmuş bilgilerin benliğe ilişkin bilişsel genellemeleri" olarak tanımlamışlardır (Markus, 1977).

Birçok bilişsel kuramcı, temel şemaları yüzeydeki bilişsel özelliklerden ayırt ederek tanımlama konusunda uzlaşmıştır. Tanımlamalar kuramcıdan kuramcıya değişiklik göstermekle birlikte, bu yapıların, bilişsel ve davranışsal süreçleri organize etmekte merkezi rol oynadıkları konusunda bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Bağlanma kuramından hareketle, bu kuramcılarının vurguladıkları diğer bir ortak nokta da, temel şemaların bağlanma figürü ile olan etkileşimleri içermesidir. Safran, bilişsel kuram çerçevesinde oluşturulmuş bilgi birikimini, kişilerarası ilişkilere yönelik kuramsal bir çerçeveye bütünleştirip, bilişsel süreçleri benlik ve diğerleri açısından ele almıştır. Kişilerarası yaklaşım ile bilişsel yaklaşımın bütünleştirilmesine yönelik bu girişimde

bilişler, duygular ve davranışlar kişilerarası bağlamda gelişen ve işlev gören yapılar olarak bütünleştirilerek genişletilmiş bir bilişsel modele oturtulmaktadır. Safran ve Segal, işlevsel olmayan yapıların devamlılığının, bilişsel-kişilerarası döngüye işaret ettiğini belirterek kişilerarası şema kavramı, hakkında şunları söylemektedir: “Bir bireyin belleği, yaşantıları organize eden olay şemaları tarafından yönlendirilmektedir. Bu genel olay şemaları ise tepkiler, amaç yolları, yönelimler ve sonuçlardır... bellekte kodlanan belirli bir bilgi, kişilerarası ilişkileri devam ettirmeye yönelik amaçlar, eylem planları ve eğer-o zaman bağlantılarını içermektedir”. Safran kişilerarası şemaların, bağlanma figürü ile olan etkileşimleri yordama olanağı verdiğini belirtmektedir (Soygüt, 2003, s:191-193).

Kişilerarası şema, kişinin ilk bağlandığı insanlarla ilişkisine dayalı olarak soyutladığı ve bu insanlarla bağlılığı ve ilişkiyi sürdürme olasılığını arttıran ilişki biçimlerini yordamayı sağlamada kullanılan temel yapılardır (Savaşır & Batur, 2003,s:19). Normal gelişim süreci içerisinde bireyler, çevreleriyle etkileşimleri sırasında, kendilerine, diğer insanlara ve dünyaya ilişkin bazı inançlar (hipotezler/şemalar) geliştirirler. Daha sonra bireylerin dünyayı algılayışları ve geliştirdikleri stratejiler, hep bu şemalar doğrultusunda olur (Şahin,2003, s:165).

Kişilerarası ilişkiler, büyük ölçüde ortak şemalara dayanmaktadır. Bilgiyi bellekte saklayabilmek, farklı duyu organlarından gelen bilgileri birleştirebilmek, birbiriyle ilişkili bilgileri hatırlayabilmek, şemalar yardımıyla olmaktadır. Şema, olayları algılamak için kişiye anlam çerçeveleri sağlar. Şemaların tekrarlanarak gelişmeleri ve otomatik işleyen zihinsel birimler biçimine dönüşmeleri uzun yıllar almaktadır (Savaşır& Batur, 2003,s:19).

Safran ve Segal (1990)'e göre kişilerarası şema, benlik algısı ve başkalarının algılaması arasındaki ilişkiyi açık hale getirmektedir. Çünkü bu kavram, benlik ve diğerinin algılamasının doğal olarak etkileşimsel olduğunu önermektedir. Safran (1990), bu görüşlerini şöyle örneklemeştir: “Birey diğer insanların düşman olarak görüyorsa, insanların nötr davranışlarını da seçici olarak düşmanca algılayacak, bu şekilde tepkide bulunacaktır; dolayısıyla diğer insanlardan düşmanca tepkiler alacaktır. Bu da o insanlarda kızgınlık yaratacak ve diğer insanlara ilişkin düşmanlık beklentileri yerleşecektir”. Kişilerarası kuramın kişilerarası ilişkilerin tamamlaması (complementarity) olarak adlandırdığı bu olgu Safran (1990), tarafından “bilişsel-kişilerarası döngü” (cognitive-

interpersonal circle) olarak kavramsallaştırılmıştır. Safran'a göre işlevsel olmayan bilişsel yapıların devamlılığı bu döngüye işaret etmektedir ve bu döngüde ancak bilişsel kişilerarası ilişkiler bağlamında anlaşılabilir (Boyacıoğlu ve Savaşır, 1995).

Kişilik kuramlarının ve metodolojinin önemli kilometre taşlarından biri olan “kişiliğin kişilerarası tanımı”(Interpersonal Diagnosis of Personality) adlı bir monogram yayımlayan Timothy Leary (1957), kişilerarası ilişkilerde çok önemli kavram olan “tamamlayıcılık” kavramına üzerinde ısrarla durmuştur. Tamamlama kavramı Sullivan'ın kişilerarası teorisinin özelliklerine paralel bir kavramdır. Sullivan kişilerarası teorisine göre bireyler, benlik kavramına uygun dönütler alabilmek ve benlik tanımlamalarını pekiştirebilmek için çeşitli yollarla kendilerini başkalarına tanıtmaya çalışırlar. (Horowitz, 1996; Lorr, 1996).

Kişilerarası teorisyenler “tamamlama”nın çok önemli bir kavram olduğu üzerinde durmuş ve tamamlamayı ilişkinin kalıcı olması ve bireyler üzerinde uzun süreli bir etki yaratabilmesi için gerekli olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Tamamlayıcılık ilkesine göre bireyin karşısındaki kişide görmek istediği davranışın ortaya çıkabilmesi için, bireyin karşısındaki kişinin davranışını harekete geçirecek, o davranışın karşılığı olan davranışlardan birini ortaya koyması gerekmektedir (Ryan, 2001).

Kişilerarası teorisyenler ilişkilerdeki tamamlayıcılığı kişilerarası döngüsel modelleri (Interpersonal Circumplex Model), temel olarak açıklamaya çalışırlar. Kişilerarası döngüsel model yatay ve düşey eksen üzerinde temsil edilen iki boyutun=”kontrol” ve “birliktelik” bileşiminden meydana gelmektedir. Her iki boyutta çift uçlu olup, “kontrol” (bazen üstünlük, vb olarak adlandırılır) boyutunun bir ucunu “başatlık” diğer ucunu “boyun eğme/itaat/pasiflik” oluştururken; “birliktelik” (bazen dostluk, sevgi vb olarak adlandırılır) boyutunun bir ucunu “dostluk” diğer ucunu ise “düşmanlık” oluşturmaktadır. Tamamlayıcı ilişkilerde, kontrol boyutunda karşıtlık (baskın davranışlar boyun eğici davranışları ya da boyun eğici davranışlar baskın davranışları meydana getirmek için), birliktelik boyutunda ise benzerlik (dostça davranışlar dostça davranışları ya da düşmanca davranışlar düşmanca davranışları meydana getirmek için yapılır) söz konusudur. Bu nedenle tamamlayıcı ilişkiler dostça-baskın/dostça-pasif ve düşmanca-baskın/düşmanca-pasif boyutlarının birleşiminden meydana gelir (Van Denburg & Kiesler, 2002).

Kişilerarası kurama göre tamamlayıcı ilişkiler ilişkide bulunan her iki bireyinde benlik kavramı onaylayıcı nitelikte olup, bu ilişki her iki tarafında güven duygusunu arttıran ve kaygı düzeyini azaltan bir etkiye sahiptir. Buna karşın tamamlanmayan ya da tamamlama karşıtı olan ilişkiler, bireyin benlik kavramını onaylamaz. Bu da bireylerin gerginlik, huzursuzluk, kaygı, öfke gibi olumsuz duyguların yaşanmasına kaynaklık eder. Bu duygularla baş başa kalan ve benlik kavramı zarar gören bireyler bu duyguları ile başa çıkabilmek için çeşitli stratejiler geliştirirler. Bu stratejilerden biri de saldırganlık eylemleridir. Bireylerin geliştirdikleri bu stratejiler, aynı zamanda şemaları ile tutarlıdır.

Tüm bu bilgiler ışığı altında, bu çalışma üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının, liseden mezun olunan alan, cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir. Bu amaçla, araştırmada şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
 - a) Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık) ile bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
 - b) Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık) ile kişilerarası şemalarının anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) bağlanma tarzlarına ve kişilerarası şemalarına göre yordanmakta mıdır?
 - a) Üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) bağlanma tarzlarına (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli) göre yordanmakta mıdır?
 - b) Üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık), kişilerarası şemalarının anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) göre yordanmakta mıdır?
3. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık), liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık), cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemaların anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
9. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık), anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

10. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
11. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemaların anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
12. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
13. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
14. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemaların anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık), anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
15. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık), baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
16. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
17. Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemaların anne-baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık), baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. Önem

Üniversite öğrencileri üzerinde saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar ilgili pek çok çalışma literatürde yer ayrı ayrı almakla birlikte, üniversite öğrencilerinin sergilemiş oldukları saldırgan davranışlar üzerinde etkisi olabileceği düşünülen kişiler arası şema ve bağlanma stillerinin incelenmesine yönelik bir çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu araştırmanın saldırgan davranışlar sergileyen ergenlerin kişilerarası şema ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyecek olması

bakımından, alanda bu yöndeki eksikliği gidermeye katkı sağlayacağı ve daha sonraki çalışmalar için veri niteliğinde özgün bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan tüm bireylerin test maddelerini ve kişisel bilgi formunu içten ve objektif olarak cevaplandıkları kabul edilmektedir.
2. Araştırmanın çalışma grubu evreni temsil etmektedir.
3. Kullanılan ölçme araçları, ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilirlerdir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Matematik Öğretmenliği, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Özel Eğitim, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği; Teknik Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Kontrol Öğretmenliği ile Fen Edebiyat Fakültesi Kimya, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gören birinci sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırma 2 yıl ile sınırlıdır.
3. Araştırmaya katılan bireylerin saldırganlık tepkileri, kişilerarası şemaları ve bağlanma stillerinin belirlenmesi ölçekte yer alan maddelerle sınırlıdır.
4. Araştırma, çalışma grubunu oluşturan bireylerin veri toplama araçları kapsamındaki ölçeklere verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar ve Kısaltmalar

Saldırganlık: Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı, ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış olarak tanımlanmıştır (Budak, 2000.s:65–66).

Fiziksel Saldırganlık: Fiziksel olarak bireyin kendisine ve/veya başka bir varlığa (canlı-cansız) zarar verme, acı çektirme amacı güden her türlü davranış (Berkowitz, 1987).

Sözel Saldırganlık: Sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek ve ona zarar verme amacı güden davranış biçimidir (Allende, 2004).

Öfke: Uyarılma ya da kontrol duygusuna karşı hiddetlenme özelliklerini içermekte duygudur (Can, 2002).

Düşmanca Saldırganlık: Hedefin tahriklerince güdülenen, saldırgan kişinin karşısındaki kişiyi, durumu, nesneyi sevmemesi ya da nefret etmesinden kaynaklanan içinde öfke ve düşmanlık duygularını da barındıran ve temel amacı hedefe zarar vermeyi içeren saldırganlık türü (Berkowitz, 1987).

Dolaylı Saldırganlık: Karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelendirmeye neden olabilecek zararlı uyaranların dolaylı olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü (Walker & Richardson, 1998).

Bağlanma: Bağlanma, iki insan arasında kurulan, anlamlı, özel ve uzun süreli duygusal bağ olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle bireyin farklı veya tercih edilen diğer bir kişi ile yaklaşma ve yakınlığı sürdürme davranışlarıdır (Bowlby, 1977, s.203).

Bağlanma Davranışı: Bebek ile bakımını üstlenen kişi (çoğunlukla anne) arasında kurulan, bebeğin hem keşfetme hem de güven ihtiyacını giderecek ortamı sağlamak

amacıyla fiziksel yakınlığı güçlü tutacak duygusal bağlanmayı sağlayan her tür davranış olarak tanımlanır (Bowlby, 1977, s.203).

Bağlanma Figürü/Modeli: Bebeklikten itibaren bireyin ihtiyaçlarını karşılayan ona stres altında iken destek olan ve onun güvenlik için “sağlam bir sığınak” ve keşif davranışları için “güvenli bir üs” olarak görülen ve bu doğrultuda duygusal ilişkiler kurulan özel kişi (Bowlby, 1977, s.204).

Bağlanma Tarzları: Koruma ve bakım hizmeti ile başlayan bebekliğin ilk yıllarından itibaren bebek ile bakım veren kişi yani bağlanma figürü ile (çoğunlukla anne) arasında kurulan ve daha sonraki tüm ilişkilerin niteliğini belirlediği düşünülen bağlanma davranışları (Bowlby, 1977, s.203).

Kişilerarası Şema: Bağlanma figürü ile geliştirilen ilişkiler sonucunda oluşan ben-diğerleri ilişkilerinin temsili olup diğerleri ile sürdürülen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gerekli olan genel bilgi yapısı (Safran, 1990)

Kişilerarası Tamamlama: Kişilerarası davranışların ne olacağını planlayan, bu davranışları ortaya çıkaran ya da belirli reaksiyonları çağrıştıran ve kişilerarası ilişkilerde bireylerin birbirlerine karşı vereceği tepkilerin ranjını bir bakıma sınırlayan ve kontrol eden sistem (Kiesler, 1983).

SÖ: Saldırganlık Ölçeği

İÖA: İlişki Ölçekleri Anketi

KŞÖ: Kişilerarası Şema Ölçeği

2. İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde, öncelikle saldırganlık, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar ile ilgili tanımlayıcı, kuramsal bilgiler ve daha sonra bu değişkenlerle ilgili araştırmalara yer verilmiştir

2.1. SALDIRGANLIK

2.1.1.Saldırganlık ve Saldırganlık Tepkileri

Diğerler insanlarla ilişki kurmak, karmaşık sosyal dünyadaki en önemli uğraşlardan biridir. Sosyal davranışların kaynağı, bebekliğin ilk günlerine kadar dayanmakla birlikte insan yavrusunun gelişimine paralel bir seyir izler. İnsan yavrusu büyüdükçe diğer insanlarla karşılaşır ve onların varlığının farkına varır. Bu durum sosyal gelişimin kaçınılmaz ve devamlı bir koşuludur. Başkaları ile ilişki kurmanın olumlu ve olumsuz yönlerinin gelişimi örneğin saldırganlık, bu nedenle büyük önem taşımaktadır (Morgan, 1998).

Saldırganlığın karşılığı olan “aggression” sözcüğü Latince kökenli bir sözcük olup, kelime anlamı : “Bir yöne doğru hareket etmek”tir. Bu sözcüğün kapsamında kesin bir tavır alış, tepki verme ve yok anlamları da yer almaktadır (Köknel.1999.s.158).

Saldırganlık, çok popüler bir araştırma alanı olmasına karşın, bu olgunun net bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Saldırganlık genel olarak “başka kişiyi/kişileri incitmeyi ya da ona/onlara zarar vermeyi amaçlayan davranış” biçimi olarak tanımlanır. Daha geniş kapsamlı bir tanım ise Brain tarafından yapılmıştır. Brain’ın saldırganlıkla ilgili tanımını; 1) zarar ya da hasar verme potansiyeli olan, 2) amaçsal /niyetli, 3) tahrik edici, 4) kurbanda memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluk duyguları yaşatan davranış olmak üzere 4 koşula dayandırılmıştır (Deptula & Cohen, 2004).

Saldırganlığın ne olduğunu, herkesin bildiği düşünülse bile hangi davranışların saldırgan olarak nitelendirileceği günümüzde dahi tartışma konusudur. Saldırganlığın tanımı eylemin bizzat kendisi ya da eylemde bulunan kişinin niyeti vurgulanarak

yapılabilir. Eylemin kendisi vurgulandığında saldırganlık, *başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış* olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanımda eylemde bulunan kişinin niyeti göz önüne alınmamaktadır. Bu ise belirleyici bir etmendir. Eylemde bulunan kişinin niyeti dikkate alındığında ise saldırganlık, *başkalarını incitme ya da onlara zarar verme niyetiyle yapılan her türlü davranış ya da eylem* olarak bir tanımlanır (Freedman, Sears & Carlsmith, 1998).

Berkowitz (1993) saldırganlığı, başka bir bireye ya da nesneye kasıtlı olarak zarar verme ya da incitme niyeti taşıyan amaca yönelik motor davranış biçimi olarak tanımlamıştır. Diğer bir taraftan Bandura (1973) ise saldırganlığı, *kasıt/niyet* kavramı içinde değerlendirmemiş, onun yerine sosyal kuralları bozan ya da yıkan zarar verici davranış kalıpları içinde değerlendirmeyi uygun görmüştür.

Budak (2000) saldırganlığı; öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşısındakine zarar vermeyi, onu durdurmayı, ona engel olmayı, ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış olarak tanımlamıştır. Saldırganlık, sağlıklı bir yoldan kendini ortaya koyma biçiminde yerinde ve özkoruyucu olabileceği gibi, yıkıcı davranışlarda olduğu gibi olumsuz da olabilir. Saldırganlıkta hedef, diğer insanlar olabileceği gibi, genelleşerek fiziksel çevre veya depresyonda olduğu gibi kişinin kendisi de olabilir.

Buss'a göre saldırganlık, başka bir organizmaya zarar verici uyarılar gönderen tepkidir. Buss, tüm saldırganlık türlerinin iki ortak özeliği içinde barındırdığını vurgulamış ve bu ortak özellikleri “zararlı uyarı gönderme” ve “kişilerarası bağlam/içerik” olarak ifade etmiştir. Buss, ayrıca saldırganlığın oluşumunu güçlendiren iki temel pekiştirmenin varlığına dikkat çeker ve bunlardan ilkinin kurbanın duyduğu acının, ızdırabın ve zararın yol açtığı uyarı oluştururken, ikincisini ise içsel yada dışsal bir karşılık yada ödül oluşturduğunu ifade eder. Zararlı uyarılar, saldırıyı ve kızgınlığı içine alan saldırganlığın oluşumuna sebebiyet verir. Saldırı; kurbanı zarar verici uyarı göndermeyi içermektedir ve buradaki pekiştirme kurbanın duyduğu acıdır. Kızgınlık; hoşnutsuzluk, rahatsızlık verici ve sinirliliğe yol açıcı uyarılardır. Ancak bu uyarılarda kurbanı doğru odaklanma söz konusu değildir ve burada pekiştirme yoktur. Dışsal pekiştirmeler güçlü alışkanlıkların

inşaa edilmesini sağlayan dışsal ödüllerdir. İçsel pekiştirmeler ise memnuniyet verici ve öfkeyi dağıtan, azaltan içsel ödüllerdir (Akt: Allende, 2004).

Saldırganlık kişinin kendisine ya da başkalarına yönelik sergilediği yıkıcı/zarar verici nitelikteki davranış biçimi olabileceği gibi, bireyin kendini korumak için gerekli ya da alternatif bir davranış biçimi olarak ta kavramsallaştırılabilir (Ferris & Grisso,1996).

Saldırganlığı açıklamada en ayrıntılı tanımlardan birisi Mustonen ve Pulkinen (1991), tarafından yapılmıştır. Yükleme kuramına dayandırılan bu tanıma göre saldırganlık, bir kişinin bir diğerine, kendine, hayvana ya da cansız bir nesneye kazara ya da niyetli bir biçimde fiziksel ya da psikolojik zarar vermeye neden olabilecek herhangi bir davranıştır. Bu noktada insan ve hayvan saldırganlığının farkından söz etmek gereklidir. İşlevsel, fizyolojik ve sinirsel açıdan benzerlikleri olsa da, insan ve hayvan saldırganlığı birbirinden farklıdır (Akt: Korkut.2002.s:48).

Hayvanların saldırganlığı, ritüel bir anlam taşımakta ve incitme olmaksızın da gerçekleşebilir. Ayrıca hayvanlar tehdit altındayken ve açken saldırırlar. Oysa insanlar kızgın yada tehdit altında değilken bile saldırganca davranabilirler. Bu nedenle insanların saldırganlığı, içerik ve biçim, kullanılan silah ve araçlar, uyarıcılar sonuçlar ve kazançlar, nedenler açısından oldukça farklıdır (Akt: Korkut,2002, s.48).

Saldırganlık, davranışın önemli ve farklı bir alt bölümü olup, bütünsel bir kavram değildir, yani pek çok içsel ve dışsal ögenin etkisi altında gelişir ve şekillenir. Bu açıdan saldırganlığı farklı yer ve zamanlarda, farklı şekillerde gözlemek mümkündür. Bu da farklı saldırganlık tiplerinin oluşumuna neden olur. Saldırganlığın sınıflandırması ile ilgili yayınlara bakıldığında saldırganlığın genel olarak farklı şekillerde kategorize edildiği görülmektedir (Akt: Arıcak, 1995.s11–12).

Barratt (1991) saldırganlığı; 1)önceden tasarlanmış planlı, 2) tıbben ilişkili ve 3) tepkisel saldırganlık, olmak üzere üç başlık altında sınıflandırmıştır. Barratt'ın

sınıflandırmasına benzer şekilde saldırganlık üzerinde çalışan başka araştırmacılar da benzer sınıflandırmalar yapmışlardır. (Suris & Diğerleri, 2004).

Berkowitz ise saldırganlığı; 1) düşmanca (hostile) ve 2) araçsal (instrumental) saldırganlık olmak üzere ikiye ayırır. Düşmanca saldırganlık hedefin tahriklerince güdülenen, saldırgan kişinin karşısındaki kişiyi, durumu, nesneyi sevmemesi ya da nefret etmesinden kaynaklanan, içinde öfke ve düşmanlık duygularını da barındıran ve temel amacı, hedefe zarar vermeyi içeren saldırganlık türü olarak tanımlanır. Araçsal saldırganlık ise; hedefin tahriklerinden etkilenmeyen, içinde düşmanlık ve öfke barındırmayan, bir amaca ulaşmak ya da kişisel ihtiyaçları karşılamak için yapılan saldırganlık türüdür (Aronson, Wilson & Akert, 2005).

Buss (1961) saldırganlığı üç boyut içinde sınıflandırmayı uygun bulmuş ve saldırganlığı; a) fiziksel ya da sözel saldırganlık, b) aktif ya da pasif saldırganlık, c) doğrudan ya da dolaylı saldırganlık şeklinde kategorize etmiştir. İttirmek, baskı yapmak, çekiştirmek, vurmak, ısırarak, vb davranışlar fiziksel saldırganlığa örnek olarak gösterilirken, sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek ve ona zarar vermek ise, sözel saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Aktif saldırganlık, amaca yönelik bir davranış olup, bu davranış biçiminde saldırganının kurbanına acı çektirme ve canını yakma amacı esastır. Pasif saldırganlık ise, aktif saldırganlık zıttı olup karşıdaki kişiye aktif olarak tahribat vermek yerine, onun amacını gerçekleştirmesine engel olmak olarak tanımlanabilir. Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelenmeye neden olabilecek zararlı uyaranların direkt olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü iken, dolaylı saldırganlıkta ise dolambaçlı yollarla karşıdaki kişiye zarar verici uyaranların gönderilmesi söz konusudur (Walker & Richardson, 1998).

Buss & Perry fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlığın “diğerlerini incitmeye ya da onlara zarar vermeyi” içerdiği sonuca varmışlar ve bu saldırganlık türlerinin ayrıca saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte Buss & Perry Öfke'nin, “fizyolojik uyarılma ve saldırganlığa hazırlanmayı” içerdiği ve saldırganlığın duygusal bileşenini oluştururken ve düşmanca saldırganlığın ise “acımasızlık

ve haksızlık duyguları”ını içerdiğini ve saldırganlığın bilişsel bileşenini temsil ettiğini sonucuna varmışlardır (Felsten & Hill, 1999).

Dodge ve Coi ise saldırganlığı, tepkisel (reaktif) ve proaktif saldırganlık olmak üzere ikiye ayırır. Reaktif saldırganlık, sezilen bir tehdide, korkutucu bir olaya ya da düşmanlık niyeti taşıyan provoke edici davranışlara karşı verilen koruyucu, savunmacı ya da misilleyici tepki olarak tanımlanır. Proaktif saldırganlık ise, herhangi bir kışkırtıcı durum olmadan ortaya çıkan, başkalarına karşı zarar vermeyi, üstünlük ya da baskı kurmayı amaçlayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Marcus & Kramer, 2001).

Megarge ve Hakanson’a göre ise saldırganlık; fiziksel, sözel, aktif ve pasif saldırganlık olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılır. Fiziksel saldırganlık kişinin bedenini ya da herhangi bir silahı kullanarak organizmaya saldırmasıdır. Fiziksel saldırganlığın iki önemli sonuç vardır. Bunlardan birincisi: fiziksel saldırganlık sayesinde bireyin karşılaştığı engelin üstesinden gelmesi ya da engeli tamamen ortadan kaldırması ve zararlı uyarıyı (davranışları) devre dışı bırakmasıdır. İkincisi ise zararı, acıyı ya da ıstırabı yaşayan, eylemi gerçekleştiren değil, bir başka kişidir. Sözel saldırganlık ise, başka bir kişiye sözel kanallarla zararlı uyarıyı gönderen tepki olarak tanımlanır. Sözel saldırganlığın, karşıdaki kişiyi tehdit etme ve varlığını reddetme olma üzere iki türü vardır. Aktif saldırganlık, kurbanı kasıtlı ve bir amaca yönelik olarak zarar verici uyarıyı gönderen davranışsal tepki olarak tanımlanır. Pasif saldırganlıkta ise, kurbanın ulaşmak istediği amacın engellenmesi olarak tanımlanır (Allende, 2004).

Björkqvist’e göre saldırganlığın ifade biçimleri (örneğin fiziksel, sözel, aktif, dolaylı saldırganlık) yaşın gelişimine bağlı olarak değişir. Björkqvist Österman ve Kaukianen, özellikle dolaylı saldırganlığın olgunlaşmadan etkilendiği görüşünü taşımaktadırlar Maccoby ve Jacklin’e göre, kızların sözel becerileri, erkeklere nazaran daha çabuk gelişir. Kızlar, erken dönemlerde kazandıkları dil becerileri sayesinde saldırganlığı ifade etme biçimlerinde fiziksel saldırganlık yerine, daha farklı stratejiler ve iletişim becerileri kullanırlar (örneğin; dolaylı saldırganlık). Björkqvist ve çalışma arkadaşları yaptıkları çalışmalarda sosyal beceriler ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir. Björkqvist ve arkadaşları kız (11 yaş) ve erkek (15 yaş) ergenler üzerinde yaptıkları araştırma neticesinde, kızların erkeklere nazaran sosyal becerilerinin

daha yüksek ve dolaylı saldırganlığı daha fazla kullandıklarını saptamışlardır. Buna karşın erkeklerin öfkeli olduklarında fiziksel saldırganlığa daha çok başvurduklarını bildirmektedirler. Bununla birlikte sözel saldırganlık tarzının kullanılmasında kız ve erkek ergenler arasında bir farklılık bulunmamıştır (Akt: Walker & Richardson, 1998).

2.1.2. Saldırganlığın Gelişimsel Seyri

Saldırgan davranışlar, erken çocukluk döneminin normal gelişimsel sürecinin doğal bir parçası olarak düşünülmelidir (Greydanus, Pratt, Greydanus & Hoffman, 1992). Saldırgan davranış olarak nitelendirilen davranış biçimleri, bireyin yaşam süreci içerisinde değişikliğe uğrayarak varlığını devam ettirir. Sözel yeteneğin henüz gelişmediği dönemlerde çocuklar, bu tarz davranışlarını çoğunlukla fiziksel yollardan ifade ederler. Sözel yeteneğin kazanıldığı dönemlerde ise, çocuklar bu becerilerini sadece olumlu yönde iletişim kurmak amacıyla değil, aynı zamanda saldırgan nitelikteki amaçlarını ifade edebilmek için de kullanırlar (Ferris & Grisso, 1996).

Yaş saldırganlığın sergilenmesi yönünde kritik bir özellik içerir. Çocuklarda saldırganlık duygusal veya fiziksel bir engellenme durumunda kontrol edilmesi veya bastırılması mümkün olmayan bir davranıştır (Aydın, 1997, s.102). Çocuklarda görülen öfke ve öfke patlamaları 1,5 ve 2 yaş civarında en üst seviyeye ulaşır ve daha sonra 5 yaşına kadar azalarak varlığını devam ettirir. Tremblay ve çalışma arkadaşları, birçok çocuğun ilk fiziksel saldırı davranışını 2. yaşlarının sonlarına doğru sergilediklerini rapor etmektedir (Liu, 2004). Çocuklarda kontrol edilemeyen öfke nöbetlerinin üç yaşına kadar kısmen azaldığı, dört yaşından sonrada hızla düşüş gösterdiği bilinmektedir (Akt; Aydın, 1997).

Çocuklarda erken dönem saldırgan davranışlar ağlayarak, çılgık atarak, öfke nöbetleri halinde bir şeyleri tekmeleyerek, parçalayarak, fırlatarak ve nesnelere kırarak kendini gösterir (Liu, 2004). Bu dönemde ki saldırganlık araçsaldır. Yani saldırgan davranışlar, bir amaca ulaşmak için aracı görevi görür. Bununla birlikte erken çocukluk döneminde gözlenen saldırganlık, ebeveyn otoritesine ve onların gerçekçi olmayan beklentilerine karşı sergilenen bir tepki de olabilir (Greydanus, Pratt, Greydanus & Hoffman, 1992).

Çocuklar sosyalleşme sürecine aktif olarak katılıp sosyal yaşamın bir parçası durumuna geldiklerinde, yukarıda açıklanan saldırgan davranışlar yön değiştirerek direkt olarak akranlarına yönelebilir (Greydanus, Pratt, Greydanus & Hoffman, 1992). Daha sonraları ise bu davranışları hayvanlara yönelerek hayvanları kızdırma, onlarla kavga etme, onlara zulmetme ve zorbalık yapmayı içerebildiği gibi tekrar nesnelere yönelerek yangın çıkarmaya kadar varabilir (Liu, 2004).

Bireyleri uzun süre takip eden araştırmalar, saldırgan davranışların ergenlikte hatta erişkinlik yıllarına kadar oldukça dengeli bir seyir göstererek devam ettiğini ima etmektedirler (Kagan & Moop, 1962; Akt; Aydın, 1997). Ergenlik ve yetişkinlik döneminde saldırganlık daha ziyade bir kişiyi ya da bir nesneyi tahrip edip, onu incitmeye yöneliktir. Ön ergenlik döneminde saldırgan davranışlar çete kavgalarına karışma, bıçak vb aletler kullanmayı da kapsayan daha çok şiddet ve zorbalık içeren faaliyetler gerçekleştirmeye kadar gidebilir. Ergenlik dönemindeki tipik saldırgan davranışlar, bir çeteye katılmak, çete üyeleri ya da başka arkadaşları ile birlikte hırsızlık yapmak, okuldan kaçmak ya da yasal olmayan oluşumlara katılmayı da içine almaktadır (Lopez & Emer, 2002). Ergenlik dönemi ve sonrasında saldırganlık (büyük ölçüde) küfür, hiciv, karikatür gibi sözel ve yazılı saldırganlığa dönüşebilir (Aydın, 1997). Yetişkinlikte saldırganlık olarak tanımlanan davranışlar çocukluk ve ergenlik döneminde görülen saldırgan davranışlardan nitelik ve nicelik olarak farklılıklar arz eder. Bu dönemde gasp, hırsızlık, tecavüz ve birini öldürme gibi davranışlar saldırganlığa örnek olarak gösterilebilir (Raine, 1993)

2.1.3.Saldırganlığın Sebepleri

Saldırganlık ve şiddet olarak tanımlanan pek çok davranışın oluşumuna sebebiyet veren nedenler, günümüzde giderek çoğalmakta ve şekil değiştirmektedir. Ancak gerçek olan bir durum vardır ki oda insan saldırganlığının sadece tek bir faktöre ya da psikolojik sürece bağlı kalarak açıklanamayacağıdır. Diğer patolojik durumlarda olduğu gibi saldırgan davranışların oluşumunda da, büyük olasılıkla sayısız eğilim, kişilik özelliği ve birbirinin içine geçmiş pek çok faktörün, çevresel koşullarla da birleşerek saldırganlığın oluşumuna zemin hazırladığı bilinmektedir. Nörolojik, hormonal ya da diğer fiziksel anomaliler, genetik aktarım, doğum sırasında yaşanan sorunlar ya da travmatik faktörler ve

daha pek çok sayısız sebep kuşkusuz ki saldırganlığın oluşumunda etkili olan faktörler arasında yer alır. Bununla birlikte çevresel koşullar, ailesel ve bilişsel özellikler, saldırganlığın öğrenilmesini ve dışavurumunu desteklemektedir. Çocukluk döneminde çocuklar, saldırganlık eğilimlerini dışa vurmak için pek çok fırsat yakalar ve bu noktada ebeveynin ya da çocuğun etrafındaki kişilerin tutumu, çocuğun saldırgan davranışlarını sergilemesi için bir pekiştirici görevi görebilir. Bu koşullar altında bazı çocukların saldırgan hale gelebildikleri doğrulansa bile, bu durum asla saldırganlığın oluşması için yeterli bir koşul değildir. Ciddi boyuttaki anti-sosyal ve saldırgan davranışların oluşumu çocukların gelişim dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları pek çok faktörün içi içe geçmesinin bir sonucudur. Tek başına bir faktör, sadece saldırganlığın oluşumunda etkili olan parçalardan birinin temsilidir (Huesmann,1987).

Saldırganlığın oluşumunda etkili olduğu düşünülen ilk faktörlerden biri, klasik saldırganlık teorilerinin öne sürdüğü duygusal boyuttur. Duygusal yaşantılar, özellikle öfke ve heyecansal uyarılma, ayrıca yaşanan engellenme duygusu ve daha pek çok olumsuz duygu yaşantısının saldırgan davranışların oluşumuna sebebiyet verdiği kabul edilmektedir. Öfke kontrolü ve engellenmeye karşı tolerans sosyalleşme sürecinin büyük bir başarısı olup, otomatik olarak gelişmez. Erken çocukluk döneminde yaşanan öfke patlamaları ve yıkıcı davranışlar, bu dönemin tipik özellikleri arasında sayılır. Ancak çocukluk döneminin ortalarına doğru birçok çocuk kendini-kontrol (self-control) stratejilerini kazanmış olurlar ve bu stratejiler çocuğa öfkelerini yönetebilme ve engellenme ve hayal kırıklığı yaşatan durumlara karşı tolerans sağlar. Ancak bazı çocukların bu becerileri kazanmada, bazı kusurlarının olduğu bu nedenle duygularını düzenlemede ve kontrol etmede büyük güçlüklerle karşılaştıkları ve yaşadıkları hayal kırıklığı ya da olumsuz diğer duygulara karşı tepkisel ve özellikle de saldırganlık içeren davranışlar sergiledikleri rapor edilmektedir (Loeber & Hay, 1997).

Alanda yapılan pek çok araştırma erken çocukluk dönemi saldırgan davranışlarının daha sonraki yaşlarda yaşanan saldırgan davranışların yordayıcısı olduğu yönündedir. İlk (erken) saldırganlık davranışları, ergenlik ve yetişkinlik dönemi ki saldırganlık, suçluluk duygusu ile yapılan davranışların yordayıcısı niteliğindedir. Yapılan araştırmalar sonucunda, erken dönemlerdeki saldırgan/ant-isosyal davranışların yaşamın sonraki

dönemlerinde sürdüğü ve sıklıkla sonraki dönemlerde daha da ciddi bir hal aldığı yolundadır. Richman, Stevenson & Graham, 3 yaşlarında sergilenen (aşırı hareketlilik ve rahatsızlık) saldırgan davranışların, 8 yaş dolaylarında gözlemlenen antisosyal davranışlarla ilişkili olduğunu bulmuştur. Diğer çalışmalar, çocuktaki saldırgan davranışların yetişkinliğe kadar süren ve devam edebilen bir durum olduğunu ve bu durumun da gençlikteki antisosyal davranışlara, düşük meslek statüsüne, alkol kullanımına ve suç işlemeye (vb. davranış ve durumlara) neden olabileceğini öngörmektedir (Loeber & Hay, 1997; Sutton, & Diğerleri, 1999; Jarvinen, 2001).

Antisosyal ve saldırgan davranışların gelişimi üzerinde etkili olan faktörler arasında, zor mizaç, düşük IQ seviyesi, akademik eksiklikler, öğrenme güçlükleri, az gelişmiş sosyal ilişkiler ve olumsuz akademik ilişkiler sayılabilir. Düşük okul başarısı ve sosyal hünerlerin yetersizliği ise çocuklarda “suç işleme” risk faktörlerini oluşturur. Özellikle çocukların zor bir mizaca sahip olması, onların yaşadıkları davranış problemleri ve saldırgan davranışları ile ilişkilendirilir. Bunun yanı sıra Stattin ve Magnussos yaptıkları çalışma neticesinde erken dönem saldırgan davranışların ve düşük zekâ seviyesinin daha sonraki yaşanan çocuk suçluluğunun yordayıcısı olduğunu rapor etmektedir (Loeber & Hay 1997; Sutton & Diğerleri, 1999)

Saldırganlığın oluşumuna sebebiyet veren bir diğer faktör ise sosyal bilgi işleme süreçlerinde yaşanan kusurlar ve hatalar olarak kavramsallaştırılır. Dodge ve Sonberg (1987), 8-10 yaşlarındaki saldırgan olan erkek çocukların sergiledikleri bu (saldırganlık ve hostilite) durumun nedenlerini: a) arkadaşlarının niyetlerini yorumlamadaki düşmanca tavır, b) arkadaşlarının niyetlerini yorumlamadaki eksiklikler, c) davranışsal tepkiye yapılan yorumlamaları ilişkilendirmedeki eksiklikler olarak açıklamışlardır. Dodge, Petit, Mc Claskey ve Brown, saldırgan olan kişilerin çevreden gelen ipuçlarını anlamlandırmada, değerlendirmede; sosyal bilgileri edinmede, kodlamada ve karşılaştıkları durumları uygun karşılıklar bulmada ve genellendirmede çeşitli spesifik eksikliklerinin olduğunu bildirmişlerdir. Aynı şekilde Guerra ve Slaby (1989) yaptıkları çalışmalar sonucunda, saldırgan olan ortaokul seviyesindeki erkek çocukların, karşılaştıkları sosyal problemleri kendilerine yöneltilmiş düşmanca (hostilite) bir tavır olarak yorumladıklarını bulmuşlardır. Cole, Underwood ve Lochman (1991) çalışma sonuçlarına göre; saldırgan çocuklar

başkalarının niyetlerini kötü olarak yorumlamakta ve bu yüzden sosyal olarak beklenen tepkileri vermediklerini ya da çok olumsuz (ör: saldırganlık) tepkiler verdiklerini bulmuşlardır. (Akt: Coleman & Kardash, 1999)

Şiddette tanık olmak ya da maruz kalmak gözlem yoluyla öğrenmenin gerçekleşmesinde oldukça güçlü bir etki yapar. Bu güçlü etki bir yandan çocukların saldırgan davranışları öğrenmesini sağlamakta, diğer bir taraftan da erken çocukluk döneminin normal gelişimsel sürecinin doğal bir parçası olarak düşünülen saldırgan davranışların sönmesi zayıflatmaktadır. Bu doğrultuda yapılan pek çok araştırma şiddete maruz kalma ile ergenlerin saldırgan davranışlar arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir (Mazefsky & Farrel, 2005).

Saldırganlığın oluşumuna sebebiyet veren bir diğer faktör ise, aile içi ilişkilerdir. Ailesel desteğinin zayıf olması, çocukların saldırgan davranışları edinmesinde oldukça güçlü bir etki yapar. Ebeveynler çocukların şiddete maruz kaldıkları ya da kalabilme olasılığı olduğu durumlarda, onlara rahatlık ve huzur sağlayarak, yön göstererek, yardım ederek, güvenlik sağlayarak onlara potansiyel bir destek kaynağı görevi görürler. Kliwer, Lepore, Oskin & Johnson yaptıkları araştırma neticesinde düşük düzeydeki aile desteğinin, içselleştirilmiş semptomlar ve şiddet hakkında elde edilen bilinçli olmayan düşünceler ile toplumsal şiddet arasındaki ilişkiyi alevlendirdiğini bulmuşlardır. Buna karşın yine aynı çalışmada, yüksek ya da olması gereken düzeydeki ailesel desteğinin, şiddete maruz kalma ile başkalarına karşı saldırganlık kullanma arasındaki ilişkiyi azalttığı bulunmuştur. Ailesel desteğin düşük olduğu ailelerde büyüyen çocukların, şiddete maruz kalma durumunda bu durumla adaptif bir şekilde başa çıkmadıkları ve bu nedenden ötürü saldırganlık içeren davranışlarda bulunma eğilimlerinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Mazefsky & Farrel, 2005).

Bunun yanı sıra saldırganlığın oluşumunda etkili olan bir diğer faktör ise ailesel kontroldür. Ailesel kontrol iki önemli bileşeni içinde barındırır: disiplin ve denetim. Tutarsız disiplin ilişkisi ve zayıf denetimin saldırganlığa yol açtığı bugün kabul edilen temel varsayımlar arasındadır. Ailenin tehditkâr bir disiplin modeli uyguluyormuş gibi görünmesi, ancak bunu pratikte kullanmaması, yaptığı hiçbir şey için çocuğu

cezalandırılmaması, olumsuz/sapan davranışların oluşumunda bir pekiştirici görevi görebilir. Alanda yapılan araştırmalar, otoriter ve aşırı hoşgörülü disiplin modeli ile çocukların saldırgan davranışları ile yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığına işaret eder. Otoriter bir disiplin modelini benimseyen ve kendi çocuklarına karşı güçlü olumsuz davranışlar içeren (fiziksel cezalandırma, gözdağı verme, küçümseme, alay etme, hor görme...) davranışlar sergileyen aileler, kendi çocuklarına başkaları ile olan ilişkilerinde saldırganlığın kabul edilebilir bir davranış olduğunu öğretirler. Bunun tam tersi olan aşırı hoşgörülü aileler, çocuklarının başkalarına karşı fiziksel saldırganlığı ya da diğer saldırganlık tepkilerini gösterdiklerinde onlara engel olmadıkları yada bu davranışlarını cezalandırmadıkları için farkında olmadan çocuklarına saldırganlığın kabul edilebilir bir davranış biçimi olabileceğini öğretirler. Bunun yanı sıra çocuklar üzerinde ailenin denetiminin olmaması çocukların sapkın davranışları gerçekleştirmesi ve bu tarz davranışları olan akran grubu ile iletişime geçebilmesi için önemli bir fırsat yaratabilir (Mazefsky & Farrel, 2005; Casas & Diğerleri, 2006).

Tutarız, sert disiplin, kontrol/gözetim yetersizliği, olumsuz tavırlar içeren ebeveyn değişkenleri, çocukluk saldırganlığına, antisosyal davranışa ve daha sonra meydana gelen suç işleme durumuna bağlanır. Bu ilişkiler ebeveyn sosyopatisi, alkolizm, zihinsel rahatsızlıklar, aile içi sıkıntılar, evlilik karmaşası, ekonomik sorunlar ile çocuk saldırganlığı arasındaki ilişkiyi gösterebilir (Sutton & Diğerleri, 1999).

Saldırganlık üzerinde etkili olan ailesel faktörlere ilişkin bir diğer açıklama ise bağlanma teoristlerinden gelmektedir. Bağlanma teoristlerine göre çocuğun bağlanma figürü ile kurduğu ilişki, ona rahatlık hissi veren ve güvenli bir üs niteliğinde değilse, bu durum çocukta öfke kaygı duygularının uyandırılmasına kaynaklık eder. Bağlanma figürünün ulaşılabilir ve duyarlı olmaması, çocuğun sık sık öfke duygusunu deneyimlemesine sebebiyet verir. Ebeveynin bu tarz davranışlarına tekrar tekrar maruz kalan çocuk, böylece daha fazla öfke ve kaygı duygusunu prova eder ve bu sebeple ilişkilerine yönelik adaptif olmayan zihinsel modeller geliştirir. Güvensiz bağlanma stili geliştiren bireylerin ilk bağlanma ilişkilerine bakıldığında bu kişilerin ebeveynlerinin reddedici, duygusal olarak ulaşılamayan bireyler oldukları ve bireylerin ebeveynlerinin onlarla kurduğu bu nitelikteki ilişkileri, zihinsel modeller olarak kodladıkları

bilinmektedir. Troy & Soufe yaptıkları çalışmalarında güvensiz-kaçıngan bağlanma tarzı olan çocukların, akranlarını düşman olarak algılama eğiliminde olduklarını ve bunun sonucunda da povoکه edildiklerinde çok sert tepkiler gösterdiklerini bulmuşlardır. Güvensiz (kaçıngan) bağlanma tarzına sahip olan çocukların, güvenli bağlanma tarzına sahip olan çocuklara nazaran, daha fazla düşmanca, öfkeli ve fiziksel saldırganlık içeren davranışlarda buldukları bildirilmektedir. Yaşamının ilk yıllarında, sürekli olarak reddedici türde yaşantıları deneyimleyen bir bireyin, bu yaşantıları daha sonra akranları ile kuracağı ilişkilerin türünün belirlenmesinde büyük bir önemlilik arz edebilir. Bir çocuğun çok sık bir şekilde fiziksel türde reddedici davranışları yaşaması davranışlarını özellikle fiziksel saldırganlıkla dışa vurması kuvvetlendirmektedir. Renken & Diğerleri yaptıkları çalışmalarında bağlanma ilişkisinin saldırganlığı yordadığını rapor etmektedir. Yapılan pek çok çalışma güvenli bağlanma tarzına sahip olan bireylerin, güvensiz bağlanma tarzına sahip olan akranlarına kıyasla, daha düşük düzeyde saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymaktadır (Pakaslahti, 2000; Casas & Diğerleri, 2006).

Saldırganlığın gelişiminde etki olan bir diğer faktör arasında ise, medyada yer alan şiddet içerikli sahneler aracılığı ile saldırganlığın öğrenildiği kanısıdır. Bandura çocukların saldırgan davranışları, saldırgan davranışlarda bulunan diğer kişilerden, özellikle yetişkinleri kısa süre olsa dahi gözlemleyerek öğrendiğini bildirmektedir. Kuşkusuz gözlem yoluyla öğrenme, televizyondaki şiddet içerikli sahnelere dikkatlerin çevrilmesini sağlamıştır. Waters & Malamud ortalama bir çocuğun 16 yaşına kadar 13 bin şiddet eylemine tanık olabileceğini tahmin etmiştir. Bandura ve Hicks çalışmalarında çocukların televizyondan sadece saldırgan davranışları öğrenmekle kalmayıp, ayrıca uzunca bir süre geçtikten sonra bile bu davranışları taklitte edebildikleri konusunda önemli kanıtlar elde etmişlerdir. Friedrich ve Stein (1973), başlangıçta saldırgan olan çocukların, şiddeti seyrettikten sonra sabırsız ve itaatsiz olduklarını, ama başlangıçta saldırgan olmayan çocuklarda herhangi bir değişim gözlemlenmediğini bulmuşlardır (Akt: Gander & Gardiner, 1995).

Saldırganlığın oluşumunda etkili olan bir diğer faktör ise arkadaşlık ilişkileridir. Hartup ve Stevens, arkadaşların kim olduklarının ve arkadaşlıkların özelliklerinin (yakınlık, eşitlik, duygusal destek, çatışmaların yapıcı bir biçimde çözülmesi) yaşamdan

elde edilen olumlu ve olumsuz sonuçlar açısından önemli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Arkadaş ilişkileri inceleyen pek çok araştırma, akranları ya da arkadaşları tarafından reddedilen çocukların, saldırganlık tepkileri verme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Pope ve çalışma arkadaşları, erken dönemde özellikle 6 yaş döneminde arkadaş tarafından reddedilmenin, daha sonraki dönemlerinde meydana gelen olumsuz davranış biçimlerinin yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Alanda yapılan pek çok sosyometrik çalışma, bazı çocukların akranları tarafından reddedildiği, sevilmediği, kabul görmediği sonucuna ulaşmıştır. Yapılan pek çok çalışma, reddedilen çocukların olumsuz bir deneyimle karşılaştıklarında ve karşıdaki kişinin niyetinin belirsiz olduğu durumlarda karşıdaki bireyin kötü niyetli olarak değerlendirme eğiliminde oldukları ve buna bağlı olarak saldırgan davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Arkadaş değerlendirmelerine göre, reddedilen çocuklar saldırgan davranışlarda bulunma eğilimi olan ve arkadaş grubunu olumsuz etkileyen ve çoğunlukla başkalarından yardım istemeyen çocuklar olarak tanımlanmışlardır. Benzer şekilde Parkhurst ve Asher, reddedilen çocukların, ya saldırgan ya da boyun eğici çocuklar olduklarını ve her iki grup çocuğunda arkadaşları tarafından işbirlikçilik, güvenilirlik, ve yardımseverlik gibi olumlu özelliklerde düşük düzeyde değerlendirme aldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yine aynı araştırmada arkadaşları tarafından reddedilen, boyun eğici çocukların, reddedilmeyen akranlarına kıyasla daha saldırgan oldukları ve arkadaşlarının sataşmalarına daha olumsuz tepkiler verdiklerini saptamışlardır (Loeber & Hay, 1997; Hortaçsu, 2003).

2.1.4. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Görüş ve Yaklaşımlar

Saldırganlığın doğasına ilişkin günümüze değin pek çok araştırma yapılmış ve bu doğrultuda pek çok görüş ve kuram ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden bazıları saldırganlığı tamamen kalıtımla, genetik mirasla gelen bir sistem olarak değerlendirirken, bazıları ise içinde yaşanılan çevre ile etkileşim sonucunda biçimlenen, sonradan kazanılan bir yapı ya da doğumla gelen ve daha sonra çevrenin etkisiyle aktive olan eğilimler olarak değerlendirmiştir. Saldırganlıkla ilgili temel olan kuramsal yaklaşımları aşağıdaki biçimde sınıflandırmak mümkündür:

2.1.4.1. Biyolojik Temelli Kuramlar

2.1.4.2. İçgüdü Kuramları

2.1.4.2.1. Psikanalitik Kuram

2.1.4.2.2 Etolojik Kuram

2.1.4.3. Engellenme – Saldırganlık (Dürtü) Kuramı

2.1.4.4. Yeniden Formüle Edilmiş Engellenme - Saldırganlık (Dürtü) Hipotezi

2.1.4.5.Sosyal Öğrenme Kuramı

2.1.4.6 .Sosyal Bilişsel Bilgi İşleme Modeli

2.1.4.1. Biyolojik Temelli Kuramlar

Biyolojik temelli kuram merkezi sinir sistemi ve endokrin sistemin saldırganlığa yol açtığını öne sürmektedir. Saldırgan suçlular üzerinde yapılan araştırmalar, bu bireylerin zayıf beyin fonksiyonlarına sahip oldukları saptamıştır. Araştırmacılar bu bireylerin özellikle frontal ve temporal lop işlevlerindeki yetersizliklerin saldırganlığın oluşumunda etken bir rol oynadığına vurgu yapmaktadırlar (Liu, 2004)

Biyolojik temelli kurama göre diğer tüm davranışlar gibi saldırganlığı da kontrol eden sinir sistemi, hiyerarşik şekilde organize olmuştur. Duyumlarla elde edilen bilgi, talamus aracılığı ile hipotalamusa ve amigdalara transfer edilir. Amigdala ve hipotalamus, dürtüsel durumlar ve duygusal tepkilerin oluştuğu bölgelerdir. Orta beyinin lezyonları, ilkel düzeydeki türe özgü saldırgan motor hareketleri elimine edebilirken daha kompleks şekilde korteks saldırgan davranışları daha kolay şekilde hem bastırabilmekte hem de çok düzeydeki bir saldırgan davranışı harekete geçirebilmektedir (Akt: İmamoğlu.2003.s.14).

Amigdala duyuların ana merkezidir. Tüm sevinç, öfke mutluluk, korku, umut, heyecan, endişe, vb duyguların kaynağı olarak bu alan gösterilmektedir. Amigdala, bağlantıları ile böbrek üstü bezinden stres hormonlarının salgılanmasını sağlar. Ayrıca kas tonusunu artırır, kanı deri yüzeyine pompalar. Bu şekilde öfkeye temel sağlar (Korkmaz, 2000, s.124). Saldırganlık gösteren hayvanların amigdaları çıkarıldığında hayvanların önceki halinin karşıtı bir durumun, sakinlik halinin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Yine bu bölgede oluşmuş olan bazı tümörlerin aşırı saldırganlığa yol açtığı belirtilmektedir.

Bazı bilim adamları da beyinde saldırganlığa neden olan merkezlerin dışında beyindeki tümörlerinde saldırganlığa yol açtığını ileri sürmektedirler. Özellikle limbik sistemde yer alan tümörlerin saldırgan davranışların oluşumuna sebebiyet verdiği çeşitli klinik araştırmalarla desteklenmektedir (Liu, 2004). 1966 yılında eşini ve çocuklarını öldürdükten sonra 38 kişiyi rehin alan ve 14 kişiyi öldürdükten sonra da kendi yaşamına son veren Charles Whitman'a yapılan otopsi sonucunda beyinde (limbik sistemde) büyük bir ura rastlanmıştır. Benzer şekilde hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda limbik sistem bozukluklarında ve bu bölgede yer alan urların saldırganlığın oluşumunda etken bir rol oynayabileceğine dikkati çekmektedir (Clayton, 2000).

Biyolojik kurama ait bir diğer açıklama genlerdeki farklı kombinasyonların saldırganlığa neden olduğu şeklindedir. Bilindiği üzere her insan da 23 çift kromozom bulunur ve bunlardan bir çifti cinsiyeti belirler. Kadınlarda cinsiyeti belirleyen kromozom çifti **XX** şeklinde iken, erkeklerde **XY** biçimindedir. **Y** erkekliği belirleyen kromozom olarak düşünülmektedir. Yenidoğmuş çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar yaklaşık olarak her 500 erkek çocuktan bir tanesinin fazla bir **Y** kromozomuna sahip olarak doğduklarını rapor etmektedir. Biyolojik temeli savunan kuramcılar erkeklerdeki bu **XYY** şeklinde organize olmuş kromozom dizilişinin, genetik olarak saldırganlığı artırıcı bir özelliğe sahip olduğuna vurgu yapar (Allende, 2004). Buna ek olarak cinsiyet hormonlarının saldırgan davranışların oluşumunda önemli bir rol oynadığı görüşü, biyolojik kuramın savunduğu bir diğer noktadır. Şiddet ve saldırgan davranışları nedeniyle hüküm giymiş suçlular ile saldırgan olmayan bireyler arasında yapılan araştırmalar, saldırgan bireylerin, saldırgan olmayan kontrol grubuna göre anlamlı derecede daha yüksek testesteron seviyesine sahip oldukları rapor edilmektedir (Archer, 1991). Carlson (1998), suçlu bayanlar üzerinde yaptığı araştırmada bu bayanların progesteron seviyesinin düşük olduğu menstrasyon dönemlerinde suça daha yatkın olduklarını ve bu dönemlerde daha fazla saldırgan davranışlar sergilediklerini, buna karşın östrojen ve progesteron seviyesinin yüksek olduğu yumurtlama dönemlerinde ise, saldırgan davranışlarının azaldığını rapor etmektedir. Yine Carson (1988), ağırlık kaldıran ve formlarını korumak için testesteron seviyesini arttırıcı maddeler alan sporcuların daha fazla saldırganlık ve düşmanlık eğilimlerinin olduğunu bildirmektedir. Benzer şekilde bu sporla ilgilenmediği halde çeşitli nedenlerden dolayı

testesteron seviyesini arttırıcı maddeler alan kişilerinde saldırganlık ve düşmanlık eğilimlerinde ve davranışlarında artışların olduğu gözlemlenmiştir.

Biyolojik temelli kuramcılar, son yıllarda, temel işlevi sinirler arası iletimi gerçekleştirmek ve sinirlerden gelen uyarıları diğer sinir hücrelerinin almasını sağlamak olan nörotransmitör hücreler ile insan ve hayvan saldırganlığı arasındaki ilişkiyi incelenmeye başlamıştır. Beyindeki sinirsel iletimi sağlayan bu yapılar saldırganlık olmak üzere daha pek çok davranışı etkilemektedir. Norepinefrin ve Dopamin, saldırganlığın ortaya çıkışına ve artmasına yol açan nörotransmitterlerdendir. Yapılan çalışmalar Serotonin'in dürtüsel saldırganlığı ketleyen bir nörotransmitter olduğu yönündedir. Gerek hayvanlar gerekse şiddet suçundan mahkum olmuş insanlar üzerinde yapılan araştırmalar düşük beyin serotonin düzeyi ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir.. (Şenel, 2003; Liu, 2004; Aronson, Wilson, Akert.2005).

Biyolojik kuramın saldırganlıkla ilişkisini öngördüğü bir diğer görüş ise beslenme kusurlarıdır. Biyolojik kuram özellikle katkı maddelerinin kullanımı, protein, demir, çinko eksiklikleri ve hipoglisemi, kolesterol ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Pek çok araştırma demir eksikliği ve saldırgan davranışlar ile davranış bozuklukları arasında direkt bir ilişkinin varlığını rapor etmektedir (Rosen ve Diğerleri,1985). Benzer bir şekilde Halas, Reynolds ve Sandstead (1977) yaptıkları araştırmalar sonucunda çinko eksikliğinin insan ve hayvan saldırganlığına etki ettiğini bildirmektedir.

2.1.4.2. İçgüdü Kuramları

Tarihsel süreçte Freud ve Konrad Lorenz gibi pek çok araştırmacı insan ve hayvan davranışlarında gözlemlenen saldırganlığın doğal olduğu kanısını taşımışlardır. İnsan davranışlarını, insanın doğasından yola çıkarak açıklayan **içgüdü kuramcıları** saldırganlığı da içgüdülere dayandırarak açıklamakta, insanın da hayvanlar gibi kendisini saldırgan davranışlarda bulunmaya eğilimli kılan bir saldırganlık içgüdüyle doğduğunu ileri sürmektedirler. İçgüdü kuramcıları pek çoğuna göre saldırganlık, değiştirilemez ve kaçınılmaz nitelikteki bir içgüdüsel tepkidir.

2.1.4.2.1. Psikanalitik Kuram

S. Freud (1959), saldırganlığı doğuştan donanımcı (naturist) ya da kalıtmımcı görüş açısından ele almıştır. Freud, saldırganlık hakkındaki bu görüşü nedeniyle psikoloji çevreleri tarafından karamsar olarak nitelendirilmiştir. Freud, saldırganlık iç tepilerinin ortaya konulmasına kültür ve toplumsallaşma yoluyla ket vurulabileceğine inanmıştır (Morgan,1998.s.391).

S. Freud, yaşama yön veren libido enerjisi kavramını, saldırganlık ve cinsellik temelli güdülere indirgeyerek açıklamıştır. Freud, insanda yıkıcılığın başat bir kişilik özelliği olduğu ve özellikle cinsel doyumsuzluk ve karmaşaların, saldırgan davranışları güçlendirdiğini kabul etmiştir. Freud, saldırganlığın özellikle yapıcı ve üretken etkinliklerden yoksunluğunun sonucu olduğu görüşünü de savunmuştur. Freud'a göre mutluluk, sevebilmek ve çalışabilmektir. Başka bir anlatımla seyerek çalışmak otantik yaşamın temelidir. Dolayısıyla saldırganlık, nevrotik algıların toplumsal türevi olan kitle patolojileri bağlamında gündeme gelmektedir (Aydın, 1999).

Freud'a göre saldırganlık, insanın kendine dönük yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan, diğer insanlarla savaşır ya da onlara karşıt davranışlar geliştirir. Çünkü insanda, kendini yok etme isteği vardır ve bu istek bilinçsizce diğer nesnelere yönelir (Karahan& Sardoğan, 1994).

Freud, saldırganlık ve düşmanlığın kişilikte en az cinsellik kadar önemli güçler olduğunu kabul etmiştir. Kişiliğin şekillenmesinde ona yön veren en önemli süreçlerden biri olarak saldırganlığı görmüş, ve saldırganlığı kişiliğin yapı taşı olarak yorumlamıştır. Freud'un saldırganlık kavramını, ölüm içgüdüğü iddiasından daha çok kabul görmüştür (Schutz & Schultz, 2001)

S. Freud (1920), saldırganlığı önce doğuştan gelen ve bütün canlılarda ortak olan evrensel bir içgüdü olarak düşünmüş ve saldırganlığın cinsel içgüdüye bağlı olduğunu kabul etmiştir. İnsanın bile bile bir başka birinin canını acıtması, öldürmesi, hatta kendisine zarar vermeye çalışması, kendini öldürme girişimlerinde bulunması ve bütün bunları

yaparken haz duyması saldırganlıkla cinsel içgüdü arasındaki sıkı ilişkilerin varlığını gösteren belirtiler olarak değerlendirilmiştir (Yanbastı, 1990).

Psikanalitik teoriye göre, libido denilen doğuştan gelen, haz veren uyum sağlayan kişiliği ve davranışları oluşturan, yaşam boyu ruhsal gücün gelişmesi sırasındaki ilk aşama “*oral (ağız) dönemdir*”. Bu dönemim başlarında bebek kendini ve diğer nesnelere, gerçeği ağza alma, emme, yutma, ısırma vb... davranışlarıyla tanımaya ve anlamlandırmaya çalışır. İlk dönemdeki edilgen ve bağımlı olan davranışlar, dişlerle beraber daha sonraları, kemirme gibi etkin ve saldırgan davranışlar şekline dönüşür. Ağızla ilgili sadistlik kişilik yapılarının ve insanda var olan yıkıcı eğilimlerin ilk belirtileri ortaya çıkmaya başlar. Bu dönemde takılıp kalma ya da bu döneme gerileme saldırganlığın temeli olarak kabul edilmiştir. Çabuk öfkelenen, kızıp bağırıp çağıran, vurup-kıran insanlar gelişmemiş oral dönemi yaşamaktadır. Saldırgan davranışlar “anal dönem” diğer bir deyişle; dışkı dönemden de kaynaklanabilir. Doyumu dışkı organlarının sonunda yer alan kaslarla sağlayan, dışkıyı tutma ve yok etme amacına bu dönemele ilgili saldırgan davranışlar, çoğunlukla geç dışkı dönemdeki aşırı denetim sonucunda oluşur. Bu dönemde takılıp kalma ya da bu döneme gerileme, anal sadistlik kişilik yapısının ortaya çıkmasına yol açar. Bu yapının temel özelliği kızma, aşırı öfke ve kolayca saldırganlığa dönüşen davranışlardır. Yaşamın 2. yaşında başlayan tuvalet eğitimi dönemindeki annenim tutumu eğer katı ve cezalandırıcı bir yöntem ise; çocuk dışkısını bir silahmışçasına saldırgan duygularla püskürtme eğilimine gider (Geçtan, 1999).

Birinci Dünya Savaşı'nın trajik günlerini takiben Freud, bu görüşü terk ederek insan saldırganlığının Thanatos adını verdiği libidodadan farklı bir içgüdüden kaynaklandığını öne sürmüştür. Thanatos -ölüm içgüdü- yaşamın tahrip edilmesine ve sona erdirilmesine yönelik olarak, insanın içinde bulunan bir enerjidir. Freud'a göre, saldırganlık da dâhil olmak üzere, tüm insan davranışları Eros ve Thanatos arasındaki karmaşık ilişkiden ve gerilimden doğmaktadır. Ölüm içgüdü eğer kısıtlanamazsa kişinin kendini tahrip etmesiyle sonuçlanır. Bu nedenle ölüm içgüdüsünü kısıtlayabilmek amacıyla insanlar değişik savunma mekanizmalarına başvurular; bu savunma mekanizmalarıyla örneğin "yer değiştirme" savunmasıyla bu enerji dışarıya aktarılır ve böylece saldırganlık ortaya çıkar. Freud'un bakış açısına göre, saldırganlık birincil olarak kişinin kendisini tahrip etmeye

yönelik ölüm içgüdüsünün diğer insanlara yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Geçtan,1999).

Adler, saldırganlığı, bireyin tüm ihtiyaçlarını karşılamak için savaşmayı, çaba sarf etmeyi sağlayan dürtü ya da içgüdü olarak tanımlamıştır. Adler'e göre saldırganlık içgüdü, bireyler tarafından farklı durumlarda, farklı şekillerde, davranışa dönüştürülebilir. Toplumun, kültürün etkisiyle bu içgüdü ya da dürtü değişik biçimlerde ortaya çıkabilir. Örneğin saldırganlığın direkt olarak “ben” e yöneltildiği mazoşizm ve/veya abartılmış itaat olarak şekil bulur. Adler'e göre “normal” bireylerde saldırganlık şekil değiştirmiş ve gizil biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu bireylerde saldırganlık, başkalarına üstünlük kurma şeklinde form bulurken, nevrotik ve psikotiklerde saldırganlık, normal bireylerdekinin aksine direkt ve şiddetli bir biçimde ortaya çıkar. Bu bireylerde saldırganlık; paranoya, histeri, hipokondria vb rahatsızlıklarla kendini gösterdiği gibi doğrudan “ben”e yöneltildiği zaman kişilik bozukluğu, intihar vb... tablolar şeklinde biçim bulur (Allende, 2004).

Adler daha sonra, saldırganlığın içgüdüden çok günlük yaşam engellerine karşı verilen doğal bir tepki olduğu görüşüne varmıştır. Ona göre saldırganlık, eksiklik duygularının ortaya çıkardığı sıkıntıları azaltmak ve olumlu duyguları yerine koymak amacıyla geliştirilen koruyucu bir tepkidir (Geçtan, 1999).

Eric Fromm (1973), saldırganlığı temelde iki kategoriye ayırarak yapıcı saldırganlığı, bireyi tehlikeden koruyan kısa süreli bir tepki olarak tanımlarken bunun tam tersi olarak yıkıcı saldırganlığı ise; sadistik haz elde edebilmek için başkalarını incitmeye, onlara acı vermeyi amaçlayan davranış biçimi olarak tanımlar (Akt: Clayton, 2000).

Karen Horney, kişiliğin ve davranışın oluşmasında insanın içinde yaşadığı çevreye ve bu çevreyi oluşturan kültür yapısına önem verir. Çocuk doğduğu andan itibaren yabancı, düşman dünya karşısında yalnız, yardımsız, çaresiz konumdadır ve bu durum onda temel kaygıyı meydana getirir. Temel kaygı, kişiliğin bütünlüğü üzerinde, çocukluk döneminden

itibaren etkili olan güçtür. Aile ve çevrenin ilgisiz, soğuk, yetersiz ve dengesiz davranması çocukta saldırgan davranışların uyanması ve gelişmesine neden olur (Köknel.1999).

Nesne ilişkileri kuramı çerçevesinde Fosshage (1998–1999)’a göre saldırganlık, korku, öfke, utanç ve iğrenme gibi disforik duygulanımlar tarafından güdülenen ve bunları içeren bir psişik olgudur. Ona göre saldırganlık, bir dürtü olarak değil de, sinyal duygulanımlara bağlı ve hayal kırıklığına bir tepki olarak gördüğümüzde bile, bu tanım saldırganlığın bir içsel itki tabanına ve amaca sahip olduğunu yadsımaz (Ardalı & Erten. 1999,s.163).

Saldırganlık konusunda araştırmalar yapan Rochlin (1973–1982), bu konudaki çalışmalarını dört başlık altında toplar. Bunlar: 1) saldırganlık ve narsisizm arasında yakın ve temel bir ilişki vardır, 2) bu ilişki zamanla kişilik içinde gelişir ve tutarlı bir hal alır, 3) insan ve hayvan saldırganlığı arasında büyük farklar vardır, 4) insanlardaki saldırganlık klasik iç güdü teorisi ile tatmin edici şekilde açıklanamaz. Rochlin’e göre narsisizm ve saldırganlık arasındaki bağ, yaşamın en erken dönemlerinde oluşur. Başlangıçta, gereksinimlerle ilgili yaşantıların ve çatışmaların bilinçaltına itilme gerçeği, sonradan bilinçaltında saldırganlığın doğuşunda rol oynar. Gelişmenin ilerlemesi ile gerçeği test etme yeteneğinin artması ve hazzı gelecekte tatmin etmek için erteleme yeteneğinin gelişmesi sayesinde saldırganlıkta azalır (Ardalı & Erten, 1996, s.149-151).

Kohut’a göre insanın zarar vericiliği, psikolojik bir olay olarak, ikincil olup çocuğun optimal eşduyumsal yanıtlar şeklindeki gereksiniminin, kendilik nesnesi karşılanmaması sonucunda ortaya çıkar. Aynı şekilde saldırganlık, yeni bir psikolojik olay olarak doğuştan gelmez. Saldırganlık, yani kin dolu zarar vericilik başlangıçtan itibaren çocuğun kendine güveninin bir ögesidir. Ona göre saldırganlık, sağlıklı bir gelişim çizgisidir. Saldırganlık sağlıklı bir şekilde geliştiğinde, kendini ortaya koyma tutkularını gerçekleştirme ve sağlıklı rekabet ortaya çıkar. Kohut’ saldırganlığın, kendiliğin yaralanmasıyla güdülendiğine başka bir deyişle narsisistik yaralanmaya bir tepki olarak oluştuğuna inanır (Ardalı & Erten, 1996, s.151).

2.1.4.2.2 Etolojik Kuram

Saldırganlığın içgüdüsel olarak doğuştan insanda bulunduğunu savunan ünlü etholog Konrad Lorenz'e göre ise saldırganlık, esas olarak dış uyaranlara karşı tepki değil, insanın içinde gömülü, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatımını bulacak bir uyarılmalıdır (Fromm, 1993).

Lorenz, hayvanların saldırgan davranışlarını gözlemleyerek, saldırganlık içgüdüğü ile ilgili görüşlerinin çoğunu kalabalığa tepki üzerine temellendirmiştir. Aynı türden birçok başka hayvanla birlikte dar yerlere kapatılan hayvanların kaçınılmaz olarak saldırganlaştıklarını ileri sürmektedir. Yer darlığına karşı gösterilen bu tepki (genellikle bölgecilik olarak bilinmektedir) bir ortak yaşam durumuna karşı içgüdüsel olarak gösterilen bir tepkiye işaret edilmektedir. Fakat kalabalığa karşı bir tepki olarak gelişen saldırganlık tepkisine ilişkin kanıtlar kuşkuludur. Bazı türler arasında bu olguya rastlamak mümkün iken, insanlar arasında hemen hemen kesinlikle geçersiz olması sebebi ile kalabalığa karşı tepkiler, insanlarda saldırganlık içgüdülerinin bir kanıtı olarak düşünülmelidir (Freedman, Sears & Carlsmith, 1998).

Lorenz,'e göre saldırganlık sürekli akan bir enerji pınarının beslediği içgüdüdür ve dış uyaranlara karşı bir tepki sonucunda olması gerekmez. İçgüdüsel bir harekete özgü enerjinin o davranışın kalıbı ile ilgili ilişkili sinir merkezinde devamlı biriktiği ve yeterince enerji birikmişse, bir uyarın olmaksızın bir patlamanın meydana gelme olasılığı bulunduğunu savunmaktadır (Fromm, 1993).

2.1.4.3. Engellenme – Saldırganlık (Dürtü) Kuramı

“Engellenme”, saldırganlık duygularına yol açabilme eğilimindedir” görüşü psikolojideki temel denencelerden biridir (Freedman, Sears & Carlsmith, 1998). Engellenme-Saldırganlık hipotezini açıklamadan önce “engellenme”nin ne olduğunun tanımının iyi yapılması gerekmektedir. Zira farklı görüşlere sahip psikologlar bu terimi farklı anlamlara gelebilecek şekilde tanımlamaktadırlar (Berkowitz 1978).

Budak (2000)'a göre engellenme, belli bir hedefe yönelik dürtülerin veya eylemlerin dış ya da iç engeller tarafından engellenmesi durumudur. Morgan ise

engellenmeyi, organizmanın hedefe yönelmiş, güdülenmiş davranışının durdurulmuş olması olarak tanımlamıştır (Morgan.1998.s:418).

Baymur engellenmeyi, temel ihtiyaçların iç yetersizlikler ya da dış nedenlerle bloke edildiği zaman meydana gelen yılgınlık hali olarak tanımlamıştır. Engellenme insanda kaygı, öfke, yılgınlık, iç sıkıntısı gibi olumsuz içsel yaşantılara yol açar. (Baymur,1999).

Engellenme, başlanmış ruhsal sürecin kesintiye uğraması, amacına ulaşmadan kalmasıdır. İnsanda engellenme sonucu bedensel ve ruhsal gerginlik oluşur. Bu gerginlik hoş olmayan ve istenmeyen bir durumdur. Kişide tedirginlik yaratır. Engellenmede, güdülere bağlı güçlü bir davranış veya eylemin kesintiye uğraması söz konusudur. Bu durumun yarattığı tedirginlik ve gerginliğin bastırılması, başka bir deyişle engellenmesi yeniden tedirginlik ve gerginliğe yol açar ve bu durum yeni tedirginlik ve gerginliklerin kaynağı durumuna geçer. Bu tedirginlik ve gerginlikler, boşaltılmadığı sürece engellenme döngüsü sürüp gider (Köknel,1999). Engellenme durumunda en ilkel ve temel tepki engeli yaratan durumdan kurtulmaya çalışmaktır. Engelden kurtulmak amacına yönelik tepkilerin başında saldırganlık yer alır. Saldırganlık engellenme karşısında oluşan en temel tepki olup, kolaylıkla şiddet eylemine dönüşebilir (Karahan & Sardoğan, 1994.).

Engellenme-Saldırganlık hipotezi 1939 yılında, Yale Üniversitesi İnsan İlişkileri Enstitüsü'ndeki araştırmacılardan John Dollard, Leonard Doob, Neal Miller, O.H.Mowrer, ve Robert Sears (1998), tarafından saldırganlığı açıklamak için ortaya atılan bir hipotezdir Dollard ve çalışma arkadaşları saldırganlığın daima engellenmenin bir ürünü olduğuna ve saldırgan davranışın ortaya çıkması için her zaman engellenmenin var olması zorunluluğuna vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte Dollard ve çalışma arkadaşlarına göre engellenmenin varlığı her zaman bir saldırganlık biçimi meydana getirir görüşünü de benimsenmektedir (Akt: Berkowitz, 1989).

Saldırganlığı içgüdü kuramlarından farklı bir biçimde açıklayan ünlü Engellenme-Saldırganlık Modeli'nde, saldırganlık bir dürtü olarak görülmüştür (Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears, 1998). Bir içgüdü'nün tersine, dürtü her zaman var olan, sürekli artan bir enerji kaynağı değil; organizmanın yaşamsal bir ihtiyacı tatmin edilmediğinde ortaya çıkan

ve yoksunluğu sona erdirmeye hizmet eden bir güç olarak kavramsallaştırılmıştır (Kayaoğlu, 2004,s.84).

John Dollard, Leonard Doob, Neal Miller, O.H.Mowrer, ve Robert Sears (1998), engellenmeyi amaç-tepki (goal-reponse) ya da davranış zincirinin en uygun zamanda gerçekleştirilmesine müdahale edilerek durdurulması olarak tanımlar John Dollard, Leonard Doob, Neal Miller, O.H.Mowrer, ve Robert Sears (1998),’e göre bireyde engellenme hissinin oluşabilmesi için 2 koşul gerekmektedir. Bunlardan birincisi bireyin yapmak istediği davranışı gerçekleştirebileceğine kesin olarak inanması; ikincisi ise bu davranışın oluşumuna müdahale edilerek davranışa dönüşmesinin önüne geçilmesidir.

Engellenme-saldırganlık kuramı, bir kişinin herhangi bir hedefe ulaşma çabası engellendiğinde engeli (kişi yada nesne) incitme davranışını güdüleyen bir saldırganlık dürtüsünün ortaya çıktığını savunur. Bu önermenin iki önemli özelliği vardır: birincisi; saldırganlığın olağan nedeninin engellenme olması, ikincisi ise; saldırganlığın temel bir dürtünün –*doğuştan gelen tepkiler* (açlık, susuzluk,seks ve bu özellikleri taşıyan diğer temel dürtüler) gibi hedefe ulaşılan kadar *süren bir enerji biçimi*- özelliklerini taşımasıdır (Atkinson & Atkinson, 1999).

Berkowitz (1964)’e göre insan, engellenmelerle yüz yüze kaldığında kendini çaresiz ve güçsüz olarak algılar. Buna bağlı olarak gelişecek olayların doğurabileceği sonuçlardan çekinirse, engellenmenin ortaya çıkarabileceği tepki öfke olmayarak; kaçınma, uzak durma ve korku da olabilir. Engellenme ve saldırganlık tepkisi arasında duygusal tepki oluşumlarını da yerleştirmek mümkündür.

2.1.4.4. Yeniden Formüle Edilmiş Engellenme - Saldırganlık (Dürtü) Hipotezi

Engellenme-saldırganlık hipotezinin ilk ortaya atıldığı günden itibaren bazı teorisyenler tarafından kabul görmemiştir. Özellikle kuramın ileri sürdüğü “saldırganlık her zaman bir engellenme sonucu ortaya çıkar” görüşü şiddetle eleştirilene uğrayınca her engellenmenin saldırganlığa yol açacağı görüşü değiştirilerek “engellenme saldırganlığa yol açmaktadır” şeklinde yeniden kavramsallaştırılmıştır (Berkowitz, 1978).

Yale grubu tüm saldırgan davranışlar konusunda genel bir görüşü olmakla birlikte araçsal saldırganlığın diğer tüm araçsal davranışlar gibi öğrenilebilecek bir davranış biçimi olduğunu göz önünde bulundurmamışlardır (Berkowitz, 1978).

“Engellenme-Saldırganlık Hipotezi”nin ilk ortaya atıldığı dönemde saldırganlığın en önemli belirleyicilerinden biri olan öfke üzerinde fazla odaklanılmamış, bu olgu oldukça basit bir şekilde ele alınmıştır. Buna karşın Berkowitz’in yeniden ele aldığı “Engellenme-Saldırganlık Hipotezi”nde ise öfke merkez konuma alınmıştır. Berkowitz, engellenmeyi saldırganlığın doğrudan sebebi olarak görmez ve saldırganlığın her zaman arzu edilen bir amacın gerçekleştirilmesinin engellenmesinden kaynaklanamayacağına vurgu yaparak, engellenmenin bireyde düşmanlık ya da öfke duygusu yaratabileceğine dikkati çeker. Berkowitz, engellenmiş bireyin öfke duygusu ya da saldırganca eğilimlerde bulunabilmesi için kasıtlı olarak ya da adil olmayan bir şekilde gerçekleştirmek istediği amacın engellendiğine inanması gerektiğini düşünmektedir. Kasıtlı ve adil olmayan bir şekilde kişinin amacından alıkonulması, öfkenin oluşumunda çok önemli bir rol oynar. Kasıtlı ve adil olmayan bir şekilde engellenme öfkeyi doğurmaktadır ki bu da öfkenin, saldırgan davranışın ortaya çıkarma olasılığını arttırmaktadır. Öfke, saldırganlığın oluşumunda aracı konumdadır (Berkowitz, 1987).

Berkowitz tarafından yeniden yapılandırılan “Engellenme-Saldırganlık Hipotezi”nde istenmeyen, hoş olmayan olaylar ve bu durumların bireyde yarattığı-yaratabileceği duygular hipotezin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Hoş olmayan, istenmeyen olay, hoş olmayan olumsuz duyguları harekete geçirmekte ve onlarla eşleşmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da öfke ve saldırganlık duyguları oluşmaktadır. Bu duygular oluşurken düşünce ve hafıza gibi bilişsel düzeyde ve motor – fiziksel şebeke ağı gibi bağlar oluşturulmaktadır. Bu bağ sayesinde herhangi bir uyarım, ağın diğer tarafından da harekete geçmesine imkan sağlamaktadır (Berkowitz, 1990).

Berkowitz’e göre olumsuz bir olayla karşı karşıya kalındığında organizma öncelikli olarak daha önce benzer bir yaşantı yaşayıp yaşamadığını kontrol eder ve karşılaştığı bu yeni durumu deneyimlerine dayalı olarak değerlendirmeye alır ve yeni duruma ilişkin zihninde fikirler üretmeye başlar. Yaşadığı bu yeni olay ve olayın yarattığı duygu ile ilgili olarak organizma, bilişsel düzeyde değerlendirme yaparken “kaçma” ya da “saldırganlık”,

vb... tepkilerden en uygun olanını sergilemek için diğer bir taraftan da tepkiyle ilişkili fizyolojik değişiklikler yaşamakta ve motor tepkiler oluşmaktadır. Berkowitz, öğrenme, genetik geçiş, durumsal faktörlerin organizmanın vereceği tepki biçimine etki eden unsurlar olduğuna vurgu yapmaktadır (Berkowitz, 1987).

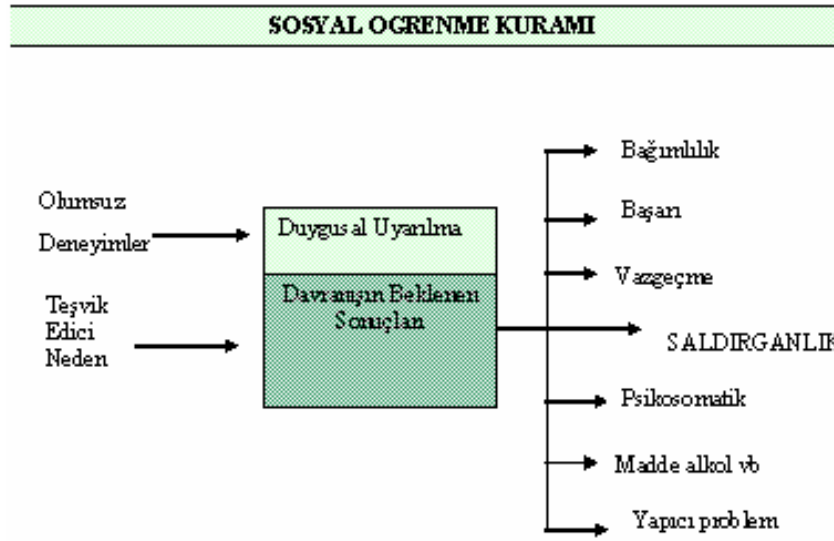
Berkowitz'in bu yeni yaklaşımı öfke ve korku dışında diğer olumsuz duygulara yer vermemesi ve bu duygulara dair herhangi bir açıklama getirmemesi nedeniyle çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır.

2.1.4.5. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre, davranışlar çevresel uyarılar tarafından şekillenir. Bandura'ya göre temel refleksler hariç, insanlar doğuştan gelen bir davranış repertuarına sahip değildir ve bundan dolayı davranışları öğrenmek zorundadırlar. Ancak biyolojik etmenler, öğrenme sürecine sınırlılık getirir. Bandura, insanın doğasında “biyolojik sınırlılıklar içinde çeşitli şekillerle doğrudan ya da dolaylı olarak başkalarının yaşantılarından yararlanarak (vicarious) şekillendirilebilecek geniş bir potansiyel” in olduğunu düşünmektedir. Bundan da öte, sadece çevre insanları şekillendirmemekte; insanlar da çevreyi şekillendirebilmektedir (Nelson-Jones,1982).

Sosyal öğrenme kuramına göre diğer tüm davranışlar gibi saldırganlıkta öğrenilen bir davranıştır ve bireyler bu davranışı başkalarının gösterdiği benzer davranışları gözleyerek, bunları örnek alma yolu ile taklit ederek öğrenirler. Bireyler kendilerini, saldırgan davranış gösteren bireylerin yerine koyarak onlarla özdeşleşir (Kulaksızoğlu, 2000, s.241).

Albert Bandura'ya göre, insan saldırganlığının kökeninde, ne şiddete yönelik içsel istek, ne de engellenmeye bağlı olarak doğan saldırganlık dürtüsü bulunmaktadır. İnsanların birbirlerine karşı saldırgan tutumlar göstermelerinin nedeni: 1)geçmiş deneyimleri sonucunda saldırgan davranışlar kazanmaları, 2)bu türden tepkileri nedeniyle takdir görmeleri veya ödüllendirilmeleri,3) özel toplumsal ve çevresel şartlar tarafından doğrudan teşvik edilmeleri, gösterilmektedir.

Şekil. 1: Sosyal Öğrenme Kuramı ve Saldırganlık (Atkinson & Atkinson.1999.s:412).

Sosyal öğrenme kuramı açısından hoş olmayan deneyimlerin yol açtığı duygusal uyarılma, geçmişte pekiştirilmiş davranışa bağlı olarak farklı davranışlara yol açabilir. Bu kurama göre saldırganlık gözlem ya da taklit yoluyla öğrenilebilir. Ve davranış ne kadar sık pekiştirilirse o derece kalıcı olur. Sosyal öğrenme kuramı: a) saldırganlığın engellenme deneyimine gösterilebilecek çeşitli tepkilerden yalnızca biri olduğunu., b) saldırganlığın, dürtü benzeri özellikleri olmayan ve sonuç olarak davranışın beklenen sonuçlarından etkilenen bir tepki olduğunu öne sürer (Atkinson & Atkinson.1999.s:412).

Psikologların hemen hemen tümü, insanlarda saldırganlığın yalnız doğuştan gelen faktörlere indirgenemeyeceğini, öğrenmenin saldırganlık davranışının türü ve miktarı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu savunur. Psikologların bu görüşü kabul etmelerinin temelinde deneysel çalışmalar yatar. Bandura, üç grup çocuk üzerinde yapılan bir denemenin sonuçlarını değerlendirdiğinde, öğrenmenin etkisini açıkça görmüştür. 1. Grup, içi doldurulmuş oldukça büyük bir oyuncak bebeğe diğer çocukların saldırgan davranışını gösteren bir film seyretmişlerdir. 2. Gruptaki çocuklar, yetişkinlerin bebeğe yaptıkları saldırgan davranışları seyretmişlerdir. 3. Gruptaki çocuklar, ya saldırgan davranışın bulunmadığı bir film seyretmişler ya da saldırgan davranışta bulunmayan yetişkinleri seyretmişlerdir. Çocuklar daha sonra bebekle baş başa bırakılmış ve davranışları gözlenmiştir. Saldırgan davranışı gözleyen gruptaki çocuklar, bebeğe tekme ve tokat atarak saldırgan davranışta bulunmuşlardır. Çocukların çevresinde gördükleri davranışları model

olarak aldıkları ve model çerçevesinde hareket ettikleri bu tip deneylerde açık seçik gözlenmiştir. Çocuğun çevresinde gördüğü davranışları taklit etmesi sosyal öğrenmenin temelinde yatar (Cüceloğlu, 1996).

Saldırganlık davranışları, sosyal öğrenme şartları içerisinde açıklayan Bandura, insanların saldırgan davranışlarını geçmiş yaşantılarından, gözlem yoluyla ve/veya taklit ederek öğrendiklerini öne sürer. Bandura'ya göre engellenme doğuştan gelen faktörler sebebiyle saldırganlığa yol açmaz, eğer insan, saldırgan davranmanın mükafatlandırıcı olduğunu öğrenmişse engellenme karşısında saldırgan davranır. Bu davranışı bizzat her saldırgan davranışının tekrar tekrar olumlu pekiştirilmesi sayesinde öğrenebildiği gibi, başkalarının aynı davranışının pekiştirildiğini gözlemiş olması ve sonraki situasyonlarda onu taklit etmesi de aynı derecede önemlidir (Arkonaç,1998,s.283).

Pekiştirme, öğrenmeyi sağlayan ilk süreçtir. Belirli bir davranışı ödüllendirildiğinde bir bireyin o davranışı gelecekte yenileme olasılığı artacaktır; cezalandırıldığında ise, bu olasılık azalacaktır. Bir çocuk, saldırganlık göstermeyi ya da göstermemeyi öğrenir. Kardeşine vurduğunda, komşunun kızına taş attığında ya da annesinin elini ısırduğunda cezalandırılır ve bu davranışlarda bulunmamayı öğrenir. Engellenmelere karşı, duygularını denetim altında tuttuğu, saldırmadığı zaman ödüllendirilir ve saldırmamayı öğrenir. Saldırgan davranışlar, büyük ölçüde öğrenilmiş tepkilerdir ve pekiştirme saldırganlığın öğrenildiği temel süreçtir (Freedman, Sears & Carlsmith, 1998).

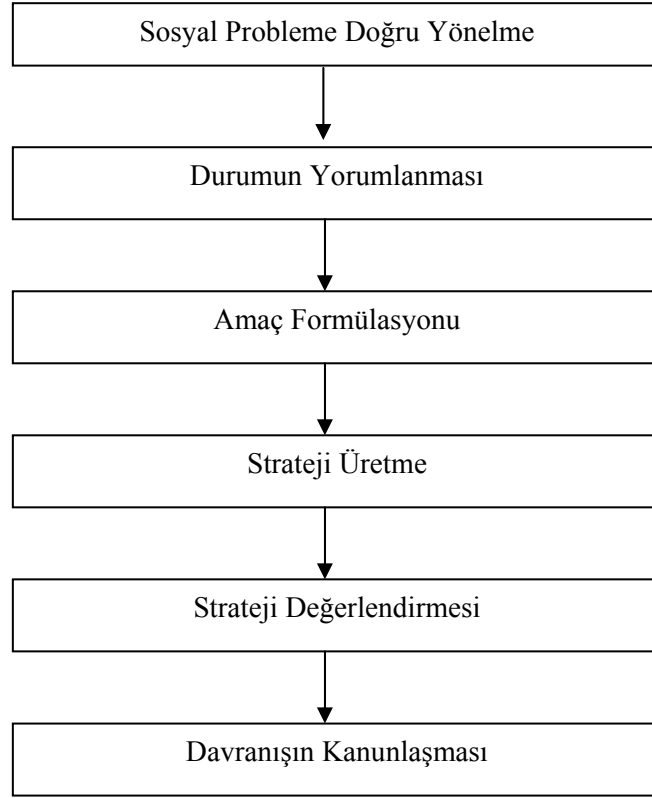
Saldırgan davranışların oluşmasında taklit önemli bir süreçtir. Bir çocuk yada genç öfke ve saldırganlık düzeyini kontrol edemeyen ve bunu sağlıksız şekilde ifade eden ana babasını gözlediğinde, sözle saldırmayı ve katı bir şekilde eleştirmeyi öğrenir. Ana babanın uyguladığı otoriteye dayalı katı disiplinin çocukta saldırganlık ve başkaldırma gibi olumsuz özelliklerin ortaya çıkarttığını görülmektedir. Araştırmalarda ana babanın kısıtlayıcı ve çocuğa özgürlük tanımayan, kendi düşüncelerini empoze eden, onun adına kararlar alıp uygulamaya çalışan katı tutumlarının isyankarlığa ve saldırganlığa neden olduklarını göstermektedir. Çocuğa karşı yargılayıcı olan, fiziksel şiddet kullanan, çocuğu dinleyip anlamaya çalışmayan annelerin çocuklarının güvensiz, tedirgin ve saldırgan davranışlar gösterdiği bulunmuştur. Ayrıca çocuğa karşı dayakla terbiyenin olduğu kadar, aşırı koruyuculuğunda çocuğu saldırganlaştırdığı görülmüştür (Köknel, 1999, s.164).

Sosyal öğrenme kuramı, araştırmalarla desteklenmiş ise de bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Sosyal öğrenme kuramı, kişiliğin sürekliliğini, değişmezliğini açıklayamaması bu eleştirilerin başında gelir. Bu eleştiriye göre kişilik özellikleri sürekli ve bireyin içinde tutarlıdır sadece pekiştirme kavramları ile açıklanamaz. Ayrıca diğer bir eleştiri; genetik faktörlerin önemini savunan psikologlardan gelmiştir. Bu psikologlara göre biyolojik yapıya bağlı kişilik özellikleri ve davranışlar salt öğrenme kavramları ile açıklanamaz (Cüceloğlu, 1996).

2.1.4.6. Sosyal Bilişsel Bilgi İşleme Modeli

1970’lerde bilişsel psikolojinin, psikoloji alanına hakim olmasıyla birlikte saldırganlığın doğasını anlamaya ilişkin yeni görüşler ortaya atılmaya başlamıştır. Bilişsel psikoloji ve onun doğurguları sayesinde, saldırganlık üzerinde yapılan çalışmalara bu dönemden itibaren bireyin bilişsel kapasitesi ve becerileri de eklenmiştir (Pakaskahti, 2000).

Sosyal bilgi işleme modeline göre sosyal davranışlar bireyin yaşamının ilk yıllarından itibaren edindiği ve öğrendiği “senaryolar” ya da “şemaları” tarafından kontrol edilir. Sosyal bilgi işleme modeli, temel sosyal problem çözüme stratejileri üzerinden, sosyal davranışları açıklamak üzere oluşturulmuş bir modeldir. Sosyal problem çözüme stratejileri ardışık bir sıra izleyen toplam 6 aşamadan meydana gelir Bu aşamalara, bireyin yaşamın ilk yıllarından itibaren içselleştirdiği yaşantıların temsilini oluşturan kümülatif bir yapı olan senaryoları ya da şemaları rehberlik eder (Jarvınen, 2001).Sosyal bilgi işleme aşamaları aşağıda verilen şekil.2. gösterilmiştir

Şekil.2: Bilgi İşleme Aşamaları (Pakaskahti, 2000, s:470).

Sosyal problem çözme stratejilerinin birinci aşamasında birey sahip olduğu zihinsel modeller (şemalar yada senaryolar) aracılığıyla karşılaştığı özel sosyal durumu zihnine kodlar. Saldırgan çocuklar sosyal uyaranlar içinde düşmanlık içeren işaretlere daha çok dikkat ederler ve karşılaştıkları bu işaretleri ya da ipuçlarını kendi zihinsel modelleri ile ilişkili olarak zihinlerine kodlarlar. Sosyal bilişsel bilgi işleme modeline göre bireyler, karşılaştıkları sosyal durumu ya da problemi ikinci aşamada analiz etmeye başlarlar. Bu aşamada birey öznel bir şekilde sosyal durum ile ilişkili bilgileri bir araya getirerek yaşadığı durumu ya da problemi tanımlamaya ve ona açıklık getirmeye çalışır. Birey yorumlama süreçlerine başvurarak olayın sebepsel analizini (ör: neden bu olay meydana geldi) yapar, sosyal problem ya da durum içindeki diğerlerinin bakış açısı hakkında çıkarsamada bulunur, (ör: kişinin niyeti) ve kendi rolü hakkında değerlendirme yapar. Yapılan çalışmalar, saldırgan çocukların sosyal durumlar hakkında sebepsel analiz yaparken olayın temel gerçek nedenlerine daha az odaklandıklarını ve karşılaştıkları olayları daha önce yaşadıkları benzer durumlara dayandırarak değerlendirip yorumladıklarını ortaya koymuştur. Bu aşamada saldırgan olarak tanımlanan çocuklar yaşadıkları sosyal problemlerde karşısındaki bireyi düşmanca eğilimleri olan bir kişi olarak

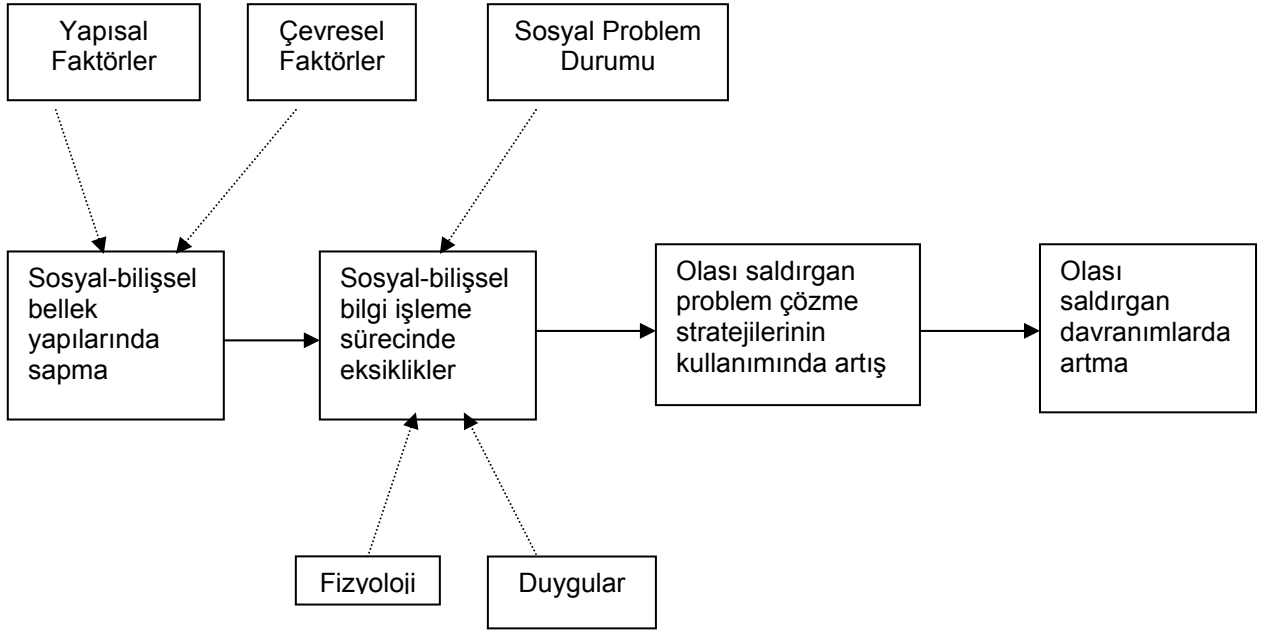
değerlendirme eğilimindedir ve bu kişinin olaya ilişkin bakış açısını düşmanlık ya da saldırganlık niyeti içinde yorumlarlar. Ayrıca saldırgan bireyler kendilerine yönelik olan olası düşmanlığı ya da saldırganlığı abartırlar ve olaya olduğundan fazla değer biçerler.

Üçüncü aşamada ise birey olayı ve olayla ilişkili kişilerin niyetini yorumlayıp bunlara ilişkin bir çıkarsamada bulunduktan sonra problem ya da duruma ilişkin ortaya koyacağı olası tepkileri belirler. Bu aşamada saldırgan çocukların şemalarına uygun olarak saldırganlık içeren tepkiler verdiği bilinmektedir.

Dördüncü aşamada ise karşılaştığı durumu ya da sorunu sonuçlandırmak için birey belirlediği olası tepkilerden ya da stratejilerden bir veya daha fazlasını bilişsel düzeyde düşünmeye başlar. Verilecek tepki hakkındaki karar belirli ölçütlere göre değerlendirilir örneğin verilecek yanıtın değerlendirilmesi, sonuç beklentileri ve bireyin istediği sonuca varıp varmayacağına değerlendirilmesi yapılır. Yapılan araştırmalar saldırgan olan bireylerin saldırgan olmayanlara göre daha fazla saldırgan, pragmatik ya da tepkisel ve daha düşük düzeyde dostça ya da etkili (ör: yardım arayışı, uzlaşmacı) sosyal problem çözme stratejileri kullandıklarını ortaya koymuştur. Saldırgan bireylerin seçtikleri olası çözüm stratejileri daha önceki saldırgan şemalarıyla doğrusal bir ilişki ortaya koymaktadır.

Beşinci aşamada ise olası davranışsal tepkiler ve alternatifler oluşturulduktan sonra birey öznel olarak sergileyeceği en uygun stratejiyi bulur. Bu aşamanın değişik karar verme süreçlerinin kullanılarak oluşturulduğu önerilmektedir. İlk olarak daha önce oluşturulan her bir olası tepki bireyin içsel standartlarına örneğin ahlaki kurallara, normatif inanışlara ve değerlere göre değerlendirilir. İkinci olarak olası davranışsal stratejilerin sonuçlarının sayısı ve içeriği değerlendirilir (olası davranışsal sonucun avantaj ya da dezavantajları gözden geçirilir).

Son olarak ise bireyin kişisel kapasitesi ve yerine getirilecek davranışsal tepkinin güvenilirliği değerlendirilir ve eylemin gördüğü tepkilere göre davranışlarını kanunlaştırır (Lochman & Dunn, 1993; Pakaskahti, 2000; Jarvinen, 2001; Fontaine, 2005). Yukarıda açıklanan sosyal bilişsel bilgi işleme süreçlerine göre saldırgan davranışların oluşumunun ana hatları Şekil.3'te aktarılmıştır.

Şekil. 3: Sosyal-Bilişsel Bilgi İşleme Mekanizmalarına Göre Saldırgan Davranışın Ana Hatları (Pakaskahti, 2000, s:469).

Saldırgan olarak nitelendirilen çocuklar ilk iki aşamada bilişsel çarpıtmalar, üçüncü ve dördüncü aşamada bilişsel eksiklikler ve son olarak beşinci ve altıncı aşamada davranışsal kusurlar ya da eksiklikler sergilerler. Saldırgan çocukların bilgi işleme süreçleri, örtük olmayan davranışsal sonuçlardan ve genel bilişsel işleyişten ve şemalardan çok fazla etkilenir (Lochman & Dunn, 1993).

Bilişsel şemalar ya da sebatkâr bilişsel inanışlar çocukların değerlendirmeleri ve problem çözme aktivitelerinde direkt etkili olan güçlü yapılardır. Sayısız çeşitlilikteki inanışlar saldırgan çocukların bilişsel süreçlerinde önemli bir rol oynar.

Bilgi işleme kuramı, saldırganlığa ilişkin şemalar üzerinde önemle durmaktadır. Bilgi işleme kuramına göre, sosyal davranış bir yere kadar bireyin önceki yaşamı boyunca öğrenilen davranış programları tarafından kontrol edilmektedir. Bu programlar, hafızada depolanan bilişsel yapılar olarak tanımlanır ve davranış sosyal problemleri çözmek için yol gösterici olarak kullanılmaktadır. Bu şemalar, gözlem, pekiştirme ve saldırganlığın göze çarptığı bir durumun yaşandığı kişisel deneyimler yoluyla öğrenilmektedir. Bu şemalar, diğer bilişsel davranış stratejilerinde olduğu gibi kodlanmakta, tekrar edilmekte, depolanıp,

geri getirilmektedir. Bir kere bir yazı kodlandığında o şemanın kodlandığı orijinal duruma olan benzerliğine göre geriye getirilmesi kolaylaşmakta veya zorlaşmaktadır. Buna rağmen geriye getirilen bütün şemalar, açık davranışa çevrilmemektedir. Bir şema geriye getirildiğinde çocuk bunun uygunluğunu ve olası sonuçlarını var olan normlara göre değerlendirmektedir. Bir şemanın değerlendirilmesinde önemli olan, çocuğun kendini davranışının sonucunun nasıl olacağına ilksin düşüncesi olmaktadır. Saldırgan davranmanın normal olduğunu düşünen bir çocuk saldırgan şemaları oluşturma eğilimindedir. Çocuğun kritik gelişim dönemlerinde saldırganlıkla ilgili oluşturduğu şemalar, saldırganlığı olumlu bir davranış olarak tanımlıyorsa çocuk ilerde de saldırganca davranışlar sergilemektedir (Akt: Şahin, 2004, s.182-183).

Yukarıda da açıklandığı gibi değişik durumların (gözlem, pekiştirme ve kişisel yaşantılar, vb) etkisiyle öğrenilen sosyal problem çözme stratejilerinde ebeveynin rolü oldukça önemlidir. Ebeveyn sahip olduğu konum itibarıyla çocuklar için kritik bir girdi ve model olarak hizmet eden bir yapı işlevi görürler. Buna ek olarak ebeveynlerin sahip oldukları bilişsel süreçler, çocukların bilişsel süreçleri üzerinde direkt ve önemli bir etki yaratabilmektedir (Jarvinen, 2001).

Huesmann'a göre, sekiz yaşında, ilköğretim çağında gözlenen saldırgan davranışlar, otuzlu yaşlardaki yetişkinlik döneminde tutuklanma, mahkumiyet, özellikle alkollüyken araba kullanma ve trafik kurallarını ihlal etme, çocuklarına kötü davranma ve onları cezalandırma gibi davranışlara temel oluşturmaktadır. Başkalarıyla iletişim kurma ve bir problem çözme yolu olarak algılanan saldırganlık erken yaşlarda öğrenilebilmektedir. Sık sık uygulanan cezalara rağmen, öğrenme çok başarılı olduğu için silinmesi zordur ve bu yüzden davranış, iyi yerleşmiş bilişsel yapılar (şemalar) içinde devam etmektedir (Akt: Şahin, 2004, s.183).

2.2. BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE BAĞLANMA TEORİSİ

2.2.1. Bağlanma ve Bağlanma İlişkilerinin Gelişimi

İnsanı diğer canlı varlıklardan ayıran en özelliklerden biri, diğer insanlarla ilişkiler kurabilmesi ve kurduğu ilişkileri sürdürme becerisine sahip olmasıdır. İlişki, insanın korunma, çalışma, sevme-sevilme ve üreyebilme gibi ihtiyaçlarının karşılanması için

gerekli bir koşuldur. İlişki türleri günlük yaşam sürecinde çok değişik şekillerde form bulurken en güçlü, en çok haz ve acı verici derin ilişki kipleri aile, arkadaş ya da sevilen kişi/kişilerle kurulur. Bu özel ilişkiler döngüsü içerisinde bireyler, birbirleri ile yakın *duygusal bağlar* kurar. Bağ, başka kişi ya da kişiler arasında iletişimi kurmaya olanak sağlayan sistemdir (Perry, 1996).

Bağlanmanın önemine vurgu yapan Bowlby, bağlanma'yı "*iki insan arasında kurulan, anlamlı, özel ve uzun süreli duygusal bağ*" olarak tanımlar. Başka bir ifadeyle bireyin farklı veya tercih edilen diğer bir kişi ile yaklaşma ve yakınlığı sürdürme davranışları olarak kavramsallaştırılır (Bowlby, 1977, s.203).

Bowlby'nin modern bağlanma teorisini geliştirirken edindiği temel amaçlardan biri, Freud'un yakın ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişimi hakkındaki gerçeklik içgörüsü algısını devam ettirmektir. Bu gerçeklik içgörüsü algısı 1) bebeğin yaşamındaki sosyal, bilişsel ve duygusal parçaların karmaşık birleşimleri, 2) bebeklik ve yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkilerin niteliğindeki temel benzerlikler ve, 3) erken dönem yaşam deneyimlerinin önemi hakkındadır (Waters, ve Diğerleri, 2000).

Bowlby (1969,1982) bilimsel disiplinleri birleştirme yoluna giderek psikanaliz, etoloji, bilişsel psikoloji ve gelişim psikoloji kapsamında yer alan ve birbiriyle bağdaştırılabilecek çeşitli kavramları bütünleştirmiştir. Bu kavramları bebek ve annesi/bakıcısı arasında meydana gelen duygulanımsal bağı ve ilk bağlanma deneyimlerinin kişilik ve psikopatolojinin gelişimi üzerindeki uzun süreli etkilerini açıklayabilmek için yeniden düzenlemiş ve birleştirmiştir. Etolojiden ödünç aldığı insan güdüsünü Bowlby, "davranışsal sistem" içerisinde kavramsallaştırmış ve bu kavramı büyük olasılıkla rahatlık ve güvenliğin tehlike altında olduğu zaman veya sosyal öğrenmelerde aktif hale gelen biyolojiksel sistemin fonksiyonel bir parçası olarak görmüş ve bağlanma davranışları ile (yapışma, sarılma, ağlama, gülümseme, bakım veren kişinin davranışlarını gösteren ayna olma ve güvenilir bakıcıların ya da bağlanma figürlerinin gelişimi için çeşitli tercihlerin yapılması) ilişkili bir şekilde açıklamıştır. Bowlby bağlanma figürünün ya da diğer bir deyişle birey için özel olan bakım veren kişinin tercih edilmesinde, bu kişinin içtenliğinin, samimiyetinin, candanlığının, ulaşılabilirliğinin,

duyarlılığının ve güvenilirliğinin temel alındığını ifade etmiştir (Levy, Blatt & Shaver, 1998).

Bowlby, bağlanma kuramını değişik zaman dilimleri içerisinde bebeklerin ve çocukların onlara bakım veren kişiden (özellikle annesinden) ayrıldığında sergilediği davranışları gözlemleyerek geliştirmiştir. Bowlby gerek laboratuvar ortamında, gerekse normal koşullar altında yaptığı gözlemler neticesinde, anneden/bakım veren kişiden ayrılma sonucunda bebeklerin bazı duygusal reaksiyonlar sergilediğini üzerinde durmuştur. Bebeklerin gösterdikleri duygusal reaksiyonlardan ilki; **“ayrılık protestosu”**dur. Bebekler bakıcıdan ayrılığı, ağlayarak, etkin bir şekilde bakıcıyı arama faaliyetlerine girerek ve başkalarının onu yatıştırma faaliyetlerini direnç göstererek protesto ederler. İkinci reaksiyon ise **“umutsuzluk”**tur. Bu kavram pasif oluşu ve çok net bir acıyı ve hüznü tanımlar. Üçüncü kavram ise, sadece insanların başvurduğu bir sistem olan **“bağlanmanın çözülmesi”** (**detachment**)’dır. Bu durum bebeğe ya da çocuğa gereği gibi yaklaşmayan uzak duran anneden kopma veya geri çekilmedir (Hazan & Shaver, 1987).

Bowlby, bağlanma sisteminin, koruma ve bakım hizmeti veren bağlanma figürü ile yakınlığı devam ettirme koşuluyla, bebeğin hayatta kalma şansını arttıran biyolojik bir işlevi olduğunu savunur (Shaver & Mikulincer, 2002).

Bağlanma davranışının oluşumu ve gelişimi biyolojik nedenlere bağlanmaktadır. Tüm türler için ortak olan temel özellik hayatta kalma/korunma içgüdüsüdür. İnsan yavrusu dünyaya geldiği andan itibaren savunmasızdır. Onun varlığının devamı ancak bakımını üstlenen kişiye bağlıdır. Bakım veren kişiye duyulan bu zorunlu bağımlılık sayesinde bebek, bakımını üstlenen kişi ile (çoğunlukla anne) fiziksel yakınlık kurma, kendini güvende hissetme, çevreyi keşfetme olanağı sağlayıcı ortam ve koşullar elde eder. Bebeğin bakım veren kişiye kurmaya çalıştığı yakınlık, onun çevresini keşfetmesinde sığınabileceği “güvenli bir üs” ve tehlike anında korunabileceği “sağlam bir sığınak” görevi görür. Özetle bebeğin doğduğu andan itibaren bakıcısına duyduğu temel/zorunlu bağımlılık ve bakım verenin bu bağımlılığa karşı verdiği tepki, ilişkinin oluşumunu sağlar. Bu ilişki sonucunda oluşan bağ, yaşamın devamı için zorunludur ve Bowlby’nin de işaret ettiği gibi bağlanma“beşikten mezara kadar” devam eder ve yaşam boyu uygun koşullarda aktif halededir (Bowlby, 1977; Perry, 1996).

Bağlanma (attachment), farklı bağlamlarda farklı farklı tanımların yapıldığı bir terimdir. Bağlanma birkaç anahtar ögeyi içinde barındırır. Bundan hareketle; 1)bağlanma, özel kişiler ile uzun süreli duygusal ilişkiler kurmayı sağlayan bağıdır, 2) bu ilişki güvenlik, rahatlık ve doyum sağlar, 3) bağ kurulan özel kişinin kaybı ya da kaybolma tehdidi çok güçlü acı meydana getirir (Perry, 1996).

İnsan yavrusunun doğduğu andan itibaren bakıma muhtaç bir varlık olduğuna vurgu yapan bir diğer isimde Freud'dur. Freud'a göre insan yavrusu, dürtülerini düzenlemek (drive reduction) için anneyi arayan, ona yapışan, bağımlı ve aciz bir varlıktır (Waters & Diğerleri, 2002). Bağlanma kuramında ise insan yavrusu; yetenekli, meraklı, çevreyle iç içe geçmiş, bunun yanı sıra; ürkek, yardıma muhtaç ve tamamıyla bakım veren kişiye bağımlı bir varlık olarak tanımlanır (Shaver & Mikulincer, 2002). İnsan yavrusu Freud'un düşündüğü gibi, fiziksel gereksinimlerinin veya dürtülerinin basit bir esiri değildir. John Bowlby'nin de işaret ettiği gibi açlık onun annesiyle bağ (attachment) kurmasının tek sebebi değildir. Bowlby, Freud'un insan yavrusunun dürtü-düzenleme için yakın ilişkiler kurduğu görüşünü reddeder (Waters & Diğerleri, 2002). Ona göre insan yavrusu, doğum anından itibaren uyaran açlığı içerisindedir; insanla ilişkiye hazırdır ve eğer fırsat tanınırsa, çevresine zengin bir duygulanım bütünüyle yanıt verebilecek bir kapasitesi vardır (Erten & Ardalı, 1996, s.146).

Psikoloji alanındaki uzun soluklu pek çok araştırma ebeveyn-çocuk ilişkisinin önemi ve bu ilişkinin sosyal ilişkiler ile kişilik yapısı üzerindeki etkileri üzerinde odaklanmıştır. Özellikle son yıllarda araştırmacılar, çocukluk döneminde kurulan bağlanma ilişkilerinin, yetişkinlik dönemindeki yansımalarını çalışma alanı olarak belirlemiştir. Bağlanma teorisini temel alan araştırmacılar, temel bakım veren kişiyle kurulan bağ ve bu bağın niteliğine vurgu yaparak, bu bağ ilişkisinin diğer insanlarla olan ilişkilere de genelleştirildiğini ve kişilerarası etkileşime etki ettiğini öne sürmektedir (Kalehzan, 1993).

Bowlb'ye göre, ruh sağlığının temel belirleyicisi anne ve çocuk arasındaki bağlanmanın türüdür. Fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı bir anne, bebeğiyle öncelikle fiziksel yakınlık kuracaktır. Bunu, onu koklayarak, sallayarak, öperek, ona sarılarak

gözünün içine bakıp göz teması kurarak vb... davranışlarla bebeğe yaklaşarak yapar. Bebek ise annenin/bakım veren kişinin bu davranışlarına ona sokularak, çeşitli sesler çıkararak, gülümseyerek, emerek ve sınıksız tutarak yanıt verir. Anne ve bebeğin birbirlerine karşılıklı olarak sergilediği bu davranışlar her ikisinde de haz ve doyum sağlar. Karşılıklı olarak aktarılan bu pozitif dönütler anne/bakım veren kişi-bebek arasında ki bağın temelini oluşturur. Anne ve çocuk arasındaki kurulan ilişki sonucunda gelişen bağlanma tarzı (güvenli-güvensiz) çocuğun tüm yaşamı boyunca, içinde (yanında) taşıyacağı bir “ben” ve “öteki” kalıbına dönüşecek, onun dünya ile kurduğu ilişki kipini belirleyecektir. Bowlby, 'e göre bağlanmada (attachment), yaşamının ilk yıllarında (özellikle ilk yılında) anneye ya da bakım veren kişiye güvenli bağlanan bebek, ileriki yıllarda çevresindeki insanlar ve dünya ile ayrılık kaygılarının yön vermediği ilişkilere girebilir. Bu ilişkilerde yakınlaşma ve uzaklaşmanın yarattığı kaygılara, güven ve güvenlik duyguları ile tahammül edebilir. Güvenli bağlanma, ebeveynini bebekle olmadığı zamanlarda, bebekle birlikte kalan koruyucu gibidir. Güvensiz ve kaygılı bağlanan bebekler ebeveyninden ayrılığı, büyük bir kaygı ile yaşarlar bu durumu protesto ederler. İsyanları bir süre sonra umutsuzluğa dönüşür çevrelerine ilgisizleşirler bakıcının gidişinden bu derece etkilenen bebek, dönüşünde ona da ilgisiz kalabilir. Kaygılı bağlanma içindeki çocuk (yetişkin) anne ile ilgili optimal mesafe bırakan bir ilişki kuramaz. Ya ona yapışır, ya da ondan kopar. Ya da bu ikisi arasında yalpalanıp durur (Perry, 1996; Erten, 2003, s.17).

Bakım veren kişiyle (anne ya da bakıcı) kurulan kaliteli ve sağlıklı bağ, daha sonra başkaları ile kurulacak olan ilişkilerin ve bağında niteliğini belirler. Ancak buradaki en önemli nokta bağlanma davranışlarının, annenin çocuğun ihtiyaçlarına ve ona gönderdiği işaretlere ne derece duyarlı olduğu, nasıl cevap verdiği ve anne-çocuk arasında kurulan etkileşimin türüne göre şekillendiği varsayımdır.

2.2.2. Bağlanma Davranışları

Bağlanma davranışı ise bebek ile bakımını üstlenen kişi (çoğunlukla anne) arasında kurulan, bebeğin hem keşfetme hem de güven ihtiyacını giderecek ortamı sağlamak amacıyla fiziksel yakınlığı güçlü tutacak duygusal bağlanmayı sağlayan her tür davranış olarak tanımlanır (Bowlby, 1977, s.203).

Bağlanma davranışları yakınlık ya da iletişim kurmayı sağlayan ve devam ettiren davranışlardır. İnsan yavrusu iletişim sağlayabilmek ve yakınlık kurabilmek için yaklaşma, ilerleme, yapışma vb sistemlerle gülümseme, ağlama, emme, uzanma, sarılma vb davranışlar gerçekleştirir. Ancak bebek bu davranışları sergilerken anne/temel bakım veren kişi ile diğerleri arasında bir ayrım yapamaz. Bu ilk davranış sistemlerinin genetik bir kökeninin olduğuna inanılmaktadır. Çevreye evrimsel uyum sürecinde uyaranlar aracılığıyla bu davranış sistemleri, aktif hale gelebilmekte, ancak gerekli uyaranlar sağlanamadığında ise davranışların gerçekleşmemektedir. Bu davranış sistemlerine daha sonra ortaya çıkan yakınlık-arayışı davranışları eklendiğinde hiyerarşik olarak organize olmaya ve anneye yönelmeye başlar (Ainsworth, 1969).

John Bowlby (1969) bağlanma davranışlarının gelişimini dört ana aşamaya ayırır.

1. Aşama: Yönelim ve Ayrım Yapmadan Modele Sinyal Gönderme
2. Aşama: Bir ya da Birden Fazla Kişiye Yönelim ve Ayrım Yaparak Sinyal Gönderme
3. Aşama: Ayırt Edilen Bir Modele Yakınlık Kurmak ve Bunu Sürdürmek İçin Sinyal Göndermenin Yanı Sıra Bazı Hareketlerin de Başlaması
4. Aşama: Karşılıklı İlişkinin Gelişmesi:

1. Aşama: Yönelim ve Ayrım Yapmadan Modele Sinyal Gönderme: Bu aşama doğumdan itibaren başlayıp en az sekizinci hafta olmak üzere onikinci haftaya kadar süren dönemi kapsamaktadır. Uygun olmayan kötü koşullar altında ise bu aşama daha da uzun sürebilir. Bu dönemde bebek insanları birbirinden ayırt edememektedir. Çevresindeki insanlara yönelik gülümseme, bakma, çeşitli bebeksi sesler çıkarma, uzanma, bir ses duyduğunda ya da bir yüz gördüğünde ağlamayı bırakma ve o kişiye yönelme gibi davranışlar sergiler. Bebek bu davranışları doğuştan aktive olmaya hazır davranış sistemleri acılığı ile gerçekleştirir. Bu dönemdeki davranışlar amaçlı olmaktan uzak, daha çok refleks davranış özelliğindedir. Bu dönemde bebeğin davranışları yakınlık ihtiyacını kurmak için dostça ve arkadaşça bir nitelik taşır ve onikinci haftanın sonlarına bu dostça davranışların yoğunluğu giderek artar.

2. Aşama: Bir ya da Birden Fazla Kişiye Yönelim ve Ayrım Yaparak Sinyal Gönderme: Bu aşamada bebeğin davranışları tıpkı birinci aşamada olduğu gibi

dostçadır ancak bu aşama birinci aşamadan farklı olarak bebeğin davranışları başkalarından çok anneye yöneltilmiştir. Ancak çok net bir seçicilik yoktur. Bebek annesinin sesine ve onu kucağına aldığı anda, onu rahatlatmaya çalıştığı anda diğerlerine gösterdiği tepkilerden farklı tepkiler vermeye başlar. Annesinden ayrıldığı anda ise diğer insanlardan ayrıldığı anda ki ağlama biçiminden farklı şekilde ağlar. Annesiyle iken ona farklı şekilde güler ve değişik sesler çıkarır. Anneyle yakınlığını sürdürüebilmek adına farklı görsel-duruş pozisyonu alır. Annesini diğer kişilere nazaran, değişik şekilde selamlar/karşılar. Bowlby bebeğin anne figürüne benzeyen kişilere de anneye gösterdiği davranışlara benzer davranışlar sergileme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir.

3. **Aşama: Ayırt Edilen Bir Modele Yakınlık Kurmak ve Bunu Sürdürmek İçin Sinyal Göndermenin Yanı Sıra Bazı Hareketlerin de Başlaması:** Bu aşamada bebek ayırt ettiği kişiye/anneye sadece sinyaller göndermekle kalmaz, aynı zamanda ona farklı davranışlar göstermeye başlar. Anneyle yakınlığı sürdürüebilmek için ona yapışma, onu izleme keşfetme vb. davranışlarının yanı sıra anneyi güvenli bir üs gibi kullanarak çevreyi keşfetme çalışmalarına girer ve döndüğünde onu koruyucu, güvenliğini sağlayıcı bir sığınağının (annenin/balım veren kişinin) var olduğunu bilir. Bir önceki dönemde bebeğin ayırt ettiği/tanımladığı kişilere karşı nadiren de olsa “bağlanma”sı söz konusuysen bu dönemde bebeğin özellikle anneye “bağlandığı açıkça görülmektedir. Ayrıca bu aşamada bebek bağlanma modeli ile yakınlığını sürdürüebilmek için çok ilkel düzeyde de olsa az ya da çok bilişsel haritalar kurar. Bu dönemde bebek davranışlarını annesinden gelebileceğini tahmin ettiği davranışlara göre ayarlar ve annesinin davranışlarını önceden tahmin etmeyi başarır. Bu dönemde bebekler genelde 6- 8 aylıktır.
4. **Aşama: Karşılıklı İlişkinin Gelişmesi:** Bir önceki aşamada bebek annesinin davranışlarını önceden tahmin edip ona uygun davranışlar sergilemesine rağmen annesinin davranışlarına etki eden faktörleri anlayamamakta ve annenin davranışlarını nasıl değerlendirip değiştirebileceğine dair planlama yapamamaktaydı. Ancak 4. aşamada bebek artık annenin davranışlarına etki eden faktörleri fark etmeye başlar ve böylelikle annenin duygu ve düşüncelerine yönelik bir içgörü geliştirmeye başlar. Böylelikle annenin davranışlarını nasıl etkileyebileceğine dair fikirler oluşturmaya başlar. Bu durumda, karşılıklı ilişkinin ve bağlanmanın oluşumuna kaynaklık eder.

Teorik olarak pek çok kuramcı genelde 1. ve 2. aşama üzerine odaklanmış ve bu aşamalar arasındaki geçiş üzerinde durmuşlarsa da Bowlby 3. ve 4. aşamanın özellikle de 3. aşamanın önemine vurgu yapar ve bu aşamaların ilişkinin ve bağlanmanın oluşumuna ve kalıcılığına kaynaklık etmesi nedeniyle çok kritik evre olduğunu açıklar.

2.2.3. Bağlanma Davranışlarının Temel Özellikler:

Bowlby (1977) bağlanma davranışlarının bazı temel özelliklerinin olduğunu vurgular ve bunları şöyle açıklar:

- a) **Özellik:** Bağlanma davranışı özel olarak kabul edilen bir ya da birkaç kişiye yönlendirilen bir davranıştır.
- b) **Süre (Duration):** Bağlanma davranışı zaman zaman zayıflamış olarak görünse de yaşam boyu devam eder. Özellikle ergenlik döneminde bağlanma davranışının zayıflaması ya da bağ kurulan figürün yerini başkalarının alması söz konusu olsa da, bu davranış biçimi zamanla şekil değiştirerek varlığını devam ettirir. Ancak erken dönemde bağ kurulan figürler ve bağlanma davranışı kolaylıkla değiştirilemez ve yaşamın her evresinde etkisini gösterir.
- c) **Duyguların ilişkisi:** Bağlanma davranışlarının gelişimi süresince davranışla beraber pek çok duygu da gelişmekte ve gelişen bu duygular yeni yaşantılarla tekrar tekrar yaşanmaktadır. Bağlanma ilişkisinin şekillenmesinde, kalıcılışmasında, yenilenmesinde pek çok duygusal durum ortaya çıkar. Örneğin anne ve bebek arasında meydana gelen bağlanma davranışlarında yaşanan duyguların benzeri yetişkinlikte aşık olunca yaşanan duygularda da (ayrılık karşısında acının duyulması, partnerin yokluğunun kaygı ve anksiyeteye neden olması varlığının haz duyurması vb.) yaşanır.
- d) **Ontogenetik:** Bağlanma davranışları yaşamın ilk 9 ay süresince gelişir. Bebek seçtiği bağlanma tarzı ile etkileşimde bulunduğu kişiyle ne kadar çok iletişime geçer, duygusal ve sosyal bir ilişki geliştirirse, seçtiği kişiye o kadar çok bağlanır. Bu sebeple bebeğe bakım veren her kim ise ve onun ihtiyaç duyduğu bu yaşantıları ona kim sağlıyorsa o kişi “bağlanma modeli/figürü” (attachment figure) olarak kabul edilir.

- e) **Öğrenme:** Bebek tanımladığı bireyleri “diğerleri”nden ayırt etmeyi geliştirdiği bağlar sayesinde öğrenir. Bağlanmanın oluşumunda bebeğe verilen ödül ve cezaların çok az bir etkisi vardır. Bağlanma modelinden sürekli olarak ceza gelse bile bebek bağlanma figürüne karşı bir bağ geliştirir.
- f) **Organizasyon:** Yaşamın ilk yıllarından itibaren geliştirilen bağlanma davranışları oldukça karmaşık bir sistem olup bir karşılıklık arz eder. Çocuklar, temel bakım veren kişilerle etkileşimleri süresince, zihinsel modeller (internal working models) geliştirirler. Bu modeller, bağlanma figürü ve benliğe ilişkin beklentileri de kapsayan dinamik temsillerdir. Bu sistem bazı koşullar altında aktive olur ya da söner. Aktif hale geldiği durumlar arasında; anneden/ temel bakım veren kişiden ayrılma, yabancı ile baş başa kalma, açlık, kaygı, vb durumlar iken sönmenin olduğu durular ise anne/ temel bakım veren kişi ile tekrar bir araya gelme, onun sesini duyma, onunla fiziksel temas kurma vb. durumlar olarak sıralanabilir.
- g) **Biyolojik İşlev:** Bağlanma davranışı hemen hemen tüm memeli türlerinde görülen bir davranış olup türün devamını sağlamak gibi çok önemli bir yaşamsal işleve hizmet eder.

2.2.4. Bağlanma Teorisi ve Nesne İlişkileri Kuramı:

20. yüzyılın ortalarında Freud’u kişilik kuramını genişleten nesne ilişkileri kuramcıları erken çocukluk deneyimlerine büyük önem verir. Bu kuramcılar Freud’un tanımladığı çatışmalar ve dürtüler yerine çocuğun yaşamında önemli yeri olan kişilerle olan ilişkileriyle ilgilenir. Çoğu durumda bu kişi çocuğun ebeveyni, özellikle annesidir. Bununla birlikte nesne ilişkileri kuramcıları, çocuğun bilinçaltında, çevresindeki önemli nesnelerin (diğerleri/öteki) yansımalarını oluşturduğuna vurgu yapar. Çocuğu anne ve babasının bilinçaltındaki yansımaları, anne ve baba yanında olmadığı zamanlarda da çocuğun onlarla ilişkilendirdiği bir nesne görevi görür. Çocuğun anne ve baba imgelerini içselleştirme tarzı, gelecekte bir ilişkiye girdiğinde, karşısındaki kişiyi ne gözle göreceğinin temelini oluşturur. Başka bir deyişle çocuklar anne ve babalarına duyduğu bağlılık, yetişkin olduklarında başkaları ile anlamlı ilişkiler kurma becerilerini etkiler (Burger, 2006).

Nesne ilişkileri kuramı böylelikle bağlanma kuramı içinde bir sıçrama tahtası olmuştur. Hem bağlanma hem de nesne ilişkileri teorisinin kabul ettiği temel sayıltı, bakım veren kişiyle kurulan ilk ilişki neticesinde benliğe ve diğerlerine dair zihinsel temsillerin meydana geldiği ve bu zihinsel temsillerin daha sonraki kurulacak olan yakın ilişkilere rehberlik ettiği varsayımına dayanır. Her iki teoride bilişsel-duygulanımsal şemaların yapı (ör: birliktelik ya da bütünleşme) ve içeriğinin (ör: bireyin partneri ile olan ilişkisine dair olan inançları) bireyin beklentilerini ve hislerini etkilediği kadar, bireyin partneri başta olmak üzere tüm kişilerarası ilişkilerdeki davranışlarını da etkilediği varsayımını savunur (Levy, Blatt & Shaver, 1998; Burger, 20006).

Psikanalitik (nesne ilişkileri) ve bilişsel gelişim bakış açısına göre, Piaget (1956), ve Werner (1948), kişinin benliğine ve diğerlerine dair geliştirdiği zihinsel temsillerin bilişsel ve duygusal bileşenlerinin epigenetik olarak geliştiğini ve zamanla artan bir şekilde kesinleştiğini, anlaşılabilir ve daha kompleks yapı haline geldiğini açıklar. Bu yaklaşıma göre üst düzeydeki temsiller daha alt düzeydeki temsillere dayalı olup, onların değişimine bağlı olarak gelişir. Böylelikle yeni oluşan üst düzeydeki temsiller, alt düzeydeki temsillerden daha ayrıntılı, etkili bir yapı haline gelir. Epigenetik prensipleri takiben Blatt ve çalışma arkadaşları, kişinin benliğine ve diğerlerine dair geliştirdiği zihinsel temsillerin dağınık ve parça parça olan yapıdan, daha bütünleşmiş bir yapı haline ve esnek olmayan şekilden, artarak daha esnek ve hiyerarşik olarak organize olmuş bir sistem haline dönüştüğüne vurgu yapar (Akt: Levy, Blatt & Shaver, 1998).

2.2.5. Zihinsel Modeller

Bağlanma teorisi, önemli diğerleri ile kurulan “güçlü duygusal bağ” olarak kavramsallaştırılabilir. Bowlby tehlike ya da tehdit edici koşullar altında bebek ve bakıcısı arasında yakınlığı sürdürülebilmesi için bağlanma sisteminin evrimselleştiğini öne sürmüştür. Ainsworth, Blehar, Waters & Wall (1978); Sroufe & Waters (1977), yaptıkları çalışmalar neticesinde bağlanma sisteminin, çocuğun keşif davranışlarını ve güvenlik hissini pekiştirici, kolaylaştırıcı ve devam ettirici bir işleve sahip olduğunu rapor etmektedir. Bebeğin bakıcısı ile kurduğu ilk bağlanma ilişkisinin niteliği “güvenlik hissi”nin temelini oluşturur (Bartholomew, Horowitz, 1991).

Bowlby bağlanma figürü ile ilk etkileşimler sonucu zihne kodlanan zihinsel temsilleri, benliğe ve başkalarına dair geliştirilen içselleştirilmiş zihinsel modeller olarak adlandırır. Bowlb'nin bu formülasyonu, nesne ilişkilerine dayandırılmaktadır. Bu zihinsel modeller, bağlanma figürü ve benliğe ilişkin inançları, duygusal değerlendirmeleri ve beklentileri de kapsayan dinamik temsillerdir. Bağlanma figürü ile kurulan ilişkiyi referans noktası olarak alan bu beklentiler, inançlar ve duygusal değerlendirmeler, bireyin kişilerarası alandaki algılarını biçimlendirir ve gelecekte kuracağı ilişkilerdeki inançlara, duygulara ve davranışsal sitemlere rehberlik eder. Bu zihinsel temsillerin bazıları bilinçli olabildiği gibi, bazıları da bilinçsiz olup birbirleriyle tamamıyla tutarlı ya da bütünleşmiş olmak zorunda değildir (Levy, Blatt & Shaver, 1998).

Zihinsel modeller teorik olarak olaylar, amaçlar ve davranışlar arasındaki ilişkilere etki eden bir sistem olarak kabul edilmektedir. Bu temsiller, olası bir durumu sezme, bu duruma değer biçme ve bu durum karşısında sergilenecek davranış biçimlerinin neler olabileceğine karar veren bir sistem olarak görev yapmaktadır. Bowlby (1969/1982), içselleştirilmiş zihinsel modellerin öğrenme, bilgi işleme süreçleri, bilgi edinmedeki seçici dikkat ve yanlı yorumlamalar (önyargılar), üzerinde güçlü bir etkisini olduğunu ileri sürmüştür (Akt:Aloian, 2003).

Bowlby'nin teorisine göre bakıcıyla kurulan ilişki sonucunda içselleştirilen yaşantılar, daha sonra aile dışındaki bireylerle kurulacak olan ilişkilerin prototipini meydana getirir. Bowlby (1973), içselleştirilmiş temsiller ya da zihinsel modellere ait 2 anahtar özellikten bahseder. Bunlar: 1) bağlanma figürünün destekleyici ya da koruyucu bir kişi olarak değerlendirilip değerlendirilmediği, 2) kişinin kendisini yardıma, ilgiye ve desteğe değer bir kişi olarak değerlendirip değerlendirmediği şeklinde açıklanır. Birinci özellik, kişinin diğerlerine ait yüklemelerini, yani şemalarını oluştururken, ikinci özellik ise, kişinin kendine yönelik olan şemalarından oluşmaktadır. Diğerlerine ilişkin geliştirilen zihinsel modellerin temelinde, bağlanma figürünün “ulaşılabilirliği” ve bebeğin “ihtiyaçlarına karşı duyarlılığı” yer almaktadır. Aynı şekilde çocuğun kendine ilişkin değerlendirmelerine paralel olarak gelişen zihinsel modellerin temelinde bağlanma figürünün gözünde nasıl kabul edildiği ya da edilmediğine dair olan inanışları yatar. (Bowlby, 1973; Bartholomew, Horowitz, 1991).

Bowlby'e göre temel bakım veren kişi (özellikle anne) ile yaşanan deneyimler kişinin benliğine, içinde yaşadığı dünyaya ve ilişkilerine dair inanç ve beklentilerine (zihinsel modeller) yön vermektedir. Bowlby bu zihinsel modelleri değişmez, durağan ve yeni deneyimler yoluyla da değişime çok açık olmayan bir sistem olarak tanımlamıştır (Waters, Wenfield ve Hamilton, 2000). Buna ek olarak Bowlby (1982), zihinsel modelleri kişiliğin temel bileşenleri olarak tanımlamış ve bu zihinsel temsillerin bireyin sergilediği davranış sistemlerine etkilediğini belirtmiştir. Bowlby zihinsel modeller aracılığı ile bireylerin yetişkinliklerinde veya ebeveyn olduklarında da kendi çocuklarına tıpkı kendi ebeveynlerinin onlara davrandıkları gibi davrandıklarını ve bu davranış sistemlerini bilinçsizce transfer ettiklerini ileri sürmüştür.

Bowlby, kişilik ve psikopatolojinin gelişiminde en önemli etkiyi gerçek yaşantıların yarattığına vurgu yapmış ve bu görüşüyle de klasik psikanalizden ayrılmıştır. Bowlby'nin erken dönem çocukluk yaşantıları yoluyla kazanılan ve giderek sağlamlaşan ve kolay kolay değişmez nitelikte bir sisteme dönüştüğünü iddia ettiği zihinsel modeller ve bu modellere ilişkin "esneklik" kavramı çok önemlidir. Bowlby zihinsel temsillerin değişmez ve durağan olduğuna vurgu yaparken, Bowlby'nin aksine pek çok araştırmacı, zihinsel modellerin dinamik bir yapı olduğuna vurgu yaparak, bu modellerin yaşanan deneyimler sonucu değişebileceğini bildirmektedir. Yapılan araştırmalar zihinsel modellerin erken çocukluktan, genç yetişkinlik dönemi boyunca sabit kaldığını ve kararlılık gösterdiğini kabul etmekle beraber, aile içinde ya da çevresinde yaşanan ve bireyin hayatına nüfuz eden anlamlı değişikliklerin ve yaşantıların zihinsel modelleri değişikliğe neden olduğunu ortaya koymuştur (Waters, Wenfield & Hamilton, 2000). Waters & diğerleri (2000) ve Hamilton, (2000), yaptıkları çalışmalar neticesinde katılımcıların büyük bir çoğunluğunun zihinsel modellerin çocukluktan itibaren değişikliğe uğramadan süregeldiğini ancak bazı katılımcıların zihinsel modellerinin yaşadıkları olumsuz yaşam olayları sonucunda değişikliğe uğradığını bulmuşlardır

Weinfield & diğerleri (2000), benzer bir çalışma yaparak zihinsel modeller ve olumsuz yaşam deneyimleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve olumsuz yaşam deneyimleri geçiren bireylerin zihinsel modellerinin değişikliğe uğradığını bildirmiştir. Özellikle annenin yaşadığı depresyonun onun bakım verme becerisini ve anne duyarlılığını olumsuz

yönde etkilediği ve buna bağlı olarak ta bireyin zihinsel temsillerinin birey tarafından tekrar gözden geçirildiğini ve değişikliğe uğradığını bulmuştur.

Epstein, benliğe ve sosyal ilişkilere dair kavramsallaştırmaların yaşamın ilk yıllarında şekillendiğini ve değişikliğe çok az açık olduğunu önermiştir. Epstein, benliğe ve sosyal ilişkilere ilişkin bu kavramsallaştırmaların yani zihinsel modellerin daha sonraki yaşam dönemlerinde değişmediğini ve kararlılık gösterdiğini bildirmiştir (Akt:Waters, Wenfield & Hamilton, 2000).

Uzun süreli boylamsal çalışmalar bağlanma tarzlarının çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde kararlılık mı yoksa değişim mi gösterdiğini anlamaya yöneliktir. Bu anlamda Kirkpatrick & Hazan (1994), 4 yıl boyunca heterojen yetişkin örneklem grubu üzerinde yaptıkları çalışma neticesinde %70 bağlanma stillerinin değişmediğini bulmuşlardır. Davila, Burge & Hammen (1997), yaptıkları çalışmalar neticesinde Kirkpatrick ve Hazan çalışmasıyla benzer sonuçlar elde etmişlerdir (Akt: Shaver & Mikulincer, 2002). Waters, Merrick, Treboux & Albersheim (2000), yaptıkları boylamsal çalışma da bağlanma stillerinin kalıcılığını test etmek amacıyla Ainsworth'un "Yabancı Durumlar" deneyinde ki bireylerle 20 yıl sonra tekrar temasa geçmiş ve bu bireylere yetişkin bağlanma görüşme formumu uygulamışlardır. Sonuçta bağlanma tarzlarının değişmediği ve aynı bağlanma tarzlarını süregeldiğine dair veriler elde etmişlerdir. Bu katılımcıları %72'sinin bebeklik dönemindeki bağlanma tarzlarının, yetişkinlikte de devam ettiğini bulmuşlardır. Geriye kalan %18 katılımcının %44'nün annesinin yaşadıkları olumsuz yaşam olaylarına [bu olumsuz yaşam deneyimleri a) ebeveyn kaybı, b)ebeveyn ayrılığı veya boşanma, c)ebeveynin ya da çocuğun yaşamı tehdit eden rahatsızlıklar örneğin: diyabet, kanser, kalp rahatsızlıkları, d)ebeveynin psikiyatrik rahatsızlıkları, e) aile üyelerinin fiziksel ya da cinsel istismarı olarak sınıflandırılmıştır] bağlı olarak bağlanma tarzlarının değiştiği rapor edilmektedir.

Bağlanma teorisinin bakış açısına göre zihinsel modeller, bakım veren kişinin becerilerindeki ve bakıcı/anne duyarlılığındaki gerçek değişikliklere bağlı olarak değişebilir. Örneğin ailevi problemler ruh halinin ya da bilişsel ihtiyaçların değişmesine neden olur ve bu durum da bakım veren kişinin becerilerini ve duyarlılığını etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini engeller. Sonuç olarak bağlanma temsilleri, bakıcı

davranışlarındaki değişikliğe bağlı olarak yeniden düzenlenir. Olumsuz yaşam deneyimleri bakım veren kişi üzerinde direkt bir etkiye neden olmayabilir. Onun yerine bu yaşam deneyimleri, aile üyelerinden biri üzerinde direkt bir etki yaratabilir, bu durumda dolaylı olarak aile sistemine yayılır, aile sistemi içinde değişikliklerin yaşanmasına sebebiyet verir ve bu suretle de bakıcıda bu durumdan ikincil olarak etkilenir. Ayrıca olumsuz yaşam deneyimleri çocuğun bakım veren kişinin beceri ve duyarlılığına ilişkin olan “*beklentilerini*” direkt olarak etkileyebilir. Örneğin bakım veren kişinin kronik bir rahatsızlığının başlaması, çocuğun bakım veren kişi hakkında -rahatsızlıktan dolayı- daha az ulaşılabilir olabileceğini dair bir yükleme yapmasına sebebiyet verebilir. Bunun yanı sıra ebeveynler arası, düşünce ayrılıkları ve anlaşmazlıkları da benzer bir etkiye neden olabilir. Benzer bir şekilde aile sistemi içerisinde yer alan olumsuz olayların ortadan kalkması veya yaşam şartlarının iyileşmesi ve özellikle bakım veren kişinin duyarlı davranışlar sergilemesi, çocuğun kendi ve diğerleri hakkında geliştirmiş olduğu önceki zihinsel temsilleri yeniden gözden geçirip, düzenlemesine ve sonuç olarak yeni zihinsel modeller oluşturmasına neden olabilir (Waters, Wenfield ve Hamilton, 2000).

Son zamanlarda yapılan çalışmalar içselleştirilmiş zihinsel temsillerin, bireylerin çocukluk döneminde annesi ya da bakım veren kişiyle kurduğu ilişki neticesinde meydana gelen bağlanma tarzları ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin elde edilen veriler ışığında ambivalans bağlanma tarzı içerisinde sınıflandırılan bireylerin çocukluklarından itibaren kendilerine yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını ve bunun da annesi/bakıcısı ile kurduğu ilk bağlanma ilişkisi ile doğrudan ilgili olduğunu rapor etmektedir. Çok büyük kitlelerle yapılan çalışmalar çocukluk dönemi boyunca çocukların sosyal ve duygusal uyumu ile 12–18 aylıkken geliştirdikleri bağlanma stilleri ile ilişkili olduğunu rapor etmektedir. (Bartholomew, Horowitz, 1991).

2.2.6. Bağlanma Davranışına Etki Eden Faktörler

Bağlanma teorisinin en önemli prensiplerinden biri çocuğun gönderdiği duygusal sinyallere uygun yanıtlar verebilme ve ebeveyn duyarlılığıdır. İşte bu ebeveyn duyarlılığı ve ebeveynin ya da bakım verenin çocuğun gönderdiği sinyallere verdiği yanıtlar, çocukların duygusal deneyimlerini organize etmelerini ve “güvenlik hissi”nin düzenlenmelerinde hayati bir önem taşımaktadır. Eğer bağlanma figürü ulaşılabilir ve sıkıntı verici

durumlarda çocuğun gönderdiği sinyallere uygun yanıtlar verebilirse, bu sıkıntı verici durumlar çeşitli stratejilerle (bağlanma figüründen aktif bir şekilde rahatlatılma ve destek arayışı talep etme, vb...) yeniden düzenlenebilir (Kobak, Sceery, 1988).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki bağlanma ilişkisinin kalitesi, ebeveynin sağladığı bakımın kalitesine bağlıdır. Farklı çalışmalar bağlanma ilişkisinin oluşumunda hem çocuğun hem de annenin kişilik özelliklerinin belirleyici bir rol oynadığını belirtmesine rağmen, anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisinin oluşumunda etkin rol oynayan değişkenin annenin duyarlılığı olduğunu vurgular. Bu yapı, yani “anne duyarlılığı” bebeğin gönderdiği sinyalleri almaya hazır olma, onun verdiği tepkileri doğru bir şekilde ayıklama, anlama yorumlama, yanıt verme, davranış ve bakım sağlarken esneklik, uygun bir kontrol düzeyi belirleme, vb... olarak kavramsallaştırılabilir (Lounds & Diğerleri, 2005).

Bağlanma teorisinin merkezinde yatan temel inançlardan biri de, çocuk ve ailesi arasındaki iletişim modellerinin, bağlanma tarzlarının oluşumundaki belirleyiciliğidir. Bowlby (1988), anne ve çocuk arasındaki kurulan güvenli ya da güvensiz bağlanma tarzı arasındaki temel farkın, onların iletişimindeki açıklık özgürlük ve samimiyetin yoğunluğu olduğunu ileri sürmektedir. Açık iletişim duyguların, ihtiyaçların ve düşüncelerin anlatımında çok daha rahat anlatılmasında önemli bir yoldur. İletişim, dil gelişiminin öncesinde hayatın ilk yıllarında bakım veren kişi/anne ile bebek arasında merkezi bir önem taşımaktadır. Ainsworth’un duyarlılık kavramı anne-bebek iletişimindeki açıklık ve yakınlık ile ilişkilidir. Duyarlı anneler bebeklerinin onlara gönderdiği sinyallerin farkına varır, bu sinyallerin içeriğini (taşıdığı anlamı) doğru bir şekilde anlar ve bu sinyallere en uygun ve mantıklı karşılığı/yanıtı verirler. Çocuğun anneye gönderdiği sinyaller oldukça değerli, anlamlı ve önemlidir. Bu sinyaller anne, çocuk arasındaki iletişimi başlatır. Duyarlı olarak nitelendirilen annelerin çocukları, duygusal ihtiyaçlarını çekinmeden ifade edebilmekte ve kendilerini rahat ve güvende hissetmektedirler. Çünkü annelerinin onun ihtiyaçlarına duyarlı olduklarını ve onun göndereceği sinyallere en uygun yanıtları vereceklerini bilirler. Buna karşın duyarsız anneler, çocuklarının kendilerine gönderdiği mesajlara aldırılmaz görünür ve bu mesajları görmezden gelirler. Duyarsız annelerin çocukları, ihtiyaçlarını ifade ederken kendilerini sınırlandırır ya da ihtiyaçları arasından bir seçim yaparlar (Etzion-Carasso, Oppenheim, 2000).

Matas, Arend & Sroufe (1978), yaptıkları çalışmalar neticesince güvenli bağlanma stiline sahip çocukların annelerinin, çocuklarının gönderdiği sinyallere karşı oldukça duyarlı olduklarını ve çocuklarına kendileri ifade etmesini sağlayacak zamanı ve mesafeyi onlara tanıdıklarını rapor etmektedirler. Güvenli bağ geliştiren çocuklar karşılaştıkları problemleri çözmek için kendilerine güvenirlere ve ihtiyaç duyduklarında annelerine dönüp ondan yardım alırlar. Buna karşın güvensiz bağ kuran annelerin çocukları kendilerinden yardım talep ettiklerinde onlarla ilgilenmez ya da gereken ilgiyi göstermezler. Bu nedenle güvensiz bağ geliştiren çocuklar kolaylıkla isteklerinden vazgeçme, ihtiyaçlarını erteleme ve sürekli olarak memnuniyetsizliklerini dile getirme eğilimindedirler (Akt:Etzion-Carasso, Oppenheim, 2000).

Mary Ainsworth ve çalışma arkadaşları (1978) temel bakım veren kişi/anne-bebek arasında farklı özellikler gösteren bağlanma ilişkilerinin olabileceği görüşünden yola çıkarak, temel bakım veren kişi/anne-bebek ilişkisini çeşitli deneysel koşullar altında gözlemlemiştir. Ainsworth ve çalışma arkadaşları yaptıkları deneysel çalışmayla anne-bebek bağına daha iyi anlayabilmek için anneleri de gözlemlemiştir. Gözlemleri sonucunda güvenli bağ kuran bebeklerin annelerinin bebeğin ihtiyaçlarına karşı oldukça duyarlı ve hassas olduklarını, bebeğin ihtiyaçlarını anlayıp buna göre davranışlar geliştirdiklerini ve bebek ile aralarında sıcak, yakın bir ilişki kurmaya çalıştıklarını; buna karşın dirençli bağ kuran bebeklerin annelerin bebekleri ile aralarında yakın ve sıcak ilişki kurmakta zorlandıkları, bebeğin ihtiyaçlarına ilgisiz, duyarsız kalabildikleri ve birbiriyle çelişik/tutarsız davranışlar sergiledikleri ve son olarak ta kaçınan bağ kuran bebeklerin annelerinin bebeklerine karşı genelde reddedici, eleştirici ve kaçınan, soğuk davranışlar sergiledikleri ve fiziksel temas kurmakta zorlandıkları rapor edilmektedir (Kalehzan, 1993).

Bağlanmaya etki eden faktörler arasında hem bakım veren kişinin hem de bakım alan kişinin ruh halinin belirleyici faktör olduğu vurgulanmaktadır. Hazan & Shaver (1990), güvensiz bağlanma stiline sahip olan yetişkinlerin güvenli bağlanma stili olan bireylere göre depresyon düzeylerinin daha yüksek ve daha fazla fiziksel semptomlarının olduğunu rapor etmektedirler. Aynı şekilde Carnelley ve Diğerleri, orta düzey depresyonu olan bayanların duygusal ilişkilerinde güvensiz bağlanma ilişkilerini olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca benzer çalışmalar; depresyon, madde kullanımı, borderline, antisosyal kişilik bozukluğu, anksiyete, şizofreni vb ruhsal rahatsızlıkların güvensiz bağlanmanın oluşumuna kaynaklık ettiği bildirmektedir (Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

Yapılan pek çok araştırma, çocukluk çağı travmalarının örneğin cinsel istismar, fiziksel şiddet ya da ebeveyn ölümü vb yaşantıların, güvensiz duygusal bağlanma ile ilişkili olduğunu rapor etmektedir. Shaver ve Rubenstson (1990), çocuklukta yaşanan ebeveyn ölümünün, yetişkin bağlanma stili ile yetişkinlik dönemindeki yalnızlıkla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Çocukluk döneminde cinsel istismara ya da ensest ilişkiye zorlanmış kız çocukların, yetişkinlik döneminde korkulu bağlanma stili geliştirdiklerini ve bu kişilerin başkalarına güvenmekte zorluklar yaşadıkları ve yakın ilişki kurmaktan kaçındıkları ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, romantik ilişkilerinde güvensiz bağlanma tarzına (kaçınan) sahip olan öğrencilerin ailesel yapısına bakıldığında, ebeveynlerin evlilik doyumlarının düşük olduğu ve evlilik ilişkilerinde ki duygusal bağların zayıf olduğu rapor edilmektedir (Akt: Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

Bağlanmanın oluşumunda etkili olabilecek değişkenler arasında annenin erken yaşta çocuk sahibi olup olmaması (ergen annelik), çocuğa karşı olumlu ve olumsuz davranışları, istismar, çocuğu kabullenip kabullenmemesi, annenin duygusal düzenlemesi vb.nin etkili olduğu kabul edilmektedir. Anne çocuk arasındaki güvenli bağ ilişkisinin oluşumunda etkili olabilecek faktörler arasında annenin ebeveynlik rolüne bilişsel olarak hazır olup olmaması gösterilir. Bu kavram yani ebeveyn olmaya bilişsel olarak hazır olma a) ebeveyn olmaya davranışsal olarak yatkınlık, b)çocuk gelişimi hakkında bilgiye sahip olma ve c) ebeveyn uygulamalarının çeşitli rollerden oluştuğunu anlamak olarak açıklanır. (Lounds & Diğerleri, 2005).

2.2.7. Gelişim Dönemleri ve Bağlanma Tarzları

Bağlanma teorisinin temel prensibi bağlanma ilişkilerinin yaşam boyu devam ettiği sayıtlısına dayanır (Bartholomew, Horowitz, 1991). Bowlby'e göre bağlanma "beşikten mezara" kadar devam bir süreç olup hayati bir öneme sahiptir. Ainsworth ve Bowlby yaşam boyu devam eden bu bağlanma sisteminin önemi üzerinde durmuş ve bağlanma

sisteminin özel işlevlerinin ve bebeklikten sonraki yaşam dönemlerindeki önemi ve nasıl ifade edildiğine dair açıklamalar getirmeye çalışmışlardır (Cowel, Fraley, Shaver, 1999).

2.2.7. 1.Çocukluk Dönemi ve Bağlanma

Mary Ainsworth ve çalışma arkadaşları (1978) temel bakım veren kişi/anne-bebek arasında farklı özellikler gösteren bağlanma ilişkilerinin olabileceği görüşünden yola çıkarak temel bakım veren kişi/anne-bebek ilişkisini çeşitli deneysel koşullar altında gözlemlemişlerdir (Akt: Hortaçsu, 2003). Ainsworth ve çalışma arkadaşlarının “Yabancı Durumlar Paradigması” adını verdikleri deneysel çalışma ile bebeğin bağlanma davranışlarındaki niteliksel farklılıkları belirlemeye çalışılmıştır. Bebeğin anneden/bakım veren kişiden ayrıldığında ve annenin/bakım veren kişinin tekrar bir araya geldiği durumlardaki reaksiyonlarını gözlemlemişlerdir (Kalehzan, 1993).

Ainsworth ve çalışma arkadaşlarının yaptığı bu deneysel çalışmada bebek (11-17 aylık), anne/bakım veren kişi ve yabancı bir kişi oyuncaklarla dolu bir odada gözlemlenir. Bu çalışma 8 aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar ise şöyledir: (Ainsworth & Bell, 1970).

Birinci Aşama: Anne ve bebek tanımadıkları ancak oldukça konforlu ve oyuncaklarla dolu odaya bir gözlemci eşliğinde içeri alınır ve daha sonra gözlemci odadan çıkar;

İkinci Aşama: Anne ve bebek odada yalnız bırakılır ve bebeğin odayı keşfine anne katılmaz;

Üçüncü Aşama: Odaya yabancı kişi alınır, yabancı kişi anneye sohbet eder ve daha sonra yabancı kişi bebekle ilgilenmeye başlar bu arada anne, fark ettirmeden odadan çıkar;

Dördüncü Aşama (İlk Ayrılık): Yabancı kişi bebekle ilgilenmeye devam eder;

Beşinci Aşama (İlk Birleşme): Anne içeri girer, yabancı kişi dışarı çıkar, anne bebeği rahatlatır ve tekrar dışarıya çıkar;

Altıncı Aşama(İkinci Ayrılık): Bebek odada yalnız bırakılır;

Yedinci Aşama: Yabancı odaya tekrar girer ancak anne odaya girmez;

Sekizinci Aşamada (İkinci Birleşme): Anne odaya girer, bebekle ilgilenmeye başlar ve bu esnada yabancı kişi fark ettirmeden odadan dışarı çıkar.

Bu deneysel çalışma esnasında bebeğin keşif davranışları (oyuncaklarla oynaması vb...) ve bebeğin anneden/bakım veren kişiden ayrılmaya ve onunla yeniden bir araya gelme verdiği reaksiyonlar gözlemlenmiştir. Bu gözlemlerden yola çıkan Ainsworth ve çalışma arkadaşları güvenli, dirençli/karasız, korkulu/kaçıngan olmak üzere 3 tip bağlanma stili tanımlamışlardır (Kalehzan, 1993).

Güvenli bağ kuran bebekler; temel bakım veren kişiyi/annelerini çevrelerini öğrenmek ve keşfetmek için güvenli bir üs olarak kullanırlar. Anne ile birlikte iken odayı keşfetmeye çalışma, yabancı kişinin varlığından rahatsız olmama, anneden ayrıldığında ise kısmen ağlama, geçici huzursuzluklar yaşamaktadır. Buna karşın anne ile tekrar bir araya geldiğinde ise çok kolay bir şekilde sakinleşme, onunla olmaktan hoşnutluk duyma, onunla tekrar yakınlık kurmaya çalışma gibi davranışlar sergilerler. Bu bebekler yaşadıkları hoşnut olmayan duygulardan kurtulmak için yardım almaya hazırlardır. **Dirençli/karasız bağ kuran bebekler;** ise anne ile birlikteyken sürekli olarak onunla ilgilenme, ilgisi anne dışında (oyuncaklara ve yabancı kişi) kişi veya nesnelere yönlendirmemişlerdir. Bu bebekler anneden ayrıldıklarında ise sürekli ağlama, hırçınlık, kızgınlık, hayal kırıklığı, mutsuzluk, yaşadıkları durumdan gerginlik hissetme vb davranışlar sergilemekle beraber yabancı kişiyle hiç ilgilenmemişlerdir. Anneyle tekrar bir araya geldiklerinde ise çift taraflı/ çelişik (ambivalans) davranışlar sergilemektedirler. Bir taraftan annenin varlığından hoşnutluk duymakta, rahatlamış gibi görünmekte iken diğer taraftan da anneye öfke ve hırçınlık göstermektedirler. **Kaçıngan bağ kuran bebekler:** ise annenin varlığından ya da yokluğundan fazla etkilenmemekte, anne ile birlikteyken anneyi görmezlikten gelme ve anneden ayrıldığında ise fazla etkilenmemekte, öfke, hırçınlık, gerilim, vb duyguları çok fazla yoğun yaşamamaktadırlar. Anne ile bir araya geldiklerinde anneden uzaklaşmakta, ilgisini oyuncaklara yöneltmekte ve anne ile gerek fiziki gerekse duygusal yakınlık kurmamaya çalıştıkları gözlemlenmiştir (Ainsworth 1978; Kalehzan, 1993, Lounds & Diğerleri, 2005).

Ainsworth ve çalışma arkadaşları yaptıkları bu deneysel çalışmayla anne-bebek bağına daha iyi anlayabilmek için anneleri de gözlemlemişlerdir. Gözlemleri sonucunda güvenli bağ kuran bebeklerin annelerinin bebeğin ihtiyaçlarına karşı oldukça duyarlı ve hassas olduklarını, bebeğin ihtiyaçlarını anlayıp buna göre davranışlar geliştirdiklerini ve

bebek ile aralarında sıcak, yakın bir ilişki kurmaya çalıştıklarını; buna karşın dirençli bağ kuran bebeklerin annelerin bebekleri ile aralarında yakın ve sıcak ilişki kurmakta zorlandıkları, bebeğin ihtiyaçlarına ilgisiz, duyarsız kalabildikleri ve birbiriyle çelişik/tutarsız davranışlar sergiledikleri ve son olarak ta kaçınan bağ kuran bebeklerin annelerinin bebeklerine karşı genelde reddedici, eleştirici ve kaçınan, soğuk davranışlar sergiledikleri ve fiziksel temas kurmakta zorlandıkları rapor edilmektedir (Kalehzan, 1993).

Main ve Solomon, Ainsworth ve çalışma arkadaşları yaptıkları sınıflandırmaya katılmakla beraber bu sınıflandırmaya yeni bir kategorinin konulmasının daha uygun olacağını düşünerek *tanımlanamayan (disorganized) bağlanma stili* başlığı altında dördüncü bir bağlanma stili tanımlamışlardır. Yabancı durumlar paradigmasında bazı bebeklerin, Ainsworth ve çalışma arkadaşlarının ileri sürdükleri üç temel kategori başlığı altında sınıflandırılmadığını görülmüştür. Belli bir kategori altında sınıflandırılmayan bu bebekler kendilerine bakım verildiğinde ya da denetim altında olduklarında ebeveynlerine karşı uysal davranmalarına karşın diğer durumlarda depresif, tanımlanamayan ve zaman zaman da irrasyonel olarak adlandırılabilir düşüncelerine sahip oldukları gözlemlenmiştir (Kalehzan, 1993). Main ve arkadaşları tanımlanamayan kategori başlığı altında sınıflandırılan bu bebeklerin ebeveynlerinin, kendi çocukluklarında genellikle bağlanma modelleri ile (anne ya da bakım veren kişi) çözümlenmemiş derin acılar, travmalar ya da kayıplar yaşadıklarını rapor etmektedir. Bu ebeveynlerin bebeklerinde kötü yaşam deneyimleri yaşadıklarını, istismar edildiklerini ve/veya annelerinin depresyonda olduklarını rapor edilmektedir (Belsky & Cassidy, 1994)

Tanımlanamayan bebekler ise annelerinden/bakıcılarından ayrılıp yeniden bir araya geldiklerinde birbiriyle tutarlı başa çıkma mekanizmaları sergilemekten uzaktırlar. Bu bebekler içi içe geçmiş çelişkili özellikte stratejiler kullanırlar (örneğin çok güçlü bir yakınlık kurma çabası içine girmek gibi bundan tamamıyla de kaçma davranışları da sergileyebilirler(Lounds & Diğerleri, 2005).

2.2.7. 2. Ergenlik Dönemi ve Bağlanma

Ergenlik, çocuğun yaşantısında büyük değişimlerin meydana geldiği bir dönem olup, çocukluktan ergenliğe geçiş akranlarla daha güçlü ve derin ilişkilerin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde ergen ebeveynine olan bağımlılığında sıyrılmak için sayısız fırsatlar yakalar ve kendini içinde bulunduğu toplumun önemli bir ferdi olarak görmeye başlar. Ergenlik döneminde kurulan (özellikle akranlarla) yeni ilişkiler, ergen için yeni bir güven kaynağının oluşumuna kaynaklık eder. Ergenler kendi kimliklerini kabul ettirebilmek, kendi fikirlerini ve değerlerini başkaları ile karşılaştırmak, onlarla paylaşmak ve kendilerini özel yapan şeyin ne olduğunu öğrenebilmek için bu yeni ilişkilere ihtiyaç duymaktadır (O’Koon, 1997).

Bebeklik döneminde gelişmeye başlayan bağlanma sistemi, kalıcılığını sürdürerek çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik döneminde varlığını devam ettirir (Genuis, 1995).

Bretherton ve Munholland (1999), zihinsel modellerin çocukluk deneyimleriyle inşa edildiğini ve gelişim süresince de gözden geçirilip yeniden düzenlendiğini iddia etmektedir. Allen ve Land (1999), çocukluk dönemindeki ebeveyne ait zihinsel modellerin, ergenlik döneminde akranlarla olan ilişkilere transfer edildiğini ileri sürmektedir. Çocukluk dönemindeki bağlama figürünün yerini, ergenlikte başka kişi ya da kişiler alır. Ergenin akranlarıyla olan ilişkilerinin niteliği, onun içselleştirilmiş zihinsel modellerinin niteliğine ve ilişkilerinin nasıl tanımlayacağına etki edebilir. Ergenin zihinsel modeli sosyal ilişkilerde şema rolü üstlenerek onun bilişlerine ve davranışlarına da etki eder (Akt:Aloian, 2003).

Çocukluk döneminde zihinsel temsillerde, somut bir değişimin gerçekleşmesi süregelen yaşantıda bir değişimi gerektirirken, ergenlik döneminde zihinsel temsillerde bir değişimin başlaması sadece yaşantılardaki somut değişimlere bağlı değildir. Bu dönemde kimlik arayışına bağlı olarak bireyin yaşam karşısında bir içgörüsü ve düşünce sistemi oluşmaya başlar işte ergen bu içgörü ve düşünce sistemine bağlı olarak, zihinsel temsillerinde bir değişiklik gerçekleştirebilir (Furman, Simon, Shaffer, Bouchey, 2002).

Ergenlik döneminde birey, çocukluk döneminde bakıcısı bağlanma ile olan ilişkisi neticesinde geliştirdiği zihinsel modelleri artık akranları ile olan ilişkilerde kullanmak üzere transfer eder. Bu dönemde bağlanma figürünün (annenin ya da bakım veren kişinin) yerini akranlar ve özellikle ergenin en iyi arkadaşı olarak tanımladığı kişi alır. Ergenlik döneminin sonlarına doğru bağlanma figürü yerine karşı cinste ilgi duyulan ve arasında duygusal bir bağın olduğu ergenin partneri alır. (Buist, Dekovic, WimMeeus & Van Aken, 2004).

2.2.7.3. Yetişkinlik Dönemi ve Bağlanma:

Bowlby ve Ainsworth'un çalışmalarını izleyen ilk araştırmalar temel olarak genç çocuklar üzerinde odaklanmış ve bağlanma sisteminin gelişiminin çatisını keşfetmeye yöneliktir. Ayrıca bu çalışmalar bebeğin ebeveynine özellikle annesine nasıl bağlandığına ve bağlanma tarzlarına ilişkin açılmalar da getirmişlerdir (Cowel, Fraley, Shaver, 1999).

Hazan & Shaver ile başlayan ve onları takiben birçok sosyal psikolog, Bowlby ve Ainsworth'un bebek ve bakıcısı arasındaki bağlanma ilişkilerine konu alan çalışmalarından yola çıkarak, yetişkin duygusal bağlanma ilişkilerini ve yetişkin bağlanma stillerini tanımlamaya çalışmışlardır. Bu çalışmalardaki temel dayanak noktası a) yetişkinlerin duyguları ve duyguları ile ilişkili davranış modellerine, bebeklik döneminde kazanılan benliğe ve diğerlerine ilişkin içselleştirilmiş zihinsel temsillerin rehberlik ettiği; b) kişinin benliğine ve diğerlerine ilişkin geliştirdiği zihinsel modeller de, bireyin sevmeye, desteklenmeye değer olup olmadığına ve başkalarının güvenilir olup olmadığına ve bireye sevgi ve destek sağlayıp sağlamayacağına dair inançlarından oluşmaktadır (Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

Yetişkin bağlanmasının tanımının ve ölçümünün yapılmasında yaşanan güçlüğü ve bu alandaki çalışmaların yavaş ilerlemesine rağmen Weis (1982), yetişkin bağlanma sistemini tanımlamış ve bireyin yaşamındaki önemine vurgu yapmıştır. Bağlanma ilişkisinin temel olarak ebeveyn ilişkisine bağlı olması ve onunla başlıyormuş gibi görünmesine karşın Weis, bağlanmanın gelişiminin çok uzun soluklu bir süreç olduğu üzerinde durmuş ve bağlanma ilişkisinin bebeklik ve çocukluk dönemi dışında, ebeveynle

olan ilişkilerinde dışında başka ilişkilerde de gözlemlendiğini belirtmiştir (Akt: Kalehzan, 1993).

Main, Kaplan ve Cassidy (1985), yetişkinlerin bağlanma tarzlarını belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış bir ölçek geliştirmişlerdir. Main, Kaplan ve Cassidy katılımcıların ebeveynleri ile ilgili zihinsel modellerinin değerlendirilmesine ilişkin görüşmeler yapmışlar, görüşmeler kapsamında katılımcılardan kendilerine sunulan çocukluk dönemlerinde ebeveynle olan ilişkilerini en iyi tanımlayan beş sıfatı seçmeleri ve bunlarla ilişkili bazı anılarını anlatmaları istenmiştir. Bununla birlikte katılımcılara kendilerini iyi hissetmedikleri dönemde ebeveynlerinin kendilerine nasıl davrandıklarını, reddedilme yaşantılarının olup olmadığı vb sorular yöneltilmiştir. Sonuçlara göre yetişkinler için güvenli, kayıtsız ve saplantılı olmak üzere 3 tür bağlama tarzı tanımlanmıştır.

Main, Kaplan ve Cassidy'a göre, **güvenli bağlanan** bireyler güvenli bağlanamayan bireylere göre acı verici yaşam deneyimlerine daha az değer vermekte, bu yaşantılar üzerine daha az odaklanmakta ve olumsuz olaylarla karşılaştıklarında daha az etkilenmektedirler. Bu bireyler yaşadıkları acı verici yaşantıların sebeplerine ve bu yaşantılara ilişkin başa çıkma becerilerine dair iyimser beklentileri vardır. Bu kişilerin acı verici yaşam deneyimlerinin olmalarına rağmen (mutsuzluk, öfke, anksiyete) bu yaşantılarını otomatik ya da kontrollü olmayan bir şekilde gerçek olmayan (intrapsişik duygusal rahatsızlıklar) acı verici olaylarla ilişkilendirmezler. Yapılan araştırma sonuçlarına göre güvenli bağ kuran bireyler, kendileri için önemli olan diğer kişilere duygularını oldukça rahat bir şekilde ifade edebilirler. Mutsuz edici ya da canlarını sıkkan olumsuz bir olayla karşılaştıklarında başkalarının desteğini almaya hazırlardır ve yaşadıkları olumsuz olayın etkisini en aza indirgeyebilmek için duygu-düzenleme stratejileri kullanırlar. Yakın ilişkilerindeki kişilerarası çatışmalarını uzlaşmacı yöntemlerle ve empati kurarak çözme yoluna giderler. Güvenli bağlanan bireyler öfkenin fiziksel belirleyicilerini görür ve öfkelerini adaptif bir şekilde problem çözme stratejileri ile birleştirerek öfkelerini kontrollü ve herkesin en az etkileneceği şekilde dışa vururlar. Sonuç olarak güvenli bağlanan bireylerin olumlu yöndeki yaşantıların daha çok değer verdikleri ve bu yaşantılarını besleyebildikleri ve yaratıcı problem çözme becerilerine sahip oldukları

söylenbilir. **Saplantılı bağlanan** bireyler, acı verici yaşam deneyimlerine üzerinde uzun uzun düşünüp, bu yaşantılar üzerine odaklanırlar. Bu yaşantıların kendilerinde yarattığı duygusal gerilimi ve acıyı azaltmak yerine, olumsuz başa çıkma mekanizmaları kullanarak bu acıların sebep olduğu duygusal gerilimin ve acının dozunu artmasına ve yaşadıkları rahatsız edici olayların kendileri için daha da kötü bir duruma gelmesine sebebiyet verirler. Bu bireyler diğer kişilere nazaran acı verici deneyimler yaşamaya daha eğilimlidirler. Bu sebeple öfke yaşantılarını çok kolay hatırlayabilmekte ve olumsuz duygularını diğer tüm duygu ve dolayısıyla da yaşantılarına bulaştırırlar. Bu kişiler, yaratıcılıklarını problem çözme de kullanmak yerine, olumlu duygu deneyimlerini baltalamakta kullanırlar. **Kayıtsız bağlanan** bireyler, kendilerini bilişsel ve davranışsal açıdan acı verici yaşantılardan uzak tutma eğilimindedirler. Bunu da görünüşte dikkatlerini saptırarak ve bilgilerin ayrıntılı olarak zihne kodlanmasını engelleyerek (daha doğrusu bu yaşantıları zihinde bastırarak) yaparlar. Bu kişiler, üzücü ve kaygı verici yaşantılarını hatırlamak istemezler. Bununla birlikte kayıtsız bireyler, tehdit edici durumun güçlü fiziksel işaretleri olduğunda ve düşmanlık duyguları kendisine açıkça ifade edildiğinde bile, kendi öfkelerin farkında değillermiş gibi görünürler. Bu kişiler olumlu duygulanımlarını yaratıcı problem çözme çözümlerinde kullanamazlar. (Belsky, 2002).

Hazan & Shaver (1987), çocuklukta bağlanma stilleri ile uyuşan öz değerlendirme tekniğine dayalı, duygusal sevgi ilişkilerinin oluşumunu ve gelişimini sınıflandıran 3 tip yetişkin bağlanma stili tanımlamıştır. Main'in prosedüründen farklı olarak bu araştırmacılar, yarı yapılandırılmış görüşme ölçeği yerine bireylerin duygusal ilişkilerindeki tutum ve inançlarını inceleyen öz değerlendirme tekniğini kullanmayı daha uygun bulmuşlardır.

Hazan & Shaver (1987, 1990) duygusal sevgiyi bağlanma süreci olarak tanımlamış ve yetişkin bağlanma ilişkilerine yönelik **güvenli, kaçınan, kaygılı (ya da kaygılı/kararsız)** olmak üzere 3 tür bağlanma modeli/stili tanımlamışlardır. Buna göre güvenli bağlanma stiline sahip bireyler başkalarına rahatça güvenebilmekte onlardan destek alabilmekte ve çok rahat yakın ilişkiler kurabilmektedirler. Bu kişiler ilişkilerinde terk edilecekleri korkusu yaşamamakta ve başkalarının ona duygusal olarak yakınlaşmasından rahatsız duymamaktadırlar. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise, başkalarına kolaylıkla

yaklaşamaz ve onlara tam anlamıyla güvenme ve bağlanma konusunda zorluklar yaşarlar. Başkalarının da kendisine duygusal anlamda yakınlık duymasından kaygılanırlar. İlişkilerinde alıngan, duygusal, kırılğan davranmaktadırlar. Kaygılı/karasız bağlanma stiline sahip bireyler ise başkalarıyla yakın ilişki kurma konusunda güvensizdirler. Bu kişiler ilişkilerinde saplantılı, sürekli duygusal iniş ve çıkışlar yaşayan, aşırı kıskanç kişilerdir. Sürekli olarak partnerinin onu önemseyip önemsemediği konusunda endişelenirler ve partnerine saplantılı bir şekilde bağlanırlar. (Bradford, Lyddon,1994; Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

Hazan & Shaver (1987), yaptıkları çalışma sonucunda güvenli bağlanma kategorisi içinde yer alan bireylerle, güvensiz bağlanma kategori içersisinde sınıflandırılan bireyler karşılaştırılmış ve güvenli bağlanma geliştiren bireylerin hem duygusal ilişkilerine hem de çocuklukta ebeveyni ile olan ilişkilerine yönelik olumlu yaşantı ve inançlara sahip oldukları saptanmıştır.

Bartholomew & Horowitz (1991), Bowlby'nin içselleştirilmiş zihinsel temsiller kavramını sistemleştirerek 4 kategorili yetişkin bağlanma tarzı tanımlamışlardır. Bu dörtlü bağlanma modeli birbirine bağlı iki boyutun kesişiminden meydana gelir (Griffin & Bartholomew, 1994). Bu iki boyut “kendi” ve “diğerleri” olmak üzere tanımlanır. Bartholomew & Horowitz (1991), “kendi” olarak tanımladıkları boyutu kişinin kendisini sevmeye ve desteklenmeye değer olup olmadığına ilişkin inançlarının yer aldığı olumlu ve olumsuz olmak üzere iki uçta tanımlar. Aynı şekilde “diğerleri”ni de kişinin (diğeri olarak tanımladığı kişinin), güvenilirliği ve ulaşılabilirliği ya da güvenilmezliği veya reddediciliğine dair olan inançlarına göre olumlu ve olumsuz olmak üzere iki uçta tanımlar.

Kişinin kendisine yönelik geliştirdiği olumlu benlik modeli, kişinin içselleştirdiği benlik değeri hissini derecesini gösterir. Birey, içselleştirdiği olumlu benlik modeli sayesinde, başkaların kendisine yönelttiği reaksiyonları olumlu olarak algılar. Böylece benlik modeli yakın ilişkilerdeki kaygı ve bağımlılığın derecesini belirler. Aynı şekilde kişinin başkalarına yönelik geliştirdiği olumlu başkaları modeli, genel olarak başkalarının güvenilirliğinin ve ulaşılabilirliğinin derecesine göre şekillenmekte ve bu da yakın ilişkiler

kurma ya da bu yakın ilişkilerden kaçınma eğilimini belirler (Griffin & Bartholomew, 1994).

Sonuç olarak güvenli (secure), saplantılı (preoccupied), korkulu (fearful) ve kayıtsız (dismissing) olmak üzere dört tür bağlanma modeli tanımlanır.

		BENLİK MODELİ	
		(Bağımlılık)	
		Olumlu	Olumsuz
		(Düşük)	(Yüksek)
BAŞKALARININ	Olumlu	GÜVENLİ	SAPLANTILI
	(Düşük)	Yakınlık kurmada rahat ve özerk	İlişkilerinde takıntılı
MODELİ	Olumsuz	KAYITSIZ	KORKULU
	(Yüksek)	Yakınlığa karşı kayıtsız, karşıt bağımlı.	Yakınlıktan korkan, sosyal açıdan kaçınan
(Kaçınma)			

Şekil. 4: Yetişkin Bağlanma Modeli. (Bartholomew & Horowitz, 1991, s:227)

Güvenli (Secure) Bağlanma Biçimi. Bu bağlanma biçimi “olumlu benlik” ve “olumlu başkaları”na ilişkin modellerin birleşiminden oluşmaktadır. Güvenli bağlanan kişiler kendilerini sevmeye değer, başkalarını ise güvenilebilir, ulaşılabilir, destekleyici ve iyi niyetli olarak algılama eğilimindedirler. Bu kişiler başkaları ile kolaylıkla yakın ilişki kurabilir ve kurdukları ilişkileri devam ettirebilirler (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Saplantılı (Preoccupied) Bağlanma Biçimi. Bu bağlanma biçimi, “olumsuz benlik” ve “olumlu başkaları” modelinin birleşimi içermektedir. Saplantılı bağlanma biçiminin sahip bireyler kendilerini “değersiz”/“sevilmeyi değer olmayan” kişi olarak algılama eğiliminde olmalarına karşın, başkalarını yönelik ise olumlu algılamaları ve değerlendirmeleri söz konusudur. Bu nedenle bu bireyler yakın ilişkilerinde sürekli olarak kendilerini kabul ettirmeye ve kanıtlamaya çalışırlar. Bu bağlanma biçimi Hazan & Shaver’ın kaygılı/karasız bağlanma biçimi ile uyuşmaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Korkulu (Fearful) Bağlanma Biçimi. Bu bağlanma biçiminde “olumsuz benlik” ve “olumsuz başkaları” modeli bulunmaktadır. Bu bağlanma biçimine sahip olan bireyler, kendilerinin sevilmeye değer olmadığı ve başkalarının da güvenilmez ve reddedici olduğuna ilişkin inançlara sahiptirler. Bu kişiler başkaları ile yakınlık kurmaktan korkan ve bu nedenle yakınlık ilişkiler kurmaktan kaçınan kişilerdir. Bu bağlanma biçimi Hazan & Shaver’ın kaçınan bağlanma biçimi ile uyusmaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Kayıtsız (Dismissing) Bağlanma Biçimi. Kayıtsız bağlanma biçiminde “olumlu benlik” ve “olumsuz başkaları” modelinin birleşimi kapsamaktadır. Bu bağlanma tarzına sahip olan bireyler reddedilmemin yaratabileceği hayal kırıklığına uğramamak için, başkaları ile yakın ilişki kurmakta kaçınırlar. Bu kişiler yakın ilişki kurmaktan kaçınarak kendi özerkliklerini korumaya ve devam ettirmeye çalışırlar. Kişilerarası ilişkiler onlar için önemsizmiş gibi görünmekte ve buna dayalı olarak yüksek bir benlik saygısına sahip oldukları vurgulamaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991).

Bu örüntü içinde, bağlanma gereksiniminin kabul edilmemesiyle ilgili, daha karmaşık bir mekanizma söz konusudur. Kayıtsız bağlanan kişiler, bağlanma figürlerinden gelebilecek olan reddedilme ve sonrasında yaşanacak hayal kırıklığının önüne geçerek olumlu benlik algılarını korumak istemektedirler. Bu nedenle kendileri ve bağlanma figürleri arasında mesafe koyabilmektedirler. Yakın ilişkilerden kaçınarak, bağımsız olmanın önemini vurgulamakta ve kişilerarası ilişkilerin kendileri için önemsiz olduğunu ifade etmektedirler (Soygüt, 2004).

Yetişkin bağlanma stilleri ile ebeveynlerin zihinde temsil ediliş biçimleri arasında sistematik bir ilişkinin olduğu kabul edilmektedir (Bringle, Babgy, 1992; Hazan & Shaver 1987; Levy, Blatt & Shaver, 1998; Rothbard & Shaver, 1991). Güvenli bağlanma stili içerisinde sınıflandırılan bireylerin ebeveynlerine yönelik samimi, içten, olumlu zihinsel temsilleri olmasına karşın, kaçınan bağlanma stili içinde sınıflandırılan bireylerin ebeveynlerine ilişkin soğuk, yakın olmayan ve reddedici yönde olan zihinsel temsiller vardır. Ayrıca korkulu/kararsız bağlanma stiline sahip bireylerin ebeveynlerine ait zihinsel temsilleri incelendiğinde bu temsillerin ne tam anlamıyla pozitif ne de tam anlamıyla negatif yönde olduğu görülmektedir. Bu kişiler ebeveynlerin ait zihinsel temsilleri çelişik, çift uçludur (ambivalans) (Akt: Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

2.3.KİŞİLERARASI ŞEMALAR VE İLİŞKİLER

2.3.1.Şema Kavramı ve Tanımları

Şemalar modern psikoterapnin en önemli anahtar kavramlarından biridir. Şema kavramının ortaya çıkışı psikolojide bilişsel yaklaşımın gelişmeye başladığı dönemlere rastlamaktadır. Bilişsel yaklaşım; psikolojide, zihinsel içsel süreçleri vurgulayan, davranışın sadece gözlenen yanıyla açıklanamayacağını, altta yatan zihinsel olaylar, temsiller, inançlar, vb. düzeyinde açıklanması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (James, Southam, Blackburn, 2004; Budak, 2000,s:135).

1970 ve 1980’lerde psikolojiye hakim olan Bilişsel Yaklaşım bilgi işleme süreçleri üzerinde odaklanmış ve açık ya da örtük tüm davranışların en iyi, bilgi edinme (bilgilerin zihinde toplanması, dönüştürülmesi, kodlanması, gerektiğinde kodlanan bilginin tekrar çağrılması, örgütlenmesi değerlendirilmesi, vb.) süreçlerinin nasıl oluştuğunun açıklanmasıyla ilişkili bir şekilde anlaşılabilceğini öne sürmüştür. Bilişsel görüş 20. yüzyılın başlarında psikoloji alanına hakim olan davranışçılığın aksine bireyi, içten ya da çevreden gelen bilgileri kullanan aktif bir araştırmacı olarak kavramsallaştırmıştır. Bu bakış açısına göre birey bilgiyi edindikten sonra, bu bilgileri kendi içsel temsilleriyle karşılaştırır ve bu karşılaştırma sayesinde davranışları uyumlu hale gelir (Markus & Sentis, 1982).

Bu içselleştirilmiş temsiller, simgeselleştirilmiş geçmiş yaşantılardan kaynaklanan, hiyerarşik olarak örgütlenip kavramsallaştırılmış ilişkilerden oluşan, değişmeyen bilişsel yapılar kısacası “şema” olarak tanımlanır (Beck,1967; Dabson,1986; Holan & Kris, 1984; Kovaks & Beck, 1978; Markus & Sentis, 1982; Merluzzi & Carr, 1992).

Şema, “bir olgunun belli bir takım örneklerine maruz kalındığında zihnin bulup çıkardığı genel bilişsel temsiller” olarak tanımlanabilir. Bu genelleştirilmiş bilişsel yapılar, hem bilgi süreçlerine, hem de hareketin yerine getirilmesine/kontrol edilmesine rehberlik ederler (Safran, 1990).

Teoristler şemanın ne olduğu ve şemaların tam olarak neleri ne genişlikte kapsadığı ile ilgilenir. Şemanın ne olduğu ve aslında tek bir tanımının olmaması sorun değildir.

Birçok şema tanımının literatürde yer alması, hipotezlerin çokluğundan kaynaklanmaktadır. Asıl sorun “şema” kavramının tam olarak neyi kapsadığının belirgin olmayışındır. Beck gibi bilişsel geleneği savunanların, psikanaliz geleneğinden gelen Kernberg ve Horowitz’in, danışan-merkezli eğilimli olan Rice’ın aksine klinik teorisyenler, şemayı tam belirgin tanım vermeden ya da hangi tür bilgiyi kapsadığını belirlemeden kullanırlar (Safran, 1990).

Bilişsel yaklaşımın önde gelen isimlerinden Barlett (1932) “şema” terimini örtük olmayan davranışları ve bilişsel süreçleri açıklamak için kullanmıştır. Barlett’in teorisinde şema, bireyin geçmiş davranışlarının temsillerini örgütleyen ve bireyin yaşantılarını yorumlamasına rehberlik eden yapı, olarak tasvir edilmiştir. Şemalar örgütlenmiş davranış biçimlerinin belirleyicisi olarak değerlendirilebilir (arkus, 1975).

Barlet’in geliştirdiği şema kuramı, insanların geçmişteki tepki ve yaşantılarını şu anda var olan bir olaya ilişkin algılarını örgütlemek ve yorumlamak için kullanmalarını ifade etmektedir. Modern şema kuramı, Barlet’in bazı fikirlerini bir ölçüde değiştirmekle birlikte, hala psikologların bellekle ilgili görüşlerinin merkezinde yer almaktadır. Bir şema, bireyin geçmiş yaşantılarının yazılmış olduğu ve şimdiki yaşantıları tarafından boşlukların doldurulmuş olduğu bir senaryo gibidir. Bir olay, nesne, durum, kişi süreç veya ilişkinin temsilleri, bilinçaltı malzeme olarak bellekte depolanır ve deneyimlerin belirli bir biçimde örgütlenmesine yol açar (Morris, 2002).

Barlet’in yanı sıra şema kavramı üzerinde çalışan önde gelen isimlerden biri de Piaget’tir. Piaget (1952) şema kavramını, uzun-vadeli bellek sisteminin temel yapısı olarak tanımlamıştır. (Akt: James, Southam, Blackburn, 2004).

Şemalar genel olarak bireyin sosyal dünya hakkında bilgi edinmesini ve edindiği bu bilgileri örgütlemesine rehberlik eden sosyal uyaranlar (sosyal olaylar ve nesnelere) arasındaki ilişkilerinin kavramsal temsilleri olarak tanımlanabilir (Markus, 1975). Şemalar bilişsel, duygusal ve davranışsal düzeyde bir önemlilik arz eder. Pek çok kuramcı şemaların bilgi işleme süreçlerinde çok önemli bir fonksiyonunun olduğu konusunda hem fikirdir. Şemalar temel bilişsel süreçlere; “kodlama”, “depolama”, “geri çağırma” da olduğu

kadar daha üst düzeydeki bilişsel süreçlere de örneğin; “öğrenme”, “çıkarsama” ve “karar verme” süreçleri etkilemektedir (Markus, 1975).

Beck, şemaları, bireyin belirli/spesifik bir uyarıcı kümesini zihninde nasıl kavramsallaştırması gerektiğine rehberlik eden değişmeyen bilişsel yapılar olarak tanımlamıştır (Stopa & Waters. 2005). Beck ve arkadaşları (bilişsel terapistler), benlik değerlendirme sürecine rehberlik eden sözde kurallar olarak, şemaları görürler. Örneğin, “yaptığım her şeyimle mükemmel bir parça (öge) olmak zorundayım” gibi bir inancın, depresif benlik şeması olduğunu savunurlar (Safran, 1990).

Beck’e göre, şemalar uyarıcıyı sınıflandırmak için türüne göre tasnif edilmiş karmaşık sistemler içermekle beraber, öncüllerden, varsayımlardan hatta kusursuz kıyaslardan oluşan yapısal ve mantıksal unsurları da kapsamaktadır. Örneğin arka planda anksiyete barındıran biliş şemaları, durumların tehlikesini ve dahası varsayımları (“ya şöyle olursa”) ve olumsuz kıyasları (“öyleyse, böyle...”) tanımlamak için taksonomi sistemleri içerebilmektedir. Bu şemalar aktif veya işleyebilir hale geldiklerinde, bireyin neye dikkat edip odaklandığını, eksik bilgilerin aralarına neler doldurduğunu etkileyen ve objektif olsun olmasın uyarıcıyı tehlike sinyalleri olarak algılama ihtimalini arttıran bilişsel filtreler olarak görev yaparlar (Riskind, 2004).

Fiske ve Taylor (1984), şemaları özel alanlardaki bilgileri organize etmeyi sağlayan zihinsel temsiller ya da bilişsel yapılar olarak tanımlamıştır. Şemalar bilgi işleme süreçlerine ve davranışlara rehberlik eden özel yaşantılardan oluşmaktadır. Bu özel yaşantılar, daha sonra benzer yaşantılarla karşı karşıya kalınca aktive olur ve bireyin davranışları ve bilgi edinme süreçleri üzerinde güçlü bir etki yaratır (Akt: Cohen, 2002).

Pek çok araştırmacı klinik, kişilik ve sosyal psikoloji literatüründe şema kavramını yorumlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Dolaylı da olsa şema kavramına açıklık getirenlerden biri de Freud’tur. Freud, yaşamın ilk yıllarında itibaren kazanılan ve yaşam boyu tekrar eden “kompleks” ve stereotipik” kavramlardan bahsetmiş ve bunların insan yaşamı üzerindeki önemine vurgu yapmıştır (Akt: Cohen, 2002).

Şemalar aslında, birbirine benzeyen birçok reaksiyonu ya da yaşantıyı bir araya getiren “bağlayıcı” ya da “birleştirici” yapı olarak genelleştirilebilir. Sosyal davranışlar referans noktası alındığında ise şemalar, bireyin toplumsal gerçeklik hakkındaki temel hipotezlerini yansıtan sistem olarak kabul edilir. İnsanlar; kişilik özelliklerinin, kişilerarası ilişkiselliğine, duygular ve ifadelerin yorumlamalarına, amaçlı davranışlar ve davranışların anlamına ve kişilerarası ilişkilerinin yapılarına ilişkin şemalar edinirler. Tüm bu şemalar sadece bireyin kendi yaşantılarının sonucunda kazanılacağı düşünülmemeli, bunun yanı sıra bireyin toplumla birlikteliğin sonucu olarak meydana gelen sosyalleşmenin bir sonucu olarak ta geliştiğide düşünülebilir (Markus, 1975).

Şemalar, yaşamın başlangıcındaki ilk önemli insanlar ve olaylar tarafından şekillenir. Şekillendikten sonra oldukça somut olandan oldukça soyut olana doğru hiyerarşik bir sırayla düzenlenirler ve genellikle gelen duyum verilerini varolan şema ile tutarlı bir biçimde kısıtlama ve sevk etme yönünde hareket ederler. Fakat bazen gelen bilgiler o denli güçlü ve varolan şemayla o denli tutarsızdır ki şema değişimi hemen hemen zorunlu hale gelir. Ve bu da, derin psikolojik değişim ve bazen de düzensizlik ile sonuçlanır. Şemalar düzenli ve oldukça yapısal olarak farklılaştıkça, yeni durum verilerinin varolan bilişsel kategorilere uygun olarak yorumlanmasını gittikçe artan oranda kısıtlarlar. Yani şemalar insanları, yeni olayları daha önce bildikleri ve inandıkları vasıtasıyla yorumlama eğilimine sevk eder. Aslında, insanlar varolan şemalara uymayan olayları hiçbir suretle fark etmeyebilirler de. Karşılıklı biçimde, bu yorumlamalar varolan şemayı destekleyici yeni bilgiler sağlarlar. Böylece varolan bilişsel yapı, sadece yinelenen ve etkili uyumsuzluk hallerine karşı koyamayabilir ve bu durum da çoğu kez önemli bir psikolojik bozukluğa yol açabilir. Böylelikle, şemalar devam eden anlamlılığı ve kişisel kimliği koruyan tutucu bilişsel yapılar olarak görev yaparlar (Dowd, 2004).

Şemalar bilişsel şablonların türleri ve bireyin bütün olaylarını, hafızasını, inançlarını ve tutumlarını organize eden zihinsel bilgi yapılarıdır. Şemalar ayrıca, bireyin belirsiz tehdit senaryoları hakkında nasıl düşündüğünü ve onları neye dayandığını da belirler. Örneğin, şemalar bireye tehdit işaretlerini yorumlama ve hakkında çok az bilgi olsa bile bir durumun önemi veya kişisel anlamı hakkında öngörude bulunma konusunda yardım ederler (Riskind, 2004,s:153).

Şemalar durumlar hakkındaki spesifik kurallara ya da beklentilere dair bilgileri içeren yapılardır (Nisbett & Ross,1980). Fonksiyonel olarak şemalar, bilginin algılanması, depolanması ve geri-çağrılmasına rehberlik eden bir filtre görevi görmektedir (Beck,1967; Kovaks & Beck, 1978; Markus & Sentis, 1982).

2.3.2. Benlik Şemaları

Benlik kavramı, bireyin kendisine bakış açısı, kendisini zihninde temsil ediş biçimi, kendisiyle ilgili algılamalarının, kişisel atıflarının (=yüklemelerinin), geçmiş yaşantılarının, gelecekle ilgili hedeflerinin, sosyal rollerinin kendi zihninde temsil edilişi ve zihninde “kavramsal ben” olarak odaklanması şeklinde tanımlanabilir. Kişinin kendisiyle ilgili genel kanaati olarak tanımlanan benlik, kişiliğin genel dokusunun bütünü temsil eder. Kişilik dokusu içerisindeki daha öznel noktalar, düğümler ise; benlikte var olan şemaları temsil eder (Aydın, 1996).

Benlik kavramı, aktif, itici ve değişebilme becerisi gibi dinamik bir yapı olarak değerlendirilir. Benlik, benlik ile ilişkili hareketleri yorumlayan ve organize eden, davranışların öncesini taşıyan, standartlar ve planları ayarlayan bir yapıdır. Benlik kavramı, benlik teoristleri tarafından hayaller, şemalar, kavramlar, algılar, hedefler ve görevler seti olarak ele alınmıştır. Yine bu teoristler benlik kavramını, aşamalı kategorik bir yapı olarak belirtmiş, bu yapının içine özellikler, değerler ve spesifik davranışların hafızadaki yeri de dahil edilmiştir (Markus & Wurf,1987).

Bireylerin benlik kavramını, belirgin olmayan yaşam tecrübelerinden edindiği bilgiler, geri bildirimler sayesinde edindiği varsayılr. Bu yaşam deneyimleri ile kişi kendi ile ilgili bilgilere ilişkin etiketleyici temel bilgiler edinirler. Benlik bilgisi (self-knowlage), kişinin sosyal yaşama dahil olmasında önemli rol oynayan ve bilişsel kişilik teorilerinin merkez ögesi olarak değerlendirilen bir kavramdır. Benlik bilgisi ve sosyal kimlik, bilişsel benlik açısından ele alınmalıdır. Bilişsel benlik “dinamik benlik” olarak tanımlanabilir. Dinamik benlik; değerler, hedefler ve motivler (güdüler), tercihlerin kendilik bilgilerini kapsar. Kendilik bilgisinin diğer parçalarını incelemek, beraberinde birçok soru ranjını da getirir. Sadece “Sen kimsin?” “Kime benziyorsun?”, “Ne olmayı umut ediyorsun?”, “Ne olmaktan korkuyorsun?”, “Ne ile ilgileniyorsun?” “Niçin?” gibi soruların araştırılmasının yanı sıra; kurallar, standartlar ve kişinin bireysel olarak değerlendirmede, rehber olmada ve

kendi davranışını kontrol etmede kullandığı stratejileri de sormayı gerektirir (Markus,1983).

Markus, “benlik şemasını” bireylerarası sosyal ilişkileri de içeren, benlikle ilgili bilgilerin örgütlendiği, yönlendirildiği, geçmiş deneyimlerden/yaşantılardan kaynaklanan bireyin kendi benliği hakkındaki bilişsel genellemeleri olarak tanımlamaktadır (Markus,1977). Benlik şeması genel ve özgül temsillerden oluşmaktadır. Genel temsiller bireyin sahip olduğu karakteristik kişilik özellikleri olarak kavramsallaştırılırken (Ör: ben iyi bir anne, öğretmen ve voleybolcuyum; ben bağımsız bir kişiyim vb...) özgül temsiller ise bir durum ya da olaya bağlı olarak kavramsallaştırılan temsillerdir (Ör: dün sınıfta soru sorulunca, sorunun cevabını bilmeme rağmen telaşlandım ve bocaladım). Bununla birlikte bu bilişsel genellemeler, benliği yorumlayan ve değerlendiren ilişkili bilgilere karşı zemin ya da çatı görevi görürler. Böylece özel alanlardaki benlik hakkında bir araya getirilen bilgi bu alan ile ilgili bilgilerin edinilmesi ya da kazanılması sürecini etkiler. Bu bakımdan benlik şemaları benlik ile ilgili bilgi işleme sürecinde değer arttırma, zamanla önyargılı olabilme ve çarpıtma işlevine sahip olurlar (Hickey, 2001).

Benlik kavramına ilişkin bir başka açısı, benlik şemalarının ya da geçmiş sosyal yaşantılardan kaynaklanan benlik hakkındaki genellemelerin bir sistemi olarak görülmesidir. Şemalarda, iki uçlu yapı ve süreçlerdir (Markus & Wurf, 1987).

Benlik şemaları; geçmiş yaşantılardan ve kişinin yaşantı/deneyimlerini içeren benlik ile ilişkili bilgilerin süreçsel yapısı ve organizasyonundan köklerini alan benlik hakkındaki bilgi yapılarıdır. Birey, benlik hakkında genelleştirilmiş ve süregelen yaşam olayları (örneğin:” Ben bağımsızım”, “İnsanlarla iyi anlaşırım”, “Utangacım”, “Stres altında iyi çalışılır”, “İyi bir anneyim, öğretmenim, voleybol oyuncusuyum gibi”) aktif şekilde benliği oluşturduğu varsayılır. Bu genellemeler kısmen, diğer insanların benlik ile ilişkili tepkilerini kapsar. Benlik şemaları, kişisel olarak anlamlı sosyal etkileşimleri ile süregelen önemli olan, yatırım olan ya da ilgi alanlarını yansıtan benlik etrafında gelişir. Benlik hakkındaki bilgi yapıları, her yeni benlikle ilişkili yaşantılar ya da olaylar seti ile gelişir ve farklılaşır. Seçicilik mekanizması olarak, bu mekanizmalar bireyin sosyal davranışları benlik ile ilişkili olup-olmadıklarını seçme ve davranışları anlamak için yorumlayıcı çerçeve fonksiyonlarını yerine getirirler (Markus, 1983).

Benlik ile ilişkili olarak bireylerin benlik şemaları özel alanlarda 1) etkili benlik için bilgi sağlar (kısmen kesin ve kolaylardan yargıya varmak) 2) tepkileri ile uyumludur 3) göreceli olarak daha iyi tanıma, hatırlama ve alanla ilişkili bilgi için tekrar hafızadan çağırma işlevi görür, 4) alanda (alanla ilgili) gelecek davranışları yordayabilir, 5) önceki şemalar ile uyuşmayan bilgilere direnç oluşturur, 6) verilen alanla ilgili, ilişkili yeni bilgiler değerlendirilir (Markus & Wurf, 1987).

Diğerleri hakkındaki bilgi işleme açısından, bu bireyler: 1) Alandaki soruya kesin ayrımlar/farklılıklar yapar. 2) Şema ile ilgili bilgileri farklı kategorize eder ya da sıralar, 3) Alandaki çeşitlemelere karşı daha hassastırlar, 4) ilgili bilgiyi seçer ve tercih eder, 5) Sağlam/ güvenli yüklemeler yapar ve davranışlar hakkında çıkarımda bulunurlar (Markus & Sentis, 1982).

Benlik şemaları, kişinin çevresi üzerinde bilişsel kontrol sağlamanın yanısıra, davranışsal kontrolde sağlamaktadır. Bu şemalar, kişinin geçmiş yaşantılarında olduğu kadar şimdiki ve gelecekteki davranışlarını da etkilemektedir. Aslında bu şemalar geçmiş benliği tanımlarken, bir anlamda olası gelecek benliği de tanımlamaktadır. Olası benlik içinde hedefler, planlar ve davranışsal stratejileri içeren bilgileri de kapsar. Bu şemalar, sosyal durumların benlik ile ilişkili özelliklerinden etkilenir, yapılır. Bu şemalar, davranışı, sosyal yaşantıyı etkiler. Bu şemalar kişinin beklentilerini, durumun yorumlanmasını, şekillenmesini, hangi uyarıcılara seçici şekilde dikkat edeceğini ve çıkarımların doğasını belirler. Bu şemaların süregelen/devam eden kişisel ilgi ve endişeleri yansıttığı ve daima aktif olduğu varsayılır. Birey, durumsal bir uyarıcı ile karşılaştığında zihninde var olan benlik bilgileri repertuarından yararlanarak, o davranış ve duruma ilişkin çıkarımlarda bulunur, yorumlar yapar. Eğer davranış ya da ortam kolaylıkla manipüle edilemeyecekse, benlik şemaları daha az etkili olmakta, duruma uyum sağlamak, sosyal uyum sağlamak için taleplere uygun davranmayı seçecektir. Eğer birey, çevre ve davranışlar üzerinde düzenleme yapabilecek ise, kendi bakış açısına göre bu şemaları etkin bir şekilde ortaya koyacak, geri çekilmeyi ya da birebir etkin olmayacağı durumları gerektiren ortamlardan uzak durmayı tercih edecektir. Böylece bu şemaları, davranışları hazırlayıcı ve düzenleyici görevini yerine getirecektir (Markus, 1983).

Benlik olgusu üzerinde çalışırken hep “geçmiş” baz alınmıştır. Ancak kişinin geçmiş hikâyesinden, şemalarından yola çıkarak gelecekte nasıl davranacağına ilişkin yordamalarda bulunmak hiçte zor değildir. Markus ve Nrius, güdülerin ve hedeflerin benlik bilgisi içinde temsil edildiğini ve bunların “olası benlikler” kavramını geliştirdiği üzerinde odaklanmışlardır. Olası benlikler, dinamik ve gelecek odaklı özellikleri barındırır. Olası benlikler, bireyin arzuları, güduları, hedefleri şeklinde işlev gören benlik kavramı içindeki bilişsel yapılar olarak tanımlanırlar. Bu anlamda motivasyon, şimdiden geleceğe yönelik olası değişimleri işaret eder. Olası benlikler de, benlik kavramı içinde motivasyonu işleme koyma ve temsil etme hizmeti görürler. Olası benlikler, şimdi ve gelecek arasında kontak/iletişim kurma ve değişimin nasıl olabileceğini spesifikleştirme işlevi görür (Markus,1983).

Benlik kavramı, duyguların düzenlenmesini de etkilemektedir. Birey, var olan benlik kavramı ile uyuşmayan bir bilgi aldığı anda, uyarıldığında; bunu tehdit olarak hissedecek ve duygusal durumunda rahatsızlık yaşayacaktır. Bunu yerine benliğini onaylayıp, güçlendirecek, olumlu duygu yaşayacak bilgileri alma eğilimine girecektir (Markus & Wurf, 1987).

Benlik kavramı ve hedefler, kişilerarası ilişkilerde tercihleri ve davranışları etkilemektedir. Contor (1984), bireyin etkileşime geçtiği diğerlerini seçiminde, hem diğerlerinin aktiviteye uygunluğu, hem de farklı durumlarda bile kişiyi nasıl rahat hissettireceği noktasının önemli olduğunu savunur. Darley ve Fazio (1980), bireyin ortam içerisinde hem diğerlerinin tepkilerine, hem de kendi davranışlarına cevap/tepki verdiklerini savunurlar. Hem benlik algıları hem de diğerlerinin tepkileri, benlik sistemine yönelik geribildirimleri oluşturur. Bu bildirimler, halihazırda sahip oldukları ya da arzu ettikleri benlik imajı ile uyar ya da uymaz. Geribildirimlerin uyumu, tutarlılığı, duygusal değerleri, bireyin hedefleri ve ilişkileri, o kişinin bilişsel, duygusal ve davranışsa tepkilerini belirler (Akt.Markus & Wurf, 1987).

2.3.3. Safran’ın Bilişsel Kişilerarası ve Kişilerarası Şema Yaklaşımı

Safran (1990), insanı, gelişim psikolojisi, bağlanma teorisi, duygu kuramı ve kişilerarası teori bazında ele alıp onu bu bağlamlarda işlev gören biyolojik bir organizma

olarak tanımlamıştır. Safran'a göre bilişsel süreçlerin anlaşılabilmesi için felsefe, antropoloji, dil, psikoloji gibi disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Safran (1990)'a göre 1) biliş ve eylem arasında doğal bir bağ vardır, 2) insan ekolojik alana ve evrime uyum sağlayan biyolojik bir varlıktır ve 3) insanın kişilerarası ilişkileri sürdürmeye yönelik programlanmış bir eğilimi vardır. Bundan hareketle Safran, şema kavramının, bilişsel süreçler ve kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkilere dair bir açıklama getireceği görüşünü ileri sürmüştür.

Safran (1990), çalışmalarında bilişsel terapi ve kişilerarası teoriyi bütünleştirmiş ve teorisine de dayanak noktası olarak, Bowlby'nin bağlanma teorisini göstermiştir. Safran'a göre bireyin benlik şemaları ile diğer şemaları birbiriyle ilişkilidir. Safran, bireyin kendine dair olan inançlarının, diğerlerine dair olan inançları kapsadığını ileri sürmüştür. Safran, Bowlby (1969, 1973, 1980)'nin teorisinde olduğu gibi diğerlerine yakınlık, yaşamsal/etiolojik anlama sahiptir görüşünü benimsemektedir. Kişi, bağlanma figürü ile ilişkili etkileşimlerini, içsel zihinsel modeller olarak geliştirir. Bilişsel psikoloji dilinde bu zihinsel modeller "**kişilerarası şema**" olarak kavramsallaştırılır. Bağlanma figürü ile geliştirilen ilişkiler ve dolayısı ile şemalar, ben-diğerleri ilişkilerinin temsildir. Yani şema, "ben" in ya da "diğerleri" nin temsili değildir. Bretherton (1985)'un tartıştığı gibi, kişinin kendine (ben'e) olan inancı, otomatik şekilde kesinlikle diğerleri hakkındaki inançlarına ilişkin çıkarımlarıdır aynı şekilde tersi de geçerlidir. Safran'ın modelinde göre kişilerarası şemalar, diğerleri ile sürdürülen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gereklidir. Bağlanma davranışı ile ilgili bilgilerin, şemaların önemli duygusal öğeleri olduğu varsayılır. Bunları en azından ifade edici-motor form içinde kodlanırlar. Ancak Leventhal, duygusal sentezi ele almış bilginin hem ifade edici-motor hem de kavramsal düzeyde temsil edildiğini savunur (Safran,1990).

İlişkili kavramlar Stern (1985) tarafından da ele alınmıştır. Tulving's (1972)' in episodic ve semantik hafıza arasındaki farklarına dayanarak, bebeğin kendi episodic (öyküsel) hafızası içerisinde, sıralı şekilde kodlanmış süreçler aracılığı ile kendi ve bağlama modeli (figürü) arasındaki etkileşime ilişkin prototipik temsiller geliştirdiği savını ortaya koyar. Böylece benzer etkileşimlerin yinelenmesi hafızada yer alma oranının

artması ile soyut (abstract) olan detay ve olayların genellenerek semantik (anlamsal) hafızada temsil edildiğine de dikkati çeker (Akt: Safran, 1990).

Bowlby (1986), zihinsel modellerin, çeşitli kişilerarası şemaları içinde barındıran daha karmaşık düzen içerisinde geliştiğine işaret eder. Artık bilinen şudur ki bir kişi yaşam içerisinde farklı roller ve kişiler ile ilişkili birçok farklı kişilerarası şemaya sahiptir. (ör: otorite figürü, prototipik sevgili vb...) ve daha düşük düzeydeki bu şemalar, daha karmaşık soyut şemalar içinde yer alır ve kişilerarası şemalar olarak genellenir (Akt: Safran,1990).

Main, Kaplan, Cassidy (1985), bireyin hafızası reaksiyonlar, hedef yollar, girişimler ve sonuçlar açısından düzenli yaşantıları kapsayan genel olay şemaları, tarafından yönlendirildiğini belirtir. Hedefler, hareket planları, şimdi ve sonra açısından ilişkililiğin sürekliliği ile ilişkili bilgiler hafıza tarafından “ özel bilgi” olarak kodlanır. Bu açıdan kişilerarası şema, bir şekilde “ilişkililiği devam ettirmek için bir program” gibi düşünülebilir (Safran ve Segal, 1990).

Kişilerarası şema içerisinde, benlik değeri olasılığı ilişkililiğin (yakınlığın) devamı için gizli (örtülü) bir kural rolündedir. Abelson’un önerdiği gibi bu kurallar “hareket kuralları”dır ve bilinç ile işlemezler. Örneğin “yaptığım her şeyi mükemmel yapmalıyım” şeklinde fonksiyon dışı bir tutum kişi için yakınlığın devamını sağlayan bir kuraldır ve bu tutum, bağlanma modeli ile geliştirilen uyum sağlayıcı olmayan öğrenme yaşantılarından kökenini alır. (Safran,1990).

Kişilerarası şemalar, bireyin yeni gelen sosyal bilgilerini nasıl algılayacağına ve nasıl yorumlayacağına etki etmektedir. Bununla beraber bu bilişsel yapılar, bireyin başkalarına olan davranış biçimleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin defalarca başkaları tarafından reddedilen ve manipüle edilen bir birey, büyük olasılıkla başkaları ile etkileşime girmekten kaçınma çabası ve başkalarının dikkatini çekmeme beklentisi içine girecektir. Bu tarz bir kişi, başarılı bir sosyal etkileşim kurabilen ve başkalarının ilgisini olumlu yönde çekebilen bireylere oranla, kendisini sosyal etkileşim içinde farklı davranan ve tepkilerde bulunan bir kişi olarak bulur. Bundan hareketle geçmiş etkileşim modellerinin şemalar içinde temsil edildiği varsayılmaktadır (Baldwin,1992).

Kişilerarası şemaların bazı özellikleri diğer teorisyenlerin bilişsel temsilleri örneğin benlik-şemaları ile ilişkilendirilir. Kişilerarası şemalar benlik şeması gibi bilgi kümelerini içermesine rağmen sadece benlikle ilgili bilgileri depolamakla kalmaz aynı zamanda, özel kişilerarası durumlarda benliğin ya da diğerlerinin nasıl tepkide bulacağına dair bilgileri de içinde barındırır (Akt: Sato, 1999).

Kişilerarası şemalar başkalarının davranışlarını anlamakta olduğu kadar sık sık sosyal bilgilerin yorumlamasında da kullanılır. Bunu yapmak için bireyin sadece belirgin olan kişilerarası davranışları göz önünde bulundurması yetmez, aynı zamanda duyguları ve güduları de göz önünde bulundurması gerekir. Bundan hareketle kişilerarası şemaların, sadece ardışık davranışların temsilleri olmadığı, benlik ve diğerlerine ilişkin karmaşık duygulanımsal, güdusel ve davranışsal bir ağin temsili olduğu sonucuna varılabilir. Bu karmaşık yapı bir örnek yardımıyla şöyle açıklanabilir: kız kardeşine oyuncacı ile zarar verdiği için, annesi tarafından oyuncacı elinden alınan ve oyuncacı ile oynanması yasaklanan ve bu nedenle de annesine kızan çocuk, annesinin bunu yapmasına sevk eden şeyin ne olduğunu düşünebilir. Daha sonra ise annesine oldukça uysal bir ses tonu ile dikkatli olacağını ve kardeşine bir daha incitmeyeceğini söyleyebilir. Çocuğun yaptığı bu hareket annesinde çocuğunun davranışın değişebileceği ve ona güvenebileceği duygusunun oluşmasını sağlayabilir ve bu sebeple çocuğuna oyuncacıyı geri verebilir. Bu örnekte çocuk benliğine ve diğerlerine ilişkin duygulanımsal, güdusel ve davranışsal faktörleri görebilir. İşte çocuğun benliğe ve diğerlerine ilişkin duygulanımsal, güdusel ve davranışsal faktörlerinin oluşturduğu karmaşık bileşenler onun kişilerarası şemalarını meydana getirir (Baldwin,1992).

Safran, kişilerarası şemaların belirli bir düzen içinde başkaları ile olan ilişkiselliği sürdürmek için kullanıldığını ileri sürmektedir. Erken dönemlerde önemli diğerleri ile olan etkileşimler sonucu kazanılan kişilerarası şemaların, yetişkinlik döneminde de varlığını sürdürdüğü ve yetişkin ilişkilerindeki etkileşimler içinde kullanıldığı varsayılmaktadır (Safran 1990) Nevarki erken çocukluk döneminde kazanılan kişilerarası şemalarına göre hareket eden bireyin bu kişilerarası şemalarının yetişkinlik dönemi için adaptif olamama riski de vardır. Örneğin bir çocuk ebeveyninin dikkatini çekmek için tek yolun soğuk ve ilgisiz davranmak gerektiğini öğrenmiş ise bu kişi yetişkinlik döneminde önemli olan diğerleri ile etkileşimde yine aynı şekilde soğuk ve ilgisizmiş gibi davranma eğilimi

içerisine girebilir. Ancak bu durum bireyin yetişkinlik dönemindeki kendisi için önemli diğerleri ile kurmak istediği etkileşim için ideal bir yöntem olmayabilir (Akt: Sato,1999).

Safran (1990) bazı bireylerin diğer bireylere nazaran daha uygun nitelikte kişilerarası şemalara sahip olduklarını ifade etmiştir. Safran (1990) sosyal bağlam içinde daha esnek, daha ulaşılabilir ya da yaratılabilir ve daha kullanılabilir kişilerarası şemaların, katı ve belirli bir repertuar sınırının olduğu kişilerarası şemalara göre daha adaptif olduğunu ileri sürmüştür. Aynı şekilde Safran psikolojik olarak uyumlu olan bireylerin kendilerine daha geniş bir ranjda davranma olanağı tanıyan kişilerarası ilişkiler geliştirdiklerini, buna karşın psikolojik olarak uyumsuz olan bireylerin ise diğer bireyler hakkında olumsuz beklentilerinin daha fazla olduğunu ve davranış repertuarının dar olduğunu bildirmiştir.

Yeni deneyimler yaşama ve bu yolla yeni kişilerarası şemalar edinme tüm insanlarda ortak olan özelliklerden biri olmasına karşın bilinen bir gerçek daha vardır ki oda, yeni gelen bilginin önceki şemalar ile uyuşmama olasılığının bulunmasıdır. Bu sebeple adaptif olmayan etkileşimsel modelleri kullanımı, bireyin kişilerarası şemalarına da yansır. Kişilerarası şemalar bireyin kendisi ve diğerleri hakkındaki algılarını biçimlendirir ve bireyin beklentilerini pekiştiren değişik türdeki pek çok davranışın oluşumuna sebebiyet verir. Örneğin bir kişinin bir durum üzerinde kontrolü elde etmek amacıyla başkalarını sürekli olarak sindirmeye ve korkutmaya çalışabilir. Böyle davrandığı müddetçe amacına ulaşan birey, bunu bu yolla başardığı için başka durumlarda da bunu yapmaya devam eder. Etkileşimsel modellerin bu tekrarı bilişsel-kişilerarası döngü içerisinde varlığını devam ettirir (Akt: Sato,1999).

Bazı teorisyenler psikolojik olarak uyumsuz olan bireylerin, daha fazla olumsuz ve katı bilişsel-kişilerarası dalgalanmalar yaşama eğiliminde olduklarını bildirmektedir. Bu tarz bireyler, diğerlerin karakteristiği hakkında olumsuz ve katı bir beklenti içinde olmakla beraber aynı zamanda kişilerarası ilişkililiği sürdürme biçimi hakkında da katı inanışlara sahiptirler. Sonuç olarak uyumsuz bireyler benzer türdeki kişilerarası modelleri tekrarlama eğilimindedirler. Buna karşın daha uyumlu bireyler ise daha geniş bir alana yayılan birbirinden farklı kişilerarası durumlar yaşama eğiliminde olurlar ve uyumsuz bireylere nazaran daha esnektirler. Katı kişilerarası modellerin oluşumuna katı ve olumsuz

nitelikteki kişilerarası şemaların sebebiyet verdiği kabul edilir. Uyumsuz bireylerin katı kişilerarası davranışları açıkça kendini göstermekle beraber, bu bireylerin kişilerarası beklentileri geçmiş yaşantısındaki sosyal becerileri ve iletişimi ile de tutarlıdır (Akt: Sato,1999).

Safran, kişilerarası kuramda vurgulanan ilişkilerdeki “karşılıklı”lık ilkesinden hareketle, insanların gelişimsel bağlamda uyumsal olan şemalara geliştirdiklerini; çünkü şemaların bağlanma figürü ile olan etkileşimleri yordama olanağı verdiğini belirtmektedir. Bu kişilerarası şemalar, var olan ya da olacak olan etkileşimleri şekillendirdikleri için sıklıkla oluşan döngü devam etmektedir. Safran bu durumu bir örnekle şöyle açıklamaktadır: “bir birey diğer insanları düşman olarak görüyorsa, insanların nötr davranışlarını seçici olarak düşmanca olarak algılayacak, bu şekilde tepkide bulunacak; dolayısıyla diğer insanlardan düşmanca tepkiler alacaktır. Bu da o insanda kızgınlık yaratacak ve diğer insanlara ilişkin düşmanlık beklentileri yerleşecektir”. Diğer kuramcılar tarafından da gözlenen bu durum Safran tarafından “*bilişsel kişilerarası döngü*” (cognitive-interpersonal cycle) olarak kavramsallaştırılır. Çünkü Safran’a göre işlevsel olmayan yapıların devamlılığı bir döngüye işaret etmektedir ve bu döngüde ancak bilişsel-kişilerarası bağlamda anlaşılabilir. Safran çok sayıda işlevsel olmayan düşünce olduğunu belirterek bazı durumlarda bireyin, diğerlerin kişilerarası davranışları hakkındaki beklentilerinden dolayı, tutarlı olarak uyumsuz davranmış olabileceğini belirtmektedir. Bu açıdan Safran ve Segal’e göre birey, diğer insanları saldırgan olarak algılsa, savunucu yada saldırgan bir şekilde davranabilir; diğer bir durumda başkasının güvenilmez olduğunu düşünürse diğer insanlara güvenmekte güçlük çeker (Akt:Boyacıoğlu,1994) .

Bilişsel bakış açısı bilgi edinme süreçlerini etkileyen kişilerarası beklentiler üzerinde daha fazla odaklanmayı sağlamaktadır. Buda kişilerarası ilişkilerde daha sağlam bilgilerin elde edilmesine imkân tanır. Bilişsel psikoloji “beklentilerin” kodlanma biçiminin “eğer (x) yaparsam, diğerleri de (y) yapar” şeklinde olduğunu ileri sürmektedir. Sürekli tekrarlanan yaşantılar büyük olasılıkla birey tarafından yorumlanır ve bu yorumlar bireyin şemalarıyla ilişkili olarak zamanla otomatik bir sistem haline dönüşür. Örneğin, bir kişinin kişilerarası ilişkilerine dair “eğer başkalarına güvenirim, onlar beni incitir” şeklinde bir beklentisi ve yorumlaması varsa bu kişi diğer kişilere göre daha tetikte olur ve belirsiz davranışları uygun-şema tarzlarıyla yorumlama olasılığı daha yüksektir. Bu kişiler

ayrıca güvenleri sarsılınca geçmişteki olumsuz deneyimlerini hatırlamaya daha çok eğilimlidirler (Baldwin, ve Diğerleri, 1993).

2.3.4. Kişilerarası Kuram ve İlişkiler

Kişilerarası kuramdaki en temel nokta *ilişki* kavramıdır. İlişki bir kişinin diğer bir kişi/kişilere karşı sergilediği davranımları tümüdür. İlişkideki en önemli nokta, karşıdaki kişinin farkında olmak, onu kabul ederek onu etkilemeye çalışmaktır (Birtchnell, 1993).

Doğası gereği toplumsal bir varlık olan insan, ilişkiler ağı içinde doğar yaşar ve ölür. Bu ilişkiler ebeveyn-çocuk, arkadaş, komşu, iş arkadaşı gibi çeşitlilik gösterebilir ve birçok açıdan birbirinden farklılaşır. Ancak hepsindeki ortak özellik ilişki içindeki bireylerin birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleridir (Hortaçsu, 2003).

Modern kişilerarası kuram kökenin psikodinamik teorilerden alır. Ruhsal dünyaya ve önemli diğerleri kurulan ilişkilerin önemine ilk vurgu yapan Freud ‘dur. Freud, yaşamın ilk yıllarında çocuğun ilk ilişki kurduğu insanların onun yaşamında başka şeylerle kıyaslanamayacak kadar önemli bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmüştür. Çocuğun bu kişilerle (bakımını üstlenen kişi, çoğunlukla annesi ve diğerleri) bağı, sevgi veya nefretle de olsa ya da daha sıkça rastlandığı gibi sevgi ve nefretle karışık da olsa bu geçerlidir. İlk ilişkilerin önemi bir bakıma bağlılıkların daha sonraki ilişkilerin yapamayacakları kadar çocuğun gelişme yönüne etki etmesinden kaynaklanmaktadır (Brenner,1998).

1930’lardan sonra Freud’un dürtü modeli ile çatışan yeni bir yaklaşım olan “Kişilerarası Psikanaliz” ortaya çıkmıştır. Psikanalizde iç-ruhsal alandan kişilerarası, ilişkisel, etkileşimsel alana odaklanma yönündeki ilk hareket Harry Stack Sullivan ile birlikte anılır. Sullivan psikolojinin ilgi alanının kişilerarası ilişkiler olması gerektiğini ve kişiliği, bireyin içinde bulunduğu kişilerarası ilişkiler ortamından ayrı düşünmenin mümkün olmadığını savunur. Kişilerarası psikanalizde, çatışmaların dürtülerden ziyade, ilişkilerden köken aldığı ve bireyin kendini toplumsal ortamında, ilişki içinde keşfettiği kabul edilir (Topçuoğlu, 2003).

Kişilerarası Psikanaliz önde gelen isimlerinden olan Harry Stack Sullivan, kişilerarası ilişkiler konusundaki teorisini Eldrige’nin (1952) “*toplumsal varoluşun genel*

biyolojik prensiplerinden” yola çıkarak oluşturmuştur. Eldrige’in bu prensibine göre yaşayan organizmanın, onun ihtiyaçlarını karşılayan çevreden ayrı yaşamasına olanak yoktur. Eldrige’e göre insan için gerekli olan bu çevre: kültür ya da karşılıklı değişimdir (Akt: Collins, 2003).

Eldrige’nin (1952) görüşlerinden etkilenen Sullivan (1953) insanı, *“başkalarından bağımsız olarak varlığını devam ettiremeyen sosyal bir varlık olarak”* tanımlamıştır. Sullivan’a göre, insan doğumundan itibaren kendisini, sürekli olarak başkalarıyla etkileşim halinde olduğu kişilerarası ilişkiler yumağı içinde bulur. (Akt: Collins, 2003).

Sullivan’a göre gerçek ya da hayal ürünü kişilerarası bir ilişki olmadan, kişilik var olamaz. Kişilik, *“İnsanın yaşadığı ve varlığını bulduğu karmaşık kişilerarası ilişkilerden asla soyutlanamaz”* kişilik bir ya da daha fazla kişi ile ilişki durumunda ortaya çıkar. Bunun için insanların somut varlığı gerekmez. İmgesel hatta var olmayan kişilerde olabilir. Algılama, anımsama, düşünme, hayal kurma ve diğer süreçler, insan ilişkilerini kapsar. Sullivan’a göre (1953), insanın gelişimini ve onu anlamının tek yolu, onların çeşitli kişilerarası durumlarda nasıl davrandıklarını gözlemekten geçer. Sullivan’ın sistemine göre *“kendi”* kavramı sadece diğer insanlarla olan ilişkilerde anlam kazanır. (Sullivan, 1953; Burger, 2006).

Sullivan, çalışmalarında ilişkiler ve iletişim üzerinde odaklanmış ve kişiliğin içselleştirilmiş temsillerin bir sonucu olarak geliştiğini ifade etmiştir. Sullivan’a göre içselleştirilmiş temsiller ilk bağlanma figürü (anne ya da bakım veren kişi) ile kurulan ilişkiler sonucunda meydana gelmiştir. Sullivan bağlanma figürü ile kurulan bu ilk ilişkinin önemi üzerinde durur ve kurulan bu ilişkinin çocuğun temel güven ihtiyacının karşılanmasına ve benlik saygısının gelişimine yardımcı olduğuna vurgu yapar (Ksoff, 2001).

Temel güven ve benlik saygısının gelişiminin en uygun şekilde çocuğa bakım veren kişi tarafından karşılanması beklenmektedir. Bu beklenti optimal düzeyde karşılanmaması kaygının oluşumuna kaynaklık eder (Akt:Ksoff, 2001). Beklentisini karşılamayan çocuk bu ihtiyacını karşılayabilmek ve yaşadığı kaygı düzeyini aza indirgeyebilmek için, bağlanma figürüyle (anne ya da bakım veren kişi) farklı ilişki kurma yolları dener (Horowitz 1996).

Ebeveynle kurulan ilk bağ kurma biçimleri ve önemli diğerleri ile kurulan ilişkiler bireyin kişilerarası durumlarını *kişiselleştirerek* zihinde bilişsel ve duygusal temsiller (içselleştirilmiş temsiller) haline dönüşür (Akt: Collins, 2003).

Sullivan (1953), *kişiselleştirme/personnification* kavramını “kişinin kendisine ya da diğerlerine ilişkin oluşturduğu zihinsel imgeler” olarak tanımlar. Personifikasyonlar bireyin ihtiyaçlarının karşılanması ve/veya bireyin kaygı yaşamamasına neden olan yaşantılar sonucu oluşan bazı duygu, tutum ve kavramları içeren karmaşadır. Örneğin annesi tarafından ihtiyaçları karşılanan çocuk, annesine karşı bir taraftan iyi anne personifikasyonu geliştirirken diğer taraftan annenin olumsuz tutumlarıyla karşılaşınca yaşadığı kaygıya bağlı olarak anneye karşı ayrıca kötü anne personifikasyonu geliştirir. Bu iki personifikasyon anne ile ilgili diğer personifikasyonlarla birleşerek karmaşık bir anne personifikasyonu meydana getirir. Personifikasyonlar başlangıçta bireyin karşısındaki kişiyi anlayıp, onu değerlendirebilmesi için ona algı dayanağı olur. Bir kez oluştuktan sonra bireyin hem o kişiye, hem de diğer kişilere yönelik tutumlarını sürekli olarak ve değişmez bir biçimde etkiler. Ancak Personifikasyonlar genellikle atfedilen bireyin gerçek niteliklerini yansıtmaz. Örneğin annesi, baskıcı bir şekilde personifiye etmiş bir kişi, annesini ve annesine bazı özellikleri açısından benzeyen tüm kadınları ve bireyleri baskıcı olarak tanımlar.

Özetle kişiselleştirmeler/personnifications, bireyin “önemli diğerleri” ile oluşturduğu kişilerarası durumlardaki duygu, düşünce ve davranış biçimlerine etki etmektedir. Bu düşünceler Sullivan’ın kişilikle ilgili gözlem ve teorisi için temel parça olarak “*insan yaşamı ile karakterize olan kişilerarası durumların yeniden yapılanma örüntülerinin ilişkisel bir şekilde sürdüğü*” savını ortaya atmasına neden olmuştur. (Akt: Collins, 2003).

Sullivan tıpkı Freud gibi ilk yaşantıların çocuk gelişimi üzerinde etkisine vurgu yapmış, ancak kişilerarası ilişkiler hakkındaki görüşleri bakımından Freud’dan ayrılmıştır. Sullivan insan davranışlarının iki temel güdü “*doyum ihtiyacı*”, “*güven ihtiyacı*” tarafından yönetildiğini ileri sürmüştür. Doyum ihtiyacı biyolojik ihtiyaçların karşılanması olarak karakterize edilirken, güven ihtiyacı ise kişilerarası ihtiyaçların karşılanması olarak tanımlanabilir. Sullivan, bireylerin birbirleri ile etkileşimde bulunma amacı olarak, güven

duygusunun sürdürülmesine ya da bu duygunun çoğalmasına kaynaklık eden koşullar altında bireylerin doyum elde edebilmesi olarak göstermiştir. Başkaları ile etkileşim süreçleri ve bireyin ihtiyaçlarının karşılanması ya da bu ihtiyaçların karşılanmasına engel olunması, bireyin benlik kavramının gelişimine etki eder. Bireyin benliği “yansıtılmış değerlendirme” lerin bir ürünüdür (Shiff, 1990).

Sullivan, kişilerarası teorisinde insanların çevresindeki diğer kişilerle iletişim kurmasını sağlayan birbirinden farklı kişilik stillerine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Bireysel kişilik stilleri, kişiliğin ve çevrenin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi sonucunda şekillenir ve bu kişilik stili, bireyin başkaları ile olan kişilerarası ilişki tarzını biçimlendirdiği gibi aynı zamanda, başkaları ile olan etkileşimin türüne de etki eder. Sullivan, benlik/kendilik duygusunun birey için önemli olan diğerleri ile kurulan ilk sosyal ilişkiler neticesinde şekillendiğini ileri sürmektedir. Benlik/kendilik kavramı, kişilerarası ilişki türlerinin bir sonucudur. Bireyin ilk kişilerarası ilişkisi, ona bakım veren kişi ile arasında kurulan ilişkidir. Bu ilişki, birey tarafından içselleştirilir ve daha sonra bireyin kendi kişilerarası tarzlarına yansır. Birey “kim” olduğu hakkındaki düşüncelerini, kendisi için önemli olan diğerleri ile kurduğu ilişki neticesinde oluşan “yansıtılmış değerlendirme” lere göre geliştirir. Kişilerarası gerilimden kaçınma ve kişilerarası etkileşimde güvenlik arayışı amacıyla başkaları ile kurulan ilk etkileşim, benliğin şekillenmesini sağlayan bir mekanizma gibi görev yapar (Lancelot, 1995).

Gelişim süreci içerisinde insanlar, başkaları tarafından onaylanmak ve kabul görmek için başkaları ile etkileşimde bulunmayı sürdürür. Nevarki başkaları ile etkileşim, bireyin kendi benlik değerlendirmesiyle çelişkili geribildirimler alma riskiyle karşı karşıya kalmasını da olanaklı kılar. Bu risk faktörü ortadan kalktığında, yani birey için önemli olan diğerleri, birey hakkında kişinin kendi benlik kavramı ile tutarlı değerlendirmelerde bulunduğu zamanda, birey kendini onaylanmış ve kabul görmüş hisseder ve bu durumdan hoşnutluk duyar. Bunun tam tersi olduğu durumlarda ise, birey kaygı yaşamaya başlar (Lancelot, 1995).

Kaygı, benlik saygının azalmasına ve güvensizlik hissini artmasına neden olan bir durum olarak betimlenir. Sullivan, bireyin ilişkilerinde yaşayabileceği kaygıyı en aza indirgeyebilmek için “güvenlik” arayışını amaç edindiğini ve bireylerin güvenlik hissini

attıran özel kişilerarası etkileşim biçimleri geliştirmeyi öğrendiğini ileri sürmektedir. Benlik kavramıyla tutarlı geribildirimlerin alındığı bir ilişki, bireyde onaylandığı, kabul gördüğü duygusunu yaratır ve bu da güven duygusunu artmasına ve kaygının azalmasına kaynaklık eder. Benlik kavramının onaylanması ya da kabul görmesi Sullivan tarafından “*tamamlayıcı*” olarak adlandırılır. Bireylerin tamamlayıcı ilişkiler içine girmesinin sebebi olarak bu ilişkiler içinde bireylerin kendilerini daha rahat ve huzurlu hissetmeleri gösterilir. Tamamlayıcı ilişkiler uzun solukludur ve bireyler bu ilişkilerini, tamamlayıcı olmayan ilişkilere nazaran sürdürme eğilimi içindedirler (Lancelot, 1995).

Sullivan’ın görüşlerini temel alan Kişilerarası Kuram, kişilik özelliklerinin toplumsal bir anlamı olduğuna vurgu yapar ve kişilik özelliklerinin başkaları ile olan ilişkilere yansıdığını kabul eder. Kişilerarası teoriye göre kişilik, birey ve önemli diğerleri arasındaki gerçek ve hayali ilişkilerin içinde varlığını devam ettirir (Kiesler, 1996). Bundan hareketle kişilerarası teori de, kişilerarası davranışları, başka insan varlığı (gerçek, toplumsal ya da hayali) ile ilişkili açık, bilinçli, etik ya da sembolik davranışları içerdiğini ileri sürmektedir (Colins, 2003) .

Kişilerarası teorinin temel görüşü iki bireyin karşılıklı olarak birbirini etkilediğini ve etkileşim esnasında bireylerin her birinin davranışı diğer kişinin davranışlarını ortaya çıkarmaya, davranış çağrıştırmaya ya da belirli tepki vermeye destek olduğu yönündedir. Kişilerarası etkileşim katılımcılara sosyal beceri sağlayan yada götüren karşılıklı “değişim” fırsatı olarak düşünülebilir (Colins, 2003).

Kişilerarası ilişkileri inceleyen pek çok araştırmacı (ör: Carson, 1969; Kiesler, 1983; Leary, 1957; Wiggins, 1982) tüm kişilerarası davranışların iki güdünün

- 1) **Kontrol** (control) etme ihtiyacı (ör: güç ve baskınlık),
- 2) **Birliktelik** (affiliation) ihtiyacın (ör: sevgi ve dostluk),

birleşimi sonucunda betimlenebileceğini iddia etmektedir. Kişilerarası kuramın bakış açısına göre, birbirini etkileyen iki insan sürekliliği olan arkadaşça ya da düşmanca ilişkileri nasıl geliştirebilecekleri ve birbirlerine karşı ne derece baskınlık kuracaklarını ya da birbirlerini nasıl kontrol edeceklerini kişilerarası etkileşimleri içerisinde belirlerler (Kiesler, 1996). Kişilerarası kuramcılar bu durumun en iyi kişilerarası döngüde

“birliktelik” ve “kontrol” boyutunun yer aldığı yatay ve düşey eksen etrafında temsil edildiğini ileri sürmektedirler.

2.3.5. Kişilerarası Döngüsel Sistemler

Leary (1951-55-57), Carson (1969), ve Sullivan (1953)’ın görüşlerinden etkilenen ve kişilerarası ilişkiler ve davranışlar üzerinde çalışmalar yapan pek çok teorisyen, kişiliğin en iyi yinelenen koşullar altında kişilerarası yatkınlık (disposition) ve kişilerarası eğilimlerde sergilenen gerçek nitelikteki kişilerarası davranışlarla incelenebileceği konusunda hemfikirdirler (Akt: Alden, Wiggins & Pincus, 1990). Kişilerarası döngü kişilerarası eğilimleri betimlemek için oluşturulan ayrıntılı yapısal bir modeldir (Akt: Locke, 2000).

Kişilerarası ilişkiler üzerinde çalışan pek çok araştırmacı (ör: Conte ve Plutchik, 1981; Foa, 1961; Kiesler, 1983; Leary, 1957; Lorr ve McNair, 1963, 1965; Wiggins, 1979, 1982, 1985), birbirinden bağımsız olarak yürüttükleri araştırmalarında, hep aynı sonuca: “kişilerarası davranışlar en iyi döngüsel düzen içerisinde tanımlanabileceği” sonucuna ulaşmışlardır (Shiff, 1990).

Kişilerarası ilişkilerdeki “*Döngüsel Model*” (Circumplex Model) kavramını psikoloji literatürüne kazandıran Timothy Leary ve çalışma arkadaşları Freedman, Ossorio, Coffey (1951), çalışmalarında kendilerine dayanak noktası olarak Henry Stack Sullivan’ın “*Kişilerarası İlişkiler*” hakkındaki görüşlerini temel almışlardır (Lorr, 1996; Kasoff, 2001).

Kişilerarası döngüsel model (Interpersonal Circumplex Model), Gutman’ın (1954), değişik zeka testleri arasındaki güçlü bir ilişkinin varlığını bilimsel olarak ta kanıtlayan zihinsel yeteneklerin matematiksel kavramından uyarlanmış bir modeldir (Akt: Collins, 2003). Döngüsel model başlangıcının ve sonunun olmadığı belirli bir düzen içerisinde farklı nitelikteki özelliklerin (traits) kurulumu olarak tanımlanabilir.

Kişilerarası döngüye ait yapılan en yaygın kavramsallaştırma, döngünün yatay ve düşey eksen üzerinde temsil edilen iki boyutun=“*kontrol*” ve “*birliktelik*” bileşiminden meydana geldiği yönündedir. Her iki boyutta çift uçlu olup, “*kontrol*” (bazen üstünlük, vb olarak adlandırılır) boyutunun bir ucunu “başatlık” diğer ucunu “boyun

eğme/itaat/pasiflik” oluştururken; **“birliktelik”** (bazen dostluk, sevgi vb olarak adlandırılır) boyutunun bir ucunu “dostluk” diğer ucunu ise “düşmanlık” meydana getirmektedir. Bu iki boyut, kişilik tiplerini oluşturmak üzere birleştirilmiştir. Leary ve arkadaşlarının orijinal modelinde kişilerarası davranışlar toplam 16 kişilik kategorisi içerisinde yer almıştır. Daha sonra pek çok kişilerarası teorisyen, bu modeli ya değiştirerek (16 kişilik kategorisi yerine, sekiz kişilik kategorisi kullanarak) ya da orijinal haline sadık kalarak kullanmayı uygun bulmuşlardır (Lancelot, 1995; Ryan, 2001).

Kişilerarası döngüsel modelin avantajı bu modelin kişilerarası davranışların genel içeriğine dair net kavramsal bir tanım sağlamasından ileri gelmektedir. Hiçbir kişilerarası davranış, çemberin merkezinden kaynaklanan bir vektör olarak tasvir edilmemiştir. Bu özelliğinden dolayı bu sistem kişilik özellikleri arasındaki karşıtlıkların çözümlenmesi yoluyla potansiyel olarak değiştirilebilir bir nitelik taşır. Bununla birlikte kişilerarası döngüsel model araştırmacıları, modelde yer alan kişilerarası değişkenler arasında bazı boşlukların olabileceği hususunda uyarılmaktadır.

Kişilerarası döngüsel model “Leary’nin Sistemi” olarak bilinmesi rağmen bu model ortak bir çalışmanın Kaiser Foundation Araştırma Grubu’ndaki Freedman, Leary Ossoria ve Coffey’den oluşan bir kadronun ürünüdür (Freedman, Leary, Ossorio, Coffey, 1951).

Kaiser Foundation Araştırma Grubu, Freedman, Leary Ossoria ve Coffey’den oluşan bir kadro ile kişiliğin kişilerarası sistem tanınması (interpersonan system of personality diagnosis) adıyla 1950 yılında Kaiser Foundation hastanesinde bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırma grubu hastanede kalan ve dışarıdan takip edilen hastaların küçük grup etkileşimindeki kişilerarası davranışlarını tanımlamak ve tanımlanan bu davranışları bir terimle ifade edebilmek amacı taşıyordu. Bu amaçla, Freedman, Leary Ossoria ve Coffey (1951), kişilerarası davranışları iki boyutlu “güç” (power) ve “birliktelik” (affiliation) bir eksen üzerinde temsil eden kişilerarası döngüsel model geliştirmişlerdir. Freedman, Leary Ossoria ve Coffey, yaptıkları analiz sonucunda kişilerarası ilişkileri tanımlayan 16 tane sıfat tanımlamışlardır. Bu 16 sıfat, döngünün yatay ve dikey eksen üzerinde temsil edilen iki (*güç ve birliktelik*) boyutun bileşiminden meydana gelmiştir. Bu 16 sıfat; (A) güç, (B) narsisizm, (C) cesaretlendirici, (D) cezalandırıcı, (E) düşman, (F) isyankar, (G) güvenilmez, (H) mazoşist, (I) güçsüz, (J)

uysal, (K) güvenilir, (L) işbirlikçi, (M) sevecen, (N) hassas, (O) cömert ve (P) başarılı şeklinde kategorize edilmiştir. Harfler alfabetik sıra içerisinde döngüsel sisteme yerleştirilmiştir. Döngüde birbirine komşu olan ve bitişik kategoriler arasında birbirinden uzak ve komşu olmayan kategorilere nazaran yüksek bir ilişkinin varlığından söz edilir (Freedman, Leary, Ossorio, Coffey, 1951).

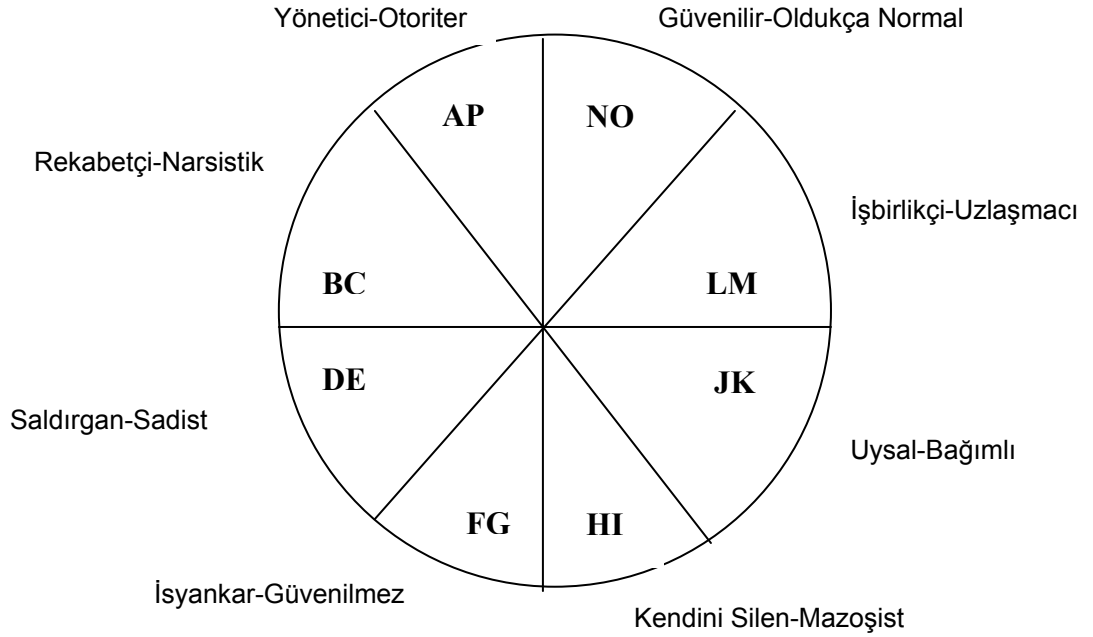
Kişilerarası döngü, üç çemberden oluşmaktadır. Merkezdeki çember oldukça “ılımlı kişilerarası davranışları”, ikinci çember “daha az ılımlı kişilerarası davranışları” temsil ederken üçüncü çember ise “sınır kişilerarası davranışları” temsil etmektedir (Mahalik, 2000).

Freedman, Leary, Ossorio, Coffey’in döngüsel modeli, kişiliği farkında olunan üç düzeye ayırır. Bunlar: **“herkesçe bilinen(public)”** (başkaları tarafından gözlemlenebilen), **“bilinçli (conscious)”** (kişinin kendini/benliğini, düşüncelerini vb. gözlemleyebilmesi), **“kişisel/özel (private)”** (projektif ölçme araçlarıyla sınıyan, bilinçsizliğe benzeyen) (LaForge, Leary, Naboisek, Coffey, Freedman, 1954).

Leary, ve Coffey (1955), Freedman, Leary, Ossorio, Coffey’in (1951), kişilerarası sistemi tanımlama ve patolojik davranışların belirleyicileri hakkındaki yaptıkları çalışmayı ayrıntılı bir şekilde ele almış ve yeniden gözden geçirmişlerdir.

Leary (1957), Kişilerarası davranışların döngüsel modelini yeniden ele alarak bu modeli, daha anlaşılabilir hale getirerek genişletmiştir. Leary’nin döngüsel modelinde sekiz adet kişilik tipi çember içerisinde tanımlanmıştır. Bu sekiz adet kişilik özelliği tamamen Sullivan’ın teorisinden yola çıkılarak betimlenmiştir. Leary, Sullivan’ın görüşleriyle tutarlı olarak kişilerarası davranışların başkaları ile etkileşim halindeyken, göreceli rahatlık ve güven duygusunun sürdürülmesi ve kaygıdan kaçınmak için gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür.

Leary’nin döngüsel modelinde tanımlanan sekiz kişilik özelliği; (AP)yönetici-otoriter, (BC)rekabetçi-narsistik, (DE)saldırgan-sadist (FG)isyankar-güvenilmez (HI)kendini silen-mazoşist, (JK) uysal-bağımlı, (LM) işbirlikçi-uzlaşmacı, (NO) güvenilir- oldukça normal, şeklinde kategorize edilmiştir.

Şekil. 5: Leary'nin Kişilerarası Döngüsel Modeli (Akt: Collins, 2003).

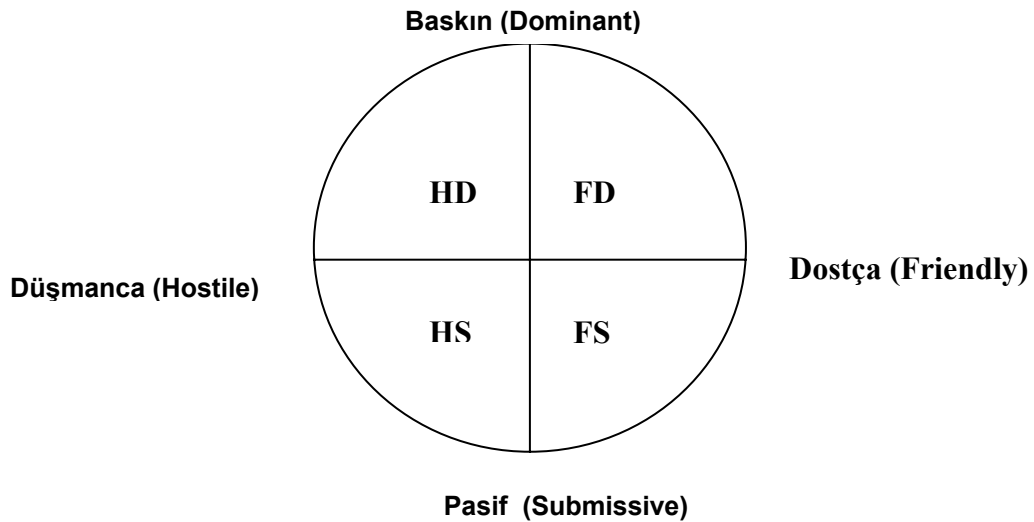
Leary (1957), döngüsel modeli kişilerarası davranışları sınıflandırmak için yapılandırmıştır. Döngüsel modelde, davranışlar arasında birbirine bağlı olan betimlemeler vardır. Bu nedenle modelde bir davranış birden fazla boyutun içinde yer alabilir. Döngüsel model dinamik bir sistemdir ve bu sistemdeki davranışlar başka davranışlar üzerinde bir etki yaratabilir.

Leary ve arkadaşlarının kişilerarası davranışlar ve ilişkiler hakkındaki yaptıkları çalışmalardan sonra, LaForge ve Suczek (1955), bu alanda başka bir model geliştirmişlerdir. LaForge ve Suczek, Kişilerarası Sıfat Listesi (Interpersonal Adjective Checklist) adını verdikleri bir ölçek geliştirmişler ve bu ölçek ile, “Kişilerarası Kişilik Sistemi” (Interpersonal Personality System) yoluyla tanımlanan değişkenleri ölçmeyi amaçlamışlardır. Kişilerarası sıfat listesinde yer alan 128 item, döngüsel modelde 16 alt başlık altında toplanmıştır. Bu döngüsel sistemde dikey eksen “Baskınlığ”a (Dominance) karşı “Boyun Eğme”/”İtaat” (Submission)’yi simgelerken, düşey eksen “Yakınlık/Birliktelik”e (Affiliation) karşı “Düşmanlık” (Hostilite) alt boyutunu temsil etmektedir

LaForfe ve Suczek (1955), döngüsel modellerini geliştirirken, bireylerden kendilerini en iyi tanımlayan sıfatları seçmeleri istemektedir. Listede en çok tekrarlanan sıfatlar, güçlü/baskın davranışları oluşturur. Leary ve arkadaşlarının orijinal döngüsel modeli sadece teorik temsillerden oluşmakta iken, LaForfe ve Suczek'in Kişilerarası Sıfat Listesi, yapılan güvenilirlik testleri ile döngüsel modele matematiksel ve deneysel dayanak sağlamıştır. LaForfe ve Suczek (1955), döngü içerisinde birbirine komşu olan değişkenler arasında, birbirinden ayrı ve uzak olan değişkenlere göre yakın bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır.

Carson Leary kişilerarası döngü modelini örnek alarak yeni bir döngüsel model geliştirmiştir. Leary'nin modelinden farklı olarak Carson, kişilerarası stilleri tanımlamak için çemberi sekiz eşit parçaya ayırmak yerine, çemberi iki çeyrek daireye bölmeyi tercih etmiştir (Shiff 1990).

Bu amaçla Carson, Leary'nin yatay ekseninin uçlarını "düşmanca" ve "dostça" olarak yeniden tanımlamıştır. Carson, modelindeki çeyrek dilimleri düşmanca-baskın (HD), düşmanca-pasif (HS), dostça-baskın (FD) ve dostça-pasif (FS) olarak karakterize etmiştir.

Şekil. 6: Carson'nin Kişilerarası Döngüsel Modeli (Akt: Collins, 2003).

Change (1959), kişiliğin kişilerarası sistem içinde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, aile tedavisindeki kişilerarası yaşantıları açıklamaya çalışmış ve bundan

hareketle kendi kişilerarası döngüsel modelini geliştirmiştir. Kaiser Foundation Araştırma Grubu'ndan farklı olarak Change başlangıçta 16 kategori yerine, 20 adet kişilerarası kategori belirlemiştir. Change sistemini geliştirirken tedaviye gelen 34 ailenin üyeleri ile sistematik olarak görüşmüş ve tedavinin üçüncü, onaltıncı ve otuzuncu seanslarda tedaviye gelen kişilere test uygulamıştır. Tedavideki hastalarla yapılan görüşme ve uygulanan testin yanı sıra, daha sağlıklı ve güvenilir bir bilge edebilmek için Change, ikinci adım olarak terapistlerin bir test yardımıyla, bu kişilerin değerlendirmesi sağlanmıştır. Bu iki değişik kaynaktan gelen veriler doğrultusunda Change kişilerarası davranışların en iyi “aktif-pasif” ve “pozitif ve negatif” eksen üzerinde örgütlenmiş 16 kişilerarası kategori içinde değerlendirildiği kişilerarası döngüsel model geliştirmiştir. Change'nin modelindeki 16 kişilerarası kategori; (A), yönetme-isyan, (B) yarışma, (C) cezalandırma, (D) nefret, (E) içişleme- şikayet etme, (F) güvenmeme, (G) geri çekilme, (H) boyun eğme, (I) uyma-hayranlık, (J) güven, (K) işbirliği, (L) beğeni- sevecen, (M) destek (N) (O)ve (P)verici olarak kategorilendirmiştir.

Lorr ve Mc Nair (1963, 1965), döngüsel sistem üzerinde kişilerarası davranışları temsil eden 15 kategorili “Kişilerarası Davranış Envanteri” (Interpersonal Behaviour Inventory) adını verdikleri bir model geliştirmişlerdir. Modeldeki 15 kişilerarası davranış kategorisi (A) başatlık, (B) onaylanma, (C) saldırganlık, (D) güvensizlik, (E) özerklik, (F) bağlanamama/kopma, (G) çekingenlik, (H) küçük düşürme, (I) boyun eğme, (J) yardımsever, (K) uyum, (L) hoşluk (M) bakım veren, (N) birliktelik ve (O) kendini sergileyen olarak döngüsel sistem üzerinde sıralanır (Akt: Collins, 2003).

Lorr ve Mc Nair (1963, 1965)'nin kişilerarası sisteminin birkaç önemli noktası vardır. Bu durum sistemin, kişilerarası döngüsel modeller içinde önemli bir yer edinmesine kaynaklık etmiştir. Lorr ve Mc Nair “kuşku” (suspicious) ve “güvensizlik” (mistrusting) özelliklerini D kategorisi içinde sınıflandıran ilk teorisyenlerdir. Lorr ve Mc Nair, Leary'nin modelinde yer alan (N) ve (O) vektörlerinde temsil edilen hassasiyet (tenderness) ve cömertlik (generosity) kavramlarının yerine, “birliktelik” (affiliation) ve (sociability-exhibition) kavramlarına yer vermiştir ve bu bakımdan Leary'nin modelinden farklılaşmıştır. Bunun yanı sıra Lorr ve Mc Nair, Kişilerarası Döngüsel Modelin temelini oluşturan iki boyutu “kontrol” (control) ve “girişkenlik” (sociability) olarak tanımlamıştır.

Bu özellikler, “güç” ve “birliktelik” boyutlarının yer aldığı geleneksel boyutlara eklenmiştir (Akt: Collins, 2003).

Horowitz (1979), kişilerarası problemlerin evrenini betimlemek amacıyla öz değerlendirme tekniğine dayanan bir araç geliştirmiştir. Horowitz’in geliştirdiği bu araçta ona Leary (1957), Sullivan (1953) ve Horney (1945) ’in kişilerarası ilişkilere dair getirdiği açıklamalar yol göstermiştir. Kişilerarası teorisyenler erken dönem bağlanma figürü ile psikolojik yakınlığı sürdürmek için çaba sarf eden adaptif olmayan kişilerarası modellere rehberlik eden kişilerarası dinamikleri keşfetmeye çalışmışlardır. Adaptif olmayan ilişki modelleri, genellikle kaygıdan kaçınmak ve benlik imajını korumak için acı verici bir savunma olmasına karşın, bireyin benzer ilişkiler geliştirmesine rehberlik eder (Akt: Horowitz, 1996).

Horowitz’in geliştirdiği aracın kavramsal iskeleti, Horowitz’in semptomlar ile kişilerarası problemleri birbirinden ayrı tutmasına dayanır. Semptom (ör: Çok zor uyurum) bilişsel, duygusal ve kişilerarası bileşenlerinden oluşan kompleks yaşantılar olarak tanımlanır. Kişilerarası problemler (ör: İnsanlarla yakınlaşmak benim için çok zor) ise döngüsel modelin temelini oluşturan yapılardır. Kişilerarası problemler bireyin kişilerarası ilişkilerinde canını sıkan ve onu mutsuz eden durumlar olarak tarif edilir ve bu davranışların bireyin semptomlarının devam etmesine neden olduğu bildirilir. Horowitz, kişilerarası problemlerin terapinin odak noktası olması gerektiğine inanmış ve bu amaçla da Kişilerarası Problemler Envanteri (Inventory of Interpersonal Problems) adını verdiği bir ölçek geliştirmiştir. Ölçek geliştirilirken ilk adım olarak hastaların terapi görüşmesi esnasında hastaların bahsettiği problemler tanımlanmıştır. Görüşmeler videoya kaydedilmiş ve iki gözlemci söz edilen her problemi genel bir yapının içine yerleştirip tanımlamışlardır. Daha sonra 14 kişilik bilirkişi/hakem tanımlanan problemlerin kişilerarası problemler olarak tanımlanıp tanımlanmayacağına kara vermişlerdir. Sonuç olarak hastaların bahsettiği ve tanımlanan problemlerin %76’sının kişilerarası problemler olarak tanımlanabileceği kararına varılmıştır (Horowitz, 1996).

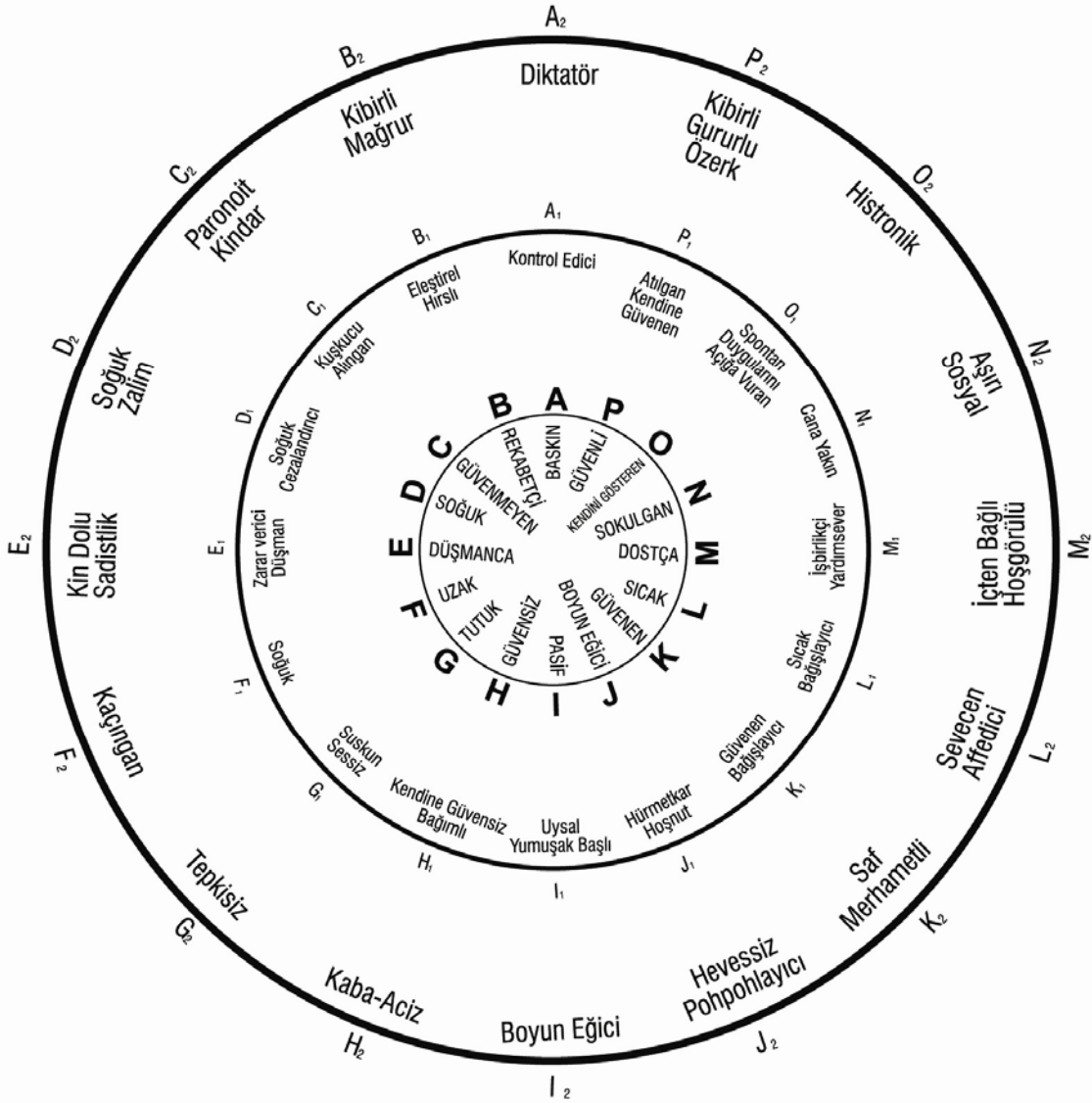
Sonuç olarak Horowitz döngüsel sistemde yer alan Kişilerarası Problemler Envanteri’nde tanımladığı 8 kategori bulunmaktadır. Bunlar: (PA)baskıcı/zorba, (BC)kinci,

(DE)soğuk, (FG)sosyal-kaçıngan, (HI)kendini/hakkını savunmayan, (JK)kahramanca, (LM)aşırı bakım veren ve (NO)müdahaleci olarak sıralanmıştır (Horowitz, 1996).

Kiesler (1983), Leary'nin (1957), modelini daha da geliştirerek bireylerin süregelen etkileşimleri esnasındaki kişilerarası iletişimlerin haritasını çıkarmak amacıyla yeni bir döngüsel model geliştirmiştir (Kiesler, 1983).

Kiesler, iki boyutlu eksen üzerinde 4 farklı davranış boyutunu içeren taksonomisinde tanımlanan yetişkinin ve özelliklerin metodolojik ve empirik özellikleri açısından tam tanımlanan özellikleri göstermekte olduğunu bildirmiştir. Bu durum kişilerarası döngü kategorilerin dairesel sıralamasını olarak tanımlanır. Faktör analizleri, kişilerarası davranış alanlarının işlevselliğini gösterir. Bu sıralı kategoriler, başlangıç ve bitiş hakkında bir bilgi vermez. Döngüde yer alan kategoriler, kutuplu noktalarda yer alır ve bu kutuplu noktalar davranışsal ve anlamca zıtlıkları kapsar. Böylece 16 parça da kendi zıt davranışları ile "0" ilişkilidir (Kiesler, 1983).

Kiesler (1983)'in döngüsel modeli, yatay ve düşey eksen üzerinde yer alan "**kontrol**" ve "**birliktelik/yakınlık**" (affiliation) boyutlarının kesişimine dayanır. Kontrol boyutunu çift kutuplu olup bir ucunda düşmanlık diğer ucunda ise pasiflik yer almaktadır. Aynı şekilde birliktelik boyutunda çift kutuplu olup, bu yapının bir ucunu dostluk, diğer ucunu ise düşmanlık temsil etmektedir. Kutuplu döngüde yer alan geriye kalan 12 sıfat ise bu iki temel boyutun değişik düzeyde ilişkiye dahil edilmeleri sonucunda oluşan davranışların niteliğini belirlemek üzere hazırlanmıştır. Wiggins'de, kişilerarası davranışların, bu iki boyutun bir araya gelmiş kesişiminden kaynaklandığını savunur. Bu anlamda döngü kimin daha düşmanca, kimin daha dostça ya da kimin daha kontrollü, kimin daha baskın olduğuna ilişkin bilgi verir. Kiesler (1983), kişilerarası döngüsel modeli Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil. 7: Kiesler'in Kişilerarası Döngüsel Modeli (Kiesler, 1983).

2.3.6. Kişilerarası Tamamlayıcılık

Kişilerarası teorinin en önemli varsayımı ilişkide bulunan iki bireyin, birbirinin davranışlarını karşılıklı olarak etkilediği görüşüne dayanır. Bu prensibe göre bir bireyin davranışları, başka bir kişide belirli sınıfta tepkiler ortaya çıkarır, anımsatır ya da cesaretlendirir. Pek çok kuramcı bu durumu **“tamamlayıcılık”** olarak adlandırmaktadır. Kişilerarası kuramcılar bahsi geçen bu tepkilerin rastlantısal olmayıp, belirli bir ranjda yordanabilir kişilerarası tepkiler olarak kabul etmektedir. Kiesler (1983), günlük yaşamda etkileşimde bulunan bireylerin görüşmeleri sırasında birbirleri hakkında kimin daha az ya da çok baskın veya kontrol edici olduğunu veya birbirlerinin arkadaşlık ya da düşmanlık

düzeylerinin ne olduğuna dair bir tanımlarını olduğunu ileri sürmüş ve bireylerin bunlara dayalı olarak kişilerarası ilişkilerini sürdürdüğünü iddia etmiştir.

Kişilerarası teorisyenler etkileşimin öneminin vurgu yaparak, karşılıklı etkileşim modellerinin, etkileşimde bulunan bireyler arasındaki ilişkinin özelliklerini belirlemede çok önemli bir rol oynadığını ve bununla birlikte ilişkinin sağlam ve uzun süreli olmasını sağlayabilecek bir etki yaratabilme potansiyeline sahip olabildiğini bildirmişlerdir. Kişilerarası teorisyenler, bu etkileşim modellerini tamamlama kavramı içerisine incelemişlerdir (Ryan, 2001). Kişilerarası teoriye göre tamamlayıcılık kavramı, merkezi bir önem taşımaktadır. Çünkü tamamlayıcılık, bireylerarası ilişkilerin devam etmesi ve kararlılık göstermesi için gerekli bir koşuldur.

Tamamlama kavramı Sullivan'ın kişilerarası teorisinin özelliklerine paralel bir kavramdır. Sullivan, “duygusal süreçlerin karşılıklılığı”nı “tamamlama” olarak adlandırmış. “Tamamlama” nında oluşabilmesi için ilişkideki her iki tarafın da bu ilişkiden ya mutluluk ya da hoşnutsuzluk duyması gerektiğini vurgulamıştır. Karşılıklı mutluluğun söz konusu olduğu bir ilişkide, her iki tarafta etkileşimi sürdürme eğilimindedirler. Bu tarz bir etkileşim “birleştirici” (conjunctive) olarak adlandırılır. Karşılıklı hoşnutsuzluğun ya da hayal kırıklığının yaşandığı bir ilişkide ise bireyler, bu ilişkiyi bitirme ya da bu ilişkiden kaçınma eğilimindedirler. Bu tip bir etkileşim ise “ayırıcı” (disjunctive) olarak adlandırılır Sullivan kişilerarası teorisine göre bireyler, benlik kavramına uygun dönütler alabilmek ve benlik tanımlamalarını pekiştirebilmek için, çeşitli yollarla kendilerini başkalarına tanıtmaya çalışırlar (Shiff, 1990; Horowitz, 1996).

Kiesler (1983), tamamlamayıcılığı, kişilerarası davranışların ne olacağını planlayan, bu davranışları ortaya çıkaran ya da belirli reaksiyonları çağrıştıran ve kişilerarası ilişkilerde bireylerin birbirlerine karşı vereceği tepkilerin ranjını bir bakıma sınırlayan ve kontrol eden bir yapı olarak tanımlamıştır.

Tamamlayıcılık, ilişki içerisinde bulunan iki bireyin birbirini etkileme biçimlerini açıklamak için geliştirilmiş kavramdır. Tamamlayıcılık terimi, ilk kez Bateson (1936-1958), tarafından etkileşimde bulunan bireyler arasındaki birbirine benzemeyen kontrol edici davranışları tanımlamak için kullanmıştır. Bateson'dan sonra pek çok teorisyen bu

kavram ve bu kavramla ilişkili yapılar üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Kişilerarası tamamlama, etkileşimde bulunan iki bireyin davranışlarının birbiriyle ne derece örtüştüğünü üzerine odaklanmaktadır. Tamamlayıcılık ilkesine göre bireyin karşısındaki kişide görmek istediği davranışın ortaya çıkabilmesi için, bireyin karşıdaki kişinin davranışını harekete geçirecek o davranışın karşılığı olan davranışlardan birini ortaya koymasına gerekmektedir (Akt: Ryan, 2001).

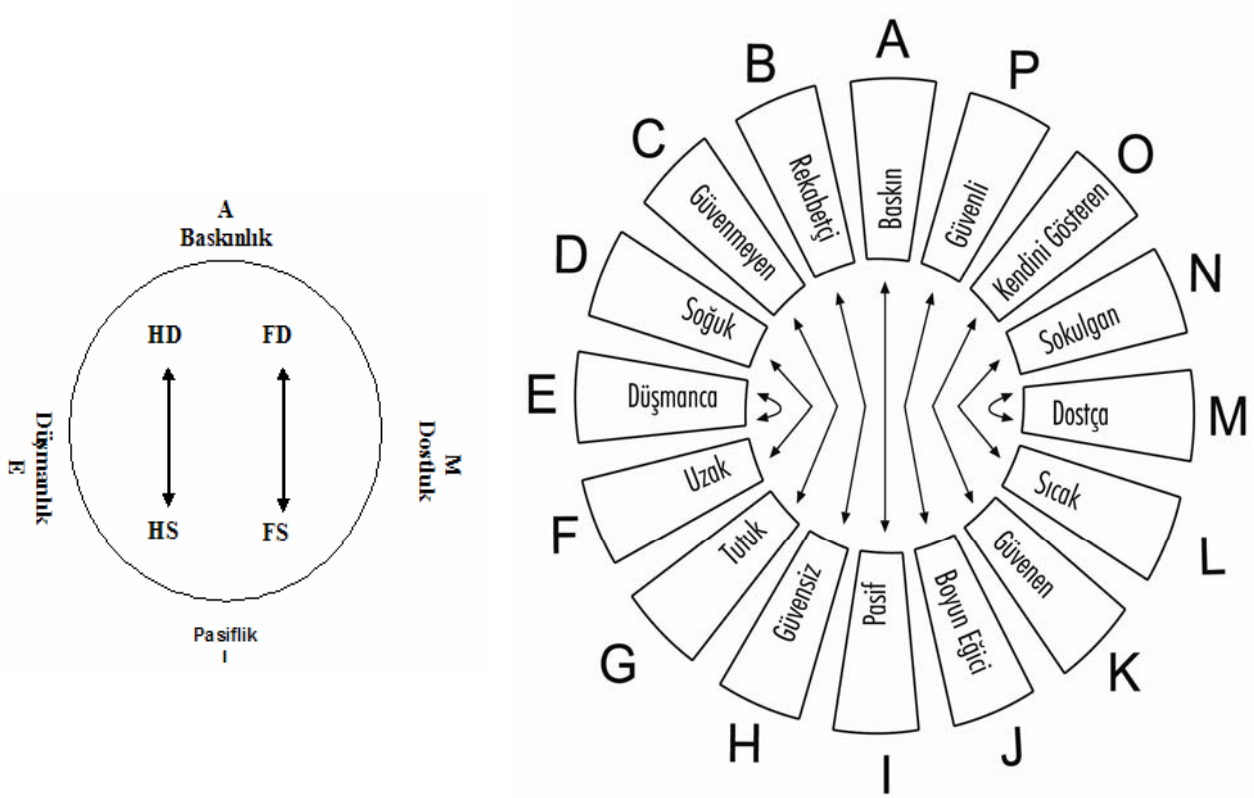
Kişilerarası kuramın önde gelen isimlerinden olan Sullivan kişilerarası ilişkilerde “tamamlayıcı” lığı açıklamaya yönelik sistematik bir yol izleyememiştir. Modern kişilerarası teorisyenler kişilerarası ilişkileri ve bu ilişkilerdeki tamamlayıcılık faktörünü açıklamak için “Kişilerarası Döngü” (Interpersonal Circle) gibi çeşitli modeller geliştirmişlerdir.

Carson (1969), kişilerarası tamamlayıcılığı döngüsel model içinde kullanarak tanımlayan ilk kişidir. Carson’ın (1969), kişilerarası tamamlayıcılığı döngüsel model içinde kullanarak tanımlamasından sonra etkileşim kavramını, tamamlayıcılık olarak betimlenmiş ve etkileşim ile tamamlayıcılık kavramları birbirine eş tutulmuştur (Akt: Ryan, 2001).

Döngüsel model tamamlayıcı ilişkileri ya da her iki tarafında doyum ve güven hissini yaşadığı kişilerarası etkileşimleri tanımlar. Tamamlayıcı ilişkiler her iki bireyinde, birbirlerinin benlik temsillerini kontrol ve birliktelik boyutlarında beklediği davranışlarla pekiştirmesi sonucunda meydana gelir. Kişilerarası döngü üzerinde tamamlayıcı davranışlar, yine döngü üzerindeki iki ana esen (“kontrol”-“birliktelik) baz alınarak açıklanır. Tamamlayıcılık ilkesine göre kontrol boyutu kendi karşıt davranışlarıyla (örneğin; baskınlık pasiflikle, pasiflikte baskınlıkla) tamamlanırken, buna karşın birliktelik boyutu kendine benzer nitelikteki davranışlarla (örneğin; düşmanlık düşmanlıkla, dostluk dostlukla) tamamlanır. Bu nedenle tamamlayıcı ilişkiler dostça-baskın/dostça-pasif ve düşmanca-baskın/düşmanca-pasif boyutlarının birleşiminden meydana gelir (Knight, 1991; Van Denburg & Kiesler, 2002).

Bundan hareketle baskın davranışlar diğer bir kişide pasifçe ya da boyun eğici davranışlar ortaya çıkarmasına karşın, kişilerarası dostça davranışlar karşıdaki bireyde

samimiyeti, dostluğu ve sıcaklığı hatırlatıcı bir rol üstlenir ve bireyin bu yönde tepkiler ortaya koymasını sağlar. Her iki boyut bir arada düşünüldüğünde ise örneğin düşmanca-baskın davranışlar düşmanca- pasif davranışları, buna karşın dostça-baskın davranışlar dostça-pasif davranışları çağrışımına sebebiyet verir ve dolayısıyla bu çağrışımlara uygun davranışların ortaya konulmasını sağlar

Şekil. 8: 1982 Kişilerarası Döngüsel Sisteme Göre Tamamlama Parçaları (Kiesler, 1983, s:202)

AP: Baskın- Güvenli	IJ: Pasif- Boyun eğici
BC: Rekabetçi, Güvenmeyen	GH: Tutuk- Güvensiz
DE: Soğuk- Düşmanca	EF: Düşmanca-Uzak
FG: Uzak- Tutuk	CD: Güvensiz- Soğuk
HI: Güvensiz- Pasif	AB: Baskın- Rekabetçi
JK: Boyun Eğici- Güvenen	OP: Kendini Gösteren- Güvenli
LM: Sıcak- Dostça	MN: Dostça-Sokulgan
NO: Sokulgan- Kendini Gösteren	KL: Güvenen- Sıcak (Knight, 1991).

Sullivan'a göre tamamlayıcı ilişkiler her iki partnerinde benlik kavramı onaylayıcı nitelikte olup bu ilişki her iki tarafında güven duygusunu arttıran ve kaygı düzeyini azaltan bir etkiye sahip olması gerekmektedir. Bu tarz ilişkide, bireyler birbirleri için daha çekicidir. Bu özelliklerden yoksun ve uzak bir ilişki tamamlayıcı bir ilişki olarak tanımlanamaz. (Lancelot, 1995).

Kiesler (1983), kişilerarası ilişkilerde tamamlama ilkesine uymayan iki durumdan bahseder. Bunlardan birisini *tamamlanamayan (acomplementary)* tepkiler oluştururken, diğerini de *tamamlama karşıtı (anticomplementary)* tepkiler oluşturmaktadır. Tamamlanamayan tepkiler, kişilerarası döngüsel sistem üzerinde düşünüldüğünde tüm tepkilerin ya kendisiyle ya da çaprazındaki/karşıt kutbundaki tepkiye karşılık gelmesi beklenir. Örneğin rekabetçilik (competitive) ya kendisiyle ya da tam karşıt kutbu boyun eğici (deferent) tepkiye karşılık bulur. Bu durum döngüsel sistemin mantığına aykırıdır. Çünkü döngüsel sistemde yer alan 16 parça kendi zıt davranışı ile "0" ilişkilidir. Yani aralarında bir ilişki yoktur. Bu durumda, tamamlanamayan tepkiler ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Tamamlama karşıtı (anticomplementary) tepkiler ise, döngüsel sistem üzerinde daima yatay eksen üzerinde meydana gelir. Tamamlayıcı karşıtı ilişkilerde kontrol boyutunda karşılıklılık ve birliktelik boyutunda benzerlik söz konusu değildir. Tamamlama karşıtı tepkiler tamamlama tepkisinin tam tersi davranışlara karşılık gelir. Örneğin düşmanlık tepkisi karşıt tepki olan pasiflik tepkisi ile tamamlanması beklenirken, tamamlama karşıtı bir ilişkide düşmanlık tepkisi düşmanlıkla ve pasiflik tepkisi pasiflikle karşılık bulur. Aynı şekilde dostluk tepkisinin tamamlama ilkesine göre dostluk tepkisi ile tamamlanması beklenirken, tamamlama karşıtı bir ilişkide dostluk düşmanlıkla, düşmanlık dostluk tepkisiyle karşılık bulur. Tamamlama karşıtı ilişkilerin, ilişkideki tüm bireylerin kaygı yaşanmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Kiesler, 1983; Horowitz, 1996).

Tamamlanamayan (non-complementary) reaksiyonlar bireylerden birinin ya da her ikisinin de birbirini kendi davranışlarına göre uyarlamaya zorlayan ve sonuç olarak gerilimin ortaya çıktığı ya da ilişkinin bitmesine sebebiyet veren durum olarak tanımlanabilir (Horowitz, 1996).

Shiff (1990), tamamlayıcı ve anti-tamamlayıcı olan ilişkilerdeki bireylerin hissettikleri kaygı düzeyini ölçen özdeğerlendirme tekniğine dayanan bir ölçek

uygulamıştır. Tamamlayıcı nitelikteki bir ilişkide bireylerin birlikte bir iş üzerinde çalışırken hissettikleri kaygı düzeylerinin, anti-tamamlayıcı nitelikteki bir ilişki içindeki bireylerin hissettikleri kaygı düzeyinden daha düşük düzeyde bir kaygı seviyesine sahip olduklarını bulmuştur. Shiff (1990), çalışmasında dostluğun dostluk boyutunda tamamlanması sonucunda kaygı düzeyinin azaldığını, buna karşın düşmanlığın düşmanlıkla tamamlandığı bir ilişkide kaygı düzeyinde bir azalmanın görülmediğini bulmuştur. Benzer şekilde Orford (1986), yaptığı çalışma neticesinde tamamlama ilişkisinin dostluk tamamlayıcılığı için geçerli olduğunu düşmanlık tamamlayıcılığı için geçerli olmadığını bulmuştur.

Tamamlama ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalar birbirinden farklı ve tutarlı olmayan sonuçlar ortaya koymuştur. Dittman ve Taylor (1995), rahatsız çocukların sağaltımı için yürüttükleri boylamsal çalışmada düşmanlığın karşıt boyuttaki pasiflik ile tamamlandığını, ancak dostluk boyutunun tamamlanması ile ilgili tutarsız sonuçlar elde ettiklerini rapor etmişlerdir. Dittman ve Taylor (1995), yaptığı çalışma da yetişkinler bir ile yarıyıl arasında değişen bir süre zarfında çocuklara dostça-baskın (FD) davranışlar da bulunmuşlar ve erkek çocukların bu davranışlara karşı verdikleri tepkiler incelenmiştir. Çalışma sonucunda erkek çocukların yetişkinlerin bu davranışlarına sıklıkla dostça-pasif (FS) davranışlarla karşılık verdikleri saptanmıştır. Bununla birlikte akran erkek çocuklar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu çocukların davranışların tamamlanması konusunda kişilerarası teoriyle tutarlı olmayan sonuçlar elde edilmiştir.(ör: düşmanca-pasif (HS), bir davranışın literatür baskınlıkla tamamlanacağını öne sürerken bu çalışmada bu davranış biçimi, dostça-baskın (FD) bir davranışla tamamlanmıştır. Benzer şekilde düşmanca-baskın (HD) davranış, dostça-pasif (FS) davranışla tamamlanmıştır. Bu çalışma kişilerarası davranışların bireylerin statüsünün önemli bir değişken olduğunu ve bireylerin statülerine göre bireye karşı sergilenecek kişilerarası davranışların değişebileceğini ortaya koymuştur (Akt: Shiff, 1990)

2.3.7. Kişilerarası Baskınlık/Başatlık Ve Birliktelik / Yakınlık

Kişilerarası döngüsel modelin temeli temelini oluşturan bu temel iki boyut “kontrol” ve “birliktelik / yakınlık” farklı araştırmacıların döngüsel modellerinde farklı başlıklar altında sıralanmıştır. Örneğin Freedman ve Diğerleri (1951); Leary (1957): güç ve

birliktelik, Foa (1961): statü ve sevgi, Lorr ve McNair (1963):kontrol ve sosyallik ve Benjamin (1973): karşılıklı dayanışma ve birliktelik olarak kategorize etmişlerdir.

Kişilerarası döngüsel modelin temelini oluşturan bu temel iki boyuttan "kontrol" boyutunun uçlarından biri "**baskınlık/başatlık**" olarak nitelendirilmektedir. "Baskınlık/başatlık" bireylerin hissettiği gücün, kudretin ve çevresi üzerinde yaratmış olduğu derin etkinin derecesiyle ilişkili olarak kullanılır. Başat/baskın (dominant) bireyler, sosyal bağlamda başkaları üzerinde güç denemelerine eğilimlidirler ve kendilerini kuvvetli, iddialı, kendine güvenen ve başat bireyler olarak tanımlarlar. Karşılıklı sosyal değişimler kapsamında baskınlık, bireyin kendi statüsünü ve sevgisini tasdik etmeyi içerirken, başkalarının statüsünü tasdik etmemeyi ancak sevgisini tasdik etmeyi içermektedir. Gerekli durumlarda başkalarına meydan okuma, kendi ihtiyaçlarına direkt olarak başkalarına ifade edebilme, başkalarının mantıklı isteklerini yerine getirme, mantıksız isteklerini reddetme, kendi menfaatini koruma adına saldırganlaşabilme, kendini savunma gibi davranış biçimleri baskınlık boyutunun içinde yer alır. Baskınlık boyutunun problem olarak değerlendirilmesi, kişilerarası ilişkilerde despotluğun ve zor kullanmanın açıkça gözlenebildiği koşullarda başlar. Despotlukla ilişkili olarak başkaları kontrol etmeye, biçimlendirmeye çalışmak, başkalarına karşı saldırganlaşmak ve onları kendi isteği doğrultusunda değiştirmeye çabalamak vb davranışlar problem davranışlar arasında sıralanır (Akt: Collins, 2003).

Kişilerarası "**pasiflik**" ya da diğer bir deyişle boyun eğcilik, baskınlığın karşıt kutbu olarak nitelendirilir. Pasif ya da boyun eğici olarak adlandırılan bireyler sosyal ilişkilerinde çekingen, korkak, sıkılgan ve boyun eğme eğiliminde olan bireylerdir. Karşılıklı sosyal değişim bağlamında pasiflik, kendine yönelik olan statüyü ve sevgiyi inkar etme buna karşın başkalarına karşı olan sevgi ve statüyü kabullenmeyi içermektedir (Foa &Foa, 1974). Bu tarz bir kişilerarası ilişki biçimini benimseyen bireyler, sosyal bir başkaldırı ya da meydan okumayı gerektiren durumlardan kaçınma, başkalarına güç kullanmaktan uzak durma ve dikkatlerin odağı olmaktan kaçınma eğilimindedirler. Pasifliğin problem olan kişilerarası bir tarz olarak değerlendirdiği durumlar; kendini savunmaktan aciz olmak, herkesin bildiği, farkında olduğu kendi ihtiyaçlarını zorla yerine getirme, otoriter rollerden rahatsızlık duyma, başkalarına karşı sert davranılmasının gerektiği durumlarda bunu yerine

getirememe ve başkalarına karşı kendini savunamama vb olarak sıralanabilir (Akt: Collins, 2003).

Kişilerarası ilişkilerinde kendi davranışları pasif, itaatkâr, yardıma muhtaç ve aciz olarak tanımlayan bireylerin benlik imajlarından memnun olmadıkları anlaşılabilir. Benlik imajı konusunda memnuniyetsizliklerinin sürmesi, bireyi depresyona sürükleyebilir. Bu kişiler doğal olarak fonksiyonel olmayan kişilerarası davranış modellerini değiştirmek isterler. Ancak bu durumda yaşadıkları çatışma çok sert olur ve sonuç olarak bu değişimden büyük bir korku duyarlar. Bununla birlikte bazen bu bireyler başat, kendi hakkını savunabilen hatta yeri geldiğinde düşmanca davranışlar sergileyebilen bir birey olabilmek istediklerine dair yakınmada bulunurlar. Fakat bu yaşadıkları durumu değiştirebilmek ve istedikleri şeyi gerçekleştirebilmek onlar için çok zordur (Horowitz, 1996).

Kişilerarası döngüsel modelde yatay eksen üzerinde gösterilen “birliktelik/yakınlık” (affiliation) boyutu bireyin kişilerarası ilişkilerindeki hissettiği dostluk, dayanışma ya da samimiyet derecesini ortaya koymaktadır. Birliktelik boyutu tıpkı kontrol boyutu gibi çift kutupludur ve bu kutuplar içtenlik/sevgi/dostluğa karşı düşmanlık/nefret/kayıtsızlık şeklinde kategorize edilir. “**Dostça**” yada içten bireyler sosyal ilişkilerinde; sempatik, doğal ve yardımsever olma eğilimdeki bireylerdir. Bu kişiler kendilerini affedici, kibar ve yumuşak kalpli olarak tanımlarlar. Başkasının yardımına gereksinim duyan bireylere maddi ve manevi açıdan destek olup, onlara yardım ederler. Aşırı derecede başkalarını koruyup kollama, olması gerekenden çok başkalarına karşı nazik olma, başkalarını sürekli anlayışla karşılama (bireyi çok olumsuz bir duruma soksalar bile), kişilerarası ilişkilerinde başkalarına gereğinden fazla güvenme, sürekli başkalarının yardımına koşma, aşırı derecede cömertlik, ve müsaadecarlık vb davranışlar dostluk boyutunun problematik davranış tarzları olarak değerlendirilmektedir (Akt: Collins, 2003).

Yatay ekseninde betimlenen birliktelik boyutunun diğer kutbunu yukarıda da açıklandığı üzere düşmanlık/nefret/kayıtsızlık şeklinde kategorize edilmiştir. Bu kategori içinde sınıflandırılan bireyler ilişkilerinde samimi, sıcak işbirlikçi, ve başkalarını koruma eğiliminde olmayan kişilerdir. Bu bireyler kendilerini kırıncı, candan olmayan ve anti-sempatik kişiler olarak tanımlarlar (Akt: Collins, 2003). Leary gözlemleri ve yaptığı

çalışmalar neticesinde düşmanlık içeren davranışları; aşırı uçtaki yıkıcı davranışlar yerine kayıtsız, soğuk, cezalandırıcı, disiplinli, suça teşvik edici davranış biçimleri olarak kabul etmiştir.

2.3.8. Kişilerarası Şemalar ve Bağlanma Kuramı

Bowlby'e göre bağlanmanın kişilik gelişimi üzerindeki etkisini anlayabilmek için bağlanma teorisine ilişkin bazı temel prensipleri bilmek gereklidir. Bu temel prensiplerden ilki; bağlanmanın biyolojik bir kökeninin olduğu ve insanın çeşitli bağlanma davranışlarıyla (emme, yapışma, sarılma vb...) dünyaya geldiği görüşüdür. Bağlanma teorisine göre bağlanma davranışları, merkezi sinir sistemi içinde örgütlenir ve bireyin yaşamı boyunca onun duygularını ve kişilik fonksiyonlarına etki eden bir kontrol sistemi olarak hizmet eder. Bağlanma teorisinin ikinci prensibine göre, çocuk etkileşimde bulunduğu ebeveyni ile ilişkisi neticesinde çeşitli bağlanma modelleri (güvenli, kaygılı dirençli ve kaygılı kaçınan) geliştirirler. Bu bağlanma modelleri varlığını yaşam boyunca devam ettirir. Bağlanma teorisinin bir diğer prensibine göre, bireyler yaşamın ilk yıllarından itibaren "kendine" ve "diğerlerine" ilişkin zihinsel temsiller geliştirir. Bu zihinsel temsiller giderek sağlamlaşan ve kolay kolay değişmez nitelikte bir yapı haline dönüşür ve zamanla da bilinçsiz bir sistem olarak görev yapar. Özel ilişkiler, özellikle ebeveynle, çocuklarla ve birey için önemli olan diğerleri ile olan ilişkiler, bağlanmanın duygusal bileşenlerini kapsamaktadır. Bu duygusal bileşenler bağlanma davranışlarıyla ilintili olarak bireysel ve kişilerarası şemalara uyaran olarak hizmet etmektedir (Akt: Carine, 1996).

Kişilerarası ilişkilere yönelik duygusal bağın biyolojik bir temeli vardır. Liotti kişilerarası şemaların tıpkı bağlanmada olduğu gibi değişime karşı dirençli yapılar olduğunu ileri sürmüştür. Bilinçsiz zihinsel süreçler (şemalar) sadece önemli bir durumda dikkati o duruma yöneltilmesini sağlamaz. Bir anlamda da savunma mekanizması gibi işlev görebilir ve bireyi karşılaştığı tehlikelerden koruma hizmetini üstlenir.

Safran (1990), çalışmalarında bilişsel terapi ve kişilerarası teoriyi bütünleştirmiş ve teorisine de dayanak noktası olarak, Bowlby'nin bağlanma teorisini göstermiştir. Safran'a göre bireyin benlik şemaları ile diğer şemaları birbiriyle ilişkilidir. Safran, bireyin kendine dair olan inançlarının, diğerlerine dair olan inançları kapsadığını ileri sürmüştür. Safran'ın

modelinde göre kişilerarası şemalar, diğerleri ile sürdürülen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gereklidir. Safran bilişsel çarpıtmaların varlığının farkına varmış ve bu bilişsel çarpıtmaların meydana geliş sebebi olarak ta bireyin dünyayı kendi şemaları yoluyla “anlamlandırması” ve “yapılandırması” nı göstermiştir. Şemalar direkt olarak gözlenebilecek yapılar olmamasına rağmen bireyin “söyledikleri” ve “yaptıkları” aracılığıyla dolaylı olarak ortaya konur.

Bowlby, Safran, Guidano ve Liotti, şema gelişimi açıklamak üzere, teorik bazı kavramsallaştırmaların ve anlayışların entegrasyonunu desteklemişlerdir. Birçok psikodinamik teorisyen, şema gelişimini bilişsel ve duygusal süreçlerin birbirini karşılıklı olarak etkilemesine bağlamışlardır. Bu kişiler, bilişsel ve duygusal süreçlerin etkileşimini insanın adaptasyon sürecin bir sonucu olduğu konusunda hemfikirdirler (Carine, 1996).

Bowlby'nin bağlanma teorisine ilişkin açıklamalarından sonra kişilerarası şemalar üzerinde yapılan araştırmalarda önemli bir artış gözlenmiş ve araştırmacıların dikkatlerini bu alan üzerine yoğunlaştırmaları sağlanmıştır. Kişilerarası şemalar bir bakıma bağlanma teorisinin öz tanımları (ör: zihinsel modeller) ile örtüşmektedir. Bağlanma teorisi genel olarak, çocukları temel bakım veren kişiden ayırdıklarında ya da hastane ortamında gözlemlemişler. Çocukların bakım veren kişi ile yakınlık kurmak ve bu yakınlığı sürdürmek üzere bir takım davranışlar ortaya koyarlar. Bu davranışlar benliğe ve çevreye ilişkin bilgileri içeren bilişsel bir yapı olan zihinsel modeller içinde örgütlenir ve korunurlar. Bowlby'e göre zihinsel modeller içselleştirilmiş zihinsel temsiller olarak adlandırılır. Bu zihinsel temsiller bağlanma figürünün ulaşılabilirliğine ve duyarlı olup olmadığı ile bireyin bakıma ve sevgiye değer bir kişi olup olmadığına ilişkin beklentileri ve inançları da içeren ve bakım veren kişiyle sürekli yinelenen etkileşim sonucunda oluşan yapılardır. Karşılıklı onay ve tamamlayıcılık (olumlu etkileşim) bireyin kendisini bakıma ve sevgiye değer bir kişi olarak algılamasını sağlar (Natinsky, 2004).

Bretherton, bağlanma figürü ile karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan zihinsel modellerin kişilerarası beklentilere şekil vermesi açısından çok önemli fonksiyona sahip olduğuna vurgu yapar. (ör: canımı incittiğimde annem her zaman bana yardım eder ve beni rahatlatır). Main, Kaplan ve Cassidy (1985), zihinsel modeller ile şemaların işlevleri bakımından birbirlerine benzediğini ileri sürmüşlerdir. Gerek zihinsel temsiller, gerekse

şemalar seçici dikkat, bellek ve yaşantılara değer biçme, onlara anlam yükleme vb. işlevlere sahiptirler. Zihinsel modeller birey yeni bir ilişki içine girdiğinde aktive olur ve bireyin daha önceki sosyal ilişkileri referans alarak yeni ilişkisine değer biçmesine kaynaklık eder. Şemalar gibi zihinsel modeller bilişsel olduğu kadar duygusal bileşenleri de içine almaktadır.

Kişilerarası şemalar, bireyin kendisine (Ben sevimli bir kişiyim) ve diğerlerine (İnsanlar reddedici ve ulaşılmazlardır) yönelik olan beklentilerinden ve inançlarından oluşmaktadır. Safran, Segal Hill ve Whiffen (1990)'e göre bu beklentiler ve inançlar açık olmaktan ziyade örtüktür ve ayrıca tanıtıcı türdeki bilgiden çok yordamsaldır (procedular) tarzdaki bilgilerdir (Akt: Natinsky, 2004).

Westen kişilerarası şemaları nesne ilişkileri açısından değerlendirmiş ve bu şemaları insanların duygularının, davranışlarının, kişilerarası beklentilerinin, çatışmalarının vb... sebeplerine ilişkin yorumlamalar yapabilmesi için oluşan sonuç çıkarma kurallarını, insanların ve ilişkilerin temsil yollarını içeren bilişsel ve duygulanımsal bir fonksiyona sahip olan yapı topluluğu olarak tanımlamıştır (Natinsky, 2004).

Baldwin ve diğerleri (1993), bilişsel mekanizmaların bağlanma tarzlarının temelini oluşturduğunu ve bu bağlama tarzlarının da önemli diğerleri ile olan etkileşimi ve beklentileri yönlendirdiğini ileri sürmektedir.

Bazı insanların kendisi için önemli olan diğerleri ile kurdukları yakın ilişkilerinden zevk aldıkları, içten, samimi bir ilişki geliştirebildikleri ve ilişkilerine güvendikleri gözlenirken bazı insanların da ilişkilerinde sürekli incineceklerinden, reddedileceklerinden ya da önemsenmeyeceklerinden korktukları gözlemlenmiştir Bundan hareketle pek araştırmacı kişilerarası ilişkiler ve bu ilişkilerin dinamiğine ilişkin araştırmalar yapmışlardır ve bireylerin ilişkilerinde neler yaşayacaklarına dair bazı beklentiler geliştirdiklerini ve bu beklentilerin bireylerin ilişkilerindeki davranışlarını ve bilgi edinme süreçlerini etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Baldwin ve diğerleri, 1993). Yakın ilişkiler ve gelişim üzerinde yapılan araştırmalar, bireylerin başkalarına ilişkin beklentilerinin yönünün onların duygusal olarak ulaşılabilir ve duyarlı olduğu şekildeyse bireyin bu kişilerle olumlu etkileşim yolu bularak kendisini ilişkisinde güvende hissedebildiklerini,

buna karşın bireyin beklentileri soğuk, reddedici, ya da manipüle edici yönde ise bu kişilerle güvensiz ya da kaçınan bir ilişki içine girebileceği ve olası bir savunma tarzı olarak ta (incinmemek ve reddedilmemek için) duygusal açıdan bu kişilerden uzak durma yolunu seçtiklerini bildirmektedir. Bunun yanı sıra eğer bireyler kendisi için önemli diğerleri ile tutarız bir ilişki deneyimi yaşarsa bu kez de ilişkilerinde kaçınan bir tarz benimseyecek, yakın bir ilişki arayışı içinde olmasına karşın başkalarının ona gerçekten isteyerek yakınlaşmak isteyip istemeyeceklerinden bir türlü emin olamayacaklarını rapor etmektedir.

Baldwin, Fehr, Keedian, Seidel & Thomson (1993) içselleştirilmiş zihinsel modelleri yada temel beklentileri ilişkisel şemalar olarak değerlendirilebileceği iddia etmişler ve bu amaçla bağlanma stilleri ve kişilerarası beklentiler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yürütmüşlerdir. Kişilerarası beklentiler bağımlılık, yakınlık ve güven olmak üzere 3 durum üzerinden değerlendirmişler ve bağlanma stillerini ölçmek üzere yetişkin bağlanma envanterini kullanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre güvenli bağlanan bireyler, kişilerarası beklentilerinin her üç durumda da (bağımlılık, yakınlık ve güven)olumlu yönde bir beklenti içinde oldukları buna karşın güvensiz bağlanan (korkulu-dirençli) bireyler ise kişilerarası ilişkilerinde güven ve yakınlık konusunda olumsuz bir beklenti içinde oldukları rapor edilmiştir.

2.4. SALDIRGANLIK, BAĞLANMA TARZLARI VE KİŞİLERARASI ŞEMALAR İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Bu bölümde saldırganlık, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar ile ilgili yapılmış yurtiçi ve yurtdışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.4.1. Saldırganlık İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Kutlu, (1998) araştırmasında, saldırgan çocukların sosyal ilişkilerinde karşılarındaki yaşta düşmanca niyet atfetmesi incelenmiştir. Düşmanca niyet atfetme 7-5 yaş grubundaki çocuklar üzerinde incelenmiştir. Uygulanan eğitim programı ile saldırgan çocuklardaki düşmanca niyet atfetme eğiliminin azaltılması hedeflenmiştir. Araştırma da 2. sınıfa devam eden 197 ve anaokuluna giden 120 çocuk taranmış ve saldırgan davranış

gösteren çocuklar seçilmiştir. Seçilen çocuklara davranışı yapan yaşıtın niyeti (olumlu, olumsuz ve belirsiz), yapılan davranışın sonucu ve kime yapıldığı açısından değiştirilmiş olan 12 hikâye okunmuş ve çocuklara hikayede anlatılan olaylara nasıl karşılık verecekleri sorulmuştur. Saldırgan 7 yaş grubunun, 5 yaş grubundan daha saldırgan cevaplar verdiği ve 5 yaş grubunda iki grup arasında böyle bir farklılık bulunamamıştır. 7 yaş grubuna bir eğitim programı uygulanmış ve program sonucunda programın düşmanca niyet atfetme eğilimini azaltmakta başarılı olduğu görülmüştür.

Gümüş (2000) araştırmasında, kendini kabul düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin, cinsiyetlerine, sınıflarına, ailelerinin gelir düzeyine, ebeveynlerinin eğitim durumlarına, doğum sıralarına, aile durumlarına, ebeveynleri ile ilişkilerinden memnuniyetlerine, ebeveynlerinin algılanan öfke düzeylerine, algılanan ebeveyn tutumlarına, boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıklarına ve dinledikleri müzik türüne göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde: kendini kabul ve algılanan baba tutumu değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki ortak etkisi hariç, kendini kabul ve diğer değişkenlerin, genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki ortak etkileri anlamlı değildir. Kendini kabul, cinsiyet, doğum sırası, aile durumu, ebeveynlerin algılanan öfke düzeyi, algılanan baba tutumu, babanın alkol kullanma miktarı, boş vakitlerini değerlendirme alışkanlığı ve dinlenen müzik türü değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki temel etkileri anlamlı olarak bulunmuştur. Sınıf, ailenin gelir düzeyi, ebeveynlerle olan ilişkiden memnuniyet, algılanan anne tutumu değişkenlerinin genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerindeki temel etkileri anlamlı olarak bulunmamıştır.

Hatunoğlu (1994), araştırmasında; ana-baba tutumları demokratik, otoriter ve ilgisiz ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 328 öğrenci (lise son öğrencileri) oluşturmuş, ana-baba tutumlarının değerlendirilmesinde de Kuzgun'un (1972) "Ana-Baba Tutum Envanteri" kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, ana-baba tutumları ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Otoriter ana-baba tutumunda yetişen bireylerin, demokratik ve ilgisiz ana-baba tutumlarına oranla daha fazla saldırganlık eğilimi gösterdiği, Cinsiyet İle Saldırganlık arasındaki ilişkiye bakıldığında da ikisi arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı, sonucuna varılmıştır.

Tok (2001) çalışmasında, cinsiyet rolleriyle ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin, cinsiyetlerine, fakültelerine, sınıflarına, ilgi alanlarına, öğrenimleri sırasında barındıkları yere, en uzun süreli yaşadıkları yere ve okudukları bölümden memnun olma durumlarına göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 2000-2001 eğitim-öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusu öğrenim görmekte olan, 1. ve 4. sınıf öğrencileri (toplam 531) oluşturmaktadır. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından da üniversite öğrencilerine uyarlanarak oluşturulan "Saldırganlık Ölçeği" ile; cinsiyet rolüne ilişkin sahip oldukları kalıp yargıları ise Kandiyoti (1978) tarafından geliştirilen "Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargı Ölçeği" ile ölçülmüştür. Diğer değişkenler ile ilgili bilgiler ise "Kişisel Bilgi Formu" ile toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre: Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargı ve cinsiyet değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkisi hariç, cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargı, cinsiyet, fakülte, sınıf, ilgi alanı, öğrenim sırasında barınılan yer, en uzun süreli yaşanılan yerleşim yeri ve okunan bölümden memnun olma durumu değişkenlerinin ortak etkileri anlamlı değildir. Cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri, kız öğrencilerinkine göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Cinsiyet rolüne ilişkin geleneksel kalıp yargıya sahip erkek öğrencilerin, diğerlerinden anlamlı derecede daha saldırgan oldukları ortaya konmuştur. İlgi alanı değişkeni hariç, cinsiyet, fakülte, sınıf düzeyi, öğrenim sırasında barınılan yer, en uzun süreli yaşanılan yerleşim yeri ve okunan bölümden memnun olma durumu değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin saldırganlıkları üzerindeki temel etkileri anlamlı bulunmuştur.

Tuzgöl (1998) araştırmasında, ana-baba tutumları- farklı lise öğrencilerinin cinsiyet, yaş, okul türü (genel ve süper lise), anne-babanın öğrenim durumu ve ailenin gelir düzeyine göre saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; ana-baba tutumu ve cinsiyet değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı olmamakla beraber cinsiyetin saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Farkın kaynağının hangi cinsiyet olduğunun incelenmesi sonucu, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kızlarınkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ana-baba tutumu ile yaş ve anne-babanın öğrenim durumu değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak ve temel etkileri anlamlı bulunmamıştır. Ana-baba tutumu ile okul türü

değişkenlerinin saldırganlık düzeyi üzerindeki ortak etkileri anlamlı olmamakla beraber okul türünün saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin süper lise öğrencilerinininkinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ana-baba tutumu ve ailenin gelir düzeyi değişkenlerinin saldırganlık düzeyine ortak etkileri anlamlı bulunmamakla beraber, ailenin gelir düzeyinin saldırganlık düzeyine temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Farkın hangi gruplar arası farktan kaynaklandığı incelendiğinde, farklı gelir düzeylerine sahip gruplar arasında saldırganlık düzeyleri açısından anlamlı fark bulunmamıştır.

Aktaş, Şahin, Aydın (2005) saldırgan olan ve olmayan çocuklarda düşmanca niyet yüklemeye yanlılığının cinsiyete bağlı olarak incelenmesi üzerine bir araştırma yürütmüşlerdir. Bu çalışmada olumsuz niyet yüklemeye eğiliminin çocukların sosyal ilişkilerinde saldırgan olup olmamalarına ve cinsiyetlerine göre değişip değişmediği incelenmiştir. Ayrıca, bu çalışmada fiziksel, pasif ve sözel saldırganlık türlerinde düşmanca yüklemeye bulunma açısından saldırganlık düzeyi ve cinsiyete göre bir farklılık gözlenip gözlenmeyeceği de araştırılmıştır. Bu amaçla, ilköğretim 5. sınıfta okuyan 236 kız ve 293 erkek öğrenciye sosyometrik bir saldırganlık ölçeği ve 11 resimden oluşan bir resim anketi uygulanmıştır. Bulgular, sosyal ilişkileri açısından saldırgan olarak tanınan çocukların olumsuz tepkileri içeren davranış seçeneklerini (kişisel nedenlere ve olumsuz niyete yapılan yüklemeler) saldırgan olmayan çocuklara kıyasla daha fazla seçtiklerini göstermiştir. Saldırganlığın alt boyutları açısından bakıldığında ise sadece fiziksel saldırganlık gösteren çocuklar, fiziksel saldırganlık göstermeyen çocuklara kıyasla daha fazla olumsuz yüklemelerde buldukları saptanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada aktif yönelimli saldırganlığın da tepkisel saldırganlık gibi düşmanca yüklemeye yanlılıkla ilişkili olabileceği yönünde bir bulgu elde edilmiştir. Araştırmada düşmanca niyet yüklemeye eğiliminde cinsiyet temel etkisi de gözlenmiştir. Sosyal ilişkileri açısından genel olarak saldırgan tanınan erkekler, saldırgan tanınan kızlardan daha fazla düşmanca niyet yüklemesinde bulunma eğilimi göstermişlerdir.

Köksal (1991), denetim odağı ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında denetim odağı ile saldırgan davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada dıştan denetimli bireylerle içten denetimli bireyler karşılaştırıldığında dıştan denetimli bireylerin atak (assault), dolaylı, sınırlı, olumsuz ve

toplam saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu saptanmış ve bundan hareketle dıştan denetimli bireylerin içten denetimli bireylere göre daha saldırgan olduğu sonucuna varılmıştır.

Batıgün & Şahin (2003) yaptıkları çalışmalarında, 14–62 yaş arasındaki insanların çeşitli durumlar ve problemler karşısında intiharı akıllarına ilk çözüm yolu olarak getirmede farklılaşıp, farklılaşmadıklarını belirlemek ve bu eğilimin, intihar olasılığı, problem çözme becerileri, öfke/saldırganlık gibi değişkenler ile ilişkisini saptamayı amaç edinmişlerdir. Bu amaçla, 14- 62 yaş arası 619 kişiye (351 kadın, 267 erkek), Problem Çözme Envanteri", "Kısa Semptom Envanteri", "İntihar Olasılığı Ölçeği", "MMPI Dürtüsel Davranışlar Alt Ölçeği", "Çok Boyutlu Öfke Ölçeği" ve bu çalışma için geliştirilmiş olan "Çözüm Yolları Envanteri" uygulanmıştır. Yapılan analizler, 14–24 yaş grubunun tüm ölçeklerden aldıkları puanların, diğer yaş gruplarının aldıkları puanlardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Yani, gençler problem çözme becerileri konusunda kendilerini daha yetersiz algılamakta, daha dürtüsel davranmakta, daha öfkeli görünmekte ve kendilerine sunulan, stresli bir durum ya da olay karşısında, bir çözüm yolu olarak intiharı, daha sıklıkla ilk seçenek olarak akıllarına getirmektedirler. Bu bulgular araştırmacıları, bir model önerisine yöneltmiştir. Bu öneriye göre, eğer kişi 14–24 yaş grubundaysa, problem çözme becerilerinde bir yetersizlik varsa; öfke ve saldırganlık duyguları yoğunsa ve dürtüsellik özellikleri de yüksekse, bu kişi intihar açısından bir risk taşıyor olabilir.

Karataş (2005), anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi konulu araştırmasını Adana'da bulunan orta öğretime devam eden iki kardeşli ve anne-babalı 276 öğrenci ve onların anne-babaları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin ve anne-babaların saldırganlık puanlarına ilişkin veri toplamak amacıyla Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Saldırganlık davranışları ile ilgili daha açıklayıcı bilgi alabilmek için Saldırganlık Envanterinden 7 düşük 7 yüksek puan alan toplam 14 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri için Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma bulguları; anne-baba saldırganlık düzeyleri ile öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi ve kardeş çifti türü açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Buna karşın sınıf düzeyi ve anne saldırganlık

düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Sonuç olarak anne-babanın saldırganlık düzeyi arttıkça öğrencilerinde saldırganlık düzeylerinin de arttığı sonucuna varılmıştır

Dizman (2003) anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin belirlenmesi konulu araştırmasında: anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocuklarda sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu gibi değişkenlerin, anne yoksunu olan çocuklarda ise yoksunluğun nedeni, anneden ayrılığın süresi, anneden ayrılık yaşı, anneyi görme sıklığı gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Ankara il merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen ilköğretim okullarının dördüncü ve beşinci sınıflarına devam eden çocuklar üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucunda anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların sosyo-ekonomik düzeyi, yaşı, doğum sırası, anne-baba öğrenim düzeyinin toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca anne yoksunu olma durumu x cinsiyet, anne yoksunu olma durumu x yaş, anne yoksunu olma durumu x sosyoekonomik düzey, anne yoksunu olma durumu x anne öğrenim düzeyi, anne yoksunu olma durumu x baba öğrenim düzeyi interaksyonlarının toplam saldırganlık eğilim puanı açısından farklılık oluşturduğu saptanırken yoksunluğun nedeni, anneden ayrılığın süresi, anneden ayrılık yaşı, anneyi görme sıklığı değişkenlerinin anne yoksunu olan çocukların toplam saldırganlık eğilimi puanları üzerindeki etkisinin önemli olmadığı sonucuna varılmıştır

Dizman & Gürsoy (2004) anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerini incelemiştir. Araştırma, anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocuklarda sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı gibi değişkenlerin, anne yoksunu olan çocuklarda ise yoksunluğun nedeni, anneden ayrılık yaşı gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığının incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Ankara il merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen ilköğretim okullarının dördüncü ve

beşinci sınıflarına devam eden çocuklar üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucunda anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların sosyo-ekonomik düzeyi, doğum sırasının toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca anne yoksunu olma durumu x cinsiyet ve anne yoksunu olma durumu x sosyo-ekonomik düzey interaksiyonlarının toplam saldırganlık eğilim puanı açısından farklılık oluşturduğu saptanırken yoksunluğun nedeni, anneden ayrılık yaşı değişkenlerinin anne yoksunu olan çocukların toplam saldırganlık eğilimi puanları üzerindeki etkisinin önemli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gürsoy (2002), çalışmasını, annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık eğilimlerinin saptanması ve cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı, anne- baba öğrenim durumu değişkenlerinin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi amacıyla yapmıştır. Araştırma, annesi orta sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarına devam eden 105 çocuk ile aynı okula giden annesi çalışmayan 105 çocuk olmak üzere toplam 210 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada çocukların saldırganlık eğilimlerini belirlemek amacıyla Sears (1961) tarafından geliştirilen Uluğtekin tarafından Türkçeye çevrilen "Saldırganlık Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annesi çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık puan ortalamaları arasında önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Annesi çalışmayan çocukların saldırganlık puan ortalamalarının annesi çalışan çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmaya dâhil edilen çocukların yaş ve annenin çalışma durumu cinsiyet faktörünün saldırganlık puan ortalamalarında anlamlı farklılık yarattığı saptanırken; doğum sırası, kardeş sayısı, anne- baba öğrenim durumunun önemli farklılık oluşturmadığı ortaya konulmuştur.

Aydos & Oral (2002), araştırmalarında saldırganlık türlerinin cinsiyet, takım ve mücadele sporlarıyla olan ilişkisini incelemiştir. Araştırmada İpek İller Kiper" tarafından geliştirilen, geçerliği ve güvenilirliği test edilen envanter kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, beden eğitimi ve spor öğrenimi gören kız, erkek, takım sporcusu ve ferdi sporcusu olan öğrencilerin yıkıcı saldırganlık puanları en yüksek, atılgan saldırganlık puanları 2. sırada ve edilgen saldırganlık puanları ise 3. sırada yer almıştır. Yıkıcı saldırganlık puanları ve edilgen saldırganlık puanları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

McClellan & diğeri (2004) yaptıkları çalışmalarında ebeveyn çatışması ve etkileşiminin ergenlerin saldırgan davranışları ve depresyonuna etkilerini incelemişlerdir. Bogota ve Colombia'da okuyan 493 lisesi ergen üzerinde yürütülen bu çalışma neticesinde ailesel etkileşimin ergen depresyonu ve saldırganlığı üzerinde önemli bir rol oynadığı ortaya konmuştur.

Connor & diğeri (2004), 323 ruhsal rahatsızlığı olan heterojen ergen ve çocuk grubu üzerinde yaptıkları araştırmalarında proaktif ve reaktif saldırganlık türü ile adaptif olamayan aşırı uçtaki saldırganlık ve çeşitli değişkenler (demografik, öz geçmiş, rahatsızlık tanısı, ve davranış türleri) arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda proaktif ve reaktif saldırganlık ile adaptif olamayan aşırı uçtaki saldırganlık arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca araştırma sonuçları ergenlikteki proaktif ve reaktif saldırganlık üzerinde etkili olan hiperaktivite/impulsivite, yıkıcı davranış bozuklukları ve düşmanlık önemine vurgu yapmaktadır. Bunun yanı sıra suiistimal, ebeveyn istismarı, ebeveynin şiddet kullanımı özellikle proaktif saldırganlık ile ilişkili bulunurken çocukluk döneminde istismara uğrama ise reaktif saldırganlık ile ilişkili bulunmuştur.

İsraili gençler arasında fiziksel ve sözel saldırganlığın yapısı ve içeriği üzerinde araştırma yapan Winstok (2003), 7, 8,9. sınıfta okuyan 943 ortaokul öğrencisine ulaşmıştır. Araştırmada uygulanan yapısal eşitlik modeli; algılama eğilimi (ör: saldırgan, saldırı), yöntem (örneğin; davranışsal ve duygusal yetenek) ve yönergeleri (ör: şemalar/senaryolar) arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişkinin varlığını doğrulamaktadır. Araştırma sonucunda davranışsal performansın (ör: saldırgan olan ve olmayan davranışlar) sadece yöntem (örneğin; davranışsal ve duygusal yetenek) ve yönergelerden (ör: şemalar/senaryolar) anlamlı bir şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Buna ek olarak kızlar, yaşça daha büyük olan gençler ile ve erkekler ve yaşça daha küçük olan gençler karşılaştırıldıklarında erkeklerin ve yaşça daha küçük gençlerin kızlara ve yaşça daha büyük olan gençlere nazaran daha yüksek düzeyde saldırgan davranışlarda bulunma eğiliminde oldukları bulunmuştur.

Lambert & Cashwell (2004), öngenenlik dönemindeki bireylerin algıladıkları ebeveyn-çocuk iletişim tarzı ile okullardaki saldırgan davranışlarının düzeyi arasındaki

ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucu algılanan etkili iletişim tarzı en yüksek anne-kız grubu arasında iken bunu sırasıyla anne-erkek çocuk, baba-erkek çocuk ve baba-kız çocuk ilişkisi takip etmiştir. Araştırmada kız ve erkek çocukların okullardaki saldırgan davranışlarının düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Son olarak araştırma sonucu algılanan etkili ebeveyn-çocuk iletişim biçimi ile ön ergenlik dönemindeki çocukların okullardaki saldırgan davranışları arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır.

Robertis & Litrownik (2004), 8 yaşında evlatlık edinilen çocukların saldırgan davranışları ile evlat edinen ailelerin (öz ebeveynlerin akrabası olan ve olmayan) disiplin tarzı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çocukların saldırgan davranışları, çocuklardan ve ebeveynlerin değerlendirmeleri sonucunda elde edilirken, disiplin tarzı ise çocukların 5 olumsuz davranışı karşısında ebeveynlerin bu davranışlara karşı sergiledikleri tipik davranışları ebeveynlere sorularak elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öz ebeveynlerin akrabası olan ebeveynlerin akraba olmayan ebeveynlere göre daha sert bir disiplin tarzı benimsedikleri saptanmıştır. Araştırma sonucunda evlat edinen ailelerin (öz ebeveynlerin akrabası olan ve olmayan) disiplin tarzı ile evlatlık çocukların saldırgan davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Giant & Vartanian (2003), çocukluk döneminde algılanan ebeveyn (saldırganlık içeren davranışlara maruz kalma) istismarının, yetişkinlik dönemindeki benlik kavramını yordayıp yordamadığını araştırmışlardır. Araştırmaya 119 kişi katılmış olup katılımcılar çocukluk döneminde ebeveynle olan ilişkilerinde yaşadıkları ebeveyn saldırgan davranışlarını, algıladıkları öznel ebeveyn davranışları ve şimdiki benlik algılarını değerlendiren gerekli anketleri doldurmuşlardır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda çocukluk döneminde algılanan ebeveynin saldırgan davranışlarının, yetişkinlik dönemindeki benlik kavramının önemli bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur.

Salmivalli & Diğerleri (2000), saldırganlık ile çocukların akranları ile olan sosyal statüsü arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmaya 15-16 yaşında olan 89 erkek, 120 kız gönüllü olarak katılmışlardır. Araştırmada 24 maddeden oluşan DIAS (Direct Indirect Aggression Scales) ölçeği kullanılmıştır. Ölçekteki maddeler öğrencilerin hem kendilerini hem de sınıf arkadaşlarını değerlendirebilmeleri şeklinde düzenlenmiştir. Ancak

araştırmada sadece öğrencilerin akranlarını değerlendirmeleri ele alınmıştır. Ölçek, direk fiziksel (Bir şey fırlatma, tekme atma, vurma vb), direk sözel (çılgılık atma, hakaret, kızdırma vb) ve dolaylı saldırganlık (görmezden gelme, hakkında kötü sözler söyleme, arkasından konuşma vb) alt boyutlarından oluşmaktadır. Katılımcıların sosyometrik değerlendirmelerine ilişkin veriler ise çocuklara en çok sevdikleri 3 arkadaşının ismini, anlaştıkları kız ve erkek arkadaşlarının isimlerini ve en az sevdikleri, reddettikleri 3 arkadaşının isimlerini ayrı ayrı (kız/ erkek) belirtmeleri sonucunda elde edilmiştir. Araştırma sonucunda; kızların erkeklere nazaran daha yüksek düzeyde dolaylı saldırganlık gösterdikleri, erkeklerin de kızlardan daha yüksek oranda fiziksel ve sözel saldırganlık sergiledikleri bulunmuştur. Saldırganlık ile sosyal ret arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, sosyal kabul ile de negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, bunun yanı sıra erkeklerin saldırgan davranışlar sergilediklerinde sosyal statülerinin pozitif yönde etkilendiği ve hem kızlar hem de erkekler arasında kabul gördüğü ancak kızlar arasında saldırgan olanların erkekler tarafından kabul edilirken, kızlar tarafından kabul edilmediği, görülmüştür.

DeMulder, Denham, Schmidt & Mitchell (2000), yaptıkları çalışmalarında anaokuluna giden çocukların evde ve okuldaki davranışları ile bağlanma tarzları arasındaki incelemiştir. Araştırmaya anaokuluna devam eden 51'i erkek 43'ü kız toplam 94 çocuk ve annesi katılmıştır. Anneler ve çocuklar bir çok kez ev ortamlarında doğal halde gözlemlenmişlerdir. Ayrıca bağlanma tarzını değerlendirmek için bağlanma Q-Set ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda aile içinde daha az stresli yaşantıyla karşılaşan çocukların anneleri ile daha güvenli bir bağlanma ilişkisi geliştirdikleri sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra anneleri ile daha düşük seviyede güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren kız ve erkek çocukların okulda daha fazla saldırgan ve öfkeli oldukları da rapor edilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda erkek çocukların ev ortamında daha fazla stres yaşantılarıyla karşı karşıya kalmaları ile okulda öfke-saldırganlık ve sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak anneleri ile güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren erkek çocukların okulda öğretmenleri ile de güvenli bağlanma ilişkisi geliştirdikleri ve akranları arasında daha fazla popüler oldukları bulunmuştur.

Coie, Lochman, Terry & Hyman (1992), İlkokul üçünü sınıfa giden düşük sosyo-ekonomik seviyeli ailelerden gelen siyahî çocukları, ön ergenlik dönemine kadar takip eden bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada, çocukların ortaokul birinci sınıfın sonundaki uyum düzeyleri, ebeveyn, öğretmen ve çocukların kendi değerlendirmeleri sonucunda elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre çocukluk dönemindeki akranlar arasındaki sosyal statünün, ebeveyn değerlendirmesinde belirtilen çocukların içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış, öz değerlendirmede ise içselleştirmiş bozuklukların yordayıcısı olduğu sonuca varılmıştır. Çocukluk dönemi saldırganlığının ise, öz-bildirim değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan içselleştirmiş ve dışsallaştırılmış ve ayrıca ebeveyn değerlendirmesindeki dışsal bozuklukların yordayıcısı olduğu rapor edilmektedir. Öğretmen değerlendirmesine göre ise saldırganlık, reddedilme, cinsiyet farkı, çocukların okula uyumunu yordamakta olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak bu araştırma saldırganlığın, akran reddinin, düşük uyumun ve ergenlik dönemi davranış bozukluklarının önemli yordayıcıları olduğu sonucuna varılmıştır.

Kliwer, Lepore, Oskin & Johnson yaptıkları araştırma neticesinde düşük düzeydeki aile desteğinin içselleştirilmiş semptomlar ve şiddet hakkında elde edilen bilinçli olmayan düşünceler ile toplumsal şiddet arasındaki ilişkiyi alevlendirdiğini bulmuşlardır. Buna karşın yine aynı çalışmada yüksek ya da olması gereken düzeydeki ailesel desteğinin, şiddete maruz kalma ile başkalarına karşı saldırganlık kullanma arasındaki ilişkiyi azalttığı bulunmuştur. Ailesel desteğin düşük olduğu ailelerde büyüyen çocukların şiddete maruz kalma durumunda bu durumla adaptif bir şekilde başa çıkmadıkları ve bu nedenden ötürü saldırganlık içeren davranışlarda bulunma eğilimlerinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Akt: Mazefsky & Farrel, 2005).

Ruth (1996), yaptığı çalışma neticesinde bağlanma tarzı ve saldırganlık arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmiş ve ebeveynle tanımlanamayan tarzda bağlanma ilişkisi olan çocukların akranlarına karşı sergiledikleri saldırgan davranışlarla ilişkili olduğunu bulmuştur. Ruth, araştırma sonucunda diğer ailesel faktörlerin (ör: ailesel sorunlar, ebeveyn depresyonu) kontrol altında tutulduğunda tanımlanamayan bağlanma stiline okul çağı çocuklarının saldırganlığının yordamakta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Laviguer, Tremblay, Saucier (1995) düşük ve orta sosyo-ekonomik seviyeden gelen, yıkıcı davranış özellikleri gösteren 8-9 yaşlarındaki anaokuluna devam eden 44 erkek çocuk ve aileleri üzerinde bir çalışma yürütmüşlerdir. Yürütülen bu çalışmada anne yaş ortalaması 30, baba yaş ortalaması ise, 32 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada çocukların yıkıcı davranışlarının aileleri üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Araştırma sonucunda yıkıcı davranışlar gösteren çocukların anne ya da babasının yıkıcı davranış özelliği gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu çiftlerin birbirleriyle olumsuz bir ilişki içinde oldukları belirlenmiştir. Çalışmada çocukların ebeveynlerinin tavırlarını taklit ettikleri sonucuna varılmıştır.

Ballard & diğerleri (2004), şehirde öğrenim gören 100 ortaokul öğrencisinin saldırgan kişilik özellikleri ile okul yönetiminin rapor ettiği okul saldırganlığı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma neticesinde saldırgan kişilik özelliği ile okuldaki sözel ve fiziksel saldırganlık arasında doğrusal ve yüksek düzeyde bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Regresyon analizi sonucunda ise saldırgan kişilik özelliğinin okul saldırganlığının çok önemli bir açıklayıcısı olduğunu ortaya koymuştur.

Hartup (1974), yaptığı çalışmasında okul ortamında on haftalık bir zaman diliminde iki çocuk grubu arasındaki saldırgan davranışları gözlemlemiştir. Gruplardan biri okul öncesi çağındaki (4-6 yaş) çocuklardan oluşurken ikinci grup ise okul çağı (6-7 yaş) çocuklarından oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda 1) erkek çocukların kızlardan daha fazla düşmanca saldırgan davranışlarda bulunduğu, 2) araçsal saldırganlığın okul öncesi çağıdaki çocuklar arasında daha sık görüldüğü, 3) düşmanca saldırganlığın daha çok büyük çocukların bir özelliği olduğu ve yaş ilerledikçe sözel saldırganlıkta artış buna karşın, fiziksel saldırganlıkta bir düşüş olduğu sonucuna varılmıştır (Akt: Gander & Gardiner, 1995).

Demirhan (2002), araştırmasında, kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin kişisel ve sosyal nitelikler ile aile nitelikleri açısından farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu amaçla, çalışmada genel lise Öğrencilerinin kişisel, sosyal ve aile nitelikleri; kendini açma düzeyleri, cinsiyeti, sınıf düzeyi, akademik başarısı, kendini algılama biçimi, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, evde ders çalışma ortamının uygunluğu, ailesinin gelir durumu, annesinin çalışma

durumu, anne-babanın birliktelik durumu, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, annenin tutumunu algılama biçimi, babanın tutumunu algılama biçimi olarak ele alınmıştır. Araştırma, Eskişehir il merkezindeki 6 genel liseden 1123 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir ve 946 öğrenciden kullanılabilir veri elde edilmiştir. Bu araştırmada, Kişisel Bilgi Anketi, Kendini Açma Envanteri, Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır. İstatistiksel sonuçlara göre, genel lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, kendini açma düzeyleri, cinsiyet, karşı cinsten arkadaşın bulunma durumu, anne ve babanın tutumunu algılama biçimine göre farklılaşma gösterdiği bulunmuştur. Bununla birlikte, saldırganlık düzeylerinin, sınıf düzeyi, başarı düzeyi, kendini algılama biçimi, evde ders çalışma ortamının uygunluğu, ailenin gelir durumunu algılama biçimi, annenin çalışma durumu, anne ve babanın eğitim düzeylerine göre farklılık göstermediği görülmüştür.

Aktaş (2001) çalışmasını, olumsuz niyet yüklemeye eğiliminin çocukların sosyal ilişkilerinde saldırgan olup olmamalarına ve cinsiyetlerine göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla düzenlenmiştir. Ayrıca, çalışmada, saldırgan çocukların seçiminde kullanılan ölçütler göz önünde bulundurularak, literatürde sistematik olarak araştırılmamış olan fiziksel, pasif ve sözel olmak üzere farklı saldırganlık türlerinde düşmanca yüklemeye bulunma açısından saldırganlık düzeyi ve cinsiyete göre bir farklılık gözlenip gözlenmeyeceğini de belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla, araştırmada 529 (236 kız, 293 erkek) denekten oluşan ilköğretim 5. sınıf öğrencilerine, sosyometrik bir saldırganlık ölçeği ve 11 resimden oluşan bir resim anketi uygulanmıştır. Bulgular, sosyal ilişkileri açısından saldırgan olarak tanınan çocukların olumsuz tepkileri içeren davranış seçeneklerin (kişisel nedenlere ve olumsuz niyete yapılan yüklemeler) saldırgan olmayan çocuklara kıyasla daha fazla seçtiklerini göstermiştir. Bu bulgu daha önce yapılan çalışmalardan elde edilen bulgularla da uyumaktadır. Saldırganlığın alt boyutları açısından bakıldığında sadece fiziksel saldırganlık gösteren çocuklar, fiziksel saldırganlık göstermeyen çocuklara kıyasla daha fazla olumsuz yüklemelerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla çalışmada aktif yönelimli saldırganlığın da tepkisel saldırganlık gibi düşmanca yüklemeye yanlılığıyla ilişkili olabileceği yönünde bir bulgu elde edilmiştir. Araştırmada düşmanca niyet yüklemeye eğiliminde cinsiyet temel etkisi de gözlenmiştir. Sosyal ilişkileri açısından genel olarak saldırgan tanınan erkekler, saldırgan tanınan kızlardan daha fazla düşmanca niyet yüklemesinde bulunma eğilimi göstermişlerdir. Saldırganlığın alt boyutları açısından ele alındığında da hem olumlu-olumsuz niyet yüklemeye hem de genel olarak

düşmanca yüklemde bulunma eğilimi fiziksel, pasif ve sözel saldırganlık durumlarının her üçünde de erkeklerde kızlara kıyasla daha fazla gözlenmiştir.

Ersoy (2001), araştırmasını, çocuk yuvasında kalanlarla ailesiyle yaşayan dokuz-onbir yaş gruplarının saldırganlık eğilimi gösterme durumlarının belirlenmesi ve bazı değişkenlerin saldırganlık eğilimlerinde farklılık yaratıp yaratmadığının incelenmesiyle amacıyla yapmıştır. Araştırma, Ankara'da bulunan T.C Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Keçiören Çocuk Yuvasında kalan 9-11 yaş grubundaki çocukların tamamı ile karşılaştırma grubu olarak korunmaya muhtaç çocukların devam ettikleri ilkokullardan tesadüfi olarak seçilen aynı yaş ve sayıdaki çocuklar üzerinde yürütülmüştür. Araştırma sonucunda yuvada kalan ve ailesiyle yaşayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puan ortalamaları arasında önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, doğum sırası, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, devam ettiği okuldaki sosyal durumu, sınıfta kalıp kalmama durumu, disipline gidip gitmeme durumu, kendini sinirli bulup bulmama durumu, sık sık kavga edip etmeme durumu, kavga ettiği kişi, hoşlandıkları kitap ve filmlere göre yuvada yaşayan çocukların yuvaya verilme nedeninin toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca, yaşanılan yer x yaş, yaşanılan yer x anne öğrenim durumu, yaşanılan yer x hoşlandıkları kitap ve film interaksyonlarının toplam saldırganlık eğilim puanı açısından farklılık oluşturduğu saptanmıştır.

Başar (1996), araştırmasında üvey ve öz ebeveynine sahip 10-11 yaşlarındaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimleri arasında farklılık olup olmadığının belirlenmesi, üvey ve öz deneklerde cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, doğum sırası, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu, anne ve baba tutumlarının algılama biçimi, ailede huzuru bozacak nitelikte kavgaların olup-olmama durumu gibi değişkenlerin, üvey deneklerde ise üveyliğin şekli üvey ebeveynin kim olduğu, üveyliğin süresi gibi değişkenlerin saldırganlık eğilimi ve kendini algılama biçimi üzerinde farklılık oluşturup oluşturmadığının saptanması ve çocukların saldırganlık eğilimleri ile kendilerini algılama biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Ankara il merkezi içinde bulunan alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden semtlerden seçilen 16 ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarına devam eden 10-11 yaş grubundaki üvey olan ve olmayan 300 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada üvey çocuklarla

üvey olmayan çocuklar arasında saldırganlık eğilimi alt boyut puanları ile kendini algılama biçimi alt boyut puanları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çocukların sosyo-ekonomik düzeyi, kardeş sayısı, baba öğrenim durumu, baba tutumunun toplam saldırganlık puanı açısından farklılık yarattığı belirlenmiştir. Ayrıca üveylik durumu x sosyo ekonomik düzey, üveylik durumu x doğum sırası interaksiyonlarının toplam saldırganlık puanı, üveylik durumu x baba tutumu interaksiyonunun ise toplam kendini algılama puanı açısından farklılık oluşturduğu saptanmıştır. Üveyliğin, şekli ve süresi, üvey ebeveynin kim olduğu değişkenlerinin toplam saldırganlık eğilimi puanı üzerindeki etkisinin önemli olmadığı, buna karşın üveylik şeklinin çocuğun kendini algılama biçimini önemli düzeyde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca çocukların saldırganlık eğilimleri ile kendini ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin önemli olduğu, çocukların saldırganlık eğilimi puanları artarken, kendilerini algılama biçimlerine ilişkin puanlarının azaldığı saptanmıştır.

Bilgi (2005), bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmada toplam 310 kişiye ulaşılmış ve Sears Saldırganlık Ölçeği, Reynolds Adolesan Depresyon Ölçeği ile Ucla Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda bilgisayar oyunu oynama süresi arttıkça antisosyal saldırganlığında arttığı bulunmuştur. Bununla birlikte savaş, strateji ve macera oyunu oynayanların, bilgisayar oyunu oynamayan öğrenciler göre antisosyal saldırganlık düzeyleri arttığı saptanmıştır.

2.4.2. Bağlanma ve Bağlanma Tarzları İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Harvey & Bryd (2000), üniversite öğrencilerinin ailesel bağlanma algıları ile aile fonksiyonu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmacılar üniversite öğrencilerinin algıladıkları bağlanma tarzları ile ailelerinin yaşam zorlukları ile başa çıkma tarzları arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Araştırmacılar hipotezlerini ebeveyne güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren katılımcıların, ailelerinin yaşam zorlukları ile başa çıkmada daha aktif ve olumlu (ör: aile problemlerini çözebilme için diğer aile fertlerinin de yardımını almak, sorunları onlarla paylaşmak ve sosyal destek sağlamak içi daha fazla çaba sarf etme) başa çıkma stratejileri kullandıklarını üzerine kurmuştur. Araştırma sonucu bu hipotezi destekleyen bir sonuç vermiş yani güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin, ailelerinin yaşam zorlukları karşısında daha aktif ve olumlu başa çıkma stratejileri kullandıklarını

algıladıklarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte kaygılı/kararsız bağlanma puanı yüksek olan bireylerin ise ebeveynlerini kontrol edici ve sürekli çatışma yaşayan bireyler olarak görmekte ve bu öğrencilerin aileleri ile çatışma yaşamakla birlikte bu çatışmalardan kaçınmak için pasif başa çıkma mekanizmaları kullandıklarını ortaya koymuştur. Kaçınan bağlanma tarzı geliştirenlerin ise aileleri ile sınırlı düzeyde ilişki geliştirdiklerini ve bu nedenle de çatışma, kontrol ve anlaşılabilirlik açısından problem algılamadıklarını bulmuşlardır.

Hazan & Shaver (1987), bağlanma tarzlarının yakın duygusal ilişkilerde yaşanan hisler üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Hazan & Shaver farklı bağlanma stiline sahip bireylerin teorik olarak; a) kendi duygusal ilişkilerini tanımlamalarının, b) benliğine ve sosyal ilişkilerine yönelik inançlarının, c) kendi ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğine yönelik hatırlamalarının birbirinden farklı olduğunu rapor etmektedir. Araştırmacılar, araştırmalarını yaşları 14-82 arasında değişen toplam 620 yetişkin üzerinde yürütmüşlerdir. Araştırma sonucu bireylerin yaşadıkları farklı duygusal yaşantıların, kaynağı olarak edindikleri bağlanma tarzları gösterilmiştir. Araştırma sonucuna göre güvenli bağlanan bireylerin sosyal becerileri yüksek, yakın ilişkiler kurabilen ve kurdukları bu yakın ilişkilerde açık olabilen bireyler oldukları sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte güvenli bağlanan bireylerin, diğer bağlanma tarzlarına sahip bireylerle karşılaştırıldıklarında, ilişkilerinin daha uzun soluklu olduğu ve aynı zamanda ilişkilerinde sevgiyi ön plana çıkardıkları, başkalarına güvenme ve başkalarının da ona güvenmesi konusunda rahat olabildiklerini, ilişkilerinde terk edilecekleri korkusu yaşamadıklarını ya da başkalarının ona duygusal olarak yakınlaşmasından rahatsız olmadıklarını bulmuşlardır. Kaçınan bağlanma tarzına sahip bireyler ele alındığında ise, bu bireylerin, sevgiye ve sürekli olan ilişkilere inançlarının olmadığı, başkaları ile yakınlık kurmaktan kaçındıkları, bu sebepten ötürü de duygulara pek önem vermeyen bireyler gibi göründükleri saptanmıştır. Bunlara ek olarak bu bireylerin, uzun süreli ilişkiler kuramayan ve bundan kaçınan, sosyal becerileri düşük, öfkeli ve stresli oldukları ve ayrıca bu bireylerin tüm bunları inkâr etme eğiliminde oldukları ya da olumsuz duygularını bastırmayı öğrendikleri saptanmıştır. Kaygılı/kararsız bağlanma tarzına sahip bireyler incelendiğinde ise bu bireylerin kendilerine olan güvenlerinin düşük olduğu, yakın ilişkilerinde reddedilme ve terk edilme korkusu yaşadıkları, yakın ilişkilerinde ise daha kıskanç, ve öfke eğimli bireyler olmakla beraber yakın ilişki kurma konusunda oldukça istekli ve fazla seçici bireyler olmadıkları sonucuna varılmıştır.

Hazan & Shaver (1990), güvenli bağlanan bireylerin işlerine daha güvenle yaklaşma eğiliminde olduklarını ve göreceli olarak başarısızlık korkusunu işlerine yansıtmadıklarını ve aynı şekilde iş ilişkisi ile özel ilişkilerini birbirlerine karıştırmadıklarını buna karşın Kaygılı/karasız bağlanan bireylerin ise iş ve duygusal ilişkilerini birbirine karıştırdıklarını ve reddedilme korkularını iş performanslarına yansıttıklarını bildirmişlerdir. Kaçınan bağlanan bireylerinde işlerini sosyal ilişki kurmaktan kaçma aracı olarak kullandıklarını bulmuşlardır.

O’Koon (1997), ergenlerin ebeveynlerine ve akranlarına bağlanmaları ile benlik imajı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaşları 16-18 arasında değişen lise öğrencileri üzerinde yürütülen bu çalışma neticesinde cinsiyet farkı olmaksızın, ebeveyne bağlanmanın ergenlik döneminin sonuna kadar güçlü bir şekilde devam ettiği ortaya konmuştur. Akranlara bağlanma açısından kızların erkeklere nazaran akranlara daha anlamlı bir şekilde bağlandıkları, buna karşın erkeklerin değişik durumlarda kızlara nazaran benlik imajının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyne bağlanma ile benlik imajı arasında anlamlı bir ilişki bulunmakla beraber, akranlara bağlanmanın benlik imajı üzerinde özellikle ergenlerin gelişimsel döneminde çeşitli alanlarda örneğin, beden imajı, mesleki hedefler ve cinsel tutumlar üzerinde güçlü etkilerinin olduğu saptanmıştır.

Batur & diğerleri (2005), araştırmalarında, yeme tutumu ve cinsiyet ile bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Katılımcıların bağlanma biçimlerinin kategorik dağılımlarını ve cinsiyetler arasındaki farkları saptamak da araştırmanın bir diğer amacı kapsamında yer almıştır. 2003-2004 Güz ve Bahar dönemlerinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin değişik bölüm ve sınıflarında eğitim gören 759 öğrenciye Bilgi Toplama Formu, Yeme Tutum Testi (YTT) ve İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA) uygulanmıştır. YTT puan ortalamasının en az 1 standart sapma uzağında kalan katılımcılar belirlenmiştir. Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı oluşturulan bu gruplar "yeme tutumu gösterenler/göstermeyenler" olarak adlandırılmıştır. Yeme tutumu ve cinsiyetin bağlanma biçimleri üzerindeki etkisi incelenmiş ve yeme tutum sorunu gösterenlerde göstermeyenlere kıyasla korkulu ve saplantılı bağlanma biçimi puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunurken, cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Araştırmaya katılan örneklemin %35,6'sında kayıtsız, %27'sinde güvenli, %19,1'inde saplantılı, %11,1'inde korkulu ve %5,1' inde ise birden fazla bağlanma biçimi olduğu gözlenmiştir.

Pistolle (1989), farklı bağlanma tarzlarına sahip olan bireylerin a) yaşadıkları romantik ilişkilerdeki doyum derecelerini ve, b) ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları çözmek için kullandıkları stratejilerin birbirlerinden farklı olduklarını bulmuştur (Akt: Bradford, Lyddon,1994).

Konyalıoğlu (2002), araştırmasında duygusal ilişkilerde bağlanma tarzları ile kişilik tipleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını test etmiştir. Araştırmada, Marmara Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 591 kişiye ulaşılmıştır. Araştırmada MBTI Kişilik Ölçeği ile bağlanma tarzları değerlendirmek için Yetişkin Bağlanma Tarzı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca medeni durum, sosyo-ekonomik düzey değişkenleri ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki de incelenmiştir. Araştırma sonucunda kişilik tipleri ile bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Kaçınan bağlanan bireylerin, dışadönük kişilik özelliği azaldığı buna karşın güvenli bağlanan bireylerin dışadönük kişilik özelliğinin arttığı bulunmuştur. Bununla birlikte güvenli bağlanma ile yargılayıcı kişilik özelliği arasında doğrusal bir ilişki ve ayrıca dışadönük kişilik özelliği ile sezgisel kişilik özelliği arasında da doğrusal bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Ayrıca araştırmada kızlar ve erkeklerin bağlanma tarzları karşılaştırıldığında kızların erkeklere nazaran daha fazla kaçınan, güvenli ve kaygılı bağlanma tarzı geliştirdikleri saptanmıştır. Araştırmada medeni durum ile bağlanma tarzı arasındaki ilişkide incelenmiş ve evli olan grubun bekâr olan gruba kıyasla daha fazla güvenli bağlanma ilişkisi kurdukları belirlenmiştir. Sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin güvenli bağlanma ilişki geliştirdikleri, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bireylerin ise, kaygılı bağlanma ilişkisine sahip oldukları bulunmuştur.

Levy, Blatt & Shaver (1998), 190 üniversite öğrencisi üzerinde öğrencilerin ebeveynlerine dair geliştirdikleri zihinsel modellerinde, ebeveynlerinin zihinsel temsilinde ilişkisel ve zihinsel düzeyde farklılıkları bağlanma tarzları bağlamında incelemiştir. Araştırmada bağlanma tarzlarını test etmek üzere Hazan & Shaver'ın ve Bartholomew & Horowitz'in geliştirdiği ölçekler kullanılmıştır. Bu nedenle sonuçlar hem kararsız hem de korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzları açısından değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde

edilen sonuçlar; güvenli bağlanma tarzına sahip bireylerin ebeveynlerini hem olumlu hem de olumsuz taraflarını ele alarak ebeveynlerine dair uzun tanımlamalarının olduğu ve annelerini diğerlerine göre daha olumlu, daha iyi kalpli ve daha az cezalandırıcı olarak tanımladıkları saptanmıştır. Bu kişilerin babalarına karşın değerlendirmeler incelendiğinde ise babalarına ilişkin tanımlarında her ne kadar olumlu tanımlamalarını olsa dahi kararsız bağlanma tarzı geliştiren bireylere nazaran daha uzun; kaçınan bağlanma tarzına sahip bireylere nazaran ise babalarına dair daha kısa tanımlamalar yapmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre korkulu bağlanma tarzı geliştiren bireylerin kayıtsız bağlanma tarzı geliştirenlerle kıyaslandığında düşünsel düzeyde daha fazla fikir beyan ettikleri ve bu durumda kayıtsız bağlanan bireylerin kullandıkları bastırılmış, en aza indirgenmiş stratejilerin açık ve net düşünmeyi engellediği ve dolayısıyla daha basit zihinsel bilgiler vermelerine neden olması ile açıklanmıştır. Korkulu bağlanma tarzına sahip bireylerin ebeveynlerine yönelik birbirinden farklı ve kompleks tanımlamalarının olduğu ve ebeveynlerine dair kaygılı ve kararsız ifadeler kullandıkları saptanmıştır. Hem korkulu hem de kayıtsız bağlanan bireylerin ebeveynlerini genelde cezalandırıcı ve kötü olarak tanımladıkları, kaygılı/kararsız bağlananlarında ebeveynlerine dair tanımlamalarında korkulu bağlananlarda olduğu gibi kararsız ifadeler kullanmışlar ve ebeveynlerini genelde cezalandırıcı olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte araştırmadan elde edilen bir diğer sonuç ise kızların erkeklere göre ebeveynlerini tanımlamalarında daha olumlu ifadeler kullandıkları saptanmıştır. Ayrıca korkulu kaçınanların genelde kadın oldukları, kayıtsız kaçınanların ise genelde erkek olduğu sonucuna varılmıştır.

Barlets & Frazier (1991), 224 üniversite öğrencisi üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, bağlanma tarzları ile okula uyum arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, güvenli bağlanma stiline sahip olan bireylerin güvensiz bağlanma stili geliştiren bireylere göre okula uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu, başkalarıyla yakın ilişki kurma konusunda rahat oldukları, başkalarına daha fazla güvenebildikleri, düşük kaygı seviyesine sahip olduklarını, terk edilme korkularının çok düşük düzeyde olduğu bulunmuştur (Akt: Bradford, Lyddon,1994).

Sümer & Güngör (1999), araştırmalarında İlişki Ölçekleri Anketi ile İlişki Anketlerinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yapmışlardır çalışmalarında geçerlik ve güvenirliğin dışında üniversite öğrencilerinin bağlanma tarzları ve bağlanma stilleri; sürekli

kaygı, benlik belirginliği, onaylanmama kaygısı, başkalarını memnun etme isteği, ayrılık kaygısı ve yalnızlıktan hoşlanmaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda sürekli kaygı ile güvenli bağlanma arasında ters yönlü bir ilişki ayrılık kaygısı ile olumsuz, saplantılı bağlanma ile olumlu bir ilişki bulunmuştur.

Shaver & Brennan (1992), yaptıkları çalışmalarda yetişkin kişilik özellikleri, ilişkilerde doyum, statü, işbirliği ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin güvensiz bağlanma stiline (kaçınan, kokulu) sahip bireylere kıyasla çok daha az nörotik, daha fazla dışadönük ve yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olduklarını rapor etmektedirler. Ayrıca güvenli bağlanan bireylerin, kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerden daha uyumlu olduklarını bildirmektedirler.

Kobak & Sceery (1988), ergenlik dönemindeki bağlanmayı, bireylerin zihinsel modelleri, duygu düzenlemeleri ile ben ve diğerlerinin temsilleri açısından değerlendirmiştir. Kobak & Sceery araştırmalarını lise birinci sınıfa giden 53 öğrenci üzerinden yürütmüşlerdir. Araştırmada bağlanma tarzlarının; kaygı, olumsuz duygular ve akran ilişkileri üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonuçlar, lise öğrencilerin öz değerlendirmelerinin yanı sıra akranlarının onları değerlendirmeleri neticesinde elde edilmiştir. Araştırmada, güvenli bağlanma tarzına sahip bireylerin hem öz değerlendirme, hem de arkadaş değerlendirmeleri sonuçları incelendiğinde bu bireylerin, daha güçlü bir egoya sahip olmakla beraber, daha az kaygılı, stresli oldukları, daha az düşmanca duygular besledikleri ve olumsuz duygularla daha iyi ve yapıcı bir şekilde baş edebildikleri ve akranları ile olan ilişkilerinde ise daha esnek olabildikleri ve diğer bağlanma tarzına sahip bireylere kıyasla akranlarından daha fazla sosyal destek beklentisi içinde oldukları sonucuna varılmıştır. Bununla beraber akran değerlendirme sonuçlarına göre saplantılı bağlanma tarzına sahip bireyler ele alındığında, bu kişilerin güvenli ve kayıtsız olan akranlarına kıyasla akranları tarafından daha kaygılı bireyler olarak tanımlandıkları ve daha fazla kişisel sıkıntılarının olduğu saptanmıştır. Bu bireyler, güvenli bağlanan bireylerle karşılaştırıldıklarında sosyal yeterlilik ile daha çok ilgili oldukları, kayıtsız bireylere nazaran ise ailesel desteğin daha fazla olduğu rapor edilmektedir. Son olarak kayıtsız bağlanan bireylerin düşük düzeyde ego enekliğine sahip oldukları, akranlarına kıyasla daha düşmanca oldukları ve soğuk ve mesafeli ilişkiler geliştirdiklerini ve diğer gruplara oranla

daha yalnız ve aha düşük düzeyde ailelerinden sosyal destek edindikleri sonucuna varılmıştır.

Bekiroğlu (1996), araştırmasında bağlanma tarzları ile aile ortamı, depresyon ve kaygı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Toplam 84 üniversite birinci sınıf öğrencisi ile yürütülen çalışmada bağlanma tarzlarını değerlendirmek için Yetişkin Bağlanma Ölçeği, aile ortamını derlendirmek için Aile Ortamı Envanteri, kaygıyı değerlendirmek için Sürekli Durumluk/Sürekli Kaygı ölçeği ile depresyon düzeyini belirlemek için ise Beck Depresyon Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Bekiroğlu, güvensiz bağlanma tarzına sahip olan bireylerin kaygı ve depresyon düzeylerinin güvenli bağlanma tarzına sahip olan bireylerden anlamlı derecede daha yüksek olduğunu bulmuştur. Araştırmada güvenli ve güvensiz bağlanma ilişkisi geliştiren bireyler arasında aile içinde algılanan kontrol ve bütünlük açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bununla birlikte güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin bütünlük puan ortalamaları, güvensiz bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerle karşılaştırıldığında güvenli bağlanan bireylerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu ve buna karşın güvensiz bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin kontrol puan ortalamalarının güvenli bağlananlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Kobak & Hazan (1991), evli çiftler üzerinde çiftlerin sahip oldukları bağlanma tarzlarının evlilikleri üzerindeki etkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren kadınların kocaları, eşlerinden problem çözme sürecinde olumlu yönde beklentiler geliştirmesine ve bu beklentisi doğrultusunda eşi tarafından daha az reddedilmesine buna karşın eşi tarafından daha fazla desteklenmesine kaynaklık ettiği bulunmuştur.

Simpson (1990), bağlanma tarzlarının romantik ilişkiler üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında, güvensiz bağlanma tarzı geliştiren bireylerin yakın duygusal ilişkilerinde daha bağımlı, kuşkucu, kararsız deneyimler yaşadıklarını buna karşın güvenli bağlanan bireylerin ise duygusal ilişkilerinde daha kendinden emin, daha bağımsız, kararlı, yaşadıkları ilişkilerinde doyum düzeyi yüksek olan yaşantılar içinde olduklarını bulmuştur.

Türktan (2004), 6. sınıf öğrencilerinin bağlanma düzeyleri ile algılanan özgüven ve okul başarıları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ayrına Ebeveyne Bağlanma Ölçeği'nin (IPPA) geçerlik ve güvenirlik çalışmasında yürütülmüştür. Araştırma sonucunda Ebeveyne Bağlanma Ölçeği'nin (IPPA) geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde ise, annesi ev kadını olan öğrencilerin babalarına bağlanma düzeyleri annesi çalışan gruba göre daha yüksek bulunmuştur. Babası çalışan çocukların babası işsiz olan çocuklara göre anneye bağlanma düzeyleri anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır. Anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin anne babası ayrı yaşayan gruba göre anne-babaya bağlanma düzeyi de anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte ebeveyni tarafından büyütülen çocukların, aile büyükleri bakıcı ya da diğer kişiler tarafından büyütülen çocuklara göre; çekirdek ailelerde büyüyen çocukların kalabalık ailelerde büyüyen çocuklara göre; devlet okulunda öğrenim gören çocukların özel okulda okuyan çocuklara göre; babaya bağlanma düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca ebeveyne bağlanma düzeyi arttıkça benlik kavramı arasında doğrusal bir ilişki bulunmuş, anneye bağlanma düzeyi arttıkça akademik başarı düzeyinin de arttığı ve benlik kavramı düzeyi yükseldikçe akademik başarı düzeyinin de arttığı sonucuna varılmıştır.

Horowitz, Rosenberg & Bartoholmew (1993) üniversite öğrencilerinin bağlanma tarzları ve kişilerarası problemleri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırmadan elde edilen bulgular hem katılımcıların öz değerlendirmeleri hem de arkadaş değerlendirmeleri sonucunda toplanmıştır. Araştırmada bağlanma stillerini araştırmak için Bartoholmew ve Horowitz'in 4 kategorili yetişkin bağlanma ölçeği ile kişilerarası problemleri ölçmek için ise kişilerarası problemler envanterini kullanmışlardır. Araştırma sonucuna göre gerek katılımcıların öz değerlendirmeleri, gerekse arkadaş değerlendirmeleri farklı bağlanma tarzları ile farklı kişilerarası problemlerin varlığını ortaya koymuştur. Buna göre katılımcıların öz değerlendirmelerinden elde edilen bulgular neticesinde güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin, kişilerarası ilişkilerinde göze çarpan büyük problemlerinin olmadığı ve bu kişilerin ilişkilerinde ılımlı, uyumlu davranışlar sergiledikleri bulunmuştur. Saplantılı bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin değerlendirmeleri incelendiğinde ise bu kişilerin, kişisel ilişkilerinde zorlayıcı, rahatsız edici davranışlar sergiledikleri ve ilişkilerindeki uyum düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Korkulu kaçınan bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin kişilerarası ilişkileri incelendiğinde ise bu kişilerin göreceli

olarak sosyal ilişkilerinde daha fazla problem yaşadıkları, kişilerarası ilişkilerinde daha çekingen, girişken olmadıkları ve son olarak ta kayıtsız bağlanan bireylerin kişilerarası ilişkilerinde karşısındaki kişilere soğuk, düşmanca, kayıtsız davranışlar sergiledikleri saptanmıştır.

İmamoğlu (2003), öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma, Marmara Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde okuyan toplam 465 son sınıf öğrencileriyle yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde öğretmen adaylarının bağlanma tarzları ile öfke ve öfke ifade tarzları arasında bir ilişkinin varlığını ortaya çıkarmıştır. Araştırma neticesinde sürekli öfke ile güvenli olmayan bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Aynı şekilde bastırılmış öfke (öfke –içe) ile güvenli olmayan bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal bir ilişki bulunurken güvenli bağlanma tarzı ile ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öfke-dışa boyutu ile korkulu ve kaçınan bağlanma tarzı arasında bir ilişki de rapor edilmiştir. Son olarak öfke kontrolü ile güvenli bağlanma tarzı ile ters yönlü bir ilişki saptanmıştır.

2.4.3. Kişilerarası Şemalar, İlişkiler Ve Tamamlayıcılık İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yaughn & Nowicki (1992), erkekler ve kadınların yakın ilişkilerindeki kişilerarası tamamlayıcı davranışlarının nasıl olduğu üzerine bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda 24 erkek 24 bayan olmak üzere toplam 48 üniversite öğrencisine ulaşımlardır. Araştırmada kişilerarası tamamlayıcılığı test etmek üzere Wiggins'in (1991) Revize Edilmiş Kişilerarası Sıfat Listesi ve yakın ilişkileri test etmek üzere Yakın İlişki Envanteri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kadınların hem cinsleri ile olan yakın ilişkileri tamamlayıcılığın söz konusu olduğu erkeklerin yakın ilişkilerinde ise tamamlayıcı davranışlara rastlanmadığı bulunmuştur. Ayrıca araştırmada kadınların erkeklere nazaran yakın arkadaşları ile daha fazla aktivitede başından sonuna kadar birlikte vakit geçirdiklerini ve daha fazla farklı aktivitelerde birlikte vakit geçirdikleri rapor edilmektedir.

Tracey & Schneider (1995), erkekler ve kadınlar arasında kişilerarası davranışlar açısından farklılık olup olmadığını araştırmak üzere bekâr bay ve bayan örneklem grubuna “Kişilerarası Etkileşimler Kontrol Listesini” (Checklist of İnterpersonal Transactions) uygulamışlardır. Araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara göre anlamlı derecede daha fazla kendine güvenen-başat, rekabetçi-güvenilmez, soğuk-düşmanca ve bağımsız-çekingen davranışlar sergiledikleri rapor edilmektedir. Ayrıca (Wiggins & Holzmuller, 1978, 1981). araştırmalarında da bekâr bay ve bayan örneklem grubuna revize edilmiş kişilerarası sıfat listesi uygulamış ve sonuçta erkeklerin kadınlara göre kişilerarası ilişkilerinde daha fazla hırslı-başat, kibirli-kurnaz, soğuk-kavgacı ve ilgisiz/uzak-içedönük oldukları tespit edilmiştir

Campbell (1990), kişilerarası tamamlayıcılık ile evlilik doyumu ve bağlanma tarzları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında toplam 103 evli çifte ulaşmıştır. Campbell araştırmasını, eşler arasındaki yüksek düzeyde tamamlayıcılığın ile evlilik doyumu ve bağlanma tarzları arasında, doğrusal bir ilişkinin var olduğu varsayımı üzerine dayandırmıştır. Araştırmada, katılımcıların kişilerarası ilişkilerindeki tamamlayıcılığı belirlemek üzere katılımcılara, Kişilerarası Etkileşimler Kontrol Listesi ölçeğinin üç ayrı formu doldurtulmuştur. Birinci form evlilik içi kişilerarası stili (nesnel değerlendirme), ikinci form evlilik dışındaki kişilerarası stilleri ölçerken, üçüncü form ise, evlilikte eşler arasında algılanan kişilerarası tarzları ölçmektedir. Bununla birlikte, katılımcılar bağlanma tarzlarını test etmek amacıyla Bağlanma Tarzları Ölçeği, ve ayrıca evlilik doyum düzeyini belirlemek için ise Evlilik Doyum Envanterinin alt ölçeği olan Geleneksel Cinsiyet Rollerini Uyumu ile Çift Uyum Ölçeğinin altölçeği olan Doyum altölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda eşlerin evlilik içi kişilerarası tamamlayıcılığın nesnel değerlendirmesi ile eşler arası algılanan kişilerarası tamamlayıcılık ile evlilik doyumu ve bağlanma tarzları arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptanmıştır. Bununla birlikte araştırma sonucunda eşler arası algılanan kişilerarası tamamlayıcılığın, eşler arası nesnel değerlendirmeye kıyasla evlilik doyumu ve bağlanma tarzları üzerinde daha iyi bir yordayıcılığının olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda kaçınan bağlanma tarzı ve daha düşük düzeyde olmakla beraber kaygılı/kararsız bağlanma tarzı ile kişilerarası tamamlayıcılık arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde gerek evlilik içi gerekse evlilik dışındaki kişilerarası

tamamlayıcılık ile evlilik doyumu ve güvenli bağlanma tarzı ile doğrusal düzeyde anlamlı bir ilişki saptanırken kaçınan bağlanma tarzı ile aralarında negatif bir ilişki saptanmıştır.

Mahalik (2000), büyük çoğunluğu bekâr olan 101 Kafkas kökenli erkek üzerinde cinsiyet rol çatışması (gender role conflict) ile kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaçla araştırmada kişilerarası davranışlarını ölçmek üzere revize edilmiş “Kişilerarası Etkileşimler Kontrol Listesini” (Checklist of İnterpersonal Transactions) ile cinsiyet rol çatışmasını ölçmek içinde cinsiyet rol çatışma ölçeğini (Gender Role Conflict Scale) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, katı stereotipik cinsiyet rolleri benimseyen erkeklerin bu rolleri kişilerarası davranışlarına, ilişkilerine hatta psikoterapiye bulaştırdıkları bulunmuştur.

Dittman & Taylor(1995), rahatsız çocukların sağaltımı için yürüttükleri boylamsal çalışmada düşmanlığın karşıt boyuttaki ile pasiflik ile tamamlandığını, ancak dostluk boyutunun tamamlanması ile ilgili tutarsız sonuçlar elde ettiklerini rapor etmişlerdir. Dittman & Taylor(1995), yaptığı çalışma da yetişkinler bir ile yarıyıl arasında değişen bir süre zarfında çocuklara dostça-baskın (FD) davranışlar da bulunmuşlar ve erkek çocukların bu davranışlara karşı verdikleri tepkiler incelenmiştir. Çalışma sonucunda erkek çocukların yetişkinlerin bu davranışlarına sıklıkla dostça-pasif (FS) davranışlarla karşılık verdikleri saptanmıştır. Bununla birlikte akran erkek çocuklar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu çocukların davranışların tamamlanması konusunda kişilerarası teoriyle tutarlı olmayan sonuçlar elde edilmiştir.(ör: düşmanca-pasif (HS), bir davranışın literatür baskınlıkla tamamlanacağını öne sürerken bu çalışmada bu davranış biçimi, dostça-baskın (FD) bir davranışla tamamlanmıştır. Benzer şekilde düşmanca-baskın (HD) davranış, dostça-pasif (FS) davranışla tamamlanmıştır. Bu çalışma kişilerarası davranışların bireylerin statüsünün önemli bir değişken olduğunu ve bireylerin statülerine göre bireye karşı sergilenecek kişilerarası davranışların değişebileceğini ortaya koymuştur. (Akt: Shiff 1990)

Baldwin, Fehr, Keedian, Seidel & Thomson (1993) içselleştirilmiş zihinsel modelleri yada temel beklentileri ilişkisel şemalar olarak değerlendirilebileceği iddia etmişler ve bu amaçla bağlanma stilleri ve kişilerarası beklentiler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yürütmüşlerdir. Kişilerarası beklentiler bağımlılık, yakınlık ve güven olmak üzere 3 durum üzerinden değerlendirmişler ve bağlanma stillerini ölçmek

üzere yetişkin bağlanma envanteri kullanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre güvenli bağlanan bireyler, kişilerarası beklentilerinin her üç durumda da (bağımlılık, yakınlık ve güven) olumlu yönde bir beklenti içinde oldukları buna karşın güvensiz bağlanan (korkulu-dirençli) bireyler ise kişilerarası ilişkilerinde güven ve yakınlık konusunda olumsuz bir beklenti içinde oldukları saptanmıştır.

Wagner, (1983) araştırmasında, kişilerarası tamamlayıcılık ve evlilik uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaçla Wagner, kişilerarası tamamlayıcılığı test etmek üzere 3 farklı kişilerarası tamamlayıcılık ölçeği (Leary'nin Kişilerarası Kontrol Listesi, Benjamin'in Sosyal Davranışların Yapısal Analiz Ölçeği ve Shultz'un FIRO-B ölçeği) ile evlilik uyumu test etmek amacıyla da Spanier'in "Çift Uyum Ölçeği"ni kullanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda kişilerarası tamamlayıcılığı değerlendiren üç ölçek arasında birliktelik boyutunda aynı sonuçlara ulaşılırken kontrol/güç boyutunda ölçekler arasında birbirinden farklı sonuçlara ulamıştır. Ayrıca yapılan değerlendirme neticesinde evlilik uyumu ile kişilerarası tamamlayıcılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Cassidy (1993), kişilerarası tamamlayıcılık ile evlilik etkileşimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaçla 59 evli çifte ulaşan Cassidy, araştırmasında ayrıca daha sebatkar çiftler ile düşük düzeyde sebatkar olan çiftler arasında, kişilerarası ilişkilerde tamamlayıcılık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığı da test edilmiştir. Katılımcıların evlilik uyum düzeylerini ölçmek üzere Çift Uyum Ölçeği, evlilik doyumunu test etmek için Evlilik Doyum Envanteri ile kişilerarası tamamlayıcılığı belirlemek üzere çiftlerin problem çözme stratejilerindeki birbirleri ile olan etkileşimleri videoya kaydedilmiştir. Araştırma sonuçları kişilerarası tamamlayıcılığın dostluk boyutunun literatürde tutarlı sonuçlar verdiği buna karşın düşmanlığın ise literatürle tutarlı bir sonuç vermediğini ortaya koymuştur. Araştırmada, eşler arasında düşmanlık içeren davranışların nadiren de olsa düşmanlık boyutundaki davranışlarla tamamlanmasına karşın, genelde bu davranış boyutunun literatürde belirtildiği üzere düşmanlık davranışları ile tamamlanmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca araştırmacı doğrultusunda sebatkâr çiftler ile düşük düzeyde sebatkâr olan çiftler arasında, kişilerarası ilişkilerde tamamlayıcılık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığı da test edilmiş ancak anlamlı bir farklılığa rastlanamamıştır.

Kontrol, Bem (1974)'in maskülenlik ölçeğinin ölçtüğü başarı, benlik-güvenliği, benlik saygısı, sebatkarlık, güç, ve coordinated planfulness ile ilişki çıkmıştır. Gough ve Heilbrun (1980) pasiflik ile küçük düşme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve pozitif yönde bir ilişkinin varlığını rapor etmişlerdir. Aynı şekilde Hirscheffeld & diğerleri (1977), pasiflik ile güvensiz benlik arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yine pozitif yönde bir ilişkinin varlığı rapor edilmiştir. Buna ek olarak Phinney & Gough (1982), pasiflik ile akademik başarı, sabırlılık ve benlik saygısı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Birliktelik boyutu ile ilgili yapılan araştırmalar birlikteliğin koruyuculuk, mutabıklıkla, uyumlu kişilikle, kadınsallıkla, içtenlikle ve durumsal olmayan olumlu saygı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Lamon, 1991; Plutchik & Platman, 1977; Wiggins, 1992, 1995). Wiggins (1966,1995), soğukluk ile otonomi ve düşmanlık arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu buna karşın, soğukluk ve koruyuculuk arasında negatif bir ilişkinin varlığının söz konusu olduğunu bulmuştur.

Shanon & Guerney (1973) üniversite öğrencileri üzerinde kişilerarası döngüsel modeli test eden bir araştırma yürütmüşler ve araştırma sonucunda kişilerarası teorinin öne sürdüğü hipotezlere benzer olmakla beraber onlardan farklı sonuçlara da ulaşmışlardır. Shanon & Guerney dostça baskın davranışların dostça pasif reaksiyonları çağrıştırdığını, buna karşın dostça pasif davranışların beklenen dostça baskın reaksiyonları çağrıştırmakla beraber aynı zamanda dostça pasif reaksiyonları da çağrıştırdığını bulmuşlardır. Buna ek olarak Shanon & Guerney çalışmalarında düşmanca baskın davranışların tamamlama davranışı olarak düşmanca baskın davranışları ortaya çıkardıklarını bulmuşlardır. Bu çalışma, kişilerarası şemaların birliktelik boyutundaki davranışların beklenen tamamlama davranışları ile tamamlandığını ancak kontrol boyutunun beklenen tamamlama davranışları ile kısmen tamamlandığını ortaya koymaktadır.

Billings (1979) çiftler arasındaki kişilerarası tamamlayıcılığı araştırmış ve kişilerarası modelin öne sürdüğü varsayımdan farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Billings, eşler üzerinde yaptığı çalışmada eşler arasındaki 1) dostça baskın davranışların düşmanca pasif tepkileri ortaya çıkardığını, 2) dostça pasif davranışların dostça pasif tepkileri doğurduğunu, 3) düşmanca pasif davranışla dostça baskın davranışları ortaya çıkardığını ve 4) düşmanca baskın davranışların düşmanca baskın tamamlama tepkilerini ortaya çıkardığını bulmuşlardır.

Brakaw & McLemore (1983), yaptıkları çalışmalarında kişilerarası modelin öne sürdüğü varsayımları destekleyici nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır. Brakaw & McLemore (1983), 8–14 yaş erkek çocukların düşmanca pasif ya da dostça pasif davranışlarla karşı karşıya kaldıklarında ne tarz tepkiler verdiklerini test etmişlerdir. Araştırma sonucu erkek çocukların tepkilerinin kişilerarası kuramın öne sürdüğü tamamlama tepkileriyle örtüştüğünü ortaya çıkarmıştır. Bulgular incelendiğinde erkek çocukların kendilerine karşı sergilenen düşmanca pasif davranışlara düşmanca baskın tamamlama tepkileri ile karşılık verme eğiliminde olduklarını ve yine aynı şekilde dostça-baskın davranışlara dostça-pasif tamamlama tepkileri ile karşılık verdiklerini rapor edilmektedir.

Yaughn & Nowicki (1999) 48 (24 kız-24 erkek) Amerikan üniversite öğrencisi üzerinde yürüttükleri çalışmalarında üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerini ve kişilerarası tamamlama tarzları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kişilerarası tamamlama tarzlarını revize edilmiş “Kişilerarası Sıfat Listesi” ile ölçülürken yakın ilişkiler, “Yakın İlişki Envanteri” ile ölçülmüştür. Araştırma sonucunda kadınların hemcinsleri ile olan yakın ilişkilerinde tamamlayıcı tarzda ilişkiler kurabildiklerini, buna karşın erkeklerin tamamlayıcı ilişkiler kuramadıklarını ortaya çıkarmıştır.

Erözkan (2004), araştırmasında, diğer bireylerin davranış ve duygularına yersiz ve aşırı farkındalık ve duyarlılıkları bağlamında üniversite öğrencilerinin kişilerarası duyarlılıkları ile reddedilme duyarlılıklarını cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey ve sınıf düzeyleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak KTÜ Fatih Eğitim Fakültesinin çeşitli bölümlerinden farklı kategorilerde tesadüfi seçimle 340 kişi üzerinde (170 bayan; 170 erkek) araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Bilgi Toplama Formu, Kişilerarası Duyarlılık Ölçeği ve Reddedilme Duyarlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre kişilerarası duyarlılığa ilişkin "kırılgan iç benlik" boyutu üzerinde cinsiyetler; "çekingenlik" boyutu üzerinde sosyo-ekonomik düzeyler; "onaylanma ihtiyacı" boyutu üzerinde yaşlar ve sınıf düzeyleri arasında; reddedilme duyarlılığı üzerinde ise cinsiyetler ve sosyo ekonomik düzeyler arasında farklılığa rastlanmıştır.

Uzamaz & Gürçay (2004) araştırmalarını, sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma,

ön test, son test, deney ve kontrol gruplarından oluşan deneysel araştırma modeline göre düzenlenmiştir. Çalışma grubu Adana Ticaret Odası Anadolu Lisesine devam eden 9. Sınıf öğrencileri arasından 28 kişilik gönüllü bir gruptan oluşturulmuştur. Öğrencilerin 14'ü deney grubuna, 14'ü ise kontrol grubuna alınmıştır. Öğrencilerin kişilerarası ilişkiler düzeyi, Şahin, Durak & Yasak (1994) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından ergenlerden oluşan 279 kişilik bir grupta geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan Kişilerarası ilişkiler Ölçeği ile belirlenmiştir. Deney grubuna 9 haftalık sosyal beceri eğitimi programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir işlem yapılmamıştır. Verilerin analizinde tekrarlanmış ölçümler için varyans analizi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, genel olarak sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin kişilerarası ilişkiler düzeyinde olumlu etkiler sağladığı yönündedir. Aynı zamanda sosyal beceri eğitiminin Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin bir alt boyutu olan Besleyici İlişkiler üzerinde etkili olduğu, fakat Zehirleyici İlişkiler alt boyutunda etkili olmadığı saptanmıştır.

Altaylı (1999), araştırmasında sosyal fobik olan ve olmayan bireyler arasındaki kişilerarası şema farklılıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda kişilerarası döngünün boyutları açısından sosyal fobik olan bireylerin, sosyal fobik olmayan bireylere göre, baskınlık boyutunda daha az tamamlama tepkileri; düşmanlık boyutunda ise daha fazla tamamlama tepkileri bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca kişilerarası şemaların istenirlik düzeyleri açısından ise, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutlarında sosyal fobik olan bireylerin olmayanlara göre bekledikleri tepkileri daha az istedikleri belirlenmiştir.

Erdem (2002), araştırmasında ATipik özellikler gösteren depresif bozukluk ve majör depresif bozuklukta kişilerarası şemaların ve kişilik özelliklerini incelemiştir. Araştırma sonucunda ATipik ve majör depresyonu olan kişilerin depresyon şiddetinde, kişilerarası şemalarında ve kişilik özellikleri açısından aralarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Boyacıoğlu (1994), araştırmasında, üniversite öğrencilerinde kişilerarası şemalar ve depresif belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda genel olarak farklı depresif düzeyleri (düşük, orta, yüksek) ile kişilerarası şemaları çeşitli boyutları arasında

anlamli farklılıklara ulaşılmıştır. Depresif belirtileri yüksek olan bireylerin depresif belirtileri düşük olan bireylere göre önemli diğerlerinden daha az sosyallik, birlikte olma ve güven tepkileri bekledikleri; yine bu kişilerin depresif belirtileri düşük ve orta düzeyde olan bireylere göre dostluk ve baskınlık durumlarında önemli diğerlerinden daha az tamamlama tepkileri bekledikleri, buna karşın düşmanlık durumunda daha fazla tamamlama tepkileri bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca kızların erkekler göre annelerinden daha fazla kontrol tepkileri; önemli diğerlerinden ise daha fazla birlikte olma tepkileri bekledikleri, bunun yanı sıra dostluk ve baskınlık durumlarında kızların erkeklere göre önemli diğerlerinden daha fazla tamamlama tepkileri bekledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Keskingöz (2002), araştırmasında üniversite öğrencileri ile anoreksiya nevroza tanısı alan ve almayan bireylerde bağlanma biçimleri, kişilerarası şemalar ve yeme örüntüleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İki aşamalı olarak yürütölen çalışmanın birinci aşmasında farklı bağlanma biçimleri ve sağlıksız yeme örüntüleri arasında anlamlı farklılıkları bulunmuştur. Araştırmada kayıtsız bağlanma tarzına sahip olan bireylerin korkulu ve güvenli bağlanan bireylere göre, daha fazla işlevsel olmayan yeme örüntüleri sergiledikleri bulunmuştur. Diğer yandan, saplantılı bağlanan bireylerin, korkulu bağlananlara göre, daha fazla işlevsel olmayan yeme örüntüleri sergiledikleri de bulunmuştur. Araştırmanın birinci aşamasında ayrıca işlevsel olmayan kişilerarası şemalar ile güvensiz bağlanma, sağlıksız yeme örüntüleri; ve işlevsel olmayan yeme örüntüleri ile güvensiz bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırmanın ikinci aşamasında ise anoreksiya nevroza tanısı ile kişilerarası şemaların çeşitli boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Düşmanlık boyutunda tüm katılımcıların önemli diğerlerine göre, babalarından daha fazla tamamlama tepkisi bekledikleri bulunmuştur. Diğer yandan baskınlık boyutunda, anoreksiya nevroza tanısı alan bireylerin kontrol grubundakilere göre anne-baba ve önemli diğerlerinden daha az tamamlama tepkisi bekledikleri bulunmuştur. Kişilerarası durumlarda beklenen tepkilerin istenirlik düzeyleri açısından ise, anoreksik grubun kontrol grubuna göre, anne baba ve önemli diğerlerinden bekledikleri kişilerarası tepkileri daha az istenir olarak değerlendirdikleri saptanmıştır. Tüm sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde işlevsel olmayan kişilerarası şemaların ve güvensiz bağlanma biçimlerinin patolojik yeme örüntüsü ile ilişkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Tolan (2002), araştırmasında üniversite öğrencilerinin kaygı belirtileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ise Tolan olumlu benlik modeline sahip (güvenli bağlanan) bireylerin, dostluk, pasiflik ve baskınlık boyutlarında daha fazla; düşmanlık boyutunda ise daha az tamamlama tepkileri bekledikleri, yakın ilişkilerinde kendilerini daha güçlü ve değerli hissettikleri dolayısıyla kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca korkulu ve saplantılı bağlanan bireylerin; dostluk, baskınlık ve pasiflik boyutlarında daha az, düşmanlık boyutunda ise daha fazla tamamlama tepkisi bekledikleri, ilişkilerinde kendilerini daha az güçlü ve değerli hissettikleri, kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ve güvenli bağlanan bireylere göre, psikolojik olarak daha az sağlıklı bireyler oldukları sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak kişilerarası şemaların olumlu benlik modeli (güvenli bağlanma) ile; olumsuz kişilerarası şemaların da güvensiz bağlanma biçimleri ve yüksek düzeyde kaygı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Araştırma raporunun bu bölümünde sırasıyla araştırma modeli, araştırma evreni, araştırma örnekleme, araştırmada kullanılan ölçme araçları, verilerin toplanma işlemleri ve toplanan verilerin çözümlenmesinde uygulanan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırgan tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını test etmek üzere hazırlanan ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır.

İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli olarak tanımlanmaktadır. İlişkisel tarama modellerinde, değişkenler arasındaki ilişkiler; korelasyon türü ve karşılaştırma türü olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Korelasyon türü ilişkisel taramada, değişkenlerin birlikte değişip değişmediğini, birlikte değişim söz konusu ise bunun nasıl olduğunu saptamaya çalışır. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde ise, en az iki değişken bulunur ve bunlardan birine (bağımsız değişkene) birine göre gruplar oluşturularak, öteki değişkene (bağımlı değişkene) göre aralarında bir değişme olup olmadığı incelenir (Karasar, 1999)

Bu araştırmada üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırgan tepkileri, bağlanma stilleri ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiler korelasyon türü tarama modeli şeklinde incelenirken liseden mezun olunan alan, cinsiyet, okunan bölüm, anne-baba birliktelik durumu, anne ve babanın eğitim durumu gibi bağımsız değişkenler açısından saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının farklılaşıp farklılaşmadığı da, karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli kapsamında incelenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

3.2.1. Evren

Araştırmanın evreni, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesinde eğitim gören birinci sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur.

3.2.3. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi (Matematik Öğretmenliği, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Özel Eğitim, Sınıf Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği), Teknik Eğitim Fakültesi (Bilgisayar ve Kontrol Teknolojileri Öğretmenliği) ve Fen Edebiyat Fakültesi (Kimya, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı)'nde eğitim gören birinci sınıf öğrencilerinden oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklem sayısı örneklem büyüklüğü [$N = (z \cdot ss' / e)^2$] formülünden yararlanılarak hesaplanmıştır (Karasar, 1999).

Örneklem büyüklüğünü belirlerken .05 güven aralığı için z değeri=1.96, sapma (e)= 1 olarak alınmış ve standart sapma değeri içinde Saldırganlık Ölçeği'nin kullanıldığı son araştırmadaki bulgular yardımıyla (ss')= 11,24 olarak alınmıştır. Örneklem büyüklüğü formülünden yola çıkarak minimum 485 kişi olarak belirlenmiştir. Uygulama gerekli izinler alınarak ders saatinde derse katılan tüm birinci sınıf öğrencilerinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Toplam 515 kişiye ulaşılmış ancak ölçek maddelerinin bazılarının yanıtlamayan 28 katılımcının uygulaması değerlendirmeye alınmamıştır. Bu araştırmada toplam 487 kişinin uygulaması değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, bireylerin bazı kişisel özelliklerini belirleyebilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” ile saldırgan davranışları belirlemek için “Saldırganlık Ölçeği”, bağlanma stillerini belirlemek amacıyla “İlişki Ölçekleri Anketi;

(İÖA)” ve kişilerarası şemalarını belirleyebilmek için “Kişilerarası Şema Ölçeği; Ölçeği (KŞÖ)” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya temel değişkenleri olan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırgan davranışları, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları ile ilişkili olabileceği bazı değişkenlere ait verilerin toplanması için araştırmacı tarafından “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. “Kişisel Bilgi Formu”nda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin liseden mezun oldukları alana, cinsiyetlerine, üniversitede öğrenim gördükleri bölüme, anne-baba birliktelik durumuna ve anne-baba eğitim durumuna ilişkin sorular bulunmaktadır (Ek I).

3.3.2. Saldırganlık Ölçeği

Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) Buss & Perry (1992) tarafından saldırganlığı ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Saldırganlığı beş boyutta inceleyen ve benzeri testlere göre saldırganlığın nasıl yansıtıldığını da tanımlayan, pek çok çalışmada kullanılmış bu ölçek, bireylerin rahatça yanıtlayabileceği sistematik bir ölçektir. Kendini değerlendirme tekniğine dayanan ölçek toplam 34 maddeden oluşturulmuştur. Ölçek 5’li likert tipinde geliştirilmiş olup, bireylerden ifadelerin karakterlerine ne kadar uygun olduğunu “Hiç Uygun Değil” den “Tam Uygun”a kadar değerlendirmeleri istenmiştir. (Can, 2002; Palmer & Thakordas, 2003).

Saldırganlık ölçeği, yapılan faktör analizleri sonucunda “fiziksel saldırganlık”, “sözel saldırganlık”, “öfke”, “düşmanlık” ve “dolaylı saldırganlık” olmak üzere beş alt ölçekten meydana getirilmiştir (Can, 2002). Buss & Perry fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlığın “diğerlerini incitmeye ya da onlara zarar vermeyi” içerdiği sonuca varmışlar ve bu saldırganlık türlerinin ayrıca saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil ettiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte Buss & Perry Öfke’nin, “fizyolojik uyarılma ve saldırganlığa hazırlanmayı” içerdiği ve saldırganlığın duygusal bileşenini oluştururken ve düşmanca saldırganlığın ise “acımasızlık ve haksızlık duyguları”ni içerdiğini ve saldırganlığın bilişsel bileşenini temsil ettiğini sonucuna varmışlardır (Akt: Felsten & Hill, 1999).

Saldırganlık Ölçeği'nin kısalığı, kolay okunur düzeyde olması, hem gençlere hem de karmaşık sözlü açıklamaları anlamakta güçlük çeken yetişkinlere uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Klinik ortamda tedavi planlamasında, ayrıca tedavi sırasında iyileşmeyi izlemek içinde kullanılabilen bir ölçektir. Saldırganlık ölçeğinin toplam puanı yüksek olarak saptandığında bireyin alt ölçe puanlarını incelemek gerekir. Ölçekte yer alan 8, 10, 11, 17, 23, 24, 25, 27. maddeler Fiziksel saldırganlığı; 1, 4, 6, 20, 26. maddeler sözel saldırganlığı; 3, 7, 12, 16, 19, 22, 29, 32. maddeler öfke alt boyutunu; 2, 5, 9, 21,28, 31, 33. maddeler düşmanlık alt boyutunu ve 13, 14, 15, 18, 30, 34. maddeler ise dolaylı saldırganlık alt boyutunu ölçmektedir (Can, 2002).

Ölçeğin Türkçe uyarlanması, geçerlik ve güvenilirli çalışmaları Can (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek, DSM IV tanı kriterlerine göre herhangi bir tanı almayan, sağlıklı ve gönüllü 300 bireye test-tekrar test şeklinde iki defa uygulanmıştır.. Sonuç olarak ölçeğin Türkçe uyarlaması yüksek derecede güvenilir iç tutarlılığa sahip olduğu saptanmıştır. Cronbach alfa katsayısı=0,915 olarak bulunmuştur. Test yeniden test korelasyonu güvenilirliği $r=0,482-0,760$, $p=0,000$; alt ölçekler test yeniden test güvenilirliği fiziksel saldırganlıkta $r=0,847$; sözel saldırganlıkta $r=0,696$; öfkede $r=0,746$; düşmanlıkta $r=0,810$; dolaylı saldırganlıkta $r=0,743$; toplam saldırganlıkta $r= 0,857$, $p=0,000$ olup yüksek düzeyde güvenilirlik elde edilmiştir. Eş değer ölçümde tanımlanan güvenilirliği Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği'nin sürekli öfke, öfke içe, öfke dışı alt ölçekleri birbiriyle pozitif ilişkisi $r=0,531-0,746$ olarak bulunmuştur. Öfke kontrol ile saldırganlık ölçeği toplam puan ve tüm alt ölçek puanları arasındaki ilişki negatif yönde ($r= -0,304- 0,146$) olarak bulunmuştur (Can, 2002).

3.3.3. İlişki Ölçekleri Anketi (İÖA)

Griffin & Bartholomew (1994) tarafından geliştirilen İlişki Ölçekleri Anketi, 30 maddeden oluşup, farklı maddeler toplanarak 4 bağlanma prototipini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu anket Hazan & Shaver'ın (1987) bağlanma ölçümündeki paragraflarından, Bartholomew Horowitz'ın (1991) İlişki Anketinde ve Colins & Read'in (1990) Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nde kullanılan maddelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Katılımcılar her bir maddenin kendilerini ve yakın ilişkilerindeki genel tutumlarını ve ne derece tanımladıklarını 7'li likert tipi ölçek üzerinde işaretlenmişlerdir.

Güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleri beşer maddeyle ölçülürken, saplantılı ve korkulu bağlanma stilleri dörder maddeyle ölçülmektedir. Dört bağlanma stili oluşturan sürekli puanlar bu stilleri ölçmeyi hedefleyen maddelerin toplanmasından ve bu toplamın her bir alt ölçekteki madde sayısına bölünmesinden elde edilmektedir. Böylece, alt ölçeklerden alınabilecek puanlar 1 ile 7 arasında değişmektedir. Bu yolla elde edilen sürekli puanlar katılımcıları bağlanma stilleri içerisinde gruplandırmak için de kullanılmaktadır. Gruplandırma sürecinde her bir katılımcı, en yüksek puana sahip olduğu bağlanma kategorisine atanmaktadır.

Ölçeğin Türkçe geçerlilik-güvenirlik çalışmaları Sümer & Güngör (1997) tarafından yapılmıştır. Test tekrar test güvenirlikleri .54 ile .78 arasında, iç tutarlılık katsayısı ise .27 ile .61 alfa değeri arasında değişmektedir. Güvenli bağlanma stili ile korkulu bağlanma stili ve saplantılı ile kayıtsız stiller arasında olumsuz yönde anlamlı bir korelasyon gözlenmiştir. Yapılan faktör analizinde, varyansın %47'sini açıklayan 1. faktör korkulu ve güvenli bağlanma stillerini içermekte (sırayla .87 ve .82) ve varyansın %31'ini açıklayan 2. faktör saplantılı ve kayıtsız stillerini (sırayla .88ve -.67) kapsamaktadır (Sümer & Güngör, 1999)

3.3.4. Kişilerarası Şema Ölçeği; (KŞÖ)

Kişilerarası şemaların değerlendirilmesini Safran ve ark. (1988) ekolojik yaklaşımın sayıtlılarına dayanarak: yani gerçek dünya etkileşimlerinin değerlendirilmesi gerekliliğini vurgulayarak bir ölçek geliştirmişler ve daha sonra yaptıkları çalışmalar çerçevesinde bu ölçeği yeniden düzenlemişlerdir.

Kişilerarası Şema Ölçeği; Ölçeği (KŞÖ), Kiessler (1983) tarafından “Kişilerarası döngüdeki” 16 kişilerarası özelliği temel alan 16 senaryo içermektedir. Her bir senaryo için deneklerden, kendilerini kutuplu döngüde tanımlanan bir davranışı yaparken hayal etmeleri istenmektedir. Daha sonra deneklere, onların bu davranışları karşısında, diğer kişilerin nasıl davranacakları sorulmaktadır: deneklerin bunları kendilerine verilmiş şu 8 tepki arasından seçmektedirler (Baldwin, Patrick, Keelan ,1999).

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
- B. Güvenini kaybeder ya da gücendir.

- C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
- D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
- E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
- F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
- G. Yakın yada dostça davranır
- H. İlgi gösterir yada düşüncelerini açıkça söyler

Sonraki aşamada ise deneklerden, o durum için karşıdaki kişiden bekledikleri tepkinin hoşlarına gidip gitmediğini derecelendirmeleri istenmektedir.

Böylelikle deneklerin, diğer kişilerin onlara davranışlarına karşı nasıl tepkide bulunacaklarına yönelik beklentilerinin (kişilerarası şemalar) değerlendirilmesiyle, onların davranışlarına rehber olan kurallar ve stratejiler hakkında vardamalar yapılabilmektedir. Deneklerin seçecekleri yanıtların -1,-5, 0, +1,+5 arasında değişen farklı değerleri bulmaktadır. Bu nedenle toplam 16 madde üzerinden kişilerarası tepkilerin puan aralığı -16 ve +16 arasında değişmektedir. Ölçekte ayrıca kişilerarası kuramdaki tamamlama değişkeni, düşmanca, dostça, pasif ve baskın durum alt ölçekleriyle ayrı ayrı puanlanmaktadır. Tamamlama puanları da -1,-5, 0, +1,+5 arasında değiştiği için her bir alt ölçek için toplam 3 madde üzerinden hesaplanan puanların aralığı -3ve +3 olmaktadır (Baldwin, Patrick, Keelan ,1999).

Ölçekteki tepkilerin bazılarının açıkça olumlu, bazılarının açıkça olumsuz olmasına karşın bu açıdan belirsiz olan tepkilerde bulunmaktadır. Bu nedenle, bir tepkinin istenirliği duruma ya da kişiye bağlı olarak değişiklik göstermekte; istenirliği değerlendirmek amacıyla her tepki bir Likert tipi (1-7) bir ölçek ile değerlendirme yapılmaktadır. İstenirlik puanları genel olarak 16 madde üzerinden hesaplandığında, puan aralığı 16-112 arasında değişmektedir.

Özetle KŞÖ aşağıdaki alanlarda değerlendirme yapılmasına imkan sağlamaktadır (Boyacıoğlu & Savaşır, 1995,s: 44)

- a) **Kişilerarası Tepkiler:** Denekler, önemli diğerlerinden daha çok hangi tepkileri (kontrol, güven, sosyallik, birlikte olma) bekliyorlar?

- b) Kişilerarası Durumlar:** Denekler, önemli diğerlerinden hangi kişilerarası durumlarda (dostluk, düşmanlık, baskınlık, pasiflik) hangi tepkileri bekliyorlar? Hangi kişilerarası durumlar tamamlanıyor/tamamlanmıyor? Başka bir deyişle deneklerdeki bilişsel kişilerarası döngü nasıl?
- c) İstenirlik:** Denekler, önemli diğerlerinden bekledikleri ne derece hoşnutlar (tepkilerin istenirliği)? Ya da hangi kişilerarası durumların tamamlanmasından /tamamlanmamasından ne derece hoşnutlar (durumların istenirliği)?
- d) Önemli Diğerleri:** Ölçekteki bu boyutlar anne, baba, arkadaş açısından ne gibi özellikler, benzerlikler ya da farklılıklar gösteriyor?

KŞÖ' de 1,5 ve 16. sorular baskınlık boyutunu; 3,7,14. sorular pasiflik boyutunu; 4,8,11,12 ve 15. sorular dostluk boyutunu ve geriye kalan 2,9,10 ve 13. sorular da düşmanlık boyutunu oluşturmaktadır.

Hill ve Safran'ın yürüttüğü geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında KŞÖ' nün kişilerarası kuramda sözü edilen tepkideki tamamlama olgusunu geçerli bir şekilde değerlendirdiği belirtilmektedir. Araştırmacıların, kontrol, birlikte olma ve istenirlik boyutları üzerinde yaptıkları test-tekrar-test güvenilirlik çalışmalarında; ölçeğin birlikte olma ve istenirlik boyutları açısından güvenilirlik katsayıları yüksek bulunurken (birlikte olma=.88, istenirlik=.87), kontrol boyutunun düşük (.44) olduğu rapor edilmektedir (Akt: Erdem, 2002,s.45).

Boyacıoğlu ve Savaşır (1995), KŞÖ' nün uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yürüterek, ölçeğin kapsam geçerliği, yapı geçerliği, test-tekrar-test güvenilirliği ve faktör yapısını incelemiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmaya ait uygulamalar 2005–2006 eğitim öğretim yılı içerisinde belirlenen örneklem grubuna uygulanmıştır.

Araştırmacı tarafından önceden izin alınması gerekli olan makamlardan gerekli izinler alındıktan sonra, önceden belirlenen tarih ve saat dilimi arasında ders hocasının izniyle uygulama yapılmıştır. Veri toplama araçları uygulamaya katılan öğrenci grubuna dağıtıldıktan sonra, araştırmacının amacı ve uygulayıcıların vereceği cevaplardaki samimiyetin önemi hakkında uygulamaya katılan öğrencilere bilgi verilmiştir. Ayrıca veri toplama araçlarını doldurmaya ilişkin yazılı yönergede birkaç defa sözel olarak vurgulanmıştır. Herhangi bir süre kısıtlamasının olmadığı uygulama 30–45 dakika arasında değişen bir zaman diliminde uygulanmıştır.

3.5. Verileri Çözümleme Yöntemleri

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra, “Saldırganlık Ölçeği (SÖ), İlişki Ölçekleri Anketi; (İÖA)” ve Kişilerarası Şema Ölçeği; (KŞÖ)” puanlanmıştır. Eksik ve hatalı doldurulan formlar puanlama işlemine tabi edilmemiştir. Araştırma verilerinin çözümü için “Kişisel Bilgi Formu”, “Saldırganlık Ölçeği”, “İlişki Ölçekleri Anketi; (İÖA)” ve “Kişilerarası Şema Ölçeği; (KŞÖ)”den toplanan verilerin işlenmesi ve yorumlanması için SPSS for WINDOWS 13.00 paket programı kullanılmıştır.

İstatistiksel çözümlenmelerde öncelikle örneklem grubunun Kişisel Bilgi Formu’ndaki sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda grubun genel yapısını tanıtıcı yüzde ve frekans değerleri verilmiştir. Ayrıca grubun Saldırganlık Ölçeği, “İlişki Ölçekleri Anketi; (İÖA)” ve Kişilerarası Şema Ölçeği; (KŞÖ)” den aldıkları puanların ortalamaları (\bar{x}), standart sapma (ss) ve ölçmenin standart hata (SH_x) değerleri hesaplanmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerini, araştırmada ele alınan değişkenler bazında tanımlamak üzere bu betimsel istatistik işlemlerini, araştırmanın amaçlarına ve değişkenlerine uygun olarak gerçekleştirilen aşağıda belirtilen istatistiksel çözümlenmelerle incelenmiştir.

1. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ve bağlanma tarzları iki sürekli değişen olarak değerlendirilmiş ve Saldırganlık Ölçeğinden aldıkları puanlar (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke,

- düşmanca ve dolaylı saldırganlık) ile İlişki Ölçekleri Anketi'nden aldıkları puanlar (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma) arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği kullanılmıştır.
2. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ve kişilerarası şemaları iki sürekli değişen olarak değerlendirilmiş ve Saldırganlık Ölçeğinden aldıkları puanlar (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık) ile Kişilerarası Şema Ölçeği'nden aldıkları puanlar) arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği kullanılmıştır.
 3. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki korelasyonlar dikkate alınarak, saldırganlık tepkilerinin yordanmasında bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının tamamlanma tepkilerinin katkılarını tespit etmek amacıyla Çoklu Regresyon Analiz tekniği kullanılmıştır.
 4. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının tamamlama tepkilerinin liseden mezun olunan alan değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırmaları söz konusu olduğu için, istatistiksel çözümleme tekniği olarak Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.
 5. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) analizi sonucunda, grup ortalamaları arasında anlamlı bir farkın çıkması durumunda, farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere Post-Hoc tekniklerinden Scheffe testi kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılma sebebi ise, ikili karşılaştırmalar için en muhafazakar test olması, I. Tip Hata'ya daha duyarlı olması ve gruplar arasında N sayılarının eşit olmamasından ileri gelmektedir.
 6. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının tamamlama tepkilerinin

cinsiyet ve anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, iki grup ortalamaları arasında farkın anlamlılığını test etmek amacıyla İlişkisiz Grup t Testi tekniği uygulanmıştır.

7. Örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının tamamlama tepkilerinin annenin ve babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla İlişkisiz Grup t Testi 'nin Non-Parametrik Karşılığı olan Kruskal Wallis-H Testi uygulanmıştır. Bu tekniğin uygulanması sebebi ise gruplar arasında N sayıları arasında büyük bir farklılığın olması ve gruplardan birinin N sayısının 30'un altında olmasından kaynaklanmaktadır.
8. Kruskal Wallis-H Testi sonucunda grup ortalamaları arasında farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere Non-Parametrik Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney-U Testi uygulanmıştır.

Elde edilen istatistiklerin anlamlılığı APA kriterlerine uygun olarak ,05 düzeyinde çift yönlü olarak sınanmıştır. Bulgular araştırmanın amaçlarının veriliş sırasına göre uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

4. BULGULAR

Araştırma raporunun bu bölümünde araştırmanın amaçları kapsamında elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmelerine ilişkin bilgiler ve bu istatistiksel çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunumunda öncelikle “Kişisel Bilgi Formu”ndan elde edilen bilgiler doğrultusunda örneklem grubunun genel yapısını ve özelliklerini tanımak amacıyla frekans ve yüzde değerlerinin dağılımına yer verilmiştir. İstatistiksel çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgularda araştırmanın amaçlarının sunulduğu sırası dikkate alınarak verilmiştir.

Örneklem Grubunun Genel Yapısı ve Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Bu bölümde araştırmaya katılan bireyleri tanımak ve araştırmanın temel değişkenleri olan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları ile ilişkili olabileceği düşünülen “liseden mezun olunan alan, cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu ve anne-baba eğitim düzeyi” ile bölüm değişkenlerine ilişkin frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

1. Örneklemi Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Okudukları Bölüm Değişkenine Göre Dağılımları Tablo 4.1’de Verilmiştir

Tablo 4.1
Bölüm Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Bölüm	F	%
Bilgisayar ve Kontrol Teknolojileri Öğretmenliği	69	14,2
Kimya	31	6,4
Matematik Öğretmenliği	52	10,7
Özel Eğitim	34	7,0
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	73	15,0
Sınıf Öğretmenliği	81	16,6
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	35	7,2
Tarih	31	6,4
Türkçe Öğretmenliği	41	8,4
Türk Dili ve Edebiyatı	40	8,2
Toplam	487	100,0

Tablo 4.1’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin 69’u (%14,2) Bilgisayar ve Kontrol Teknolojileri Öğretmenliği, 31’i (%6,4) kimya, 52’si (%10,7) matematik öğretmenliği, 34’ü (%7,0) Özel Eğitim, 73’ü (%15,0) Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, 81’i (%16,6) sınıf öğretmenliği, 35’i (7,2) sosyal Bilgiler Öğretmenliği, 31’i (%6,4) Tarih, 41’i (%8,4) Türkçe Öğretmenliği, 40’ı (%8,2) Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okumaktadır.

2. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Liseden Mezun Oldukları Alana Göre Dağılımları Tablo 4.2’de Verilmiştir

Tablo 4.2
Alan Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Alan	F	%
Eşit Ağırlık (Türkçe Matematik)	188	38,6
Sayısal (Fen-Matematik)	152	31,2
Sözel (Sosyal Bilgiler)	147	30,2
Toplam	487	100,0

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin 188’i (%38,6) Eşit Ağırlık (Türkçe Matematik), 152’si (%31,2) Sayısal (Fen-Matematik) ve 147’si (%30,2) Sözel (Sosyal Bilgiler) alanından mezun olmuş öğrenciler oluşturmaktadır.

3. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları Tablo 4.3’de Verilmiştir

Tablo 4.3
Cinsiyet Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Cinsiyet	F	%
Kız	271	55,6
Erkek	216	44,4
Toplam	487	100,0

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin 271’ini (%55,6) kız, 216’sını (%44,4) erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

4. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Dağılımları Tablo 4.4 'de Verilmiştir

Tablo 4.4
Anne-Baba Birliktelik Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Anne-Baba Birliktelik Durumu	F	%
Birlikte	451	92,6
Ayrı	36	7,4
Toplam	487	100,0

Tablo 4.3'de görüldüğü üzere örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin 451'i (%92,6) anne-babası birlikte iken 36'sını (%7,4) anne babası ayrıdır.

5. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Annenin Eğitim Durumuna Göre Dağılımları Tablo 4.5 Verilmiştir

Tablo 4.5
Annenin Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Annenin Eğitim Durumu	f	%
Okur-Yazar Değil	69	14,2
İlkokul	282	57,9
Ortaokul	41	8,4
Lise	72	14,8
Üniversite ve Üstü	23	4,7
Toplam	487	100,0

Tablo 4.5'te görüldüğü üzere örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin 69'unun (%14,2) annesi okur yazar değil, 282'si (%57,9) ilkokul, 41'i (%8,4) ortaokul, 72'si (14,8) lise, 23'ü (4,7) üniversite ve üstü düzeyinde eğitime sahiptirler.

6. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Babanın Eğitim Durumuna Göre Dağılımları Tablo 4.6'da Verilmiştir

Tablo 4.6
Babanın Eğitim Durumu Değişkeni için Frekans ve Yüzde Değerleri

Babanın Eğitim Durumu	f	%
Okur-Yazar Değil	18	3,7
İlkokul	188	38,6
Ortaokul	76	15,6
Lise	114	23,4
Üniversite ve Üstü	91	18,7
Toplam	487	100,0

Tablo 4,6'dan anlaşılacağı üzere örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin 18'inin (3,7) babası okur-yazar değil 188'i (38,6) ilkokul, 76'sı (15,6) ortaokul, 114'ü lise, 91'i is üniversite ve üstü düzeyinde eğitim durumuna sahip oldukları görülmektedir.

7. Örnekleme Oluşturan Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık, Bağlanma ve Kişilerarası Şema Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Kişi Sayısı, Aritmetik Ortalama, Aritmetik Ortalamanın Standart Hatası ve Standart Sapma Değerlerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın amacı doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu amaç kapsamında örneklem grubunun saldırganlık, bağlanma ve kişilerarası şema ölçeklerinden aldıkları puanların aritmetik ortalama, aritmetik ortalamanın standart hata ve standart sapma puanlarının değerlerine ilişkin bilgiler Tablo 4.7 - 4.8 - 4.9 - 4.10'da verilmiştir

Tablo 4.7
Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Toplam ve Alt

Boyut Puanlarının N , \bar{x} , $Sh_{\bar{x}}$ ve ss Değerleri

Puan	N	\bar{x}	$Sh_{\bar{x}}$	ss
Fiziksel Saldırganlık	487	15,32	,26	5,722
Sözel Saldırganlık	487	13,56	,15	3,245
Öfke	487	19,64	,27	5,879
Düşmanca Saldırganlık	487	16,43	,21	4,566
Dolaylı Saldırganlık	487	13,49	,16	3,522
Saldırganlık Toplam	487	78,45	,78	17,153

Tablo 4.8
Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Ölçeğinden Aldıkları Puanların
 $N, \bar{x}, Sh_{\bar{x}}$ ve SS Değerleri

Puan	N	\bar{x}	$Sh_{\bar{x}}$	SS
Korkulu	487	3,8008	,0514	1,13521
Kayıtsız	487	4,3425	,0470	1,03795
Saplantı	487	4,1863	,0477	1,05253
Güvenli	487	4,2201	,0434	,95848

Tablo 4.9
Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Şema Ölçeğinden Aldıkları Puanların
 $N, \bar{x}, Sh_{\bar{x}}$ ve SS Değerleri

Puan	N	\bar{x}	$Sh_{\bar{x}}$	SS
Anne Baskınlık	487	,838	,050	1,104
Anne Pasiflik	487	-,043	,046	1,015
Anne Dostluk	487	2,052	,032	,704
Anne Düşmanlık	487	-,184	,058	1,277
Baba Baskınlık	487	,790	,056	1,241
Baba Pasiflik	487	,012	,048	1,065
Baba Dostluk	487	1,784	,048	1,059
Baba Düşmanlık	487	,665	,064	1,409
Ö. Diğeri Baskınlık	487	,668	,048	1,071
Ö. Diğeri Pasiflik	487	-,063	,046	1,022
Ö. Diğeri Dostluk	487	1,996	,034	,770
Ö. Diğeri Düşmanlık	487	,002	,059	1,314

8. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri İle Bağlanma Tarzları Ve Kişilerarası Şemaları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 10, Tablo 4.11, Tablo 4.12, Tablo 4.13'te verilmiştir.

Tablo 4.10
Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Bağlanma Tarzları
Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon
Katsayısına Dair Sonuçlar

Değişkenler	Saldırganlık Alt Ölçekler Puanları						Bağlanma Tarzları Alt Ölçek Puanları			
	Saldırganlık Toplam	Fiziksel Sal.	Sözel Sal.	Öfke	Düşmanca Sal.	Dolaylı Sal.	Korkulu	Kayıtsız	Saplantılı	Güvenli
<i>Saldırganlık Toplam</i>	r=1,00	,800***	,607***	,812***	,742***	,694***	,242***	,279***	,198***	-,126**
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>		r=1,00	,391***	,507***	,441***	,493***	,101*	,178***	,130**	,015
<i>Sözel Saldırganlık</i>			r=1,00	,388***	,340***	,308***	,092*	,200***	,079	,023
<i>Öfke</i>				r=1,00	,512***	,439***	,207***	,237***	,133**	-,146***
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>					r=1,00	,436***	,330***	,202***	,302***	-,243***
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>						r=1,00	,157***	,230***	,066	-,102*
<i>Korkulu</i>							r=1,00	,334***	,025	-,378***
<i>Kayıtsız</i>								r=1,00	-,234***	-,081
<i>Saplantılı</i>									r=1,00	,057
<i>Güvenli</i>										r=1,00

* p<.05 ** p<.01 *** p<.001

Tablo 4.10'da da görüldüğü gibi üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık puanı ile korkulu (r=,242), kayıtsız (r=,279) ve saplantılı (r=,198) bağlanma tarzları arasında p<.001 düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusu iken, güvenli bağlanma tarzı ile arasında (r= -,126) p<.01 düzeyinde anlamlı ve ters yönlü bir ilişki vardır. Fiziksel saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde korkulu bağlanma (r=,101) p<.05, kayıtsız bağlanma (r=,178) p<.001 ve saplantılı bağlanma ile (r=,130) p<.01 düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Sözel saldırganlık ile korkulu bağlanma (r=092), p<.05, kayıtsız bağlanma tarzı ile (r=,200) p<.001 düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Öfke ile korkulu (r=,207), kayıtsız (r=,237) bağlanma tarzları ile p<.001 düzeyinde, saplantılı bağlanma tarzı ile (r=,133) p<.01 düzeyinde anlamlı ve doğrusal bir ilişki varken, güvenli bağlanma tarz ile aralarında (r= -,146) p<.001 düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Düşmanca saldırganlık ile korkulu (r=,330), kayıtsız (r=,202) ve saplantılı (r=,302) bağlanma tarzları arasında p<.001 düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişkinin varlığı söz konusu iken, güvenli

bağlanma tarzı ile arasında ($r = -.243$) $p < .001$ düzeyinde anlamlı ve ters yönlü bir ilişki vardır. Son olarak dolaylı saldırganlık ile korkulu ($r = .157$), kayıtsız ($r = .230$) bağlanma tarzları arasında $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile ($r = -.102$) $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 4.11

Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ile Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar

Değişkenler	Saldırganlık Alt Ölçekler Puanları						Kişilerarası Şema Alt Ölçek Puanları			
	Saldırganlık Toplam	Fiziksel Sal.	Sözel Sal.	Öfke	Düşmanca Sal.	Dolaylı Sal.	Anne Baskın	Anne Pasif	Anne Dost	Anne Düşman
<i>Saldırganlık Toplam</i>	$r=1,00$,800***	,607***	,812***	,742***	,694***	-,038	,025	-,041	,169***
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>		$r=1,00$,391***	,507***	,441***	,493***	-,031	,021	-,107*	,156***
<i>Sözel Saldırganlık</i>			$r=1,00$,388***	,340***	,308***	-,039	,052	-,015	,062
<i>Öfke</i>				$r=1,00$,512***	,439***	-,019	,021	,007	,112*
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>					$r=1,00$,436***	-,024	,018	,002	,134**
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>						$r=1,00$	-,035	-,020	-,024	,152***
<i>Anne Baskın</i>							$r=1,00$,125**	,098*	-,108*
<i>Anne Pasif</i>								$r=1,00$,032	-,055
<i>Anne Dost</i>									$r=1,00$	-,125**
<i>Anne Düşman</i>										$r=1,00$

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Tablo 4.11'dede görüldüğü gibi üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık puanı ile kişilerarası şemalarının düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile arasında ($r = .169$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların anneden beklenen dostluk tamamlama tepkisi ($r = -.107$) $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki var iken, anneden beklenen düşmanlık tamamlama tepkisi ($r = .156$) ile arasında $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Öfke ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ($r = .112$) ile aralarında $p < .05$ düzeyinde doğrusal

ve anlamlı bir ilişki vardır. Düşmanca saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile arasında ($r = ,134$) $p < .01$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Son olarak dolaylı saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile arasında ($r = 152$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Tablo 4.12
Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar

Değişkenler	Saldırganlık Alt Ölçekler Puanları						Kişilerarası Şema Alt Ölçek puanları			
	Saldırganlık Toplam	Fiziksel Sal.	Sözel Sal.	Öfke	Düşmanca Sal.	Dolaylı Sal.	Baba Baskın	Baba Pasif	Baba Dost	Baba Düşman
<i>Saldırganlık Toplam</i>	r=1,00	,800***	,607***	,812***	,742***	,694***	-,097*	,017	-,127**	,187***
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>		r=1,00	,391***	,507***	,441***	,493***	-,057	,080	-,115*	,134**
<i>Sözel Saldırganlık</i>			r=1,00	,388***	,340***	,308***	-,073	,051	-,055	,112*
<i>Öfke</i>				r=1,00	,512***	,439***	-,080	,002	-,116*	,155***
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>					r=1,00	,436***	-,042	-,045	-,091*	,149***
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>						r=1,00	-,121**	-,040	-,069	,138**
<i>Baba Baskın</i>							r=1,00	-,024	,111*	-,161***
<i>Baba Pasif</i>								r=1,00	-,016	-,006
<i>Baba Dost</i>									r=1,00	-,259***
<i>Baba Düşman</i>										r=1,00

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.12’de de görüldüğü üzere üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık puanı ile kişilerarası şemalarının babadan beklenen baskınlık tamamlama tepkisi ($r = -,097$) ile arasında $p < .05$ ve dostluk boyutunda ($r = -,127$), $p < .01$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki varlığı söz konusu iken, düşmanlık boyutu ile arasında ($r = ,187$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen dostluk tamamlama tepkisi ile ($r = -,115$) $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki, düşmanlık boyutu ile ise ($r = ,134$) $p < .01$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Sözel saldırganlık ile düşmanlık boyutu arasında ($r = ,112$) $p < .05$

düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Öfke puanı ile babadan beklenen düşmanlık tamamlama tepkisi ile arasında ($r = -.116$) $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki buna karşın düşmanlık boyutunda ($r = .155$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Düşmanca saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen dostluk tamamlama tepkisi ile arasında ($r = -.091$) $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki ve düşmanlık boyutunda ($r = .149$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Son olarak dolaylı saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen baskınlık tamamlama tepkisi ile arasında ($r = -.121$) $p < .01$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki varlığı söz konusu iken, düşmanlık boyutu ile arasında ($r = .138$) $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Tablo 4.13
Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri ve Kişilerarası Şemalarının Önemli Değerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkileri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısına Dair Sonuçlar

Değişkenler	Saldırganlık Alt Ölçekler Puanları						Kişilerarası Şema Alt Ölçek puanları			
	Saldırganlık Toplam	Fiziksel Sal.	Sözel Sal.	Öfke	Düşmanca Sal.	Dolaylı Sal.	Ö. Diğeri Baskın	Ö. Diğeri Pasif	Ö. Diğeri Dost	Ö. Diğeri Düşman
<i>Saldırganlık Toplam</i>	r=1,00	,800***	,607***	,812***	,742***	,694***	-,042	,030	-,112*	,088
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>		r=1,00	,391***	,507***	,441***	,493***	,012	,049	,153***	,080
<i>Sözel Saldırganlık</i>			r=1,00	,388***	,340***	,308***	-,039	,019	-,008	,006
<i>Öfke</i>				r=1,00	,512***	,439***	-,014	,020	-,055	,063
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>					r=1,00	,436***	-,081	,064	-,050	,096*
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>						r=1,00	-,058	-,067	-,133**	,065
<i>Ö. Diğeri Baskın</i>							r=1,00	,047	,036	-,146**
<i>Ö. Diğeri Pasif</i>								r=1,00	,135**	-,039
<i>Ö. Diğeri Düşman</i>									r=1,00	-,090*
<i>Ö. Diğeri Dost</i>										r=1,00

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.13'te görüldüğü gibi toplam saldırganlık puanı ile kişilerarası şemaların dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında ($r = -,112$), $p < .05$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında ($r = -,153$), $p < .001$ düzeyinde ters yönlü ve anlamlı bir ilişki vardır. Düşmanca saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi ile arasında ($r = ,096$), $p < .05$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki vardır. Son olarak dolaylı saldırganlık ile kişilerarası şemaların dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında ($r = -,133$), $p < .001$ düzeyinde doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

9. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkilerinin Bağlanma Tarzları ve Kişilerarası Şemalarına Göre Yordanıp Yordanmadığına Dair Bulgular

Araştırmanın bir diğer amacı da üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam saldırganlık, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca saldırganlık, dolaylı saldırganlık) bağlanma tarzlarına ve kişilerarası şemalarına göre yordanıp yordanmadığıdır. Bu amaç doğrultusunda regresyon analizi yapılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.14

Toplam Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	38,22	6,26	-	6,10	,000	-	-
<i>Korkulu</i>	1,59	,72	,10	2,20	,028	,242	,100
<i>Kayıtsız</i>	4,97	,75	,30	6,59	,000	,279	,288
<i>Saplantılı</i>	4,39	,70	,27	6,26	,000	,198	,274
<i>Güvenli</i>	-1,38	,80	-,08	-1,71	,087	-,126	-,078
R = ,415		R ² = ,173					
F = 25,132		p = ,000					

Tablo 4.14'te de görüldüğü üzere, korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma tarzları ile toplam saldırganlık puanı arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($R = ,415$; $R^2 = ,173$, $p < .001$). Adı geçen bağlanma stileri (korkulu, kayıtsız,

saplantılı ve güvenli), birlikte toplam saldırganlığın toplam varyansının %17,3'sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin toplam saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; kayıtsız, saplantılı, korkulu ve güvenli şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, güvenli bağlanma stili dışında kalan tüm güvensiz bağlanma stillerinin toplam saldırganlık üzerinde, anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu görülmektedir.

Tablo 4.15
Fiziksel Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	B	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	-	2,221		2,076	,038	-	-
<i>Korkulu</i>	,210	,257	,042	,820	,412	,101	,037
<i>Kayıtsız</i>	1,144	,267	,208	4,280	,000	,178	,191
<i>Saplantılı</i>	,952	,249	,175	3,827	,000	,130	,172
<i>Güvenli</i>	,225	,286	,038	,787	,432	,015	,036
R = ,254	R ² = ,064						
F = 8,293	p = ,000						

Tablo 4. 15 incelendiğinde, korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma tarzları ile fiziksel saldırganlık puanı arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R = ,254 R² = ,064, p < .001). Adı geçen bağlanma stilleri (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), birlikte fiziksel saldırganlığın toplam varyansının %6'sını açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin fiziksel saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; kayıtsız, saplantılı, korkulu ve güvenli şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, korkulu ve güvenli bağlanma tarzı dışında kalan kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu görülmektedir.

Tablo 4.16
Sözel Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	7,894	1,263	-	6,249	,000	-	-
<i>Korkulu</i>	,092	,146	,032	,628	,531	,092	,029
<i>Kayıtsız</i>	,695	,152	,222	4,570	,000	,200	,204
<i>Saplantılı</i>	,393	,142	,127	2,776	,006	,079	,125
<i>Güvenli</i>	,156	,163	,046	,961	,337	,023	,044
R = ,242	R ² = ,058						
F= 7,480	p=,000						

Tablo 4.16, incelendiğinde, korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma tarzları ile katılımcıların sözel saldırganlık puanları arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. (R=,242 R²=,058, p<.001). Adı geçen bağlanma stileri (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), birlikte sözel saldırganlığın toplam varyansının yaklaşık %6'sını açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin sözel saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; kayıtsız, saplantılı, güvenli ve korkulu şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıklarının olduğu, buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzlarının sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.17
Öfkenin Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	10,215	2,217	-	4,608	,000	-	-
<i>Korkulu</i>	,405	,256	,078	1,583	,114	,207	,072
<i>Kayıtsız</i>	1,405	,267	,248	5,265	,000	,237	,233
<i>Saplantılı</i>	1,088	,248	,195	4,380	,000	,133	,196
<i>Güvenli</i>	-,656	,285	-,107	-2,301	,022	-,146	-,104
R = ,341	R ² = ,116						
F= 15,887	p=,000						

Tablo 4. 17, incelendiğinde korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma tarzları ile öfke arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($R = ,341$ $R^2 = ,116$, $p < .001$). Korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli bağlanma tarzları birlikte öfkenin toplam varyansının, %11'ini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin öfke üzerindeki görece önem sırası; kayıtsız, saplantılı güvenli, ve korkulu bağlanma şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, öfke üzerinde; kayıtsız, saplantılı bağlanma tarzlarının doğrusal ve güvenli bağlanma tarzının ise, ters yönde anlamlı bir yordayıcılıklarının olduğu görülmektedir.

Tablo 4.18
Düşmanca Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	6,683	1,583	-	4,222	,000	-	-
<i>Korkulu</i>	,741	,183	,184	4,051	,000	,330	,181
<i>Kayıtsız</i>	,921	,191	,209	4,831	,000	,202	,215
<i>Saplantılı</i>	1,548	,177	,357	8,723	,000	,302	,369
<i>Güvenli</i>	-,840	,204	-,176	-4,126	,000	-,243	-,185
R = ,503		R ² = ,253					
F = 40,919		p = ,000					

Tablo 4.18 incelendiğinde korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli bağlanma tarzları ile düşmanca saldırganlık arasında, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,503$ $R^2 = ,253$, $p < .001$) bulunmuştur. Adı geçen bağlanma tarzları birlikte, düşmanca saldırganlığın toplam varyansının % 25'ini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin düşmanca saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; saplantılı, kayıtsız, korkulu ve güvenli bağlanma şeklinde olmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, adı geçen tüm bağlanma tarzlarının düşmanca saldırganlık üzerinde (saplantılı, kayıtsız, korkulu bağlanma tarzlarının doğrusal, güvenli bağlanma tarzının ise ters yönde) yordayıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.19
Dolaylı Saldırganlığın Bağlanma Tarzlarına Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	8,821	1,357	-	6,499	,000	-	-
<i>Korkulu</i>	,147	,157	,047	,935	,350	,157	,043
<i>Kayıtsız</i>	,805	,163	,237	4,927	,000	,230	,219
<i>Saplantılı</i>	,416	,152	,124	2,733	,007	,066	,124
<i>Güvenli</i>	-,266	,175	-,072	-1,523	,128	-,102	-,069
R = ,278	R ² = ,078						
F= 10,127	p=,000						

Tablo 4.19’da da görüldüğü üzere, korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma tarzları ile dolaylı saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (R = ,278 R²= ,078, p<.001). Adı geçen bağlanma stileri (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli), ele alındığında adı geçen bağlanma tarzları birlikte, dolaylı saldırganlığın toplam varyansının yaklaşık %8’sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin dolaylı saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; kayıtsız, saplantılı, güvenli ve korkulu şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, kayıtsız ve saplantılı, bağlanma stillerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu, buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzlarının önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.20
Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	B	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	80,125	2,409	-	33,256	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,355	,708	-,023	-,502	,616	-,038	-,023
<i>Pasif</i>	,627	,764	,037	,820	,412	,025	,037
<i>Dost</i>	-,458	1,104	-,019	-,415	,679	-,041	-,019
<i>Düşman</i>	2,231	,610	,166	3,656	,000	,169	,164
R = ,175	R ² = ,031						
F= 3,805	p=,005						

Tablo 4.20’de de görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile toplam

saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,175$ $R^2=031$, $p<.01$) saptanmıştır. Adı geçen kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri, toplam saldırganlığın toplam varyansının % 3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin toplam saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; düşmanlık, pasiflik, baskınlık ve dostluk (ters yönde) şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin toplam saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.21
Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	16,980	,803	-	21,156	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,057	,236	-,011	-,240	,810	-,031	-,011
<i>Pasif</i>	,188	,254	,033	,740	,460	,021	,034
<i>Dost</i>	-,725	,368	-,089	-1,971	,049	-,107	-,089
<i>Düşman</i>	,651	,203	,145	3,201	,001	,156	,144
R = ,182	R ² = ,033						
F= 4,148	p=,003						

Tablo 4.21' de görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile fiziksel saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,182$ $R^2=033$, $p<.01$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkileri, fiziksel saldırganlığın toplam varyansının % 3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin fiziksel saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; düşmanlık, dostluk ve pasiflik ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, düşmanlık ve dostluk değişkeninin fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin fiziksel saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.22
Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama
Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	13,749	,461	-	29,829	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,117	,136	-,040	-,867	,386	-,039	-,039
<i>Pasif</i>	,194	,146	,061	1,329	,184	,052	,060
<i>Dost</i>	-,024	,211	-,005	-,113	,910	-,015	-,005
<i>Düşman</i>	,154	,117	,061	1,323	,186	,062	,060
R = ,093	R ² = ,009						
F= 1,049	p=,381						

Tablo 4.22, incelendiğinde, baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile sözel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki ($R = 0,093$ $R^2 = 0,009$, $p > .05$) bulunmadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin katılımcıların sözel saldırganlığı üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.23
Öfkenin Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre
Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	19,425	,833	-	23,324	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,065	,245	-,012	-,264	,792	-,019	-,012
<i>Pasif</i>	,162	,264	,028	,612	,541	,021	,028
<i>Dost</i>	,184	,382	,022	,483	,629	,007	,022
<i>Düşman</i>	,529	,211	,115	2,506	,013	,112	,113
R = ,118	R ² = ,014						
F= 1,690	p=,151						

Tablo 4.23'te görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile öfke arasında anlamlı bir ilişki ($R = ,118$ $R^2 = ,014$, $p > .05$) saptanmamıştır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin, katılımcıların öfke puanı üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.24
Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	16,320	,645	-	25,294	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,060	,190	-,015	-,317	,752	-,024	-,014
<i>Pasif</i>	,117	,205	,026	,574	,566	,018	,026
<i>Dost</i>	,124	,296	,019	,420	,675	,002	,019
<i>Düşman</i>	,486	,163	,136	2,974	,003	,134	,134
R = ,138		R ² = ,019					
F= 2,336		p=,055					

Tablo 4.24' te de görüldüğü üzere; baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile düşmanca saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki ($R = ,118$ $R^2 = ,014$, $p > .05$) saptanmamıştır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin katılımcıların düşmanca saldırganlığı üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.25
Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	13,650	,497	-	27,490	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,057	,146	-,018	-,387	,699	-,035	-,018
<i>Pasif</i>	-,035	,157	-,010	-,221	,825	-,020	-,010
<i>Dost</i>	-,017	,228	-,003	-,076	,940	-,024	-,003
<i>Düşman</i>	,411	,126	,149	3,268	,001	,152	,147
R = ,154		R ² = ,024					
F= 2,908		p=,021					

Tablo 4.25' tede görüldüğü baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama tepkileri ile dolaylı saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,154$ $R^2 = ,024$, $p < .05$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkileri, dolaylı saldırganlığın toplam varyansının % 2'sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin dolaylı saldırganlık üzerindeki görelî önem sırası; düşmanlık, baskınlık, pasiflik ve dostluk şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin, dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.26
Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	80,138	1,718	-	46,636	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,858	,625	-,062	-1,373	,170	-,097	-,062
<i>Pasif</i>	,240	,717	,015	,335	,738	,017	,015
<i>Dost</i>	-1,280	,748	-,079	-1,711	,088	-,127	-,078
<i>Düşman</i>	1,907	,566	,157	3,368	,001	,187	,152
R = ,213	R ² = ,046						
F=5,754	p=,000						

Tablo 4.26, incelendiğinde baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile toplam saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki (R = , 213 R²=,046 p<.001) olduğu görülmektedir. Adı geçen kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri, toplam saldırganlığın toplam varyansının % 4'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin toplam saldırganlık üzerindeki görelî önem sırası; düşmanlık, dostluk, baskınlık, ve pasiflik şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin toplam saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.27
Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama
Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	15,918	,577		27,570	,000		
<i>Baskın</i>	-,133	,210	-,029	-,634	,526	-,057	-,029
<i>Pasif</i>	,421	,241	,078	1,750	,081	,080	,079
<i>Dost</i>	-,445	,251	-,082	-1,770	,077	-,115	-,080
<i>Düşman</i>	,439	,190	,108	2,306	,022	,134	,104
R = ,178	R ² = ,032						
F=3,959	p=,004						

Tablo 4.27, incelendiğinde baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile fiziksel saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,178$ $R^2 = ,032$ $p < ,01$) bulunduğu görülmektedir. Adı geçen kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri, fiziksel saldırganlığın toplam varyansının % 3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin fiziksel saldırganlık, üzerindeki görelî önem sırası; düşmanlık, dostluk, pasiflik ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin fiziksel saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.28
Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama
Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	13,648	,330		41,404	,000		
<i>Baskın</i>	-,140	,120	-,054	-1,171	,242	-,073	-,053
<i>Pasif</i>	,151	,137	,050	1,098	,273	,051	,050
<i>Dost</i>	-,070	,144	-,023	-,486	,627	-,055	-,022
<i>Düşman</i>	,225	,109	,098	2,073	,039	,112	,094
R = ,137	R ² = ,019						
F= 2,290	p=,059						

Tablo 4.28’de de görüldüğü gibi düşmanlık, baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile sözel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki ($R = ,118$ $R^2 = ,014$, $p > .05$) bulunmamıştır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin katılımcıların sözel saldırganlığı üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.29
Öfkenin Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	20,248	,593	-	34,153	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,243	,215	-,051	-1,126	,261	-,080	-,051
<i>Pasif</i>	,003	,247	,000	,010	,992	,002	,000
<i>Dost</i>	-,428	,258	-,077	-1,659	,098	-,116	-,075
<i>Düşman</i>	,530	,195	,127	2,711	,007	,155	,123
	$R = ,181$	$R^2 = ,033$					
	$F = 4,082$	$p = ,003$					

Tablo 4.29’ da görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile öfke arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,181$ $R^2 = ,033$ $p < .01$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri, öfkenin toplam varyansının % 3’ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin öfke üzerindeki görece önem sırası; düşmanlık, dostluk, baskınlık ve pasiflik şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin öfke üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin öfke üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.30
Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	16,620	,462	-	35,992	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,056	,168	-,015	-,332	,740	-,042	-,015
<i>Pasif</i>	-,194	,193	-,045	-1,008	,314	-,045	-,046
<i>Dost</i>	-,241	,201	-,056	-1,197	,232	-,091	-,054
<i>Düşman</i>	,429	,152	,132	2,817	,005	,149	,127
R = ,166	R ² = ,028						
F= 3,409	p=,009						

Tablo 4.30’da da görüldüğü gibi; baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile düşmanca saldırganlık puanları arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,166$ $R^2=,028$, $p<.01$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri, düşmanca saldırganlığın toplam varyansının yaklaşık % 3’ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin düşmanca saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; düşmanlık, dostluk, pasiflik ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin, düşmanca saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin düşmanca saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.31
Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	13,704	,355	-	38,555	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,286	,129	-,101	-2,214	,027	-,121	-,100
<i>Pasif</i>	-,140	,148	-,042	-,947	,344	-,040	-,043
<i>Dost</i>	-,097	,155	-,029	-,624	,533	-,069	-,028
<i>Düşman</i>	,285	,117	,114	2,430	,015	,138	,110
R = ,178	R ² = ,032						
F= 3,942	p=,004						

Tablo 4.31'dede görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri ile dolaylı saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,178$ $R^2 = ,032$, $p < ,01$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri, dolaylı saldırganlığın toplam varyansının yaklaşık % 3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin dolaylı saldırganlık üzerindeki göreceli önem sırası; düşmanlık, baskınlık, pasiflik ve dostluk şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, düşmanlık ve baskınlık değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın pasiflik ve dostluk değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.32
Toplam Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	83,740	2,223	-	37,669	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,461	,730	-,029	-,632	,528	-,042	-,029
<i>Pasif</i>	,831	,763	,050	1,089	,277	,030	,050
<i>Dost</i>	-2,470	1,016	-,111	-2,432	,015	-,112	-,110
<i>Düşman</i>	,988	,596	,076	1,657	,098	,088	,075
R = ,148		R ² = ,022					
F = 2,688		p = ,031					

Tablo 4.32, incelendiğinde baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile toplam saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,148$ $R^2 = ,022$, $p < ,05$) olduğu görülmektedir. Adı geçen kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri, toplam saldırganlığın toplam varyansının %2'sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin toplam saldırganlık üzerindeki göreceli önem sırası; dostluk, düşmanlık, pasiflik ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece dostluk değişkeninin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir

yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve düşmanlık değişkenlerinin toplam saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.33
Fiziksel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	17,582	,737	-	23,852	,000	-	-
<i>Baskın</i>	,131	,242	,025	,542	,588	,012	,025
<i>Pasif</i>	,400	,253	,072	1,582	,114	,049	,072
<i>Dost</i>	-1,166	,337	-,157	-3,463	,001	-,153	-,156
<i>Düşman</i>	,314	,198	,072	1,588	,113	,080	,072
R = ,183	R ² = ,034						
F=4,188	p=, 002						

Tablo 4.33'tede görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile fiziksel saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki (R =,183 R²=,034 p<.05) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri, fiziksel saldırganlığın toplam varyansının % 3'ünü açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin fiziksel saldırganlık üzerindeki görelî önem sırası; dostluk, düşmanlık, pasiflik ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece dostluk değişkeninin fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve düşmanlık değişkenlerinin fiziksel saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.34
Sözel Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	13,729	,425		32,319	,000		
<i>Baskın</i>	-,119	,139	-,039	-,856	,393	-,039	-,039
<i>Pasif</i>	,071	,146	,022	,486	,627	,019	,022
<i>Dost</i>	-,040	,194	-,010	-,207	,836	-,008	-,009
<i>Düşman</i>	-,001	,114	,000	-,005	,996	,006	,000
R = ,045	R ² = ,002						
F= ,245	p=,913						

Tablo 4.34 incelendiğinde baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile sözel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki ($R = ,045$ $R^2 = ,002$, $p > .05$) olmadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin katılımcıların sözel saldırganlığı üzerinde bir yordayıcılığı bulunmamaktadır.

Tablo 4.35
Öfkenin Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	20,496	,768	-	26,705	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,026	,252	-,005	-,105	,917	-,014	-,005
<i>Pasif</i>	,173	,264	,030	,657	,512	,020	,030
<i>Dost</i>	-,412	,351	-,054	-1,176	,240	-,055	-,053
<i>Düşman</i>	,261	,206	,058	1,268	,205	,063	,058
R = ,086	R ² = ,007						
F= ,891	p=,469						

Tablo 4.35'te incelendiğinde baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile öfke arasında anlamlı bir ilişki ($R = ,086$ $R^2 = ,007$ $p > .05$) bulunmadığı görülmektedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri olan baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tepkilerinin öfke üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.36
Düşmanca Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	17,246	,592	-	29,131	,000	-	-
<i>Baskın</i>	-,300	,194	-,070	-1,541	,124	-,081	-,070
<i>Pasif</i>	,346	,203	,078	1,704	,089	,064	,077
<i>Dost</i>	-,298	,270	-,050	-1,101	,271	-,050	-,050
<i>Düşman</i>	,291	,159	,084	1,835	,067	,096	,083
R = ,146	R ² =,021						
F= 2,608	p=,035						

Tablo 4.36’da da görüldüğü gibi, baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile düşmanca saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,146$ $R^2 = ,021$ $p < .05$) saptanmıştır. Adı geçen kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri, düşmanca saldırganlığın toplam varyansının %2’sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin düşmanca saldırganlık üzerindeki görece önem sırası; düşmanlık, pasiflik, baskınlık ve dostluk şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin düşmanca saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin düşmanca saldırganlık üzerinde yordayıcı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.37
Dolaylı Saldırganlığın Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama Tepkilerine Göre Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	B	Standart Hata B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
<i>Sabit</i>	14,687	,456		32,222	,000		
<i>Baskın</i>	-,147	,150	-,045	-,984	,325	-,058	-,045
<i>Pasif</i>	-,160	,156	-,046	-1,022	,307	-,067	-,046
<i>Dost</i>	-,554	,208	-,121	-2,660	,008	-,133	-,120
<i>Düşman</i>	,122	,122	,046	1,001	,317	,065	,046
R = ,157	R ² = ,025						
F= 3,065	p=,016						

Tablo 4.37’de de görüldüğü üzere baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile dolaylı saldırganlık arasında düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki ($R = ,157$ $R^2 = ,025$ $p < .05$) bulunmuştur. Adı geçen kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri, dolaylı saldırganlığın toplam varyansının % 2’sini açıklamaktadır.

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin dolaylı saldırganlık üzerindeki görelî önem sırası; dostluk, düşmanlık, pasiflik, ve baskınlık şeklinde bulunmuştur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, sadece dostluk değişkeninin dolaylı saldırganlık üzerinde ters yönde yordayıcı bir etkiye sahip olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve düşmanlık değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

10. Örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular.

Araştırmanın bir diğer amacı doğrultusunda örneklem grubunun saldırganlık tepki puanlarının, liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelenmiştir. Bu amaçla liseden Eşit Ağırlık (Türkçe Matematik), Sayısal (Fen-Matematik) ve Sözel (Sosyal Bilgiler) alanlardan mezun olan toplam 3 grup değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin varyans analizleri tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.38
Toplam Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Toplam Saldırganlık</i>	EA	188	78,61	17,372	G.Arası	10,287	2	5,143	,017
	Fen	152	78,26	16,753	G. İçi	142980,128	484	295,413	
	Sözel	147	78,43	17,392	Toplam	142990,415	486		
	Toplam	487	78,45	17,153					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.38' de dede görülebileceği üzere, üniversite birinci sınıf öğrencilerin toplam saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanmamıştır.

Tablo 4.39
Fiziksel Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>	EA	188	15,26	5,789	G.Arası	39,073	2	19,537	,596
	Fen	152	15,00	5,650	G. İçi	15874,229	484	32,798	
	Sözel	147	15,71	5,727	Toplam	15913,302	486		
	Toplam	487	15,32	5,722					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.39'da da görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin fiziksel saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.40
Sözel Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	13,40	3,148	G.Arası	23,499	2	11,750	
<i>Sözel</i>	Fen	152	13,44	3,446	G. İçi	5094,213	484	10,525	
<i>Saldırganlık</i>	Sözel	147	13,90	3,149	Toplam	5117,713	486		1,116
	Toplam	487	13,56	3,245					
* p<.05		** p<.01		*** p<.001					

Tablo 4.40'ta da görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin sözel saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.41
Öfke Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	20,07	6,580	G.Arası	94,219	2	47,110	
<i>Öfke</i>	Fen	152	19,72	5,514	G. İçi	16701,325	484	34,507	
	Sözel	147	19,01	5,243	Toplam	16795,544	486		1,365
	Toplam	487	19,64	5,879					
* p<.05		** p<.01		*** p<.001					

Tablo 4.41'de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin öfke puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi

(ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.42
Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	16,30	4,183	G.Arası	5,298	2	2,649	
Düşmanca	Fen	152	16,55	4,567	G. İçi	10128,008	484	20,926	
Saldırganlık	Sözel	147	16,47	5,039	Toplam	10133,306	486		,127
	Toplam	487	16,43	4,566					

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Tablo 4.42’de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin düşmanca saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamalarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.43
Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	13,57	3,563	G.Arası	5,378	2	2,689	
Dolaylı	Fen	152	13,55	3,441	G. İçi	6024,347	484	12,447	
Saldırganlık	Sözel	147	13,33	3,572	Toplam	6029,725	486		,216
	Toplam	487	13,49	3,522					

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Üniversite birinci sınıf öğrencilerin dolaylı saldırganlık puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık

gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasındaki istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

11. Örneklemi oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli) puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular.

Araştırmanın bir diğer amacı doğrultusunda örneklem grubunun bağlanma tarzı puanlarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaçla liseden Eşit Ağırlık (Türkçe Matematik), Sayısal (Fen-Matematik) ve Sözel (Sosyal Bilgiler) alanlardan mezun olan toplam 3 grup değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı ve güvenli) puanlarının, liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin varyans analizleri tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.44
Korkulu Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	3,9428	1,07617	G.Arası	10,956	2	5,478	
Korkulu	Fen	152	3,5872	1,12881	G. İçi	615,348	484	1,271	
Bağlanma	Sözel	147	3,8401	1,18890	Toplam	626,305	486		4,309***
	Toplam	487	3,8008	1,13521					

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Tablo 4.44' te de görüleceği üzere, örneklemi oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin korkulu bağlanma puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F = 4,309$; $p < .001$)

saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup uygulama sonuçları Tablo 4.45'te verilmiştir.

Tablo 4.45
Korkulu Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
<i>EA</i>	Fen	-,35565	,12299	,016*
	Sözel	,10268	,12414	,710
<i>Fen</i>	EA	,35565*	,12299	,016*
	Sözel	-,25297	,13043	,154
<i>Sözel</i>	EA	-,10268	,12414	,710
	Fen	,25297	,13043	,154

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Korkulu bağlanma tarzı puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi alt gruplar farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda EA (Türkçe Matematik) grubu ile Fen (Fen-Matematik) grubu arasında, Fen (Fen-Matematik) grubu lehine istatistiksel açıdan ($p < .05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, EA (Türkçe Matematik) alanından mezun olan gruba göre daha yüksek düzeyde korkulu bağlanma tarzına sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.46
Kayıtsız Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N, \bar{x} ve ss Değerleri</i>			<i>ANOVA Sonuçları</i>				
		<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Kayıtsız</i>	EA	188	4,3926	1,11026	G. Arası	,863	2	,431	
	Fen	152	4,2934	,92755					
<i>Bağlanma</i>	Sözel	147	4,3293	1,05436	G. İçi	522,727	484	1,080	
	Toplam	487	4,3425	1,03795					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.46’da görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kayıtsız bağlanma tarzı puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.47
Saplantılı Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, \bar{x} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	N	\bar{x}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F
	EA	188	4,2221	1,01504	G.Arası	,704	2	,352	
Saplantılı	Fen	152	4,1957	1,12979	G. İçi	537,697	484	1,111	,317
Bağlanma	Sözel	147	4,1310	1,02132	Toplam	538,402	486		
	Toplam	487	4,1863	1,05253					
* p<.05		** p<.01		*** p<.001					

Tablo 4.47’de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin saplantılı bağlanma tarzı puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.48
Güvenli Bağlanma Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, \bar{x} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	N	\bar{x}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F
	EA	188	4,2053	,95714	G.Arası	,117	2	,058	
Güvenli	Fen	152	4,2421	,94977	G. İçi	446,366	484	,922	,063
Bağlanma	Sözel	147	4,2163	,97517	Toplam	446,483	486		
	Toplam	487	4,2201	,95848					
* p<.05		** p<.01		*** p<.001					

Tablo 4.48’de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin güvenli bağlanma tarzı puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

12. Örneklemi oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının anne-baba- önemli diğerlerinden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık) puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular.

Araştırmanın bir diğer amacı doğrultusunda örneklem grubunun kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklenen tamamlama puanlarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaçla liseden Eşit Ağırlık (Türkçe Matematik), Sayısal (Fen-Matematik) ve Sözel (Sosyal Bilgiler) alanlardan mezun olan toplam 3 grup değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların kişilerarası şemalarının anne-baba- önemli diğerlerinden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık) puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin varyans analizleri tablolar halinde aşağıda verilmiştir

Tablo 4.49
Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	,8511	1,15005	G.Arası	,477	2	,238	
<i>Anne</i>	Fen	152	,8684	1,05281	G. İçi	592,120	484	1,223	
<i>Baskın</i>	Sözel	147	,7925	1,10237	Toplam	592,597	486		,195
	Toplam	487	,8388	1,10423					

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Tablo 4.49’da da görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların anneden beklenen baskınlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının,

liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.50
Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Anne Pasif</i>	EA	188	-,1436	1,03190	G.Arası	3,960	2	1,980	
	Fen	152	-,0329	1,03205	G. İçi	497,635	484	1,028	
	Sözel	147	,0748	,97108	Toplam	501,594	486		1,926
	Toplam	487	-,0431	1,01592					
		* p<.05	** p<.01	*** p<.001					

Tablo 4.50’de de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının anneden beklenen pasiflik tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.51
Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Anne Dost</i>	EA	188	2,1197	,65020	G.Arası	1,388	2	,694	
	Fen	152	2,0099	,73121	G. İçi	240,027	484	,496	
	Sözel	147	2,0102	,74132	Toplam	241,415	486		1,399
	Toplam	487	2,0524	,70480					
		* p<.05	** p<.01	*** p<.001					

Tablo 4.51’de de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların anneden beklenen dostluk tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.52
Kişilerarası Şemaların Anneden Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, \bar{x} ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	-,1995	1,29741	G.Arası	,067	2	,034	
<i>Anne</i>	Fen	152	-,1776	1,30258	G. İçi	793,300	484	1,639	
<i>Düşmanca</i>	Sözel	147	-,1735	1,23401	Toplam	793,368	486		,020
	Toplam	487	-,1848	1,27767					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.52’te de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların anneden beklenen düşmanlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.53
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, \bar{x} ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
	EA	188	,7234	1,27840	G.Arası	6,170	2	3,085	
<i>Baba</i>	Fen	152	,9572	1,17640	G. İçi	743,467	484	1,536	
<i>Baskın</i>	Sözel	147	,7041	1,25206	Toplam	749,637	486		2,008
	Toplam	487	,7906	1,24196					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.53'te de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların babadan beklenen baskınlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.54
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Baba Pasif</i>	EA	188	,0293	1,00157	G.Arası	13,159	2	6,580	5,911**
	Fen	152	-,2039	1,12667	G. İçi	538,767	484	1,113	
	Sözel	147	,2143	1,04521	Toplam	551,926	486		
	Toplam	487	,0123	1,06567					
		* p<.05	** p<.01	*** p<.001					

Tablo 4.54'te görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının babadan beklenen pasiflik tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F= 5,911$; $p<.01$) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup, uygulama sonuçları Tablo 4.55'de verilmiştir.

Tablo 4.55
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
<i>EA</i>	Fen	,23320	,11508	,129
	Sözel	-,18503	,11616	,282
<i>Fen</i>	EA	-,23320	,11508	,129
	Sözel	-,41823	,12205	,003**
<i>Sözel</i>	EA	,18503	,11616	,282
	Fen	,41823	,12205	,003**

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Kişilerarası şemalarının babadan beklenen pasiflik tamamlama puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi alt gruplar farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda Sözel (Sosyal Bilgiler) grubu ile Fen (Fen-Matematik) grubu arasında, Sözel (Sosyal Bilgiler) grubu lehine istatistiksel olarak ($p < .01$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden Sözel (Sosyal Bilgiler) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan gruba göre daha bablarından daha fazla tamamlama tepkisi beklediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.56
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N, \bar{x} ve <i>ss</i> Değerleri</i>			<i>ANOVA Sonuçları</i>				
		<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
<i>Baba</i>	EA	188	1,9628	,87061	G.Arası	13,033	2	6,516	5,925**
	Fen	152	1,5691	1,20848					
<i>Dost</i>	Sözel	147	1,7789	1,07927	Toplam	545,361	486		
	Toplam	487	1,7844	1,05931					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.56'da da görüleceği üzere, örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının babadan beklenen dostluk tamamlama puanlarının

aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F= 5,925$; $p<.01$) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup, uygulama sonuçları Tablo 4.57’de verilmiştir.

Tablo 4.57
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının
Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında
Farklılaştığını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
EA	Fen	,39369	,11439	,003**
	Sözel	,18385	,11547	,282
Fen	EA	-,39369	,11439	,003**
	Sözel	-,20983	,12132	,225
Sözel	EA	-,18385	,11547	,282
	Fen	,20983	,12132	,225

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Kişilerarası şemalarının babadan beklenen dostluk tamamlama puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi alt gruplar farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda EA (Türkçe Matematik) grubu ile Fen (Fen-Matematik) grubu arasında, EA (Türkçe Matematik) grubu lehine istatistiksel açıdan ($p<.01$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden EA (Türkçe Matematik) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan gruba göre daha babalarından daha fazla dostluk tamamlama tepkileri beklediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.58
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının
Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığına
Belirmek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N, \bar{x} ve SS Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	N	\bar{x}	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F
	EA	188	,4628	1,43064	G.Arası	12,897	2	6,449	
<i>Baba</i>	Fen	152	,8257	1,32258	G. İçi	952,546	484	1,968	
<i>Düşman</i>	Sözel	147	,7585	1,44695	Toplam	965,444	486		3,277*
	Toplam	487	,6653	1,40944					

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 4.58'de de görüleceği üzere, örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının babadan beklenen düşmanlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F= 3,277$; $p<.05$) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup, uygulama sonuçları Tablo 4.59'da verilmiştir.

Tablo 4.59
Kişilerarası Şemaların Babadan Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının
Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında
Farklaştığını Belirmek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	P
<i>EA</i>	Fen	-,36289	,15302	,018*
	Sözel	-,29574	,15446	,056
<i>Fen</i>	EA	,36289	,15302	,018*
	Sözel	,06715	,16228	,679
<i>Sözel</i>	EA	,29574	,15446	,056
	Fen	-,06715	,16228	,679

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Kişilerarası şemalarının babadan beklenen düşmanlık tamamlama puanlarının liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi alt gruplar farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda EA (Türkçe Matematik) grubu ile Fen (Fen-Matematik) grubu arasında, Fen (Fen-Matematik) grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, EA(Türkçe Matematik) alanından mezun olan gruba göre bablarından daha fazla düşmanlık tamamlama tepkileri beklediklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.60
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Baskınlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

N , \bar{x} ve ss Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	N	\bar{x}	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F
Önemli Diğerleri Baskın	EA	188	,6888	1,02911	G.Arası	2,011	2	1,005	
	Fen	152	,7336	1,10225	G. İçi	555,682	484	1,148	
	Sözel	147	,5748	1,09224	Toplam	557,693	486		,876
	Toplam	487	,6684	1,07122					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.60'ta da görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen baskınlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4. 61
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
Önemli Diğerleri Pasif	EA	188	-,0319	,99008	G.Arası	7,259	2	3,630	
	Fen	152	-,2336	1,07795	G. İçi	501,267	484	1,036	
	Sözel	147	,0714	,98794	Toplam	508,527	486		3,505 *
	Toplam	487	-,0637	1,02291					

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.61’de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen pasiflik tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3,505$; $p < .05$) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup, uygulama sonuçları Tablo 4.63’de verilmiştir.

Tablo 4.62
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Pasiflik Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaşım Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
EA	Fen	,20164	,11101	,193
	Sözel	-,10334	,11205	,654
Fen	EA	-,20164	,11101	,193
	Sözel	-,30498	,11772	,036 *
Sözel	EA	,10334	,11205	,654
	Fen	,30498	,11772	,036 *

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen pasiflik tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi

alt gruplar bazında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda Fen (Fen-Matematik) ile Sözel (Sosyal Bilgiler) grubu arasında, Sözel (Sosyal Bilgiler) grubun lehine istatistiksel açıdan ($p<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden Sözel (Sosyal Bilgiler) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan gruba göre, önemli diğerlerinden daha fazla pasiflik tamamlama tepkisi beklentisi içinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.63
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Dostluk Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	<i>Var. K.</i>	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
Önemli Diğerleri Dost	EA	188	2,0878	,67341	G.Arası	3,460	2	1,730	2,935
	Fen	152	1,8849	,87737	G. İçi	285,285	484	,589	
	Sözel	147	1,9966	,75963	Toplam	288,745	486		
	Toplam	487	1,9969	,77080					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.63'te de görüldüğü gibi, üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen dostluk tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 4.64
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerlerinden Beklenen Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>N</i> , \bar{x} ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları				
<i>Puan</i>	<i>Alan</i>	<i>N</i>	\bar{x}	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>
Önemli Diğerleri Düşman	EA	188	-,1995	1,33699	G.Arası	14,848	2	7,424	4,355 *
	Fen	152	,2171	1,29271	G. İçi	825,150	484	1,705	
	Sözel	147	,0374	1,27823	Toplam	839,998	486		
	Toplam	487	,0021	1,31468					
* p<.05	** p<.01	*** p<.001							

Tablo 4.64'te görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen düşmanlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun oldukları alan değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplarının aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=4,355$; $p<.05$) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe çoklu karşılaştırma tekniği uygulanmış olup, uygulama sonuçları Tablo 4.65'te verilmiştir.

Tablo 4.65
Kişilerarası Şemaların Önemli Diğerleri Düşmanlık Tamamlama Puanlarının Liseden Mezun Olunan Alan Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaşımını Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

<i>Alan (i)</i>	<i>Alan(j)</i>	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	$Sh_{\bar{x}}$	<i>p</i>
EA	Fen	-,41657	,14242	,014*
	Sözel	-,23688	,14376	,258
Fen	EA	,41657	,14242	,014*
	Sözel	,17969	,15104	,493
Sözel	EA	,23688	,14376	,258
	Fen	-,17969	,15104	,493
* p<.05	** p<.01	*** p<.001		

Kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen düşmanlık tamamlama puanlarının aritmetik ortalamalarının, liseden mezun olunan alan değişkenine göre hangi alt gruplar bazında farklılaşımını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonucunda EA

(Türkçe Matematik) grubu ile Fen (Fen-Matematik) grubu arasında, Fen (Fen-Matematik) grubu lehine istatistiksel olarak ($p<.05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu durum liseden Sözel (Sosyal Bilgiler) alanından mezun olan üniversite birinci sınıf öğrencilerin, Fen (Fen-Matematik) alanından mezun olan gruba göre önemli diğerlerinden daha az düşmanlık tamamlama tepkisi beklediklerini ortaya koymaktadır.

13. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Cinsiyete Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örneklemini oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) cinsiyet değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 66'da verilmiştir.

Tablo 4.66
Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t Testi	
					sd	t
<i>Toplam Saldırganlık</i>	Kız	271	76,19	16,189	485	-3,289***
	Erkek	216	81,28	17,929		
<i>Fiziksel Saldırganlık</i>	Kız	271	13,88	4,907	485	-6,449***
	Erkek	216	17,12	6,158		
<i>Sözel Saldırganlık</i>	Kız	271	13,19	3,050	485	-2,861**
	Erkek	216	14,03	3,424		
<i>Öfke</i>	Kız	271	19,72	6,244	485	,330
	Erkek	216	19,55	5,397		
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>	Kız	271	16,24	4,484	485	-1,025
	Erkek	216	16,67	4,667		
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>	Kız	271	13,15	3,205	485	-2,408*
	Erkek	216	13,92	3,849		

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 4.66'da görüldüğü gibi istatistiksel çözümlenin sonucuna göre katılımcıların saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) puanlarının cinsiyete değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, toplam saldırganlık ve fiziksel saldırganlıkta gruplar arasında istatistiksel açıdan $p<.001$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bununla beraber

dolaylı saldırganlıkta da gruplar arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ortalamalardan anlaşılacağı erkeklerin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık puanları, kızların toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık puanlarından anlamlı bir şekilde yüksektir.

14. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örneklemini oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının, cinsiyet değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 67’de verilmiştir.

Tablo 4.67
Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t Testi	
					sd	t
<i>Korkulu Bağlanma</i>	Kız	271	3,9557	1,21101	485	3,409***
	Erkek	216	3,6065	1,00157		
<i>Kayıtsız Bağlanma</i>	Kız	271	4,2863	1,06739	485	-1,338
	Erkek	216	4,4130	,99777		
<i>Saplantılı Bağlanma</i>	Kız	271	4,1827	1,09135	485	-,087
	Erkek	216	4,1910	1,00420		
<i>Güvenli Bağlanma</i>	Kız	271	4,1004	,95373	485	-3,116***
	Erkek	216	4,3704	,94532		

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.67’de görüldüğü gibi katılımcıların bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının cinsiyete değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, korkulu ve güvenli bağlanma tarzlarında gruplar arasında istatistiksel açıdan $p < .001$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde kızların korkulu bağlanma puanları erkeklerin korkulu bağlanma puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu buna karşın güvenli bağlanma tarzında erkeklerin güvenli bağlanma puanlarının kızların puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

13. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklediği Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örneklemini oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4.68’de verilmiştir.

Tablo 4.68
Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları

Puan	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	t Testi		
					sd	t	
Anne	Baskınlık	Kız	271	,802	1,096	485	-,811
		Erkek	216	,884	1,114		
	Pasiflik	Kız	271	-,009	,990	485	,824
		Erkek	216	-,085	1,048		
	Dostluk	Kız	271	2,119	,660	485	2,381*
		Erkek	216	1,967	,749		
	Düşmanlık	Kız	271	-,221	1,323	485	-,708
		Erkek	216	-,138	1,218		
Baba	Baskınlık	Kız	271	,776	1,289	485	-,274
		Erkek	216	,807	1,182		
	Pasiflik	Kız	271	,029	1,026	485	,399
		Erkek	216	-,009	1,115		
	Dostluk	Kız	271	1,968	,900	485	4,379***
		Erkek	216	1,553	1,192		
	Düşmanlık	Kız	271	,638	1,418	485	-,472
		Erkek	216	,699	1,400		
Önemli Diğerleri	Baskınlık	Kız	271	,706	1,109	485	,883
		Erkek	216	,620	1,021		
	Pasiflik	Kız	271	,025	,985	485	2,171*
		Erkek	216	-,175	1,059		
	Dostluk	Kız	271	2,167	,541	485	5,655***
		Erkek	216	1,782	,944		
	Düşmanlık	Kız	271	-,083	1,326	485	-1,602
		Erkek	216	,108	1,294		

* p<.05

** p<.01

*** p<.001

Tablo 4.68’de görüldüğü gibi katılımcıların kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının cinsiyete değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, dostluk boyutunda anneden beklenen tamamlama puanlarında gruplar arasında istatistiksel açıdan $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bununla beraber dostluk boyutunda baba ve önemli diğerlerinden beklenen tamamlama puanlarında, gruplar arasında istatistiksel açıdan $p<.001$ düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca pasiflik boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama puanlarında ise gruplar arasında istatistiksel açıdan $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ortalamalar incelendiğinde kızların önemli diğerlerinden beklediği pasiflik ve dostluk, anne-babadan bekledikleri dostluk boyutundaki tamamlama puanları erkeklerin puanlarından anlamlı derecede yüksektir.

14. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepki (Toplam Saldırganlık, Fiziksel Saldırganlık, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca Saldırganlık, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam saldırganlık, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca saldırganlık, dolaylı saldırganlık) anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 69’da verilmiştir.

Tablo 4.69
Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Birliktelik Durumu	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	<i>t-Testi</i>	
					<i>sd</i>	<i>t</i>
Saldırganlık Toplam	Birlikte	451	78,28	16,958	39,307	-,669
	Ayrı	36	80,53	19,578		
Fiziksel Saldırganlık	Birlikte	451	15,35	5,744	41,323	,451
	Ayrı	36	14,92	5,505		
Sözel Saldırganlık	Birlikte	451	13,56	3,219	39,588	-,081
	Ayrı	36	13,61	3,604		
Öfke Saldırganlık	Birlikte	451	19,62	5,844	39,848	-,350
	Ayrı	36	20,00	6,370		
Düşmanca Saldırganlık	Birlikte	451	16,37	4,585	41,526	-,978
	Ayrı	36	17,11	4,328		
Dolaylı Saldırganlık	Birlikte	451	13,38	3,476	39,701	-2,279*
	Ayrı	36	14,89	3,845		

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Tablo 4.69'da görüldüğü gibi istatistiksel çözümlenin sonucuna göre katılımcıların saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, sadece dolaylı saldırganlık boyutunda gruplar arasında istatistiksel açıdan $p<.05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Gruplar arasında ortalamalar incelendiğinde bu farklılığın anne-babası ayrı olan grubun lehine gerçekleştiği saptanmıştır.

15. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 70'te verilmiştir.

Tablo 4.70
Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Grup t- Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Birliktelik Durumu	<i>N</i>	\bar{x}	<i>ss</i>	<i>t-Testi</i>	
					<i>sd</i>	<i>t</i>
<i>Korkulu Bağlanma</i>	Birlikte	451	3,783	1,130	40,171	-1,117
	Ayrı	36	4,013	1,193		
<i>Kayıtsız Bağlanma</i>	Birlikte	451	4,336	1,031	39,863	-,445
	Ayrı	36	4,422	1,123		
<i>Saplantılı Bağlanma</i>	Birlikte	451	4,197	1,055	41,156	,836
	Ayrı	36	4,048	1,024		
<i>Güvenli Bağlanma</i>	Birlikte	451	4,234	,943	38,991	,980
	Ayrı	36	4,044	1,130		

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.70 incelendiğinde, katılımcıların bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

16. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklediği Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 71’de verilmiştir.

Tablo 4.71
Kişilerarası Şemalarının Anne-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama
(Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumu
Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığı Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız
Grup t- Testi Sonuçları

Puan	Birliktelik Durumu	N	\bar{x}	ss	t Testi		
					sd	t	
Anne	Baskınlık	Birlikte	451	,833	1,118	43,605	-,424
		Ayrı	36	,902	,9244		
	Pasiflik	Birlikte	451	-,033	1,000	38,975	,649
		Ayrı	36	-,166	1,201		
	Dostluk	Birlikte	451	2,048	,681	37,853	-,296
		Ayrı	36	2,097	,962		
	Düşmanlık	Birlikte	451	-,199	1,283	41,645	-,954
		Ayrı	36	,000	1,201		
Baba	Baskınlık	Birlikte	451	,789	1,248	41,670	-,080
		Ayrı	36	,805	1,166		
	Pasiflik	Birlikte	451	,018	1,075	42,623	,535
		Ayrı	36	-,069	,942		
	Dostluk	Birlikte	451	1,798	1,040	38,839	,860
		Ayrı	36	1,611	1,271		
	Düşmanlık	Birlikte	451	,664	1,423	42,750	-,076
		Ayrı	36	,6806	1,23724		
Önemli Diğerleri	Baskınlık	Birlikte	451	,6541	1,06827	40,377	-1,010
		Ayrı	36	,8472	1,10725		
	Pasiflik	Birlikte	451	-,0654	1,02396	40,792	-,134
		Ayrı	36	-,0417	1,02382		
	Dostluk	Birlikte	451	2,0089	,76951	40,599	1,195
		Ayrı	36	1,8472	,78212		
	Düşmanlık	Birlikte	451	-,0188	1,31537	40,976	-1,259
		Ayrı	36	,2639	1,29552		

* p<.05

** p<.01

*** p<.001

Tablo 4.71, incelendiğinde, katılımcıların kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

17. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Annenin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın amaçları kapsamında yer alan örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) annenin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar aşağıda Tablo 4.72’de sırasıyla verilmiştir.

Tablo 4.72
Toplam Saldirganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğretim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Saldirganlık	Okuryazar Değil	69	256,33			
	İlkokul	282	244,86			
	Ortaokul	41	214,87	2,575	4	,631
	Lise	72	249,31			
	Üniversite ve Üstü	23	231,76			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Tablo 4.72’den de anlaşılacağı gibi, katılımcıların toplam saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, annenin eğitim düzeyine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.73
Fiziksel Saldirganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğretim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Fiziksel Saldirganlık	Okuryazar Değil	69	285,41			
	İlkokul	282	237,13			
	Ortaokul	41	235,39	7,038	4	,134
	Lise	72	239,64			
	Üniversite ve Üstü	23	233,04			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Tablo 4.73, incelendiğinde annenin eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların fiziksel saldırganlık puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan

Kruskal Wallis-H sonucuna göre, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.74
Sözel Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Öğrenim Düzeyi</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Sözel Saldırganlık</i>	Okuryazar Değil	69	256,59			
	İlkokul	282	237,80			
	Ortaokul	41	245,79	2,480	4	,648
	Lise	72	260,68			
	Üniversite ve Üstü	23	226,89			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.74'te anlaşılaçağı gibi, katılımcıların sözel saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda annenin eğitim düzeyi değişkenine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.75
Öfke Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Öğrenim Düzeyi</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Öfke</i>	Okuryazar Değil	69	240,70			
	İlkokul	282	249,18			
	Ortaokul	41	214,16	2,717	4	,606
	Lise	72	238,47			
	Üniversite ve Üstü	23	260,96			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Katılımcıların öfke puanlarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.76
Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>	Okuryazar Değil	69	232,89			
	İlkokul	282	248,77			
	Ortaokul	41	211,30	6,644	4	,156
	Lise	72	266,93			
	Üniversite ve Üstü	23	205,37			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.76 incelendiğinde annenin eğitim düzeyi değişkenine göre, katılımcıların düşmanca saldırganlık puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.77
Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>	Okuryazar Değil	69	247,42			
	İlkokul	282	246,18			
	Ortaokul	41	222,18	1,465	4	,833
	Lise	72	239,57			
	Üniversite ve Üstü	23	259,78			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.77’de görüldüğü üzere, katılımcıların dolaylı saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, annenin eğitim düzeyine göre grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

18. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Annenin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4.78’de verilmiştir.

Tablo 4.78
Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Korkulu Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	69	257,99			
	İlkokul	282	237,51			
	Ortaokul	41	267,38	5,747	4	,219
	Lise	72	257,83			
	Üniversite ve Üstü	23	196,59			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Katılımcıların korkulu bağlanma tarzlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.79
Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Kayıtsız Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	69	261,50			
	İlkokul	282	242,13			
	Ortaokul	41	256,04	2,356	4	,671
	Lise	72	235,28			
	Üniversite ve Üstü	23	220,26			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Tablo 4.79’da görüldüğü üzere katılımcıların korkulu bağlanma tarzlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.80
Saplantılı Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Öğretim Düzeyi</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Saplantılı Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	69	239,43			
	İlkokul	282	246,54			
	Ortaokul	41	200,16	6,828	4	,145
	Lise	72	269,06			
	Üniversite ve Üstü	23	226,28			

p<.05 ** p<.01 * p<.001**

Tablo 4.80’ de de görüldüğü üzere, katılımcıların saplantılı bağlanma tarzlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.81
Güvenli Bağlanma Tarzı Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	<i>Öğretim Düzeyi</i>	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Güvenli Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	69	277,80			
	İlkokul	282	242,43			
	Ortaokul	41	220,49	5,866	4	,209
	Lise	72	230,39			
	Üniversite ve Üstü	23	246,41			

*** p<.05 ** p<.01 *** p<.001**

Katılımcıların güvenli bağlanma tarzlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

19. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Şemalarının Anneden-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğ er bir amacı da ö rneklemi oluşt uran üniversite birinci sınıf ö ğrencilerinin kiş ilerarası ş emalarının anne-baba-önemli diğ erlerinden beklediğ i tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının annenin eğitim düzeyi değ işkenine göre farklılaşım-farklılaşmadığı nı incelemektir. Bu doğ rultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4.82’de verilmiştir.

Tablo 4.82
Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Anne	Baskınlık	Okuryazar Değ il	69	249,75	5,118	4	,275
		İlkokul	282	249,95			
		Ortaokul	41	258,72			
		Lise	72	212,86			
		Üniversite ve Üstü	23	225,04			
	Pasiflik	Okuryazar Değ il	69	233,90	1,574	4	,814
		İlkokul	282	245,51			
		Ortaokul	41	243,63			
		Lise	72	238,41			
		Üniversite ve Üstü	23	273,89			
	Dostluk	Okuryazar Değ il	69	227,28	6,296	4	,178
		İlkokul	282	242,23			
		Ortaokul	41	252,17			
		Lise	72	242,53			
		Üniversite ve Üstü	23	305,93			
	Düşmanlık	Okuryazar Değ il	69	249,69	1,119	4	,891
		İlkokul	282	245,60			
		Ortaokul	41	228,54			
		Lise	72	236,40			
		Üniversite ve Üstü	23	258,65			

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Katılımcıların kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tablo 4.83

Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Baba	Baskınlık	Okuryazar Değil	69	233,11	7,213	4	,125
		İlkokul	282	245,40			
		Ortaokul	41	292,01			
		Lise	72	221,21			
		Üniversite ve Üstü	23	245,26			
	Pasiflik	Okuryazar Değil	69	271,72	4,756	4	,313
		İlkokul	282	242,60			
		Ortaokul	41	214,59			
		Lise	72	237,92			
		Üniversite ve Üstü	23	249,48			
	Dostluk	Okuryazar Değil	69	224,49	2,617	4	,624
		İlkokul	282	243,63			
		Ortaokul	41	248,13			
		Lise	72	260,64			
		Üniversite ve Üstü	23	247,59			
	Düşmanlık	Okuryazar Değil	69	269,50	5,836	4	,212
		İlkokul	282	236,38			
		Ortaokul	41	217,55			
		Lise	72	257,42			
		Üniversite ve Üstü	23	266,11			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4. 83'tede görüldüğü üzere katılımcıların kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Tablo 4.84

Kişilerarası Şemalarının Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Önemli Diğerleri	Baskınlık	Okuryazar Değil	69	233,75	1,224	4	,874
		İlkokul	282	243,00			
		Ortaokul	41	253,44			
		Lise	72	244,92			
		Üniversite ve Üstü	23	267,30			
	Pasiflik	Okuryazar Değil	69	260,34	3,449	4	,486
		İlkokul	282	241,61			
		Ortaokul	41	217,89			
		Lise	72	257,56			
		Üniversite ve Üstü	23	228,35			
	Dostluk	Okuryazar Değil	69	244,76	3,838	4	,428
		İlkokul	282	240,30			
		Ortaokul	41	221,06			
		Lise	72	261,07			
		Üniversite ve Üstü	23	274,54			
	Düşmanlık	Okuryazar Değil	69	258,40	8,872	4	,064
		İlkokul	282	240,34			
		Ortaokul	41	207,79			
		Lise	72	243,91			
		Üniversite ve Üstü	23	310,52			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Tablo 4.84'tede görüldüğü üzere katılımcıların kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

20. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepki (Toplam, Fiziksel, Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanca, Dolaylı Saldırganlık) Puanlarının Babanın Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın amaçları kapsamında yer alan örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke,

düşmanca, dolaylı saldırganlık) babanın eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4.85, Tablo 4.86, Tablo 4.87, Tablo 4.88, Tablo 4.89, Tablo 4.90' da verilmiştir.

Tablo 4.85
Toplam Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Toplam Saldırganlık	Okuryazar Değil	18	218,08			
	İlkokul	188	246,40			
	Ortaokul	76	235,91	1,094	4	,895
	Lise	114	244,60			
	Üniversite ve Üstü	91	250,18			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Tablo 4.85'te görüldüğü gibi, katılımcıların toplam saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, babanın eğitim düzeyine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farklılık, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.86
Fiziksel Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Fiziksel Saldırganlık	Okuryazar Değil	18	257,53			
	İlkokul	188	240,57			
	Ortaokul	76	258,72	2,866	4	,581
	Lise	114	229,33			
	Üniversite ve Üstü	91	254,49			
* p<.05	** p<.01	*** p<.001				

Babanın eğitim düzeyi değişkenine göre katılımcıların fiziksel saldırganlık puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucuna göre, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.87
Sözel Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Sözel Saldırganlık	Okuryazar Değil	18	231,86	,322	4	,988
	İlkokul	188	246,34			
	Ortaokul	76	239,13			
	Lise	114	243,04			
	Üniversite ve Üstü	91	246,85			
* p<.05 ** p<.01 *** p<.001						

Sözel saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.88
Öfke Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Öfke	Okuryazar Değil	18	215,53	6,478	4	,166
	İlkokul	188	244,01			
	Ortaokul	76	214,74			
	Lise	114	250,59			
	Üniversite ve Üstü	91	265,80			
* p<.05 ** p<.01 *** p<.001						

Katılımcıların öfke puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucunda, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 4.89
Düşmanca Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Düşmanca Saldırganlık</i>	Okuryazar Değil	18	186,53	8,209	4	,084
	İlkokul	188	260,28			
	Ortaokul	76	228,99			
	Lise	114	250,76			
	Üniversite ve Üstü	91	225,80			
p<.05 ** p<.01 *** p<.001						

Babanın eğitim düzeyi değişkenine göre, katılımcıların düşmanca saldırganlık puanlarının farklılaşp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.90
Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Dolaylı Saldırganlık</i>	Okuryazar Değil	18	220,03	,723	4	,948
	İlkokul	188	241,97			
	Ortaokul	76	247,91			
	Lise	114	244,95			
	Üniversite ve Üstü	91	248,48			
* p<.05 ** p<.01 *** p<.001						

Katılımcıların dolaylı saldırganlık puanlarının sıralamalar ortalamalarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

21. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Bağlanma Tarzı (Korkulu, Kayıtsız, Saplantılı, Güvenli) Puanlarının Babanın Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4.91’de verilmiştir.

Tablo 4.91
Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Korkulu Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	18	207,08	3,438	4	,487
	İlkokul	188	254,67			
	Ortaokul	76	227,06			
	Lise	114	243,93			
	Üniversite ve Üstü	91	243,50			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Katılımcıların korkulu bağlanma tarzlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.92
Kayıtsız Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
<i>Kayıtsız Bağlanma</i>	Okuryazar Değil	18	240,94	3,563	4	,468
	İlkokul	188	231,44			
	Ortaokul	76	251,78			
	Lise	114	261,64			
	Üniversite ve Üstü	91	241,96			

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Katılımcıların kayıtsız bağlanma tarzlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek üzere yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın, istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.93
Saplantılı Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Saplantılı Bağlanma	Okuryazar Değil	18	240,53	4,539	4	,338
	İlkokul	188	252,59			
	Ortaokul	76	221,07			
	Lise	114	233,22			
	Üniversite ve Üstü	91	259,59			
* $p < .05$		** $p < .01$		*** $p < .001$		

Tablo 4.93'tede görüldüğü üzere katılımcıların saplantılı bağlanma tarzlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.94
Güvenli Bağlanma Tarzı Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	x^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Güvenli Bağlanma	Okuryazar Değil	18	344,33	11,509	4	,021*
	İlkokul	188	233,05			
	Ortaokul	76	249,85			
	Lise	114	251,99			
	Üniversite ve Üstü	91	231,88			
* $p < .05$		** $p < .01$		*** $p < .001$		

Güvenli bağlanma ölçeği sıralamalar ortalamalarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda, gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($x^2 = 11,509$; $sd = 4$; $p < .05$). Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla ikili karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney-U Testi uygulanmıştır.

22. Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Şemalarının Anneden-Baba-Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın diğer bir amacı da örnekleme oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar Tablo 4. 95, Tablo 4. 96, Tablo 4. 97’de verilmiştir.

Tablo 4.95
Kişilerarası Şemalarının Anneden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Anne	Baskınlık	Okuryazar Değil	18	216,28	2,329	4	,675
		İlkokul	188	247,31			
		Ortaokul	76	244,23			
		Lise	114	253,96			
		Üniversite ve Üstü	91	229,96			
	Pasiflik	Okuryazar Değil	18	222,19	,855	4	,931
		İlkokul	188	243,57			
		Ortaokul	76	238,25			
		Lise	114	250,79			
		Üniversite ve Üstü	91	245,49			
	Dostluk	Okuryazar Değil	18	182,83	6,226	4	,183
		İlkokul	188	241,03			
		Ortaokul	76	252,17			
		Lise	114	238,12			
		Üniversite ve Üstü	91	262,77			
	Düşmanlık	Okuryazar Değil	18	259,97	2,095	4	,718
		İlkokul	188	250,87			
		Ortaokul	76	246,97			
		Lise	114	228,68			
		Üniversite ve Üstü	91	243,36			

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Katılımcıların kişilerarası şemalarının anneden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre

farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.96
Kişilerarası Şemalarının Babadan Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Baskınlık	Okuryazar Değil	18	210,50	2,256	4	,689
	İlkokul	188	240,93			
	Ortaokul	76	246,20			
	Lise	114	257,00			
	Üniversite ve Üstü	91	238,84			
Pasiflik	Okuryazar Değil	18	280,22	1,756	4	,780
	İlkokul	188	243,93			
	Ortaokul	76	238,82			
	Lise	114	248,44			
	Üniversite ve Üstü	91	235,74			
Dostluk	Okuryazar Değil	18	201,97	3,748	4	,441
	İlkokul	188	241,74			
	Ortaokul	76	235,47			
	Lise	114	245,80			
	Üniversite ve Üstü	91	261,85			
Düşmanlık	Okuryazar Değil		246,08	8,346	4	,080
	İlkokul	188	251,65			
	Ortaokul	76	275,97			
	Lise	114	224,74			
	Üniversite ve Üstü	91	225,20			

* $p < .05$

** $p < .01$

*** $p < .001$

Katılımcıların kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucunda, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4.97
Kişilerarası Şemalarının Önemli Diğerlerinden Beklenen Tamamlama (Baskınlık, Pasiflik, Dostluk, Düşmanlık) Puanlarının, Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığı Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

	<i>Puan</i>	Öğrenim Düzeyi	<i>N</i>	$\bar{x}_{sıra}$	χ^2	<i>sd</i>	<i>p</i>
Önemli Diğerleri	<i>Baskınlık</i>	Okuryazar Değil	18	189,56	7,855	4	,097
		İlkokul	188	231,99			
		Ortaokul	76	240,73			
		Lise	114	267,76			
		Üniversite ve Üstü	91	252,55			
	<i>Pasiflik</i>	Okuryazar Değil	18	243,17	4,939	4	,294
		İlkokul	188	248,77			
		Ortaokul	76	213,82			
		Lise	114	257,86			
		Üniversite ve Üstü	91	242,16			
	<i>Dostluk</i>	Okuryazar Değil	18	214,42	5,826	4	,213
		İlkokul	188	234,99			
		Ortaokul	76	232,86			
		Lise	114	267,02			
		Üniversite ve Üstü	91	248,93			
	<i>Düşmanlık</i>	Okuryazar Değil		301,42	4,396	4	,355
		İlkokul	188	240,73			
		Ortaokul	76	251,87			
		Lise	114	231,41			
		Üniversite ve Üstü	91	248,59			

* p<.05

** p<.01

*** p<.001

Katılımcıların kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının, babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için yapılan Kruskal Wallis-H Testi sonucuna göre, grupların sıralamalar ortalamaları arasındaki fark, istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

5. TARTIŞMA ve YORUM

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarını, çeşitli değişkenler bazında incelenmiştir. Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulguların, tartışılmasına ve değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak üzere yapılandırılmıştır.

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık puanı ile tüm güvensiz bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken, buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile aralarında ters yönlü bir ilişki saptanmıştır (Tablo 4.10).

Araştırmadan elde edilen bu bulgu, literatürde yer alan teorik görüşlerle de örtüşmektedir. Bağlanma teoristlerine göre çocuğun bağlanma figürü ile kurduğu ilişki ona rahatlık hissi veren ve güvenli bir üs niteliğinde değilse, bu durum çocukta öfke kaygı duygularının uyandırılmasına kaynaklı eder. Bağlanma figürünün ulaşılabilir ve duyarlı olmaması çocuğun sık sık öfke duygusunu deneyimlemesine sebebiyet verir. DeMulder, Denham, Schmidt & Mitchell (2000), araştırmalarında, aile içinde daha az stresli yaşantıyla karşılaşan çocukların anneleri ile daha güvenli bir bağlanma ilişkisi geliştirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra anneleri ile daha düşük seviyede güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren kız ve erkek çocukların okulda daha fazla saldırgan ve öfkeli oldukları da rapor edilmektedir. Güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren erkek çocukların okulda öğretmenleri ile de güvenli bağlanma ilişkisi geliştirdikleri ve akranları arasında daha fazla popüler oldukları bulunmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda erkek çocukların ev ortamında daha fazla stres yaşantılarıyla karşı karşıya kalmaları ile okulda öfke-saldırganlık ve sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır.

Yapılan araştırmalar güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin ilişkilerinde daha az negatif duygulanımlar yaşadıklarını, öfkelerini adaptif bir şekilde problem çözüme stratejileri ile birleştirerek kontrollü ve herkesin en az etkileneceği şekilde dışa vurduklarını ve olumlu yöndeki yaşantıların daha çok değer verdikleri ve bu yaşantılarını besleyebildikleri ve yaratıcı problem çözüme becerilerine sahip olduklarını ortaya koymuştur. Buna karşın güvensiz bağlanma (korkulu, kayıtsız, saplantılı) ilişkisi geliştiren bireylerin olumsuz duygularının ve öfke yaşantılarının daha fazla olduğu, başkaları ile olan ilişkilerinde memnuniyet duyamadıklarını, istenen düzeyde olumlu duygu kontrolüne sahip olamadıklarını ve dolayısıyla yakın ilişkilerinde daha çok çatışma yaşadıklarını ve daha fazla saldırganca davranışlara başvurdukları bilinmektedir (Bowlby, 1980; Hazan & Shaver 1987; Kobak & Sceery, 1988; Baldwin, Fehr, Keedian, Seidel & Thomson 1993; Belsky, 2002;).

Fiziksel saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde fiziksel saldırganlık ile korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzı ile aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken güvenli bağlanma tarzı ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 4.10).

Araştırmadan elde edilen bu bulgu, literatürde yer alan teorik görüşlerle de örtüşmektedir. Casas & Diğerleri (2006) fiziksel saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişkiyi incelemiş fiziksel saldırganlık ile güvensiz bağlanma tarzları ile aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Güvensiz bağlanma stili geliştiren bireylerin ilk bağlanma ilişkilerine bakıldığında bu kişilerin ebeveynlerinin reddedici, duygusal olarak ulaşılamayan bireyler oldukları ve bireylerin, ebeveynlerinin onlarla kurduğu bu nitelikteki ilişkileri zihinsel modeller olarak zihinlerine kodladıkları bilinmektedir. Troy & Soufe (1987) yaptıkları çalışmalarında güvensiz bağlanan çocukların akranlarını dışman olarak algılama eğiliminde olduklarını ve bunun sonucunda da pövoke edildiklerinde çok sert tepkiler gösterdiklerini bulmuşlardır. Güvensiz bağlanma tarzına sahip olan çocukların, güvenli bağlanma tarzına sahip olan çocuklara nazaran daha fazla dışmanca, öfkeli ve fiziksel saldırganlık içeren davranışlarda buldukları bildirilmektedir. Yaşamının ilk yıllarında sürekli olarak reddedici türde yaşantıları deneyimleyen bir bireyin, bu yaşantıları daha sonraki dönemlerde kuracağı ilişkilerin

türünün belirlenmesinde büyük bir önemlilik arz edebilir. Bir bireyin çok sık bir şekilde fiziksel türde reddedici davranışları yaşaması, şimdiki ve daha sonraki davranışlarını özellikle fiziksel saldırganlıkla dışa vurması kuvvetle muhtemel hale getirir (Casas & Diğerleri, 2006).

Sözel saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde sözel saldırganlık ile korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzı ile aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanırken, saplantılı ve güvenli bağlanma tarzı ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 4.10).

Literatür incelendiğinde korkulu bağlanma tarzı geliştiren bireylerin başkalarına karşı olumsuz zihinsel modellere sahip oldukları ve bu doğrultuda başkalarını güvenilmez ve reddedici olarak kavramsallaştırdıkları, benzer şekilde kendilerine yönelik olarak ta değersizlik duyguları ve sevgiye layık olmayan bireyler olduklarına dair inançlarının olduğu bilinmektedir. Bu kişiler başkaları ile yakınlık kurmaktan korkan ve bu nedenle yakınlık ilişkiler kurmaktan kaçınan kişilerdir. Ancak bu bireylerin kendilerini rahatsız edici bir durumla karşı karşıya kaldıklarında öfke tepkileri verebildikleri dolayısıyla da başkalarına fiziksel olarak zarar vermeden kendilerini koruma adına sözel saldırganlıkta bulunabilecekleri düşünülmektedir. Bununla birlikte kayıtsız bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin “olumlu benlik” ve “olumsuz başkaları”ndan oluşan zihinsel modellerinin olduğu ve bu bireylerin reddedilmemin yaratabileceği hayal kırıklığına uğramamak için, başkaları ile yakın ilişki kurmakta kaçındığı bilinmektedir. Bu kişiler yakın ilişki kurmaktan kaçınarak kendi özerkliklerini korumaya ve devam ettirmeye çalışırlar. Kişilerarası ilişkiler onlar için önemsizmiş gibi görünmekte ve buna dayalı olarak yüksek bir benlik saygısına sahip oldukları vurgulamaktadır. Bundan hareketle bu kişilerin kendilerine yöneltilen bir tehdit ya da engellenme durumunda benlik saygılarını koruma adına çok kolaylıkla öfkelenedikleri ve öfkelerinin dışa vurumu olarak ta saldırganlaşabilecekleri rapor edilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Edens, 1999; Casas & Diğerleri 2006).

Saldırganlık tepkilerinin alt boyutlarından olan öfke bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde ise öfke ile tüm güvensiz bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız ve

saplantılı) arasında doğrusal bir ilişki saptanırken, güvenli bağlanma tarz ile aralarında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur (Tablo 4.10).

Kendi ve diğerlerine ilişkin olumsuz zihinsel modeller geliştiren korkulu bağlanma tarzına sahip bireyler bu zihinsel modelleri nedeniyle başkalarını reddedici, güvenilmez, ulaşılamaz bireyler olarak kavramsallaştırırken, kendisini de sevgiye ve ilgiye değer bir kişi olmadığına inanır. Kişilerarası ilişkilerinde bu zihinsel modelleri aracılığıyla başkaları ile etkileşimde bulunan birey genelde olumsuz etkileşimler ve olumsuz duygular yaşar ve bu durumda bireylerin öfke yaşantısını çok sık deneyimlemesine kaynaklık eder (Kobak & Sceery, 1988; Casas & Diğerleri, 2006). Kayıtsız bağlanan bireylerin zihinsel modellerine bakıldığında bu kişilerin “olumsuz diğerleri” ve “olumlu benlik” modelleri geliştirdikleri ve bu sebeple kişilerarası ilişkilerinde yaşadıkları sorunlarda, başkalarını olumsuz ve haksız olarak görme, buna karşın kendilerini ise, olumlu ve haklı görme eğilimde oldukları bilinmektedir. Bu sebeplerle bu kişilerin sosyal ilişkilerinde karşılaştıkları bir engel ya da sorun karşısında sık sık öfke yaşantısı içine girdikleri bilinmektedir. Ancak bu bireyler, kendi benlik saygılarını koruma amacıyla öfkelerini bastırma ya da inkâr etme eğilimindedirler. Saplantılı bağlanana bireylerin “olumsuz benlik” ve “olumlu başkaları”ndan oluşan zihinsel modelleri vardır. Bu bireylerin, kendilerini “değersiz”/“sevilmeye değer olmayan” kişi olarak algılama eğiliminde olmalarına karşın, başkalarını yönelik ise olumlu algılamaları ve değerlendirmeleri söz konusudur. Bu nedenle bu bireyler yakın ilişkilerinde sürekli olarak kendilerini kabul ettirmeye ve kanıtlamaya çalışırlar. Yeni ilişkilere girme ve kabul görme konusunda da başarısızdırlar. Tüm bunlar bu bireylerin olumsuz duygular ve öfke yaşamasına kaynaklık eder(Kobak & Sceery, 1988; Bartholomew & Horowitz, 1991). Güvenli bağlanan bireylerin ise “olumlu benlik” ve “olumlu başkaları”ndan oluşan zihinsel modelleri vardır. Bu kişiler kendilerini sevilmeye değer, başkalarını ise güvenilebilir, ulaşılabilir, destekleyici ve iyi niyetli olarak algılama eğilimindedirler. Van I Jzendoor (1997), araştırmasında güvenli bağlanan bireylerin duygularını daha az bastırdıklarını, yaşadıkları olumsuz duygular karşısında daha az açığı yaşadıklarını, daha az öfkelenedikleri ve başkalarının acılarını anlayıp onları teselli ettiklerini ve başkalarına daha empatik yaklaşabildiklerini bulmuştur (Bartholomew & Horowitz, 1991; Marcus, Robert & Kramer, 2001).

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda ayrıca saldırganlık ölçeğinin alt boyutlarından biri olan düşmanca saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde, düşmanca saldırganlık ile tüm güvensiz bağlanma tarzı (korkulu kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu buna karşın, güvenli bağlanma tarzı ile aralarında ters yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 4.10).

Bağlanma teorisyenleri, çocukluk döneminde bağlanma tarzı ile yıkıcı davranış problemleri arasında bir ilişkinin var olduğuna dikkati çeker ve bağlanma tarzları ile yıkıcı davranış problemlerinin birbirlerini karşılıklı etkileyebileceğini ileri sürerler. Greenberg, Speltz & DeKlyen (1993), yıkıcı ya da zayıf anne-bebek ilişkisinin daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan saldırganlığı beslediğini ileri sürmüş ve anne çocuk arasında gelişen olumsuz nitelikteki bağlanma ilişkisinin, çocuğun benliğine ve diğerlerine ilişkin geliştirdiği zihinsel modellere de yansıdığını bildirmiştir. Sonuç olarak olumsuz nitelikteki zihinsel modellerin, daha sonra bireyin kişilerarası ilişkilerinde düşmanlık, güvensizlik ve kuşku yaşamasına sebebiyet verdiği ileri sürülmektedir. Bundan hareketle bağlanma kuramcıları, temel bakım veren kişi ile kurulan tutarsız, olumsuz duygular yaşatıcı ya da acımasız bağlanma ilişkisinin, ilişkilerde düşman ya da kindar olmaya sebebiyet veren duygulanımsal-bilişsel temsillerin gelişmesine ya da “kristalleşmesine” rehberlik edebileceği bildirir. Güvenli bağlanan bireyler (olumlu benlik-olumlu diğerleri) ele alındığında bu kişilerin çocukluk dönemine ebeveynle olan ilişkilerine yönelik olumlu anıları vardır ve çocukluk dönemi ile ilgili yaşantılarını çok kolay hatırlarlar. Güvenli bağlanma tarzı, bireylerin ilişkilerinde daha az öfke, düşmanlık vb olumsuz duygular yaşamamasına engel olan bir yardımcı kuvvet gibidir. Bu bireyler karşılaştıkları bir engeli ya da olumsuz bir durumu olumlu bir şekilde algılama ve çözme eğilimdedirler. Saplantılı bağlanan bireyler (olumsuz benlik-olumlu diğerleri) bakıcısıyla olan ilişkisini bağımlı ve çatışmalı olarak tanımlarlar. Bu bireyler bağlanma figürü ile yaşadığı çatışmalı olaylar ve içselleştirdiği olumsuz duygular nedeniyle düşmanlık duyguları besleyebilirler. Kaygılı/kararsız bağlanan (olumsuz benlik/olumsuz diğerleri) bireyler değersizlik ve reddedilme duygularının yaşandığı grup olarak tanımlanır. Bu kişiler karşılaştıkları bir engeli ya da tehdit edici bir durumu zihinsel temsillerine uygun olarak olumsuz algılama eğilimde olup düşmanca ya da kin dolu saldırganlıkla çözme yolunu rahatlıkla seçebilir. Kayıtsız bağlanan bireyler ele alındığında ise (olumlu benlik-olumsuz diğerleri) bu

kişilerin bağlanma ilişkilerinde; değersizlik, kayıtsızlık ya da önemsizlik ya da ilgisizlik ön plandadır. Bu kişilerin yetişkinlikte yaşadıkları problemlerin kişilerarası soğukluk ve düşmanlık ile bağlantılı olduğu bildirilmekte ve bu durumda ilk bağlanma ilişkileri sonucunda içselleştirilen zihinsel modellere dayandırılmaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991; Griffin & Bartholomew, 1994; Edens,1999).

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda son olarak, dolaylı saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, dolaylı saldırganlık ile korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzı arasında doğrusal bir ilişki bulunmuş, buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile aralarında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur (Tablo 4.10).

Korkulu bağlanma (olumsuz benlik-olumsuz başkaları) bireyler, başkaları ile yakınlık kurmaktan korkan ve bu nedenle yakınlık ilişkiler kurmaktan kaçınan kişilerdir. Bu kişiler sosyal açıdan kaçınma davranışları ve yaşadıkları öfke vb olumsuz duyguları bastırma eğiliminde olan bireylerdir. Bu nedenle bu kişiler, öfkelerinin dışa vurumunu direkt değil de dolaylı yollardan aktarma yolu seçerler. Kayıtsız bağlanma ilişkisi geliştiren bireyler (olumlu benlik- olumsuz diğerleri) ilişkilerinde reddedilmemin yaratabileceği hayal kırıklığına uğramamak için, başkaları ile yakın ilişki kurmakta kaçınırlar. Bu kişiler yakın ilişki kurmaktan kaçınarak kendi özerkliklerini korumaya ve devam ettirmeye çalışırlar. Bu bireylerin çok sık olarak öfke ve engellenme duygusu yaşadıkları, ancak kendi benlik saygılarını koruma amacıyla öfkelerini bastırma ya da inkâr etme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Bu kişiler içe attıkları öfkelerini ve saldırganlık eylemlerini dolaylı yöntemlerle dışa vurmaya tercih ederler. Güvenli bağlanan bireyler ise, olumlu benlik-olumlu diğerleri değerlendirmeleri sayesinde yaşadıkları olumsuz bir olay karşısındaki öfke duygusunu daha az içe atma eğiliminde olum olumlu diğerlerine ilişkin değerlendirmeleri neticesinde başkaları ile duygu paylaşımlarının daha fazla olduğu bilinmektedir.

Araştırmanın birinci amacının ikinci aşaması, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak üzere yapılandırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlıkları ile kişilerarası şemalarının düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile toplam, düşmanca ve dolaylı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama puanı ile aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanırken; dostluk boyutunda ise ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın sözel saldırganlık ile kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 11).

Yine aynı amaç doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlıkları ile kişilerarası şemalarının baskınlık ve dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuş; buna karşın düşmanlık boyutunda ise aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Pasiflik boyutu ile toplam saldırganlık arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 12).

Fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü, buna karşın düşmanlık boyutunda ise aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak baskınlık, pasiflik boyutları ile fiziksel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo.4. 12).

Sözel saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkisi arasındaki ilişki incelendiğinde ise düşmanlık boyutu ile sözel saldırganlık arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken; baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutlarında babadan beklenen tamamlama tepkileri ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 12).

Öfke ve düşmanca saldırganlık puanı ile kişilerarası şemalarının düşmanlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında, doğrusal ve anlamlı bir ilişki

bulunurken; dostluk boyutunda ise aralarında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın kişilerarası şemaların baskınlık ve pasiflik boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi ile öfke ve düşmanca saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 12).

Dolaylı saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkileri, arasındaki ilişki incelendiğinde ise düşmanlık boyutu ile dolaylı saldırganlık arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken; baskınlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi ile dolaylı saldırganlık arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Son olarak ise kişilerarası şemaların pasiflik ve dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi ile dolaylı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 12).

Araştırmanın bu amacı doğrultusunda son olarak üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını incelenmiştir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlıkları ile kişilerarası şemalarının dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak, kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik ve düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Düşmanca saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmasına karşın kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutlarında önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Aynı şekilde sözel saldırganlık ve öfke ile kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Tablo.4. 13).

Araştırmadan elde edilen bu sonuç literatürdeki bilgiler ışığında şöyle açıklanabilir: Kişilerarası şemalar, diğerleri ile sürdürülen olası bağlanma ilişkilerinin artması ve işlevinin devam ettirebilmesi için gereklidir. Kişilerarası şemalar bir bakıma bağlanma teorisinin öz tanımları (ör: zihinsel modeller) ile örtüşmektedir. Bretherton (1990), bağlanma figürü ile karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan zihinsel modellerin, kişilerarası beklentilere şekil vermesi açısından çok önemli fonksiyona sahip olduğuna, Main, Kaplan & Cassidy (1985)'de, zihinsel modeller ile şemaların işlevleri bakımından birbirlerine benzediğini ileri sürmüşlerdir. Kişilerarası kurama göre, “benliğe” ve “diğerlerine” ilişkin beklentiler yani bilişsel şemalar, bireylerin ilişkilerindeki bilişlerine, duygularına ve davranışlarına etki eder. Bireylerin kişilerarası şemaları ebeveynlerinin davranışlarını yorumlamasına ve bundan yola çıkarak onlara karşı davranışlar sergilemesine rehberlik eder. (Merrill, 2005). Shirk & Eason (1993), birbirinden farklı temsil modellerinin (zihinsel modeller) ya da kişilerarası şemaların farklı türdeki duygusal streslerle ilişkili olabileceğini ileri sürmüş ve araştırmalarında “olumlu benlik” ve “olumsuz diğerleri” temsiline sahip olan ergenlerin düşmanlık eğilimlerinin nispeten daha fazla olduğunu bulmuşlardır.

Smith, Glazer, Ruiz & Gallo (2004), kişilerarası şemalar ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmalarında, tüm saldırganlık türleri ile (fiziksel, sözel, öfke ve düşmanlık) kişilerarası döngüsel sistemin soğukluk/düşmanlık boyutları arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuşlardır. Yine aynı çalışmada saldırganlık ölçeğinin ölçtüğü düşmanlık ile pasiflik boyutu arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde sözel saldırganlık ile baskınlık arasında bir ilişkinin var olduğu bulunmuştur.

Alanda yapılan pek çok araştırma olumsuz kişilerarası beklentiler ile olumsuz yaşam deneyimleri arasında bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymuştur. Van Horn (1996), ergenler arasında anneye atfedilen şemalar (ör: üzücü, acı verici durumlarda bireyin annesinin duyarlılığı hakkındaki beklentileri) ve etkili başa çıkma stratejileri arasında bir ilişkinin var olduğunu bulmuştur. Araştırmacı, annesiyle ilgili olumsuz şemaları olan ergenlerin, olumlu şemalara sahip ergenlere göre üzücü duygusal yaşantılarında başkalarının desteğini daha az istediklerini bulmuştur. Kişilerarası şemalardaki bu farklılıklar (olumlu ve olumsuz şemalar) duygu düzenleme stratejilerine etki edebilmekte ve buda kişilerarası ilişkilerin niteliğine etkilemektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgular tamamlayıcılık ilkesi temel alınarak değerlendirildiğinde, anneye karşı sergilenen düşmanca davranış tamamlayıcılık ilkesinin öngördüğü düşmanlık tepkisiyle tamamlanmaktadır. Annenin davranışlarının düşmanlık içermesi ve olumsuz nitelikte bir ilişki olarak algılanması, katılımcıların toplam, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık düzeylerini arttırmaktadır. Buna ek olarak kişilerarası şemaların dostluk boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisinin dostça davranışlarla tamamlanması katılımcıların fiziksel saldırganlık düzeyini azaltmaktadır.

Benzer şekilde kişilerarası şemaların dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklediği tamamlama tepkisinin, tamamlayıcılık ilkesinin de öngördüğü şekilde dostluk tepkisi ile tamamlanması katılımcıların toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık düzeylerini azaltmaktadır. Buna karşın kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden bekledikleri tamamlama tepkisinin düşmanlık tepkisi olması katılımcıların düşmanca saldırganlığını artırıcı bir rol üstlendiği görülmektedir. Kişilerarası kurama göre de kişilerarası dostça davranışlar karşısındaki bireyde samimiyeti, dostluğu ve sıcaklığı hatırlatıcı bir rol üstlenir ve bireyin bu yönde tepkiler ortaya koymasını sağlar (Horowitz, 1996). Bundan hareketle, kişinin karşısındaki kişiden sıcaklık, yakınlık, ilgi ve dostluk görmesi olumsuz sayılabilecek nitelikte olan saldırganlık tepkilerinin ve öfkenin dizginlenmesine ve azalmasına neden olabilir. Bunun tam tersi olduğu durumlarda yani kişilerarası ilişkilere düşmanlık duygusunun yoğun olduğu durumlarda, bireyler öfke, kızgınlık, mutsuzluk ve gerginlikler yaşarlar. Bu durumda bireyler yaşadıkları olumsuz duyguları düşmanca saldırganlık tepkileri ile ortaya koyabilirler.

Tamamlayıcılık ilkesinin temel prensibine göre baskınlık içeren davranışlar karşı kutbundaki davranışla yani pasiflikle, buna karşın düşmanlık düşmanlıkla ve dostluk dostlukla tamamlanır. Ancak araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde kişilerarası şemaların baskınlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisinin, baskınlık olduğu görülmektedir. Bu durumda, katılımcıların toplam ve dolaylı saldırganlık düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır. Başka bir ifade ile kişilerarası şemaların baskınlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisinin, baskınlıkla tamamlanması s katılımcıların toplam ve dolaylı saldırganlık düzeylerini azaltmaktadır. Baskın davranışlar

diğer bir kişide pasifçe ya da boyun eğici davranışlar ortaya çıkarmasına sebebiyet verir. Bu durum kültürel faktörlerle göz önüne alınarak açıklanabilir.

Buna ek olarak kişilerarası şemaların dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisinin tamamlayıcılık ilkesinin öngördüğü üzere dostluk boyutunda tamamlanması, katılımcıların toplam, fiziksel, dolaylı saldırganlık ve öfke düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır. Kişilerarası kurama göre tamamlayıcı ilişkiler ilişkide bulunan her iki bireyinde benlik kavramı onaylayıcı nitelikte olup, bu ilişki her iki tarafında güven duygusunu arttıran, kaygı ve öfke düzeyini azaltan bir etki yaratmaktadır. (Lancelot, 1995).

Buna karşın kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisinin, tamamlayıcılık ilkesinin de öngördüğü şekilde düşmanlıkla tamamlanması, katılımcıların tüm saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel, düşmanca, dolaylı saldırganlık ve öfke) düzeylerinin artmasına kaynaklık etmektedir. Boyacıoğlu (1994), Altaylı (1999), Tolun (2002) yaptıkları çalışmalarda benzer sonuca ulaşmışlardır. Bu araştırma sonuçları da temel alındığında babayla olan ilişki saldırganlık tepkileri üzerinde kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Babayla olan ilişkinin olumlu ya da olumsuz olarak algılanması ve bu durumun saldırganlık tepkileri ile olan ilişkisi, geleneksel kültürel yapı içinde değerlendirilmelidir.

Araştırmanın ikinci amacı da üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) bağlanma tarzlarına ve kişilerarası şemalarına göre yordanıp yordanmadığı üzerine yapılandırılmıştır.

Araştırmanın bu amacı doğrultusunda ilk olarak saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına bakılmıştır. Bulgularından elde edilen sonuçlar incelendiğinde, güvenli bağlanma stili dışında kalan tüm güvensiz bağlanma stillerinin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fiziksel saldırganlığın bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına dair bulgular incelendiğinde korkulu ve güvenli bağlanma tarzı dışında kalan kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının, fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu

sonucuna ulaşılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda sözel saldırganlığın, bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığın ailişkin bulgular incelendiğinde, sadece kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzının sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığının olduğu, buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzların sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öfke'nin bağlanma tarzlarına göre yordanmasına ilişkin bulgular incelendiğinde, öfke üzerinde; kayıtsız, saplantılı bağlanma tarzlarının doğrusal, buna karşın güvenli bağlanma tarzının ise ters yönde bir yordayıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Düşmanca saldırganlığın, bağlanma tarzlarına göre yordanmasına ilişkin bulgular incelendiğinde tüm bağlanma tarzlarının düşmanca saldırganlık üzerinde (saplantılı, kayıtsız, korkulu bağlanma tarzlarının doğrusal, güvenli bağlanma tarzının ise ters yönde) yordayıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak düşmanca saldırganlığın bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına dair bulgular incelendiğinde; kayıtsız ve saplantılı, bağlanma stillerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzlarının önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir (Tablo 4.14, Tablo 4.15, Tablo 4.16, Tablo 4.17, Tablo 4.18, Tablo 4.19).

Araştırmanın birinci amacı kapsamında açıklık getirilmeye çalışılan saldırganlık türleri ve bağlanma tarzları arasındaki ilişki de dikkate alınacak olursa elde edilen tüm bu bulgular ışığında saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzları özellikle güvensiz bağlanma tarzları tarafından yordandığı sonucuna ulaşılabilir.

Alanda yapılan pek çok araştırma saldırganlığın bağlanma tarzları tarafından yordandığına ilişkin sonuçlar elde etmiştir. Renken ve Diğerleri yaptıkları çalışmalarında bağlanma ilişkisinin saldırganlığı yordadığını rapor etmektedir (Casas & Diğerleri, 2006). Ruth (1996) yaptığı çalışma neticesinde bağlanma tarzı ve saldırganlık arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmiş ve ebeveynle tanımlanamayan tarzda bağlanma ilişkisi olan çocukların akranlarına karşı sergiledikleri saldırgan davranışlarla ilişkili olduğunu bulmuştur. Ruth, araştırma sonucunda diğer ailesel faktörlerin (ör: ailesel sorunlar, ebeveyn depresyonu) kontrol altında tutulduğunda tanımlanamayan bağlanma stiline okul çağı çocuklarının saldırganlığının yordamakta olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda ayrıca üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkilerinin kişilerarası şemalara göre yordanıp yordanmadığı incelenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular eşliğinde toplam saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular sadece düşmanlık tamamlama tepkisinin değişkeninin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin toplam saldırganlık üzerinde önemli bir yordayıcılığa sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.20).

Fiziksel saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde düşmanlık ve dostluk (ters yönde) değişkeninin, fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin, fiziksel saldırganlık üzerinde yordayıcı etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Tablo 4.21).

Sözel saldırganlık, düşmanca saldırganlık ve öfkenin kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerinin yordayıcı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.22, Tablo 4.23, Tablo 4.24).

Dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece düşmanlık değişkeninin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı görülmüştür (Tablo 4.25).

Toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4. 26, Tablo 4. 27, Tablo 4. 29, Tablo 4.30).

Sözel saldırganlığın kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkilerinin sözel saldırganlık üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4. 28).

Dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde ise, düşmanlık ve baskınlık (ters yönde) değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.32).

Toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece dostluk değişkeninin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık üzerinde ters yönde yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.32, Tablo 4.33, Tablo 4.37).

Sözel saldırganlık ve öfkenin kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sözel saldırganlık ve öfke üzerinde kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerinin yordayıcı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4. 34, Tablo 4.35).

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda son olarak düşmanca saldırganlığın kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgularincelenmiş ve sonuç olarak, sadece düşmanlık değişkeninin dümnanca saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 4.36).

Araştırmanın birinci amacı kapsamında açıklık getirilmeye çalışılan saldırganlık türleri ve kişilerarası şemaların tamamlama boyutları arasındaki ilişki de dikkate alınacak olursa, elde edilen tüm bu bulgular ışığında saldırganlık tepkilerinin, kişilerarası şemaların tamalama tepkilerine göre yordandığı sonucuna ulaşılabılır.

Araştırmanın üçüncü amacı üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepki puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzerine yapılandırılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda liseden mezun olunan alan değişkenine göre katılımcıların saldırganlık tepkileri bakımından aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Tablo. 4.38, Tablo. 4.39, Tablo. 4.40, Tablo. 4.41, Tablo. 4.42, Tablo. 4.43).

Araştırmadan elde edilen bu bulgular ile ilgili literatür incelendiğinde literatürde bu bulguyu destekleyen benzer bir çalışmaya rastlanmamış olup başka araştırmalar tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır.

Araştırmanın dördüncü amacı, örneklem grubunun bağlanma tarzı puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemektir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, liseden mezun olunan alan değişkenine göre sadece korkulu bağlanma tarzının farklılaştığını göstermektedir. Bu farklılık, Fen (Fen-Matematik) ve EA (Eşit Ağırlık/Türkçe-Matematik) grubu arasında, Fen (Fen-Matematik) grubun lehine yönünde bulunmuştur. (Tablo 4. 44, Tablo 4. 45, Tablo 4. 46, Tablo 4. 47, Tablo 4. 48).

Elde edilen bu sonuç literatürdeki bilgiler ışığında şöyle açıklanır: Fen alanı, uzamsal ve örüntüsel duyulara hakimiyetin, üç boyutlu algılanın, geometrik ve perspektif çizimler oluşturabilmenin, soyut düşünebilmenin daha çok kullanıldığı alandır. Bahsi geçen bu yeterliliklerden, beynin sağ yarımküresi sorumludur ve bu becerilerde sağ beyin yarımküresi sol beyin yarımküresine göre daha üstündür. Son zamanlarda beyin yarımküreleri üzerinde yapılan araştırmalar, yeni durumlara daha olumlu yaklaşan çocukların –daha dışa dönük olanlar- sol yarımkürelerinin daha baskın olduğunu, buna karşın içine kapanan çocukların, sağ beyin yarımkürelerinin daha baskın olduğunu rapor etmektedir. Yapılan araştırmalar sağ frontal lobu daha baskın olan çocukların, annelerinden ayrıldıklarında daha fazla gerildiklerini ve daha fazla huysuzluk gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır (Heally, 1997). Bununla birlikte, sağ frontal lobu daha aktif olan kişilerin kolaylıkla stresin etkisinde kaldıkları, hoş olmayan olaylardan korktukları ve kolay

etkilendikleri, ayrıca yeni durumları tehdit olarak algıladıkları ve bu bireylerin, yeni kişilerle tanışmaktan, yeni ilişkiler kurmaktan ve yeni durumlarla karşılaşmaktan korktukları ve daha şüpheli ve daha depresif olma eğilimleri taşıdıkları da bildirilmektedir (Atkinson & Atkinson, 1999; Morris 2002).

Korkulu bağlanma tarzına sahip bireyler ele alındığında, bu bireylerin kendilerinin sevmeye değer olmadığı ve başkalarının da güvenilmez ve reddedici olduğuna ilişkin inançlara sahiptir. Bu kişiler başkaları ile yakınlık kurmaktan korkan ve bu nedenle yakınlık ilişkiler kurmaktan kaçınan kişilerdir. Bu bağlanma biçimi Hazan & Shaver'ın kaçınan bağlanma biçimi ile uyusmaktadır (Bartholomew & Horowitz, 1991). Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise başkalarına kolaylıkla yaklaşamaz ve onlara tam anlamıyla güvenme ve bağlanma konusunda zorluklar yaşarlar. Başkalarının da kendisine duygusal anlamda yakınlık duymasından kaygılanırlar. İlişkilerinde alıngan, duygusal, kırılğan davranmaktadırlar (Bradford, Lyddon, 1994; Mickelson, Kessler, Shaver, 1997).

Araştırmanın beşinci amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklenen tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık) puanlarının liseden mezun oldukları alan değişkenine göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemek üzerine yapılandırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular incelendiğinde liseden mezun olunan alan değişkenine göre kişilerarası şemalarının baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda, anneden beklenen tamamlama tepkilerinin farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 4. 49, Tablo 4.50, Tablo 4.51, Tablo 4.52).

Yine aynı amaç doğrultusunda liseden mezun olunan alan değişkenine göre, kişilerarası şemalarının babadan beklenen baskınlık tamamlama boyutu bakımından anlamlı bir farklılığa ulaşamazken, pasiflik, dostluk ve düşmanlık tamamlama boyutları bakımından anlamlı bir farklılık saptanmıştır (Tablo 4.53, Tablo 4.54, Tablo 4.55, Tablo 4.56, Tablo 4.57, Tablo 4.58). Bu farklılıklar incelendiğinde, kişilerarası şemaların babadan beklenen pasiflik tamamlama tarzının liseden Sözel ve Fen grubu arasında sözel grubun lehine olduğu bulunmuştur. Kişilerarası şemaların babadan beklenen dostluk tamamlama boyutu bazında ise, EA ve Fen grubu arasında EA grubu lehine gerçekleştiği

ve son olarak, düşmanlık tamamlama boyutunda, Fen ve EA grubu arasında Fen grubu lehine farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın beşinci amacı doğrultusunda yine liseden mezun olunan alan değişkenine göre, örneklem grubunun kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen baskınlık ve dostluk tamamlama boyutları bakımından anlamlı bir farklılık saptanmazken, pasiflik ve düşmanlık tamamlama boyutları bakımından anlamlı bir farklılık saptanmıştır (Tablo. 4.60, Tablo. 4.61, Tablo. 4.63, Tablo. 4.64). Bu farklılıklar incelendiğinde, pasiflik boyutunda Sözel ve Fen grubu arasında Sözel grubunun lehine, düşmanlık boyutunda ise EA ve Fen grubu arasında Fen grubunun lehine olduğu bulunmuştur (Tablo. 4.62).

Elde edilen bu sonuç literatürdeki bilgiler ışığında şöyle açıklanır: Pek çok kişide sol yarım küre sözel ve yazılı kelimeleri tanıma ile konuşma gibi sözel görevlerden baskın olan yarım küredir. Bu yarım küre rasyonel ve mantıksal düşüncenin hâkim olduğu, entelektüel fikirlerin doğrusal bir biçimde sözcüklere dönüştürüldüğü ve tedricen konuşmaya eklendiği alandır. Buna ek olarak sol frontal lobu sağa göre daha aktif olan kişilerin daha neşeli, sosyal, coşkulu ve kendine güvenli bireyler oldukları ileri sürülmektedir. Ayrıca yine bu kişilerin çevrelerindeki olaylara daha olumlu tepki verdikleri, diğer insanlarla tanışmaktan ilişki kurmaktan ve yeni durumlardan zevk aldıkları ve hoş olmayan olaylardan daha az etkilendikleri bildirilmektedir. Buna karşın sağ frontal lobu daha aktif olan kişilerin kolaylıkla stresin etkisinde kaldıkları, hoş olmayan olaylardan korktukları ve kolay etkilendikleri, ayrıca yeni durumları tehdit olarak algıladıkları bulunmuştur. Bununla birlikte sağ frontal lobu daha baskın olan bireylerin, yeni kişilerle tanışmaktan, yeni ilişkiler kurmaktan ve yeni durumlarla karşılaşmaktan korktukları ve bu kişilerin daha şüpheli ve depresif olma eğilimleri taşıdıkları da bildirilmektedir (Öğülmüş, 2001; Morris 2002). Gotmann (1998)'e göre beynin sağ tarafı olumsuz duygusal tepkileri düzenlemekle ilgili, sol tarafı ise olumlu duygusal duygular ve konuşmayla ilgili işlevler taşımaktadır (Hortaçsu, 2003). Tüm bunlardan hareketle beynin sağ yarımküresini daha baskın olarak kullanan fen alanından mezun olan bireylerin olumsuz duygulara daha çok odaklandıkları ve başkalarından daha fazla düşmanlık tepkileri bekledikleri buna karşın beynin sol yarımküresinin daha baskın olarak kullanıldığı EA ve Sözel alandan mezun olan bireylerin sosyal ilişkilerinin daha kuvvetli ve ve daha dostça ilişkiler içinde olduğu

sonucuna varılabilir. Elde edilen bu sonuç benzer araştırmalar tarafından da desteklenmelidir.

Araştırmanın altıncı amacı da örneklemi oluşturan üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını belirlemek üzerine yapılandırılmıştır.

Bu doğrultuda elde edilen bulgular, cinsiyet değişkenine göre, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam, fiziksel, sözel, ve dolaylı saldırganlıklarının farklılaştığı (erkeklerin lehine), buna karşın öfke ve düşmanca saldırganlık puanlarının farklılaşmadığını ortaya koymuştur (Tablo 4.66).

Erkek öğrencilerin saldırganlık (toplam, fiziksel, sözel ve dolaylı) düzeylerinin kızlara nazaran daha yüksek çıkmasına ilişkin elde edilen bulgular literatürde yer alan kuramsal görüşlerle ve benzeri çalışmalar desteklenmektedir. Saldırganlığı açıklayan biyolojik yaklaşıma göre, genlerdeki farklı kombinasyonlar saldırganlığa neden yol açmaktadır. Kadınlarda cinsiyeti belirleyen kromozom çifti **XX** şeklinde iken, erkeklerde **XY** biçimindedir. **Y** erkekliği belirleyen kromozom olarak düşünülmektedir. Yenidoğmuş çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar yaklaşık olarak her 500 erkek çocuktan bir tanesinin fazla bir **Y** kromozomuna sahip olarak doğduklarını rapor etmektedir. Biyolojik temeli savunan kuramcılar erkeklerdeki bu **XYY** şeklinde organize olmuş kromozom dizilişinin, genetik olarak saldırganlığı artırıcı bir özelliğe sahip olduğuna vurgu yapar (Allende, 2004). Buna ek olarak şiddet ve saldırgan davranışları nedeniyle hüküm giymiş suçlular ile saldırgan olmayan bireyler arasında yapılan araştırmalar, saldırgan bireylerin, saldırgan olmayan kontrol grubuna göre anlamlı derecede daha yüksek testesteron seviyesine sahip oldukları rapor edilmektedir (Archer, 1991).

Gerek toplumumuzda, gerekse diğer pek çok toplumda saldırganlık tepkileri genel olarak erkeklerin cinsiyet rolleri içinde tanımlanır. Genellikle toplumlarda erkeklere ve kadınlara atfedilen özellikler arasında farklılıklar vardır. Kadınlar daha pasif, çekingen ve bağımlı gibi özellikler altında değerlendirilirken, erkeklerin ise saldırgan, bağımsız, mantıklı, hırslı gibi özelliklere sahip oldukları kabul edilir (Aydın, 1997). Erkeklerin

sergiledikleri saldırganlık tepkileri, toplum tarafından genellikle doğal ve kolay kabullenebilir davranış biçimleri iken, bu davranışların kızlar tarafından sergilenmesi doğal ve kolay kabullenebilir olarak algılanmamaktadır. Toplumumuzda, kadınlar saldırganlık tepkileri hoş görülmez ve hatta yadırganır. Batı kültüründe ele alındığında bu kültüründe erkeklerin saldırgan davranışlar sergilemesi konusunda oldukça esnek olduğu ancak aynı esnekliğin kızlar için göstermedikleri bilinmektedir (Edmonds, 1977).

Yapılan pek çok araştırma elde edilen bu sonucu destekler niteliktedir. Tuzgöl (1998), Ersoy (2001), Tok (2001), Demirhan (2002), Winstok (2003), yaptıkları çalışmalarda erkeklerin kızlara nazaran daha fazla saldırgan olduklarını sonucuna ulaşmışlardır. Can (2002); fiziksel saldırganlığın erkek grubu lehine anlamlı derecede daha yüksek olduğunu, Salmivalli & Diğerleri (2000), erkeklerin de kızlardan daha yüksek oranda fiziksel ve sözel saldırganlık sergiledikleri bulunmuştur. Aktaş (2001), erkeklerin fiziksel, pasif ve sözel saldırganlıklarının kızlara göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Buna karşın Hartup (1974), Aktaş (2001) yine erkek çocukların kızlardan daha fazla düşmanca saldırganlık kullandıklarını, Buss, Perry & Bernstaein ve Can (2002)'ın yaptıkları çalışmalarda öfke ve düşmanca saldırganlık puanlarının, cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı, buna karşın erkeklerin düşmanca saldırganlığının kızlarinkinden daha yüksek olduğunu sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmanın yedinci amacı ile, üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının, cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını araştırılmıştır.

Bu doğrultuda elde edilen bulgular, kızların korkulu bağlanma puanlarının erkeklerinkinden anlamlı derecede yüksek olduğunu, buna karşın güvenli bağlanma tarzında ise, erkeklerin güvenli bağlanma puanlarının, kızların puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Tablo 4. 67).

Araştırmadan elde edilen bu sonuç Türk kültüründeki aile yapısı ve aile içindeki kız ve erkek çocuğa verilen değerle açıklanabilir. Türkiye genel olarak gelişmekte olan, bir ülke olarak kabul edilir. Türk kültüründe anne-babanın rolü ve cinsiyet konuları göz

önünde bulundurulduğunda Türk ailesi hala geleneksel aile yapısı konumundadır (Koçak, 2004). Gerek geleneksel gerekse geleneksel olmayan aileler ele alındığında Kağıtçıbaşı (1981), eşlerin çocuk istemenin nedenlerinin çocuğun psikolojik, sosyal ve yararçı/maddi değeri olmak üzere üç başlık altında toplanabileceğini bildirmiştir.

Türk aile yapısı düşünüldüğünde, erkek çocukların aile içinde gerek psikolojik, gerek sosyal, gerekse yararçı değerinin kız çocuğundan daha üstün olarak görülmesi, aile içerisinde erkek çocuğun, kız çocuğa oranla daha önemli bir konuma getirmiştir. Erkek çocuk ailenin adının, mal varlığının devamı, maddi kazancın teminin kaynağı olarak görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, çocukların anne-babaları yaşlandığında bir güvence kaynağı olduğu da düşünüldüğünde aileler, kızlardan çok erkek çocukları tercih etme eğilimi içine girebilmektedirler (Kağıtçıbaşı, 1985).

Bundan hareketle Türk aile yapısı içerisinde genellikle erkek çocuğa daha fazla anlam yüklenmesi ve daha değerli (çocuğun psikolojik, sosyal ve yararçı/maddi değeri açısından) olarak algılanması, ebeveynlerin çocukluk ilişkisine yansıdığı düşünülürken ve buna paralel olarakta bağlanma tarzlarının belirlendiği düşünülebilir.

Araştırmanın sekizinci amacı ile katılımcıların kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını araştırılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, cinsiyet değişkenine göre, kişilerarası şemalarının anneden ve babadan beklenen tamamlama tepkilerinden yalnızca dostluk tamamlama tepkisinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo. 4.68). Bu farklılığın kızların lehine olduğu bulunmuştur. Yine amaç doğrultusunda cinsiyet değişkenine göre kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden bekledikleri baskınlık ve düşmanlık tamamlama boyutları bakımından anlamlı bir farklılık saptanmazken, pasiflik ve dostluk tamamlama boyutu bakımından anlamlı bir farklılık saptanmıştır (Tablo. 4.68). Bu farklılığın yine kızların lehine gerçekleştiği görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bu bulgu başka araştırmacıların yaptıkları çalışmaları ve literatürdeki teorik görüşlerle de desteklenmektedir. Birçok teorisyen, kadın ve erkeklerin

sosyal etkileşimlerinde birbirlerinden farklı yönelimlerinin olduğuna ileri sürmüşlerdir (Bakan, 1966; Eagly, 1987; Wiggins & Broughton, 1991). Pek çok araştırmacı kadınların kişisel ilişkilerinde daha uyumlu ve sosyal ilişkilerinde başkaları ile iletişim arayışı içinde olduklarını; buna karşın erkeklerin ise, kişilerarası ilişkilerinde göreceli olarak güce/kontrole dayalı bir yönelimlerinin olduğunun ve bununla kendilerini diğerlerinden ayrı ve farklı kılma isteği ile ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tracey & Scheider (1995), erkekler ve kadınlar arasında kişilerarası davranışlar açısından farklılık olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara göre anlamlı derecede daha fazla kendine güvenen-başat, rekabetçi-güvenilmez, soğuk-düşmanca ve bağımsız-çekingen davranışlar sergiledikleri ve bu doğrultuda tamamlama davranışları beklediklerini bulmuşlardır. Ayrıca (Wiggins & Holzmuller, 1978, 1981).

Baldwin, Patrick & Keelan (1999), yaptıkları çalışmalarında kadınların erkeklere oranla yakın ilişkilerinde başkalarından (anne-baba ve önemli diğerleri) daha fazla dostluk ve pasiflik tamamlama davranışları beklediklerini bulmuşlardır. Benzer şekilde Boyacıoğlu (1994), yaptığı çalışmada kızların erkeklere göre annelerinden daha fazla kontrol tamamlama tepkileri; arkadaşlarından daha fazla birlikte olma tepkileri beklediklerini bulmuştur. yine aynı çalışmada dostluk ve baskınlık durumlarında kızların erkeklere göre önemli diğerlerinden daha fazla tamamlama tepkileri bekledikleri bulunmuştur.

Araştırmanın dokuzuncu amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını belirlemek üzerine yapılandırılmıştır.

Elde edilen bulgular, anne-baba birliktelik durumuna göre, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, sadece dolaylı saldırganlık puanlarının farklılaştığını (anne-babası ayrı olan grubun lehine) ortaya koymuştur (Tablo 4.69).

Araştırmadan elde edilen bu sonuç literatürdeki teorik görüşlerle de örtüşmektedir. Bilindiği gibi aile, insan yaşamı üzerinde doğumdan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurumdur. Çocuğun ilk toplumsal çevresini oluşturan ailenin çocuk üzerinde etkisi, yoğun olarak görülmektedir. Aile

çocuğun hem beslenme, korunma ve diğer fiziksel gereksinimlerini hem de hem de sevgi güven gibi duygusal gereksinimlerini karşılar (Şahin, 2003).

Çocuklar anne ve babalarının ayrılmasına ve boşanmasına, suçluluktan kızgınlığa ve yadsımaya kadar, değişen biçimlerde farklı tepkiler verirler. Herherington (1974), anne-babası boşanmış çocukların özellikle erkek çocukların boşanmadan çok etkilendiklerini ve daha az itaat, sevecenlik buna karşın daha fazla bağımlılık ve saldırgan davranışlar gösterdiklerini bulmuştur (Akt:Gander & Gardiner, 1995). Çeşitli sebeplerden (boşanma, ölüm, terk) dolayı çocuğun gelişiminde rol oynayan annenin evden ayrılması çocuğun sosyalleşme sürecine zarar vererek; saldırganlık, bağımlılık, inatçılık gibi davranışlar geliştirmesine neden olabilmektedir. Çocuklar anne yoksunluğuna yaş ve gelişim düzeylerine bağlı olarak farklı tepkiler gösterebilirler. Genellikle çocuklar ebeveynlerinden birinin ayrılığına şiddetle tepki verebilmekte ve dolayısıyla yoğun korku ve kaygı yaşayabilmektedirler. Çocuklar bu korku ve kaygılara karşı benliklerini koruyabilmek için reddetme, karşıt tepki verme mekanizmalarını kullanmakta ve bunun sonucu olarak tahırsuz, hırçın, tedirgin ve saldırgan davranışlar sergilemektedir. (Dizman & Gürsoy, 2004). Güngörmüş (1986) yaptığı çalışmasında, baba yoksunu olan ergenlerin babaları ile yaşayan ergenlere göre daha olumsuz bir öz imgeye sahip olduğunu ve bununda akran ilişkilerine yansıdığını ve baba yoksunu olan ergenlerin, akranları ile olan ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşama eğiliminde olduklarını bulmuştur.

Özmen (1989), Dizman & Gürsoy (2004), anne yoksunu olan ve Başar (1996), ebeveynleri ayrı olan çocuklarının saldırganlık düzeylerinin, anne babası birlikte yaşayan çocukların saldırganlık düzeylerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Araştırmanın onuncu amacı doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemiştir.

Yapılan istatistiksel çözümlenmeler neticesinde anne-baba birliktelik durumuna göre üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzlarının (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 4.70)

Bağlanma teorisinin de öne sürdüğü gibi çocuğun özellikle annesi ve ikincil bakıcısı olan babası çocukların güvenli üssüdür. Çeşitli sebeplerden dolayı çocuğun güvenli üssünün kaybı zihinsel modellerin olumsuz yönde gelişimine sebebiyet verebilmektedir. Çocuğun gerektiği anda güvenli üsünü yanında bulamaması onun yoğun derecede kaygı ve korku yaşamasına neden olabilmektedir. Bu durumda bireylerin benliğine ve diğerlerine ilişkin olumsuz zihinsel modellerinin gelişimini olumsuz yönde etkiler ve dolayısıyla da güvensiz bağlanma tarzlarının oluşumuna kaynaklık etmesi beklenebilir.

Ancak bu araştırmadan elde edilen bulgular ebeveynleri ayrı olan ve olmayan bireylerin bağlanma tarzları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymaktadır. Buna ebeveyn ayrılığının bireyler tarafından nasıl algılandığı, ayrılığa rağmen bireylerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinin nasıl devam ettiği, iletişim kurma tarzları vb faktörlerle yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın onbirinci amacı doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının anne-baba birliktelik durumu değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığını incelemiştir.

Yapılan istatistiksel çözümler neticesinde anne-baba birliktelik durumuna göre üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 4.71)

Araştırmadan elde edilen bu sonuç literatürdeki bilgiler ışığında şöyle yorumlanabilir: Şemalar yaşamın başlangıcındaki ilk önemli insanlar ve olaylar tarafından şekillenir. Şekillendikten sonra oldukça somut olandan oldukça soyut olana doğru hiyerarşik bir sırayla düzenlenirler. Kişilerarası şemalar, belirli bir düzen içinde başkaları ile olan ilişkiselliği sürdürmek için kullanılmaktadır. Erken dönemlerde önemli diğerleri (anne-baba ve diğerleri) ile olan etkileşimler sonucu kazanılan kişilerarası şemaların, yetişkinlik döneminde de varlığını sürdürdüğü ve yetişkin ilişkilerindeki etkileşimler içinde kullanıldığı varsayılmaktadır (Safran 1990).

Bundan hareketle bireylerin sahip olduğu kişilerarası Şemaları ve bu Şemaları doğrultusunda bekledikleri tamamlama tepkileri ebeveyn ayrılığından etkilenmediği çünkü yaşamın ilk yıllarında kazanılan ve giderekte sebatkar gale gelen Őemlar, değişime dirençli yapılarıdır.

Araştırmanın onikinci amacı üniversite birinci sınıf ğrencilerinin saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık) puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmak üzerine yapılandırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular, anne eğitim değişkenine göre üniversite birinci sınıf ğrencilerinin saldırganlık tepkilerinin farklılaşmadığını ortaya koymuştur. (Tablo 4.72, Tablo.4.73, Tablo.4.74, Tablo.4.75, Tablo.4.76, Tablo.4.77.).

Başar (1996), Tuzgöl (1998), Gümüş (2000), Demirhan (2002), Gürsoy (2002), Dizman (2003)'ın araŐtırmalarından elde edilen bulgular bu araştırmanın bulgularını da destekler niteliktedir. Buna karşın Ersoy (2001), araştırmasında çocukların toplam saldırganlık düzeyleri bakımından annenin eğitim durumunun farklılığa yol açtığı sonucunu elde etmiştir.

Kuşkusuz ki eğitim anne-baba tutumlarına, ocuk yetiştirme, yaşam tarzına, bireylerin olaylara bakış açısına, olayları yorumlama biçimlerine etki eden önemli faktörlerden biridir. Annenin almış olduğu eğitim, dolayısıyla onun çocuğu ile olan ilişkisine de etki etmektedir. Ancak bu araştırmada annenin almış olduğu eğitim düzeyi ile üniversite birinci sınıf ğrencilerinin saldırganlık tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu noktada annenin çocukları ile olan ilişkilerinde almış oldukları eğitimin dışında, çocukla iletişim kurma tarzı, ocuğuına karşı olan tutumları, ona olan desteği, güveni, anne duyarlılığı öfke ve saldırganlık ifade biçimleri gibi faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Annenin almış olduğu eğitim her ne olursa olsun, annelik görevleri ne düzeyde yerine getirdiği, ocuğuına karşı olan ilgisi, sevecenliği, kendi duygularını ifade ediş biçimleri, yaşadığı olumsuz duygularla başa çıkma tarzları vb faktörlerin çocukların saldırganlık tepkilerine etki edebileceği düşünülebilir.

Araştırmanın onüçüncü amacı üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırmak üzerine yapılandırılmıştır.

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek üzere yapılan istatistiksel çözümlenmeler neticesinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Tablo. 4.78, Tablo. 4.79, Tablo. 4.80, Tablo. 4.81).

Araştırmadan elde edilen bulgular, literatür ışığında şöyle yorumlanabilir: çocuk ve anne arasında güvenli bağlanma ilişkisinin oluşumunda etkili olabilecek değişkenler arasında; annenin almış olduğu eğitimden ziyade, annenin erken yaşta çocuk sahibi olup olmaması (ergen annelik), çocuğa karşı olumlu ve olumsuz davranışları, istismar, çocuğu kabullenip kabullenmemesi, annenin duygu düzenlemesi vb faktörlerin daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Anne çocuk arasındaki güvenli bağ ilişkisinin oluşumunda etkili olabilecek faktörler arasında annenin ebeveynlik rolüne bilişsel olarak hazır olup olmaması da gösterilir (Lounds & Diğerleri, 2005). Bunun yanı sıra bağlanma ilişkisinin oluşumunda etkili olabilecek en önemli temel sayıtlılardan birisi anne/ebeveyn duyarlılığıdır. Ebeveyn duyarlılığı ve ebeveynin ya da bakım verenin çocuğun gönderdiği sinyallere verdiği yanıtlar, çocukların duygusal deneyimlerini organize etmelerini ve “güvenlik hissi”nin düzenlenmelerinde hayati bir önem taşır. Bağlanma figürü ulaşılabilir ve sıkıntı verici durumlarda çocuğun gönderdiği sinyallere uygun yanıtlar verebilirse, bu sıkıntı verici durumlar çeşitli stratejilerle (bağlanma figüründen aktif bir şekilde rahatlatılma ve destek arayışı talep etme, vb...) yeniden düzenlenebilir (Kobak, Sceery, 1988). Duyarlı anneler bebeklerinin onlara gönderdiği sinyallerin farkına varır, bu sinyallerin içeriğini (taşıdığı anlamı) doğru bir şekilde anlar ve bu sinyallere en uygun ve mantıklı karşılığı/yanıtı verirler. Duyarlı olarak nitelendirilen annelerin çocukları, duygusal ihtiyaçlarını çekinmeden ifade edebilmekte ve kendilerini rahat ve güvende hissetmektedirler. çünkü annelerinin onun ihtiyaçlarına duyarlı olduklarını ve onun göndereceği sinyallere en uygun yanıtları vereceklerini bilirler (Etzion-Carasso, Oppenheim, 2000).

Matas, Arend & Sroufe (1978), yaptıkları çalışmalar neticesince güvenli bağlanma stiline sahip çocukların annelerinin, duyarlılık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna

ulaşmışlardır. Bununla birlikte güvensiz bağlanma tarzına sahip çocukların, kolaylıkla isteklerinden vazgeçme, ihtiyaçlarını erteleme ve sürekli olarak memnuniyetsizliklerini dile getirme eğiliminde olduğuda bilinmektedir. (Etzion-Carasso, Oppenheim, 2000).

Bundan yola çıkarak annenin almış olduğu eğitimin her ne olursa olsun, bağlanma ilişkisinin oluşabilmesi için yukarıda ifade edilen faktörlerin (anne duyarlılığı, iletişim tarzı, ebeveynlik rolüne hazır oluşu, duygularını ifade ediş biçimi, vb..) daha önemli faktörler olabileceği sonucuna varılabilir.

Araştırmanın ondördüncü amacı doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının annenin eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda anne eğitim değişkenine göre üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) boyutlarının farklılaşmadığı yönündedir (Tablo. 4.82, Tablo. 4.83, Tablo. 4.84).

Bilindiği üzere bireyin almış olduğu eğitim onun bilişsel kapasitesinin gelişimine olumlu yönde etki etmektedir. Yapılan araştırmalar eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin bilişsel becerileri daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Annenin almış olduğu eğitim, onun bilişsel becerilerine olumlu yönde katkı sağlaması gerekmektedir. Ancak daha öncede açıklandığı üzere şemalar, değişime dirençli olan bilişsel yapılardır ve şekillendikten sonra bir daha kolay kolay değişikliğe uğramazlar (Aydın, 1996).

Araştırmanın onbeşinci amacı, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepki (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık) puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmak üzerine yapılandırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular, baba eğitim değişkenine göre saldırganlık tepkilerinin farklılaşmadığını ortaya koymuştur. (Tablo.4.85, Tablo.4.86, Tablo.4.87, Tablo.4.88, Tablo.4.89, Tablo.4.90).

Tuzgöl (1998), Gümüş (2000), Demirhan (2002), Gürsoy (2002), saldırganlık tepkilerinin babanın eğitim düzeylerine göre farklılaştığı sonucuna ve buna ek olarak, Ersoy (2001) ve Başar (1996), baba eğitim değişkenine göre çocukların toplam saldırganlık düzeylerinin farklılaştığını bulmuşlardır.

Babada tıpkı anne gibi çocukların model aldığı ve ilk özdeşim kurduğu kişilerden biridir. Babanın birey olarak kendini ortaya koymasında, duygu, düşünce davranışlarını sergilemesinde, hayata bakış açısında almış olduğu eğitimin büyük katkısı olduğu bilinse de, babanın çocuğu ile olan ilişkisinde, almış olduğu eğitiminden ziyade, çocuğuna karşı uyguladığı disiplin yöntemi, baba-çocuk ilişkisinin kalitesi, babanın duygularını ifade ediş tarzı, olumsuz duygularla başa çıkma yöntemleri, çocuğa karşı güç ve fiziksel ceza kullanımı vb faktörlerin çocuklarda saldırganlık tepkilerinin gelişip gelişmemesinde daha etkili olduğu bilinmektedir.

Johnson yaptıkları araştırma neticesinde düşük düzeydeki aile desteğinin içselleştirilmiş semptomlar ve şiddet hakkında elde edilen bilinçli olmayan düşünceler ile toplumsal şiddet arasındaki ilişkiyi alevlendirdiğini bulmuşlardır. Buna karşın yine aynı çalışmada yüksek ya da olması gereken düzeydeki ailesel desteğinin, şiddete maruz kalma ile başkalarına karşı saldırganlık kullanma arasındaki ilişkiyi azalttığı bulunmuştur. Ailesel desteğin düşük olduğu ailelerde büyüyen çocukların, şiddete maruz kalma durumunda bu durumla adaptif bir şekilde başa çıkmadıkları ve bu nedenden ötürü saldırganlık içeren davranışlarda bulunma eğilimlerinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Mazefsky & Farrel, 2005).

Yapılan araştırmalar babanın çocuk bakımına katılım düzeyi ve ilgisi ile çocuğun bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimi arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu işaret etmektedir (Cabrera & diğerleri, 2000; Lieberman & diğerleri, 1999; Radin, 1973). Lamb (1997), Verschueren & Marcoen (1999), babaları ile yakın ve sıcak ilişkiler kuran çocukların psikolojik olarak daha uyumlu, okullarda daha başarılı oldukları, daha az

antisosyal davranışlarda buldukları ve yaşam boyunca akranları ile daha iyi ilişkiler kurduklarını gözlemlemişlerdir Babanın çocukla ilgilenme derecesi, çocukları ile daha fazla zaman geçirmesi çocukların gelişimi üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Amato ve Rivera (1999), çocuklarla babanın geçirdiği zamanın, bunun çocuklar üzerindeki etkisi ile çocukların evde ve okulda sergiledikleri davranış problemlerini arasındaki ilişkiyi incelemiş ve araştırma sonucunda babanın ilgisi arttıkça, çocuklarda ortaya çıkan davranış sorunlarının sayısının azaldığı sonucuna ulaşmıştır. (Akt: Koçak, 2004).

Araştırmanın onaltıncı amacı üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma tarzı (korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli) puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırmak üzerine yapılandırılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda elde edilen bulgular, baba eğitim değişkenine göre sadece güvenli bağlanma tarzının farklılaştığı (babaları okur-yazar olmayan grup ile lise ve üniversite ve daha üstü düzeyinde eğitim almış olan grup arasında, okuryazar olmayan grubun lehine) ortaya koymuştur. (Tablo. 4.94).

Bağlanma, dinamik bir yapı olup, bu yapı gelişim süreci içinde, süratli bir şekilde bakım veren kişinin dışında başkalarına da (önemli diğerleri) yöneltildiği kabul edilmektedir (Bretherton, 1985). Bağlanma teorisine göre ilk başta bakım veren kişi ile kurulan bağlanma ilişkisi, daha sonra ikincil bakıcılara yani genellikle babaya ya da kardeşlere yönlendirilir (Harvey & Bryd, 2000),

Baba ve çocuk ilişkisini araştıran araştırmalar, babaların çocuklarıyla annelerden daha farklı biçimde ilişki kurduğunu ortaya koymuştur. Annelere kıyasla babalar, çocukları ile birlikte olduğu sürenin daha büyük bir oranını oyunla geçirmekte, oynarken çocuklarını ile yakın fiziksel temas kurarak çocuklarını daha fazla uyarmaktadırlar (Hortaçsu, 2003). Bundan hareketle tıpkı anneler gibi babaların da duyarlı bir şekilde çocuğa bakım sağlamaları, onunla fiziksel teması da yakın tutarak ilgilenmeleri, duygu alışverişinde bulunmaları güvenli bağlanma ilişkisinin gelişimi için oldukça önemli bir unsurdur ve bu etki, babaların çocukları ile geçirdiği zaman arttıkça fazlalaşır (Koçak, 2004).

Araştırmanın onyedinci amacı doğrultusunda son olarak üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) puanlarının babanın eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda baba eğitim değişkenine göre üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının anne-baba-önemli diğerlerinden beklediği tamamlama (baskınlık, pasiflik, dostluk, düşmanlık) boyutlarının farklılaşmadığı yönündedir (Tablo. 4.95, Tablo. 4.96, Tablo. 4.97).

Anne eğitim değişkeninde açıklandığı gibi, şemalar bir kez şekillendikten sonra değişime oldukça dirençli olan yapılardır. Yapılan araştırmalar bireyin sahip olduğu şemaların değişimi için, oldukça önemli bir sürecin oluşması ve değişim sürecinin etkili olabilmesi için de uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Şemaların değişime bu kadar dirençli olmasını, şemaların örtük ya da bilinç dışı, otomatik olarak varlığını devam ettirmesinden kaynaklanır (Safran, 1990; Soygüt, 2003).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada, saldırganlık tepkilerinin belirlenmesinde bağlanma tarzlarının ve kişilerarası şemaların etkili birer değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar toplam saldırganlık, öfke ve düşmanca saldırganlık ile tüm güvensiz bağlanma tarzları (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki, buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile aralarında ters yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Aynı amaç doğrultusunda fiziksel saldırganlık ile korkulu, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzı arasında, doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken, buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile fiziksel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Benzer şekilde sözel saldırganlık korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzı arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanırken; saplantılı ve güvenli bağlanma tarzı ile sözel saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Dolaylı saldırganlık ile bağlanma tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, dolaylı saldırganlık ile korkulu ve kayıtsız bağlanma tarzı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu, buna karşın güvenli bağlanma tarzı ile aralarında ters yönlü bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Başka bir ifade ile güvensiz bağlanma ilişkisi geliştiren (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu ve bununla birlikte ilişkilerinde olumsuz bir durumla karşı karşıya kaldıklarında daha tahrip edici davrandıkları, daha fazla öfkelenedikleri, çevresindeki bireylere ya da nesnelere daha fazla fiziksel saldırganlık uyguladıkları ve daha fazla saldırganca davranışlarda bulunma eğilimde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak korkulu ve kayıtsız bağlanma ilişkisi geliştiren bireylerin ayrıca dolaylı saldırganlık ve sözel saldırganlığa da sıkça başvurdukları ve içinde yaşadıkları öfkeyi dolaylı yoldan ve başkalarına fiziksel olarak zarar vermeden, sözel olarak ta saldırganlık kullanarak dışa vurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde birinci sınıf öğrencilerinin toplam saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlıkları ile kişilerarası şemalarının düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi arasında, doğrusal ve anlamlı bir ilişki olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkisi ile toplam, düşmanca ve dolaylı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama puanı ile aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanırken; dostluk boyutunda ise ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın sözel saldırganlık ile kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda anneden beklenen tamamlama tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Buna ek olarak üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda toplam saldırganlık ile kişilerarası şemalarının baskınlık ve dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuş; buna karşın düşmanlık boyutunda ise aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yine fiziksel saldırganlık ile kişilerarası şemaların dostluk boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü, buna karşın düşmanlık boyutunda ise aralarında doğrusal ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sözel saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkisi arasındaki ilişki incelendiğinde ise düşmanlık boyutu ile sözel saldırganlık arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öfke ve düşmanca saldırganlık puanı ile kişilerarası şemalarının düşmanlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi arasında, doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken; dostluk boyutunda ise aralarında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dolaylı saldırganlık ile kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkileri arasındaki ilişki incelendiğinde ise düşmanlık boyutu ile dolaylı saldırganlık arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunurken; baskınlık boyutunda babadan beklenen tamamlama tepkisi ile dolaylı saldırganlık arasında ters yönlü, anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmada ayrıca üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri arasındaki

ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlıkları ile kişilerarası şemalarının dostluk boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Buna ek olarak, kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik ve düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri ile toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Düşmanca saldırganlık ile kişilerarası şemaların düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında doğrusal ve anlamlı bir ilişki bulunmasına karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk boyutlarında önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Aynı şekilde sözel saldırganlık ve öfke ile kişilerarası şemaların baskınlık, pasiflik, dostluk ve düşmanlık boyutunda önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Başka bir ifade ile üniversite birinci sınıf öğrencilerinin anneleri ile olan ilişkilerinde annelerine karşı düşmanca davranması ve bu davranışın karşılığında şemalarına uygun olarak anneden düşmanca tamamlama tepkileri alması bireylerin toplam, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanca ve dolaylı saldırganlık düzeyleri üzerinde arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Buna karşın, bireylerin anneleri ile olan ilişkilerinde annelerine karşı dostça davranması ve karşılığında dostça tamamlama tepkisi almaları ise, katılımcıların fiziksel saldırganlık düzeylerinin azalmasına neden olduğu görülmüştür. Buna ek olarak katılımcıların babaları ile olan ilişkilerinde, babalarına karşı düşmanca davranması ve bu davranışın karşılığında şemalarına uygun olarak babalarından düşmanca tamamlama tepkileri almaları, bireylerin tüm saldırganlık tepki düzeyleri üzerinde arttırıcı bir etki yaratmıştır. Aynı şekilde bireylerin babaları ile olan ilişkilerinde babalarına karşı dostça davranması ve karşılığında dostça tamamlama tepkisi almaları ise, katılımcıların toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke düzeylerinin azalmasına neden olduğu ve son olarak da baskınlık tamamlama tepkisinin katılımcıların toplam saldırganlık düzeyi üzerinde azaltıcı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların önemli diğerleri ile olan ilişkilerinde tamamlama tepkileri ile saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkide ise, düşmanlık tamamlama tepkisi düşmanca saldırganlık düzeyi üzerinde arttırıcı bir etki yaratırken, dostluk tamamlama tepkisi, toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık düzeylerinin azalmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada ayrıca üniversite birinci sınıf öğrencilerin saldırganlık tepkilerinin (toplam, fiziksel, sözel saldırganlık, öfke, düşmanca, dolaylı saldırganlık) bağlanma tarzlarına ve kişilerarası şemalarına göre yordanıp yordanmadığı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda güvenli bağlanma stili dışında kalan tüm güvensiz bağlanma stillerinin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fiziksel saldırganlığın bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına dair bulgular incelendiğinde korkulu ve güvenli bağlanma tarzı dışında kalan kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzlarının, fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda sözel saldırganlığın, bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzının sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığının olduğu, buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzların sözel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öfke'nin bağlanma tarzlarına göre yordanmasına ilişkin bulgular incelendiğinde, öfke üzerinde; kayıtsız, saplantılı bağlanma tarzlarının doğrusal, buna karşın güvenli bağlanma tarzının ise ters yönde bir yordayıcı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Düşmanca saldırganlığın, bağlanma tarzlarına göre yordanmasına ilişkin bulgular incelendiğinde tüm bağlanma tarzlarının düşmanca saldırganlık üzerinde (saplantılı, kayıtsız, korkulu bağlanma tarzlarının doğrusal, güvenli bağlanma tarzının ise ters yönde) yordayıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak düşmanca saldırganlığın bağlanma tarzlarına göre yordanıp yordanmadığına dair bulgular incelendiğinde; kayıtsız ve saplantılı, bağlanma stillerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılıkları olduğu buna karşın korkulu ve güvenli bağlanma tarzlarının önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Yine bu amaç doğrultusunda üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkilerinin kişilerarası şemalara göre yordanıp yordanmadığı incelenmiştir. Bu suretle toplam saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece düşmanlık tamamlama değişkeninin toplam saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık, pasiflik ve dostluk değişkenlerinin toplam saldırganlık üzerinde önemli bir yordayıcılığa sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Fiziksel saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde düşmanlık ve dostluk (ters yönde) değişkeninin, fiziksel saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin, fiziksel saldırganlık üzerinde yordayıcı etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Sözel saldırganlık, düşmanca saldırganlık ve öfkenin kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerinin yordayıcı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece düşmanlık değişkeninin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, buna karşın baskınlık ve pasiflik değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde önemli bir yordayıcı etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde ise, sadece düşmanlık değişkeninin toplam, fiziksel, düşmanca saldırganlık ve öfke üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sözel saldırganlığın kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular kişilerarası şemalarının babadan beklenen tamamlama tepkilerinin sözel saldırganlık üzerinde bir yordayıcılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların babadan beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde ise, düşmanlık ve baskınlık (ters yönde) değişkenlerinin dolaylı saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu, sonucuna ulaşılmıştır.

Toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlığın kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sadece dostluk değişkeninin toplam, fiziksel ve dolaylı saldırganlık üzerinde ters yönde yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Sözel saldırganlık ve öfkenin kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelendiğinde, sözel saldırganlık ve öfke üzerinde kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerinin yordayıcı bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda son olarak düşmanca saldırganlığın kişilerarası şemaların önemli diğerlerinden beklenen tamamlama tepkilerine göre yordanıp yordanmadığına ilişkin bulgular incelenmiş ve sonuç olarak, sadece düşmanlık değişkeninin düşmanca saldırganlık üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Bu araştırmada ayrıca, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları bazı demografik değişkenler açısından da incelenmiştir. Liseden mezun olunan alan değişkeni açısından üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri incelendiğinde, elde edilen sonuçlar, katılımcıların saldırganlık tepkilerinin, liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaşmadığını buna karşın bağlanma tarzlarından korkulu bağlanma tarzının, EA grubu ile Fen grubu arasında Fen grubu lehine farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı demografik değişken açısından katılımcıların kişilerarası şemaları incelenmiş ve kişilerarası şemaların anneden beklenen tamamlama tepkilerinin farklılaşmadığı, buna karşın kişilerarası şemaların babadan beklenen pasiflik (fen ve sözel grubu arasında sözel grubun lehine), dostluk (EA grubu ile fen grubu arasında EA grubu lehine) ve düşmanlık (fen ve EA grubu arasında Fen grubu lehine) tamamlama tepkilerinin liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaştığı ve buna ek olarak baskınlık boyutun ise farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde üniversite birinci sınıf öğrencilerinin kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden beklenen pasiflik (sözel ve fen grubu arasında sözel grubunun lehine), ve (EA ve Fen grubu arasında Fen grubunun lehine) düşmanlık

tamamlama tepkilerinin liseden mezun olunan alan değişkenine göre farklılaştığı; buna karşın baskınlık ve dostluk boyutunda farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet değişkeni açısından üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları da incelenmiş ve katılımcıların toplam, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıklarının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı (erkeklerin lehine); buna karşın öfkenin ve düşmanca saldırganlığın farklılaşmadığı sonucuna varılmıştır. Cinsiyet değişkeni açısından bağlanma tarzlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve korkulu (kızların lehine) ve güvenli (erkeklerin lehine) bağlanmanın farklılaştığı, buna karşın saplantılı ve kayıtsız bağlanmanın farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine cinsiyet değişkeni açısından kişilerarası şemalar ele alınmış ve cinsiyet değişkenine göre kişilerarası şemalarının anneden ve babadan beklenen baskınlık pasiflik ve düşmanlık tamamlama boyutları farklılaşmadığı buna karşın, dostluk tamamlama boyutu bakımından farklılaştığı (kızların lehine), sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı doğrultuda, üniversite birinci sınıf öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre kişilerarası şemalarının önemli diğerlerinden bekledikleri baskınlık ve düşmanlık tamamlama boyutları bakımından anlamlı bir farklılık yaratmadığı, pasiflik ve dostluk tamamlama boyutu bakımından ise anlamlı bir farklılık (kızların lehine) yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anne-baba birliktelik durumuna göre katılımcıların saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları incelendiğinde, katılımcıların toplam, fiziksel, sözel, öfke ve düşmanca saldırganlıklarının farklılaşmadığı; ancak dolaylı saldırganlıklarının farklılaştığını (anne-babası ayrı olan grubun lehine) sonucuna ulaşılmıştır. Aynı doğrultuda anne-baba birliktelik durumuna göre katılımcıların bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları incelenmiş ve anne-baba birliktelik değişkeninin bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar üzerinde etkili bir değişken olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anne-baba eğitim düzeyi açısından katılımcıların saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, anne eğitim düzeyinin katılımcıların saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları üzerinde etkili birer değişken olmadığı görülmüştür.

Baba eğitim düzeyine göre katılımcıların saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları incelendiğinde, saldırganlık tepkileri ve kişilerarası şemalar üzerinde baba eğitiminin önemli bir etki yaratmadığı, buna karşın güvenli bağlanma tarzı üzerinde bir etkililiğinin olduğu ve bir farklılık oluşturduğu (okur-yazar olmayan grup ile lise, üniversite ve daha üstü düzeyinde eğitim almış olan grup arasında okur yazar olmayan grubun lehine) sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre babaları okuryazar olmayan üniversite birinci sınıf öğrencilerinin, babaları lise ile üniversite ve daha üstü olan bireylere göre daha fazla güvenli bağlanma ilişkisi geliştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında şu öneriler getirilebilir:

1. Güvenli ve güvensiz bağlanma tarzları karşılaştırıldığına, güvenli bağlanan bireylerin gerek kendilerine, gerekse önemli diğerlerine ilişkin daha olumlu zihinsel modeller geliştirdikleri, duygu düzenlemelerinin daha uyum sağlayıcı olduğu, olumsuz bir olayla karşılaştıklarında bu durumla daha aktif, olumlu ve sağlıklı bir şekilde başa çıktıkları ve ilişkilerinde daha fazla doyum elde eden, daha ılımlı, daha sıcak ve cana yakın bireyler olduğu bilinmektedir. Bunların yanı sıra, güvenli bağlanan bireylerin daha az öfke, kızgınlık, korku ve benzeri olumsuz duygulanımlar yaşadıkları ve dolayısıyla daha az saldırganlık eğilimleri içine girdikleri de, gerek bu çalışma, gerekse literatürde yer alan teorik görüşler ve alandaki diğer çalışmalarla da desteklenmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, bağlanma tarzlarının erken çocukluk döneminde bireyin bakımı üstlenen kişi ve/ veya kişilerle (ebeveynleri özellikle annesi) olan ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak geliştiği de göz önüne alındığında, ebeveynlerin çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarının karşılamasının yanı sıra, çocuğun sevgi, ilgi, sıcaklık, şefkat, keşfetme gibi ihtiyaçlarını karşılaması ve bu ihtiyaçlara karşı gösterdiği hassasiyet, ebeveyn duyarlılığı, çocuk yetiştirme tarzları, disiplin modeli, aile içi ilişkiler, aile dinamiği ve aile bireylerinin birbirleri ve önemli diğerleri ile olan etkileşimleri ve bu etkileşimlerin türü, güvenli ya da güvensiz bağlanma tarzlarının oluşumunda son derece büyük bir rol üstlenmektedir. Bu noktada bu konularda ailenin bilinçlenmesi oldukça büyük bir önem kazanmaktadır.

2. Bağlanma tarzların gelişiminde olduğu gibi kişilerarası şemaların gelişimde de, bireyin erken dönemde kurduğu ilişkiler oldukça önemlidir. Erken çocukluk döneminden itibaren kurulan ilişkiler neticesinde birey, kendine ve önemli diğerlerine (anne-baba-ve diğerleri) yönelik şemalar oluştururlar. Bu şemaların (olumlu-olumsuz) niteliği, ebeveynlerin çocukla kurduğu ilişkinin niteliği ile doğru orantılıdır. Bilindiği üzere şemalar değişime dirençli yapılardır ve geliştikten sonra kolay kolay değişime açık hale gelemey ve yeni gelen tüm bilgiler şemalar aracılığıyla yorumlanarak kodlanırlar. Kişilerarası ilişkiler ve döngüsel modelin de öngördüğü gibi, kişilerarası ilişkilerde önemli olan ve tüm ilişkilerin üzerine oturduğu kontrol ve birliktelik boyutu olumlu ya da olumsuz kişilerarası şemaların oluşumunda etkilidir. Birliktelik boyutunun kutuplarından olan dostluk ve düşmanlık boyutları ile kontrol boyutunun boyutlarından olan baskınlık ve pasiflik olumlu ya da olumsuz nitelikteki şemaların oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Bu araştırmada ve diğer araştırmalarda da açıklandığı üzere, özellikle birliktelik boyutunda dostluk düzeyinin düşük olması ya da tam tersi olarak kişilerarası ilişkilerde düşmanlığın ön plana çıkması saldırganlık tepkilerinin oluşumunda etkilidir. Bu sebeple çocukların ilk ilişkileri neticesinde geliştirdikleri ve sebatkâr olan şemaların olumlu yönde gelişimi için, ailenin çocuğu ile kurduğu ilişkinin niteliği; sevecenliği, dostluğu, yakınlığı, şefkati vb öğeler oldukça önem kazanmaktadır. Olumlu ya da olumsuz nitelikteki şemalar, aile ile olan ilişkilerin yanı sıra bireyin diğerleri ile olan kişilerarası ilişkilerine de yansımaktadır. Bu da bireylerin kişilerarası ilişkilerindeki uyum ve doyum düzeyi ile yakından ilişkilidir. Bu noktada ailenin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
3. Ailenin bilinçlendirilmesi ve aydınlatılması eğitimle yakından ilişkili olduğundan, bu noktada özellikle bu alanda çalışan üniversitelerin ilgili birimleri devreye girmelidir. Üniversiteler öncülüğünde, ilgili diğer kurumlarda devreye girerek bu konuda bir gündem yaratılmalı, bu konunun üzerine hassasiyetle gidilerek pilot çalışmalar eşliğinde ve daha sonra da tüm Türkiye'yi de içine alabilecek etkinlikler ve eğitim programları düzenlenmelidir
4. Araştırmadan elde edilen bulgular, saldırganlığın oluşumunda ve dışı vurumunda ilk çocukluk ilişkilerinin önemini ortaya koymakla beraber, bu ilişkilerde genelde geri planda duran babaların önemi üzerine ışık tutmaktadır. Özellikle kişilerarası şemalarda

babanın düşmanlık boyutu dışında pasifliği, dost ve baskın olmasının saldırganlığın oluşumuna kaynaklık etmesi, baba-çocuk ilişkisinin üzerine dikkatlerin çevrilmesini gerektirmektedir. Babanın çocuğun hayatında anneden farklı olduğu ve en az onun kadar önemli olduğu ve baba-çocuk ilişkisinin çocuğun hayatında çok önemli bir fonksiyonun olduğu göz önüne alınarak baba-çocuk ilişkisi üzerinde babalara ve diğer aile fertlerine kapsamlı eğitim programları düzenlenmeli ve babanın evin maddi kaynağı konumundan, bir birey olarak çocuğun gerek sosyal, gerekse psikolojik gelişimi için ne denli önemli bir noktada durduğu anlatılmalı ve alandaki eğitim programları genişletilmelidir.

5. Yapılan bu araştırma, üniversite öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları, kişilerarası şemaları kendi öz değerlendirmelerine elde edilmiştir. Elde edilen bulguların daha geçerli ve sağlıklı olabilmesi için bu envanterlerin ayrıca arkadaş, ebeveyn ya da önemli diğerlerinin (öğretmenler, eşler, iş arkadaşlıkları vb) değerlendirmeleri ile de desteklenmelidir. Bu da araştırmadan elde edilen bulguların daha sağlam bir zemin üzerine oturtulmasına destek sağlayabilir.
6. Daha sağlıklı ve olumlu kişilerarası ilişkilerin kurulması, devam etmesi, bireylerin olumsuz duyguları ile başa çıkmaları, kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen saldırganlık ve öfke ile daha olumlu bir şekilde başa çıkmaları için bireylere koruyucu ruh sağlığı hizmetleri kapsamında psikolojik destek sağlanabilir. Bu doğrultuda üniversitelerin ilgili birimleri yapacakları programlarla devreye girerek, bu açıklığın kapanmasında destek olabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V; Şahin, D; Aydın, O. (2005). Saldırgan Olan ve Olmayan Çocuklarda Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığının Cinsiyete Bağlı Olarak İncelenmesi. **Türk Psikoloji Dergisi**, 20, (55).
- Allende, K.L. (2004). **Relationships Violence: Women Perpetrators**. Unpublished Doctoral Dissertation, La Verne University, California.
- Aloian, S.D. (2003). **The Impact of Relational Schema-Based Expectations on the Processing of Social Information**. Unpublished Doctoral Dissertation, Northern Illinois University. United States. Illinois.
- Altaylı, Z.B., (1999). **Sosyal Fobik Olan ve Olmayan Bireyler Arasındaki Kişilerarası Şema Farklılıkları**. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Anderson, C.A. & Bushman, B.J. (2002). Human Aggression. **Annual Reviews. Psychology**, 53; 27-51.
- Ainsworth, M. (1969). Object Relations, Dependency and Attachment: A Theoretical Review of Infant-Mother Relationships. **Child Development**. 40; 969-1025.
- Ainsworth, M.S. & Bell, S.M. (1970). Attachment, Exploration, and Separation: Illustrated By the Behavior of One-Year-Olds in a Strange Situation. **Child Development. Marc**; 49-65.
- Ainsworth, M; Blehar, M.; Waters, E, & Wall, S. (1978). **Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation**. Hillsdale, N, J; Erlbaum.
- Aktaş, V. (2001). **Çocuklarda Saldırganlık İle Olumsuz Niyet Yükleme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler** Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara

- Alden, L.E.; Wiggins, J.S., & Pincus, A. L. (1990). Construction of Circumplex Scales for the Inventory of Interpersonal Problems. **Journal of Personality Assessment**, **55(3&4)**; 521–536.
- Archer, J. (1991). The Influence of Testosterone on Human Aggression. **British Journal of Psychology**, **82**; 1–28.
- Aronson, E.; Wilson, T.D; Akert. R.B. (2005). **Social Psychology**. Pearson Education International. Fifth Edition.
- Ardalı, C. & Erten, Y. (1999). **Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere**. İstanbul: Alfa Yayım.
- Ardalı, C. & Erten, Y. (1999). (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. **Cogito: Üç Aylık Düşünce Dergisi**: 6-7.
- Arıca, O.T. (1995). **Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi**. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; Yüksek Lisans Tezi; İstanbul.
- Arkonaç , S.A. (1998). **Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi**. İstanbul: Alfa Yay.
- Atkinson, R.L, .Atkinson. R.C, Smith, E.E, Bem, D.J, Hoeksema, S.N. (1999.) **Psikolojiye Giriş**. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Aydın, B. (1996).Benlik Kavramı ve Ben Şemaları. **Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi**, **8**; 41-47.
- Aydın, B. (1997). **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları No:1.
- Aydın, A. (1999). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Aydos, L & Oral, F. (2002). Saldırganlık Türlerinin Cinsiyet, Takım ve Mücadele Sporlarıyla Olan İlişkisinin Araştırması. **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, **3(2)**;29-37.
- Bakan, D. (1966). **The Duality of Human Existence: An Essay on Psychology and Religion**. Chicago, IL: Rand McNally.
- Ballard, M. Rttley, K.T; Fleming, W.C. Kidder-Ashley, P. (2004), School Aggression and Dispositional Aggression among Middle School Boys. **Research in Middle Level Education Online**, **27**; 2-19.
- Baldwin, M. W. (1992) Relational Schemas and the Processing of Social Information. **Psychological Bulletin**, **112**; 461–484.
- Baldwin, M.W.; Fehr, B.;Keedian, E.; Seidel, M.; ve Thomson, D. (1993). An Exploration of the Relational Schemata Underlying Attachment Styles: Self-Report and Lexical Decision Approaches. **Personality and Social Psychology Bulletin**, **19**; 746-754.
- Baldwin, M.W.; Patrick, J.; Keelan R. (1999). Interpersonal Expectations as a Function of Self-Esteem and Sex. **Journal of Social and Personal Relationships**, **16(6)**; 822–833.
- Baldwin, M. W., Keelan, J. P. R., Fehr, B., Enns, V. & Koh-Rangarajoo, E. (1999). Social Cognitive Conceptualization of Attachment Styles: Availability and Accessibility Effects. **Journal of Personality and Social Psychology**, **71(1)**; 94-109.
- Bartholomew, K. & Horowitz, L.M. (1991). Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four- Category Model. **Journal of Personality and Social Psychology**, **61(2)**; 226-244.

- Başar, F. (1996). **Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olamayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri Ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi** Ankara Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Batıgün, A. D, Şahin, N.H. (2003) Öfke, Dürtüsellik ve Problem Çözme Becerilerindeki Yetersizlik Gençlik İntiharlarının Habercisi Olabilir mi? **Türk Psikoloji Dergisi**, **18(51)**; 37 – 52.
- Batur, S; Demir, H; Ulu, P; Güneş, H; Irmak, El; Aşkın, A. (2005). Yeme Tutumu ve Cinsiyet ile Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişki. **Türk Psikoloji Yazıları**, **8 (15)**; 21-31.
- Baymur, F. (1997). **Genel Psikoloji**. 13. Baskı. İnkılap Kitapevi. İstanbul.
- Bekiroğlu, B., (1996). **Attachment Style, Family Environment, Depression and Anxiety**. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Belsky, J. & Cassidy,J. (1994). Attachment: Theory and Evidence. In M.L. Rutter, D.F.Haya & S. Baron-Cohen (Eds). **Development through Life: A Handbook for Clinicians**, (pp: 373-402). Oxford, England: Blackwell.
- Belsky, J. (2002). Developmental Origins of Attachment Styles. **Attachment & Human Development**, **4(2)**; 166-170.
- Berkowitz, L. (1964). Aggressive Cues in Aggressive Behavior and Hostility Catharsis. **Psychological Review**, **71**; 104-122.
- Berkowitz, L. (1978). Whatever Happened to the Frustration- Aggression Hypothesis?. **American Behavioral Scientist**, **21(5)**; 691-708.
- Berkowitz, L. (1987). Frustration, Appraisals, and Aversively Stimulated Aggression. **Aggressive Behavior**, **14**; 3-11.

- Berkowitz, L. (1987). An Information Processing Model for the Development of Aggression. **Aggressive Behavior**, **14**;13-24.
- Berkowitz, L. (1989). Frustration-Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. **Psychological Bulletin**, **106(1)**; 59-73.
- Berkowitz, L. (1990). On the Formation and Regulation of Anger and Aggression. **American Psychologist**, April; 494-503.
- Bilgi, A. (2005), **Bilgisayar Oyunu Oynayan ve Oynamayan İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık, Depresyon ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi**. M.Ü, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Billings, A. (1979). Conflict Resolution in Distressed and No distressed Married Couples. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, **47**; 368-376
- Boyacıoğlu, G. (1994). **Üniversite Öğrencilerinde Kişilerarası Şemalar ve Depresif Belirtiler Arasındaki İlişkiler**. Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü. Hacettepe Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Boyacıoğlu, G & Savaşır, I. (1995). Kişilerarası Şemalar Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. **Türk Psikoloji Dergisi**, **10(35)**; 40-58.
- Bowlby, J.(1969). **Attachment and Loss**. Volume I. Attachment. Second Edition. London. Hogart Pres, New York: Basic Books.
- Bowlby, J.(1973). **Attachment and Loss**. Volume II. Separation: Anxiety and Anger. London. Hogart Pres, New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1977). The Making and Breaking of Affectional Bonds: Etiology and Psychopathology in the Light of Attachment Theory. **British Journal of Psychiatry**, **130**; 201-210.

- Bowlby, J. (1982). **Attachment and Loss**. Volume III: Loss, Sadness and Depression. New York: Basic Books.
- Boxer, P & Tisak, M.S. (2003). Adolescents' Attributions about Aggression: An Initial Investigation. **Journal of Adolescence**, **26**; 559-573.
- Bradford, E. & Lyddon, W.J. (1994). Assessing Adolescent and Adult Attachment: an Update. **Journal of Counseling & Development**, **73**; 215-219.
- Brakaw, D.W., & McLemore, C.W. (1983). Toward a More Rigorous Definition of Reinforcement: Some Interpersonal Clarifications. **Journal of Personality and Social Psychology**, **44**; 1014-1020.
- Brenner, C.(1998). **Psikanaliz Temel Kavramlar**. (Çev: Işık-Yusuf Savaşır). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Birtchnell, J. (1993). **How Human Relate: A New Interpersonal Theory**. East Sussex (U.K.). Psychology Pres.
- Budak, S. (2000). **Psikoloji Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buist,K.L; Dekovic,M; WimMeeus & Van Aken, M. (2004). The Reciprocal Relationship between Early Adolescent Attachment and Internalizing and Externalizing Problem Behavior . **Journal of Adolescence**, **27**; 251–266
- Burger, J. M. (2006). **Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**. (Çev: İnan Deniz Erguvan). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Campbell, S.R. (1990). **The Relationship of Interpersonal Coplemantarity to Marital Satisfaction and Security**. Unpublished Doctoral Dissertation. Maryland College Park University, USA.

- Can, S. (2002). **Aggression Questionnaire Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**. GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, Psikiyatri Servisi, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- Carine, B.E. (1996). **Assessing Personal And Interpersonal Schemata Associated With Axis II – Clunter B Personality Disorders: An Integrated Perspective**. Unpublished Doctoral Dissertation, Heinemann University.
- Casas & Diğerleri, (2006). Early Parenting and Children's Relation and Physical Aggression in the Preschool and Home Contexts. **Applied Developmental Psychology**, 27; 209–227.
- Cassindy, J.F. (1983). **Interpersonal Coplemantarity and Marital Interaction**. Unpublished Doctoral Dissertation. Georgia University.
- Clayton, T.L. (2000) **Anger and Aggression**. Psychological Self–Help. Mental Health Net.
- Cohen, E. (2001). **Interpersonal Schemas in Major Depression and Axis II Disorders**. Unpublished Doctoral Dissertation. York University, North York, Ontario.
- Coie, J. D; Lochman, J. E; Terry, R. and Hyman, C. (1992). Predicting Early Adolescent Disorder from Childhood Aggression and Peer Rejection. **Journal of Consulting and Clinical Psychology** , 60(5);783-792.
- Coleman. J.M; & Kardash, C.A.M. (1999). Encoding and Retrieval of Ambiguous and Unambiguous Information by Aggressive and Nonaggressive Elementary Boys. **Child Study Journal**, 29(2).
- Collins, K.A. (2003). **Assessing Interpersonal Dominance and Affiliation on the Thematic Apperception Test: The Development and Validation of Two Orthogonal Scales**. Unpublished Doctoral Dissertation. Windsor University, Ontario, Canada.

- Connor, D.F; Anderson, J.J; Steingard, R.J; Cunnigham, J.A. (2004). Proactive and Reactive Aggression in Referred Children and Adolescent. **American Journal of Orthopsychiatry**, 74(2); 129
- Crowel, J.A.; Fraley, R.C.; Shaver,P.R. (1999). Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment. **Handbook of Attachment: Theory, Research and Clinical Applications**. New-York: Guilford Pres.
- Cüceloğlu, D. (1996). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dollard, J; Doob, L; Miller, N; Mowrer, O.H., & Sears,R. (1998). **Frustration and Aggression**. Florence, KY: Routledge.
- Demirhan, M. (2002). **Kendini Açma Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi**. Anadolu Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi . Eskişehir.
- DeMulder, E. K. Denham, S. Schmidt, M. & Mitchell Jennifer (2000). Q-Sort Assessment of Attachment Security during the Preschool Years: Links from Home to School. **Developmental Psychology**, 36(2); 274-282.
- Deptula, D.R & Cohen,R. (2004). Aggressive, Rejected, and Delinquent Children and Adolescents: A Comparison of Their Friendships. **Aggression and Violent Behavior**, 9; 75–104.
- Dizman,H.(2003). **Anne ve Babasıyla Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi**. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dizman, H & Gürsoy, F. (2004). Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2(27);7-17.

- Dowd, E.T., (2004). **Bilişsel-Gelişimsel Terapide Hipnozun Kullanımı (Bilişsel Terapi ve Uygulamaları, Leahy, R.L.)** İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Edens, J. F. (1999). Aggressive Children's Self-Systems and the Quality Of Their Relationships with Significant Others. **Aggression and Violent Behavior, 4 (2)**; 151–177.
- Erdem, İ.R., (2002). ATipik Özellikler Gösteren Depresif Bozukluk ve Majör Depresif Bozuklukta **Kişilerarası Şemaların ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi**. İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Ersoy, Ş.(2001). **Çocuk Yuvasında Kalanlarla Ailesiyle Yaşayan Dokuz Onbir Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi**. Ankara Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Erözkan, A. (2004) Üniversite Öğrencilerinin Kişilerarası Duyarlılıkları İle Reddedilme Duyarlılıklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 5 (2)**; 85-98.
- Erten, Y. (1999). **Yalnızlık-Yaşlılık**. Yayınlanmamış Makale.
- Etzion-Carasso, A. & Oppenheim, D. (2000). Open Mother-pre-Schooler Communication: Relation with Early Secure Attachment. **Attachment & Human Development, 2(3)**; 347-370.
- Felsten, G. & Hill, V. (1999). Aggression Questionnaire Hostility Scale Predicts Anger in Response to Mistreatment. **Behavior Research and Therapy, 37**; 87-97.
- Ferris, C. F., & Grisso, T. (1996). Understanding Aggressive Behavior in Children. **Annals of the New York Academy of Sciences, 794**;426–794

- Fontaine, R.G. (2005). Applying Systems Principles to Models of Social Information Processing and Aggressive Behavior in Youth. **Aggression and Violent Behavior, 11**; 64-76.
- Freedman, M. B.; Leary, T. F.; Ossorio, A. G.; Coffey, H. S.(1951). The Interpersonal Dimension of Personality. **Journal of Personality, 20(2)**;143, 19.
- Freedman , J.L. , Sears , D.O. & Carlsmith , J.M. (1998). **Sosyal Psikoloji**. (Çeviren : Ali Dönmez). Ankara: İmge Yayınları.
- Fromm,E. (1993). **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri**. 2. Baskı. İstanbul: Payel Yayınları.
- Furman, Simon, Shaffer, Bouchey, (2002). Adolescents' Working Models and Styles for Relationships with Parents, Friends and Romantic Partners. **Child Development, 73(1)**; 242–255.
- Gander, M.J. & Gardiner, H.W (1995). **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**. (Yayına Haz: Bekir Onur). 2. Baskı. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Geçtan, E. (1999). **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (1999). **Psikanaliz ve Sonrası**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gehlbach, L.A.N. (2000). **The Relation between Emotional State, Social Cognition, and Aggression in Boys**. Unpublished Doctoral Dissertation. Southern Illinois University.
- Genius, M. L. (1995). Long –Term Consequences of Childhood Attachment: Implication for Counseling Adolescents. **Journal for the Advancement of Counseling, 17**.

- Giant, C.L & Vartanian, L.R. (2003). Experiences with Parental Aggression during Childhood and Self-Concept in Adulthood: The Importance of subjective Perception. **Journal of Family Violence**, **18(6)**; 361.
- Greydanus, D. E., Pratt, H. D., Greydanus, S. E., & Hoffman, A. D. (1992). Corporal punishment in schools: A position paper of the Society for Adolescent Medicine. **Journal of Adolescent Health**, **13**; 240–246.
- Griffin, D. & Bartholomew, K. (1994). Models of Self and Others: Fundamental Dimension Underlying Measures of Adult Attachment. **Journal of Personality and Social Psychology**, **67(3)**; 430-445.
- Gümüş, T., (2000),**Kendini Kabul Düzeyleri Farklı Genel Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Saldırganlık Düzeyleri**. Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Güngörmüş, O. (1986). **Baba Yoksunluğunun Benlik Kavramına Etkisi ve Babasız Öğrencilerin Problemlerinin Hangi Alanlarda Yoğunlaştığının Saptanması**. İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gürsoy, F. (2002). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi**, **1(6-7)**; 7-15
- Halas, E. S., Reynolds, G. M., & Sandstead, H. H. (1977). Intra-Uterine Nutrition and Its Effects on Aggression. **Physiology & Behavior**, **19**; 653–661.
- Hamilton,C.E. (2000). Continuity and Discontinuity of Attachment from Infancy through Adolescence. **Child Development**, **71**; 690–694.
- Harvey, M & Byrd, M.. (2000). Relationships between Adolescents' Attachment Styles and Family Functioning. **Adolescence**, **35(138)**; 345,12.

- Hatunoğlu, A., (1994), **Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arası İlişkiler**. Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Hazan, C.; & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. **Journal of Personality and Social Psychology**, **52**; 511-524.
- Hazan, C.; & Shaver, P. (1990). Love and Work: An Attachment-Theoretical Perspective. **Journal of Personality and Social Psychology**, **52(3)**; 511-524.
- Heally, J.M., (1997). **Çocuğunuzun Gelişen Aklı: Doğumdan Ergenliğe Öğrenme ve Beyin Gelişimi**. (Çev:Ayşe Bilge Dicleli). Enka Okulları . İstanbul.
- Hickey, B.B. (2001). **The Self- Schematic Processing Of Adolescents Diagnosed with Depressive Disorders**. Unpublished Doctoral Dissertation. Texas University, Austin.
- Horowitz, L. M. (1996). The Study of Interpersonal Problems: A Leary Legacy. **Journal of Personality Assessment**, **66(2)**; 283-300.
- Horowitz, L. M. (1979). On the Cognitive Structure of Interpersonal Problems Treated in Psychotherapy. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, **47**; 5–15.
- Horowitz, L.M., Rosenberg, S.E., & Bartholomew, K. (1993). Interpersonal Problems, Attachment Styles, and Outcome in Brief Dynamic Psychotherapy. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, **56**; 885-892.
- Hortaçsu, N. (2003). **İnsan İlişkileri**. 3. Baskı. İstanbul: İmge Yayımevi.
- Hortaçsu, N. (2003). **Çocuklukta İlişkiler**. 3. Baskı. İstanbul: İmge Yayımevi.
- Huesmann, L. R.(1987).An Information Processing Model for the Development of Aggression. **Aggressive Behavior**, **14**; 13-24.

- James, I. A.; Southam, L.; Blackburn, I.M. (2004). Schemas Revisited. **Clinical Psychology and Psychotherapy**, **11**, 369–377.
- Jarvinen, L.K. (2001). Aggressive Behavior. And Social Problem- Solving Strategies: A Review of the Findings of a Seven-Year Follow-up from Childhood to Late Adolescence. **Criminal Behaviour and Mental Health**, **11**, 236-250.
- İmamoğlu, (2003). **Öğretmen Adaylarının Öfke ve Öfke İfade Tarzları ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1985). **Aile İçinde Etkileşim ve Bir Aile Değişim Modeli**. Türkiye Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.
- Kalehzan, B. M. (1993). **The Relationship between Adult Attachment Style, Interpersonal Problems, and the Manifestation of Symptoms in Clinical Depression**. Unpublished Doctoral Dissertation, Pacific Graduate School of Psychology, United States, California.
- Karahan, T. F.& Sardoğan, M,E. (1994) **Psikolojik Danışma Kuramları**. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Karasar, N. (1999). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. 5. Basım Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Anlara.
- Karataş,B.Z.(2005). Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. **Çağdaş Eğitim Dergisi**, **30(317)**; 30-39.
- Kayaoğlu, A. (2004) Futbolda Seyirci Şiddeti: Sosyal Psikolojinin Katkıları ve Sınırlılıkları. **Türk Psikoloji Yazıları**, **7(13)**; 79–101.
- Keskingöz, B., (2002). **Üniversite Öğrencileri İle Anoreksia Nevroza Tanısı Alan ve Almayan Bireylerde Bağlanma Biçimleri, Kişilerarası Şemalar ve Yeme**

Örüntüleri Arasındaki İlişkiler. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Kiesler, D. J. (1983). The 1982 Interpersonal Circle: A Taxonomy for Complementarity in Human Transactions. **Psychological Review**, **90**; 185–214.

Kiesler, (1996). From Communications to Interpersonal Theory: A Personal Odyssey. **Journal of Personality Assessment**, **66(2)**; 267-282.

Knight, T.A. (1991). **Client Role Preferences, Complementarity and Attraction in the Initial Psychotherapy Session.** Unpublished Doctoral Dissertation.

Kobak, R. R; & Sceery, A. (1988). Attachment in Late Adolescence: Working Models, Affect Regulation, and Representations of Self and Others. **Child Development**, **59**; 135-146.

Kobak, R.R, & Hazan,C. (1991). Attachment in Marriage: Effect of Security and Accuracy of Working Model. **Journal of Personality and Social Psychology**, **60(6)**; 861-869.

Koçak, A.A. (2004). **Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu.** İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.

Konyalıoğlu, P., (2002), **Üniversite Öğrencilerinin Duygusal İlişki Bağlanma Tarzları İle Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.** Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Korkmaz, B. (2000). **Pediatric Davranış Nörolojisi.** İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4267. İstanbul.

Korkut, F. (2002). İfade Edici Saldırganlık Ölçeğinin (ISÖ) Türkçe'ye Uyarlanması Üzerine Bir Ön Çalışma. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, **2 (23)**

- Köknel, Ö.(1999). **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köksal, F. (1991). **Denetim Odağı İle Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkiler**. Atatürk Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum.
- Ksoff, M. B. (2001). **Interpersonal Subtypes of Generalized Anxiety Disorders: Derivation and Differentiation in Patterns of Adult Attachment and Psychiatric Comorbidity**. Unpublished Doctoral Dissertation. Pennsylvania State University. Pennsylvania.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). **Ergenlik Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kutlu, F. (1998). **Can Aggressive Children Be Taught to Understand Intentions of Others**Yüksek Lisans. ODTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Laforge, R & Suczek, R. F. (1955). The Interpersonal Dimension of Personality: III. An Interpersonal Check List. **Journal of Personality**, **24(1)**; 94, 19.
- LaForge, R; Leary, T. F.; Naboisek, H.; Coffey, H. S.; Freedman, M. (1954). The Interpersonal Dimension of Personality: II. An Objective Study of Repression. **Journal of Personality**, **23(2)**; 129, 25.
- Lambert, S.F. & Cashwell, C.S (2004). Preteens Talking to Parents: Perceived Communication and School-Based Aggression. **Family Journal**, **12(2)**; 122.
- Lancelot, C.J. (1995). **The Role of Interpersonal Complementarity and Gender in Attraction as Measured by Verbal and Nonverbal Behavior in Same Sex Dyads**. Unpublished Doctoral Dissertation. Emory University.
- Laviguer, S. Tremblay. J.F, Saucier. Trembay.R.(1995). Interactional Processes in Families with Disruptive Boys. Patterns of Direct and Direct İnfluence. **Journal of Abnormal Child Psychology**, **23(3)**.

- Levy, K.N; Blatt, S.J; Shaver, P.R. (1998). Attachment Styles and Parental Representation. **Journal of Personality and Social Psychology, 74;** 407-419.
- Lochman, J.E & Dunn, S.E. (1993). An Intervention and Consultation Model from a Social Cognitive Perspective: A Description of the Anger Coping Program. **School Psychology Review, 22(3).**
- Locke, (2000). Circumplex Scales of Interpersonal Values: Reliability, Validity and Applicability to Interpersonal Problems and Personality Disorders. **Journal of Personality Assessment, 55(3&4);** 521–536.
- Loeber, R & Hay, D (1997). Key Issues in the Development of Aggression and Violence from Childhood to Early Adulthood.**Annual Review Psychology, 14;** 371-410.
- Lopez, V. A., & Emmer, E. T. (2002). Influences of Beliefs and Values on Male Adolescents' Decision to Commit Violent Offenses. **Psychology of Men & Masculinity, 3;** 28–40.
- Lorr, Maurice (1996) The Interpersonal Circle as a Heuristic Model For Interpersonal Research. **Journal of Personality Assessment, 66(2);** 234-239
- Lounds, J.J. & Diğerleri, (2005). Adolescent Parenting and Attachment During Infancy and Early Childhood. **Parenting Science and Practice, 5(1);** 91-118.
- Lui, J.H. (2004). Concept Analysis Aggression. **Issues in Mental Health Nursing, 25;** 693-714.
- Lui, J.H. (2004). Childhood Externalizing Behavior: Theory and Implications. **Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing; Jul-Sep 17, (3).**

- Mahalik, J.R. (2000). Gender Role Conflict in Men as a Predictor of Self-Ratings of Behavior on the Interpersonal Circle. **Journal of Social and Clinical Psychology, 19(2)**; 276, 17.
- Main, M.; Kaplan, N.; ve Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation. **Monographs of the Society for Research in Child Development, 50, 1-2 (209)**; 66-104.
- Markus, H.J.R. (1975). **Self Schemas, Behavioral Inference, and The Processing of Social Information**. Unpublished Doctoral Dissertation, Michigan University. United States. United States, Michigan.
- Markus, H. J.R. & Wurf, E. (1987). The Dynamic Self-Concept: A Social Psychological Perspective. **Annual Reviewed Psychology, 38**; 299-337.
- Markus, H. J.R. (1983). Self-Knowledge: An Expanded View. **Journal of Personality, 51(3)**, 552-565.
- Markus, H. (1977). Self Schemata and Processing Information about the Self. **Journal of Personality and Social Psychology, 35**; 63-78.
- Markus, H., & Sentis, K. (1982). The Self in Social Information Processing. In J. Suls (Ed.), **Social Psychological Perspectives on the Self** (pp. 41-70). Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Markus, R.F & Kramer, C. (2001). Reactive and Proactive Aggression: Attachment and Social Competence Predictors. **Journal of Genetic Psychology, 162(3)**.
- Mazefsky, A.C & Farrell, D.A. (2005). The Role of Violence, Peer Provocation, Family Support, and Parenting Practices in the Aggressive Behavior of Rural Adolescent. **Journal of Child and Family Studies, 14(1)**; 71-85.

- McClellan, C. L ; Heaton, T.B; Forste, R; Barber, B.K. (2004) Familial Impacts on Adolescent Aggression and Depression in Colombia. **Marriage & Family Review, 36(1/2); 91.**
- Merrill, L.L. & Diğerleri, (2005). Predicting Adult Risk of Child Physical Abuse from Childhood Exposure to Violence: Can Interpersonal Schemata Explain the Association. **Journal of Social and Clinical Psychology, 24(7); 981-1002.**
- Morgan, C. (1998). **Psikolojiye Giriş.** (Yayın Sorumlusu: Sirel Karakaş ve Diğerleri). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları. Yayın No: 1.
- Morris, C.G. (2002). **Psikolojiyi Anlamak.** (Çev: Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. No: 23.
- Mickelson, K.D; Kessler, R.C; Shaver, P.R. (1997). Adult Attachment in a Nationally Representative Sample. **Journal of Personality and Social Psychology, 73; 1092-1106.**
- Natinsky, M.B. (2004). **Gender Differences in the Relationship between Self- Schema and Interpersonal Schema in Adolescent Depression.** Unpublished Doctoral Dissertation. Texas University, Austin.
- Nelson – Jones Richard (1982). **Danışma Psikolojisi Kuramları.** (Editör: Füsün Akkoyun).
- O’Koon, J. (1997). Attachment to Parent and Peers in Late Adolescence and Their Relationship with Self-Image. **Adolescence, 32; 471-82.**
- Pakaslahti, (2000). Children’s and Adolescents’ Aggressive Behavior In Context: The Development and Application of Aggressive Problem-Solving Strategies. **Aggression and Violent Behavior, 5(5); 467–490.**

- Öğülmüş, S. (2001). **Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Palmer, J, ve Thakordas, V, (2003). Relationship Between Bullying and Scores on the Buss-Perry Aggression Questionnaire Among Imprisoned Male Offenders. **Aggressive Behavior, 31**; 56-66.
- Perry, B.D. (1996). Bonding and Attachment in Maltreated Children: Consequence of Emotional Neglect in Childhood. **Maltreated Children: Experience, Brain Development the Next Generations**. New-York: W.W. Norton & Company.
- Riskind, J.H.,(2004). Dowd, E.T., (2004). Gelişimsel Anksiyete Bozukluğu. (Bilişsel Terapi ve Uygulamaları , Leahy, R.L.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Robertis, M. T. & Litrownik, A (2004). The Experience of Foster Care: Relationship Between Foster Parent Disciplinary Approaches and Aggression in a Sample of Young Foster Children. **Child Maltreatment, 9(1)**; 92.
- Rosen, G. M., Deinard, A. S., Schwartz, S., Smith, C., StepheSnson, B., & Grabenstein, B. (1985). Iron Deficiency among Incarcerated Juvenile Delinquents. **Journal of Adolescent Health Care, 6**; 419–423.
- Ruth, K. L. (1996). Attachment Relationships Among Children With Aggressive Behavior Problems: The Role of Disorganized Early Attachment Patterns. **Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64(1)**;64-73.
- Ryan, M. J.(2001). **Examination of the Relation between Interpersonal Complementarity and the Working Alliance within the Context of Brief Psychotherapy**. Unpublished Doctoral Dissertation. Illinois University.
- Safran, J.D. (1990). Towards a Refinement of Cognitive Therapy in Light of Interpersonal Theory: I. Theory. **Clinical Psychology Review, 10**; 87-105.

- Safran, J.D., & Segal, Z.V. (1990). **Interpersonal Process in Cognitive Therapy**. NewYork: Basic Books.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Lagerspetz, K. (2000) Aggression and Sociometric Status Among Peers: Do Gender and Type Of Aggression Matter? **Scandinavian Journal Of Psychology, 41**.
- Sato, T. (1999). **Sociotropy-Autonomy and Interpersonal Schemas: An Interpersonal Model Predicting Affect**. Unpublished Doctoral Dissertation. York University, North York, Ontario.
- Savaşır, I., & Batur, S. (2003). **Depresyonun Bilişsel-Davranışçı Tedavisi**. (Bilişsel-Davranışçı Terapiler. Edt: Işık Savaşır, Gonca Soygüt, Elif Kabakçı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. 3. Baskı. No:7.
- Schultz, D & Schultz S,E.(2001). **Modern Psikoloji Tarihi**. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Shanon, J., ve Guerney, B.Jr. (1973). Interpersonal Effect of Interpersonal Behavior. **Journal of Personality and Social Psychology, 26**; 142-150.
- Shaver, P.R., ve Brennan, K.A. (1992). Attachment Style, and “The Big Five” Personality Traits: Their Connections with Each of Other and with Romantic Relationship Outcomes: **Personality and Social Psychology Bulletin, 22**; 582-597.
- Shaver & Mikulincer, (2002). Dialogue on Adult Attachment: Diversity and Integration. **Attachment & Human Development, 4(2)**; 243–257.
- Shiff, R. S. (1990). **The Effect of Interpersonal Complementarity on Anxiety Level and Performance Of Dyads on a Decision Making Task and A Jigsaw Puzzle**. Unpublished Doctoral Dissertation. Emory University.
- Simpson , J.A.(1990). Influence of Attachment Styles on Romantic Relationships. **Journal of Personality and Social Psychology, 59**; 971-980.

- Smith, T.W, Glazer, K, Ruiz, J.M. Gallo, L.C. (2004). Hostility, Anger, Aggressiveness and Coronary Heart Disease: An Interpersonal Perspective on Personality, Emotion and Health. **Journal of Personality**, **72(6)**; 1217-1270.
- Soygüt, G. (2003). **Bilişsel Tedavide Kişilerarası Süreçler: Kişilerarası Şemalar, Terapötik İttifak ve Terapötik İttifakta Bozulma.** (Bilişsel-Davranışçı Terapiler. Edt: Işık Savaşır, Gonca Soygüt, Elif Kabakçı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. 3. Baskı. No:7.
- Soygüt, G. (2004). Bir Düzeltici Bağlanma İlişkisi Olarak Psikoterapi: Psikoterapi Süreçlerinde Bağlanma ve Terapötik İttifak. **Türk Psikoloji Yazıları**, **7(13)**; 63-77.
- Stopa, L.;& Waters, A. (2005). The Effect of Mood on Responses to the Young Schema Questionnaire: Short form. **Theory, Research and Practice**, **78**; 45–57.
- Sullivan, H. S. (1953). **The Interpersonal Theory of Psychiatry.** New York: Norton.
- Suris, A, Lind, L, Emmett, G, Borman, P.D, Kashner M, Barratt, E. S. (2004). Measures Of Aggressive Behaviour: Overview Of Clinical And Research Instruments. **Aggression And Violent Behavior**, **9**;165–227.
- Sutton & Diğerleri, (1999). Pathways to Aggression in Young, Highly Stressed Urban Children. **Child Study Journal**, **29(1)**.
- Sümer, N & Güngör, D. (1999). Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örneklemini Üzerindeki Psikometrik Değerlendirmesi ve Kültürlerarası Bir Karşılaştırma. **Türk Psikoloji Dergisi**, **14(43)**; 71-106.
- Şahin, H. (2004). Saldırganlık Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması. **S. D. Ü Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, **5,(7)**; 180-190.

Şahin, N.H.,(2003). **Kişilik Bozukluklarında Bilişsel-Davranışçı Terapiler.** (Bilişsel-Davranışçı Terapiler. Edt: Işık Savaşır, Gonca Soygüt, Elif Kabakçı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. 3. Baskı. No:7.

Şenel, F.,(2003). Beynin Gizemi. **Bilim ve Teknik Dergisi. Yeni Ufuklara Eki.** Ankara.

Tracey, T.J. ve Schneider, P.L. (1995). An Evaluation of the Circular Structure of the Checklist of Interpersonal Transaction and the Checklist of Psychotherapy. **Journal of Counseling Psychology, 42;** 496-507.

Türkkan, Ş. (2004). **İstanbul İli 6. Sınıf Öğrencilerinde Ebeveyne Bağlanma ile Özgüven ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler.** Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tok, Y.,(2001). **Cinsiyet Rollerine İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri.** Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Tolan,Ö.Ç., (2002). **Üniversite Öğrencilerinde Kaygı Belirtileri ve Bağlanma Biçimleri ile Kişilerarası Şemalar Arasındaki İlişkiler.** Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Topçuoğlu, V. (2003). **Kişilerarası Psikanaliz ve Aile Terapisi.** Psikanaliz Yazıları. Çocuk ve Psikanaliz. Baharlık Kitap Dizisi:7. Ankara: Bağlam Yay.

Tuzgöl, M., (1998). **Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.** Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Uzamaz, F & Gürçay, S. (2004). Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Kişilerarası İlişki Düzeylerine Etkisi. **Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(28);** 29-36.

- Van Denburg, T.F. ; Schmith, J.A.; & Kiesler, D.J. (2002). Interpersonal Assessment in Counseling and Psychotherapy. **Journal of Counseling & Development, 71**; 84-90.
- Van Denburg, T.F.& Kiesler, D.J. (2002). An Interpersonal Communication Perspective on Resistance in Psychotherapy. **Psychotherapy in Practice, 58(2)**; 195-205.
- Van Horn, M. (1996). **The Relationship of Interpersonal Perceptions and Depression to Evaluations of Supportive Interactions and Interpersonally-Oriented Coping Strategies**. Unpublished Doctoral Dissertation University of Denver. USA, Denver.
- Wagner, B.C. (1983). **Interpersonal Coplemantarity and Marital Adjustment**. Unpublished Doctoral Dissertation. Fuller Theological Seminary, School of Psychology. USA, California.
- Walker, S. & Richardson, D.R. (1998). Aggression Strategies Among Older Adults: Delivered But Not Seen. **Aggression and Violent Behavior, 3 (3)**; 287-294.
- Waters, E.; Wenfield, N.S.; ve Hamilton, C. E. (2000). The Stability of Attachment Security from Infancy to Adolescence and Adulthood: General Discussion. **Child Development, 71(3)**; 703-706.
- Waters, E.; Merrick, S.; Treboux, D.; Crowell, J.; Albersheim, L. (2000). Attachment Security in Infancy and Early Adulthood: A Twenty-Year Longitudinal Study. **Child Development, 71(3)**; 684-689.
- Waters, E & Digerleri, (2002). Bowlby's Secure Base Theory and the Social/ Personality Psychology of Attachment Styles: Work(s) in Progress. **Attachment & Human Development, 4(2)**; 230-242.
- Well, D & Miller, M.J. (1993). Adolescent Affective Aggression: An Intervention Model. **Adolescence, 28, (112)**; 24-34

- Wiggins, J. S., & Broughton, R. (1991). Geometric Taxonomy of Personality Scales. **European Journal of Personality, 5**; 343–365.
- Wiggins, J. S., & Holzmüller, A. (1978). Psychological Androgyny and Interpersonal Behavior. **Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46**; 40-52.
- Wiggins, J. S., & Holzmüller, A. (1978). Further Evidence on Androgyny and Interpersonal Flexibility. **Journal of Research in Personality, 15**; 67-80.
- Winstok, Z. (2003), The Structure and Content of Verbal and Physical Aggression Among Israeli Youths. **Journal of Interpersonal Violence, 18(9)**; 975.
- Yanbastı, G. (1990) **Kişilik Kuramları**. İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları. No : 53.
- Yaughn, E. & Nowicki, S. Jr (1992). Close Relationships and Complementarity Interpersonal Styles among Men and Women. **Journal Social Psychology, 139(4)**; 473-478.
- Ziv, Y.; Oppenheim, D; Schwartz, S.A. (2004). Social Information Processing in Middle Childhood: Relation to Infant-Mother Attachment. **Attachment & Human Development, 6**; 327-348.

EKLER

Ek I: Kişisel Bilgi Formu

Ek II: Saldırganlık Ölçeği

Ek III: İlişki Ölçekleri Anketi

Ek IV: Kişilerarası Şema Ölçeği

EK I: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Arkadaşlar,

Bu çalışma, sizlerin bazı genel özelliklerinizi ortaya koymak ve böylece sizleri daha yakından tanımak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyun ve seçeneklerden kendi durumunuza en uygun olanı cevaplandırınız veya yanındaki parantez içine bir çarpı (X) işareti koyunuz. Anket ve envanterlere vereceğiniz içten ve doğru cevaplar, bu araştırmaya önemli katkılar sağlayacaktır. Cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece bu araştırma için kullanılacaktır.

Lütfen cevaplanmamış soru bırakmayın. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Araştırma Görevlisi
Hilal ÇELİK

Bölümünüz:

Cinsiyetiniz:

Yaşınız:

Anne babanızın beraberlik durumu: Birlikte () Ayrı ()

Annenizin eğitim durumu: Okur-yazar değil ()
İlkokul ()
Ortaokul ()
Lise ()
Üniversite ve üstü ()

Babanızın eğitim durumu: Okur-yazar değil ()
İlkokul ()
Ortaokul ()
Lise ()
Üniversite ve üstü ()

EK II: SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

	KARAKTERİNİZE EN UYGUN YANITI (X) ŞEKLİNDE İŞARETLEYİNİZ	Hiç Uygun Değil	Çok Az Uygun	Biraz Uygun	Çok Uygun	Tam Uygun
1	Arkadaşlarım çok münakaşacı olduğumu söylerler					
2	Şans hep başkalarına gülüyor, onlardan yana oluyor					
3	Birden parlarım ama çabuk sakinleşirim					
4	Kendimi sık sık diğer insanlarla tartışırken bulurum					
5	Bazen hayatın bana adaletli davranmadığını düşünürüm					
6	İnsanlarla aynı fikirde olmazsam, onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7	Bazen ortada hiçbir neden yokken parlarım					
8	Kız ya da erkek birisi beni kıskırtırsa ona vurabilirim					
9	Bazen niye bu kadar katı olduğumu merak ediyorum					
10	Tanıdığım insanları tehdit ettiğim olmuştur					
11	Biri çok üzerime geldiğinde, sıkıştırdığında ona vurabilirim					
12	Öfkemi kontrol etmekte çok zorluk çekerim					
13	Eğer çok kızarsam o kişiyi yaptığı işleri berbat edebilirim					
14	Kapıyı arkadan gelenin yüzüne çarpacak kadar çıldırabilirim					
15	İnsanlar bana patronluk tasladıklarında, onların inadına işi ağırdan alırım					
16	İnsanlar bana nazik davrandıklarında ne isteyeceklerini merak ederim					
17	Her şeyi dağıtacak kadar çılgınlaşabilirim					
18	Bazen sevmediklerim hakkında dedikodu yayar, onlara çamur atarım					
19	Ben sakin biriyim.					
20	İnsanlar beni kızdırlarsa, onlara gerçek düşüncelerimi söyleyebilirim.					
21	Bazen insanların arkamdan bana güldüklerini hissederim					
22	İstediğimi elde edemediğim zaman, kızgınlığımı gösteririm					
23	Bazen birine vurma isteğimi kontrol edemem					
24	Pek çok insandan daha sık kavga ederim					
25	Eğer biri bana vurursa bende ona vururum					
26	Arkadaşlarımla aynı fikirde olmadımda açıkça söylerim					
27	Haklarımı korumak için şiddete başvurmam gerekirse, hiç çekinmem					
28	Fazla dostça davranan yabancılara güvenmem					
29	Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissederim					
30	Beni gerçekten rahatsız edenlere susarak, ilgilenmeyerek tepki veririm					
31	Arkadaşlarımla arkamdan, benim hakkımda konuştuklarını bilirim					
32	Bazı arkadaşlarım, benim düşünmeden hareket ettiğimi düşünürler					
33	Bazen hiçbir şey düşünemeyecek kadar kıskanç olurum					
34	El şakası yapmaktan hoşlanırım					

EK III: İLİŞKİ ÖLÇEKLERİ ANKETİ

Aşağıda yakın duygusal ilişkilerinizde kendinizi nasıl hissettiğinize ilişkin çeşitli ifadeler yer almaktadır. Yakın duygusal ilişkilerden kastedilen; arkadaşlık, dostluk, romantik ilişkiler ve benzerleridir. Lütfen her bir ifadeyi bu tür ilişkilerinizi düşünerek okuyun ve her bir ifadenin sizi ne ölçüde **tanımladığını** aşağıdaki 7 aralıklı ölçek üzerinde değerlendirip, size en uygun sayının altındaki paranteze (X) işareti koyunuz.

1.....	2.....	3.....	4.....	5.....	6.....	7.....	
Beni Hiç Tanımlamıyor			Beni Kısmen Tanımlıyor			Beni Tamamıyla Tanımlıyor	
	1	2	3	4	5	6	7
1 <u>Başkalarına kolaylıkla güvenmem</u>	()	()	()	()	()	()	()
2 <u>Kendimi bağımsız hissetmem benim için çok önemli</u>	()	()	()	()	()	()	()
3 <u>Başkalarıyla kolaylıkla duygusal yakınlık kurarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
4 <u>Bir başka kişiyle tam anlamıyla kaynaşıp bütünleşmek isterim</u>	()	()	()	()	()	()	()
5 <u>Başkalarıyla çok yalınlaşırsam incitileceğimden korkuyorum</u>	()	()	()	()	()	()	()
6 <u>Başkalarıyla yakın duygusal ilişkilerim olmadığı sürece oldukça rahatım</u>	()	()	()	()	()	()	()
7 <u>İhtiyacım olduğunda yardıma koşacakları konusunda başkalarına her zaman güvenebileceğimden emin değilim</u>	()	()	()	()	()	()	()
8 <u>Başkalarıyla tam anlamıyla duygusal yakınlık kurmak isterim</u>	()	()	()	()	()	()	()
9 <u>Yalnız kalmaktan korkarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
10 <u>Başkalarına rahatlıkla güvenip bağlanabilirim</u>	()	()	()	()	()	()	()
11 <u>Çoğu zaman, romantik ilişki kurduğum insanların beni gerçekten sevmediği konusunda endişelenirim</u>	()	()	()	()	()	()	()
12 <u>Başkalarına tam anlamıyla güvenmekte zorlanırım</u>	()	()	()	()	()	()	()
13 <u>Başkalarının bana çok yaklaşması beni endişelendirir</u>	()	()	()	()	()	()	()
14 <u>Duygusal yönden yakın ilişkilerim olsun isterim</u>	()	()	()	()	()	()	()
15 <u>Başkalarının bana dayanıp bel bağlaması konusunda oldukça rahatımdır</u>	()	()	()	()	()	()	()
16 <u>Başkalarının bana benim onlara verdiğim kadar değer vermediğinden kaygılanırım</u>	()	()	()	()	()	()	()
17 <u>İhtiyacınız olduğunda hiç kimseyi yanınızda bulamazsınız</u>	()	()	()	()	()	()	()
18 <u>Başkalarıyla tam olarak kaynaşıp bütünleşme arzumu bazen onları ürkütüp benden uzaklaştırıyor</u>	()	()	()	()	()	()	()
19 <u>Kendi kendime yettiğimi hissetmem benim için çok önemli</u>	()	()	()	()	()	()	()
20 <u>Birisi bana çok fazla yaklaştığında rahatsızlık duyarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
21 <u>Romantik ilişkide olduğum insanların benimle kalmak istemeyeceklerimden korkarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
22 <u>Başkalarının bana bağlanmamalarını tercih ederim</u>	()	()	()	()	()	()	()
23 <u>Terk edilmekten korkarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
24 <u>Başkalarıyla yakın olmak beni rahatsız eder</u>	()	()	()	()	()	()	()
25 <u>Başkalarının bana, benim istediğim kadar yakınlaşmakta gönülsüz olduklarını düşünüyorum</u>	()	()	()	()	()	()	()
26 <u>Başkalarına bağlanmamayı tercih ederim</u>	()	()	()	()	()	()	()
27 <u>İhtiyacım olduğunda insanları yanımda bulacağımı biliyorum</u>	()	()	()	()	()	()	()
28 <u>Başkaları beni kabul etmeyecekler diye korkarım</u>	()	()	()	()	()	()	()
29 <u>Romantik ilişkide olduğum insanlar, genellikle onlarla, benim kendimi rahat hissetmediğimden daha yakın olmamı isterler</u>	()	()	()	()	()	()	()
30 <u>Başkalarıyla yakınlaşmayı nispeten kolay bulurum</u>	()	()	()	()	()	()	()

EK IV: KİŞİLERARASI ŞEMA ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA

Bu anket, bireylerin belirli bir biçimde davrandıkları zaman karşlarındaki kişilerden ne gibi tepkiler aldıklarını değerlendirmek için düzenlenmiştir. Sizden aşağıda yer alan her bir durumda bulunduğunuzu hayal etmenizi ve karşınızdaki kişinin böyle bir durumda nasıl tepkide bulunacağını bildirmenizi istiyoruz. Her sayfanın başında olası tepkilerin bir listesi bulunmaktadır. Lütfen bu listeye bakarak, her bir durum için karşınızdaki kişinin o duruma vereceği tepkiler arasında sizin **TAHMINİZE EN YAKIN GELEN** tepkiyi gösteren harfi daire içine alınız. (Her bir tepki iki ya da daha fazla tanımlama içermektedir: tepkilerini değerlendirdiğiniz kişinin bu tanımlamaların HEPSİNE birden uyması gerekli değildir. Örneğin; bu kişi “güvenini kaybetmiş” olabilir ama “gücenmemiş” olmayabilir. Böyle bir durumda siz yine de yanıtınızı B tepkisi olarak verebilirsiniz).

Daha sonra, işaretlediğiniz tepkinin sizin açınızdan İSTENİRLİK derecesini (1..2..3..4..5..6..7) şeklinde düzenlenmiş ölçek üzerinde gösteriniz. Bunun için aşağıda belirtilen hoşnutluk derecesine göre uygun rakamı daire içine alınız.

Bu tepki;

hiç hoşuma gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
--------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Eğer karşınızdaki kişinin bu tepkisi karşısında, kendinizi çok iyi hissederseniz (7), orta düzeyde iyi hissederseniz (6), biraz iyi hissederseniz (5) rakamını daire içine alınız. Eğer bu tepki karşısında kendinizi çok mutsuz hissederseniz; (1), orta düzeyde mutsuz hissederseniz (2), biraz mutsuz hissederseniz (3) rakamını yuvarlak içine alınız. Eğer bu tepki karşısında kendiniz tamamen nötr hissediyorsanız ölçeğin ortasında yer alan (4) rakamının yuvarlak içine alınız.

Bu ankette kendinizi aşağıdaki durumlarda annenizle birlikte hayal etmeniz istenmektedir. Annenizi hatırlamakta güçlük çekiyorsanız (ölüm, ayrı yaşamak, v.b. nedenlerle) sizin anneniz olarak gördüğünüz bir kişinin (üvey anne, hala, teyze, büyükanne, sizi himayesine almış kişiler) tepkisini düşünerek değerlendirme yapınız.

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
- B. Güvenini kaybeder ya da gücendir.
- C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
- D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
- E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
- F. Bana saygı gösterir ya da bana gücendir.
- G. Yakın yada dostça davranır
- H. İlgî gösterir yada düşüncüklerini açıkça söyler

Aşağıdaki durumlarda ANNENİZLE birlikte olduğunuzu düşünerek her bir durum için yukarıdaki tepkiler arasında sizin beklentinize en yakın gelen tepkinin sizin beklentinize en yakın gelen tepkinin başındaki harfi daire içine alınız. Daha sonra, işaretlediğiniz tepkinin sizin açınızdan İSTENİRLİK derecesini (1..2..3..4..5..6..7) şeklinde düzenlenmiş ölçek üzerinde gösteriniz.

- 1) *Önemli bir konuda annenizle birlikte karar verme aşamasındasınız. Bu konuda daha bilgili ve yeterli olduğunuz için kararı siz yönlendirmek istiyorsunuz*

▪ Annemiz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 2) *Annemize kızdığınızı ve onunla tartışmak istediğinizi farz edin*

▪ Annemiz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 3) *Kendinizi güçsüz ve pasif hissettiğinizi ve annenizden meseleye el koymasını istediğiniz bir durum düşünün*

▪ Annemiz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 4) *Annemize karşı samimi davrandığınızı ve ona yardımcı olduğunuzu düşünün.*

▪ Annemiz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
 B. Güvenini kaybeder ya da gücendir.
 C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
 D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
 E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
 F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
 G. Yakın ya da dostça davranır
 H. İlgi gösterir ya da düşündüklerini açıkça söyler

5) Annenizle bir oyun oynadığınızı (tavla,iskambil, satranç, v.b), bir iddiaya (lades, v.b.) girdiğinizi düşünün. Siz onu yenip oyunu kazanmak için çok çaba gösteriyorsunuz.

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

6) Düşüncelerinize aşırı derecede daldığınız için kendinizi annenizden uzaklaşmış bir biçimde hayal edin

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

7) Kendinizi isteksiz, kapıp koyuvermiş hissettiğiniz ve annenizin yaptığı her şeye itirazsız uyacağınız bir durum düşünün.

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

8) Annenizle onunla ilgilendiğinizi ve ona önem verdiğinizi belli ettiğinizi düşünün

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

9) Annenizi sizden hiç beklemediği bir biçimde hayal kırıklığına uğrattığınızı bir durum düşünün

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

10) Annenizle birlikte olduğunuz ama onunla konuşmayı istemediğiniz bir ruh halinde bulunduğunuzu farz edin

▪ Anneniz buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
 B. Güvenini kaybeder ya da gücenir.
 C. Sabırsızlık gösterir ya da kavgacı çıkarır.
 D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
 E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
 F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
 G. Yakın yada dostça davranır
 H. İlgi gösterir yada düşüncelerini açıkça söyler
 İ.

6) *Düşüncelerinize aşırı derecede daldığınız için kendinizi babanızdan uzaklaşmış bir biçimde hayal edin*

▪ Babanız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

7) *Kendinizi isteksiz, kapıp koyuvermiş hissettiğiniz ve babanızın yaptığı her şeye itirazsız uyacağınız bir durum düşünün.*

▪ Babanız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

8) *Babanızla onunla ilgilendiğinizi ve ona önem verdiğinizi belli ettiğinizi düşünün*

▪ Babanız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

9) *Babanız sizden hiç beklemediği bir biçimde hayal kırıklığına uğrattığınız bir durum düşünün.*

▪ Babanızın buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

10) *Babanızla birlikte olduğunuz ama onunla konuşmayı istemediğiniz bir ruh halinde bulunduğunuzu farz edin.*

▪ Babanız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

11) *Sizin için önemli bir konuda babanıza güvenip açıldığınızı düşünün*

▪ Babanız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

▪ **Bu tepki;**

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

" Bu ankette kendinizi aşağıdaki durumlarda ARKADAŞINIZLA birlikte hayal etmeniz istenmektedir. Arkadaş için size en yakın kişinin: eşinizin, nişanlınızın, sevgilinizin ya da en yakın dostunuzun (sizinle en yakın ilişkiye giren kişi kimse) tepkisini düşünerek değerlendirme yapınız.

Lütfen arkadaşız hakkında istenilen bilgileri doldurunuz

Arkadaşınızla yakınlığınız: Eş (), Nişanlı (), Sevgili (), Yakın arkadaş ()

Arkadaşınızın cinsiyeti: K (), E ()

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
- B. Güvenini kaybeder ya da gücenir.
- C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
- D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
- E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
- F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
- G. Yakın yada dostça davranır
- H. İlgı gösterir yada düşündüklerini açıkça söyler

Aşağıdaki durumlarda ARKADAŞINIZLA birlikte olduğunuzu düşünerek her bir durum için yukarıdaki tepkiler arasında sizin beklentinize en yakın gelen tepkinin sizin beklentinize en yakın gelen tepkinin başındaki harfi daire içine alınız. Daha sonra, işaretlediğiniz tepkinin sizin açınızdan İSTENİRLİK derecesini (1..2..3..4..5..6..7) şeklinde düzenlenmiş ölçek üzerinde gösteriniz.

- 1) *Önemli bir konuda arkadaşınızla birlikte karar verme aşamasındasınız. Bu konuda daha bilgili ve yeterli olduğunuz için kararı siz yönlendirmek istiyorsunuz*

▪ Arkadaşınızın buna nasıl tepki gösterir? _____ A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 2) *Arkadaşınıza kızdığınızı ve onunla tartışmak istediğinizi farz edin*

▪ Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? _____ A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 3) *Kendinizi güçsüz ve pasif hissettiğinizi ve arkadaşınızdan meseleye el koymasını istediğiniz bir durum düşünün*

▪ Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? _____ A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- 4) *Arkadaşınıza karşı samimi davrandığınızı ve ona yardımcı olduğunuzu düşünün.*

▪ Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? _____ A B C D E F G H

▪ Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
 B. Güvenini kaybeder ya da gücünü.
 C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
 D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
 E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
 F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
 G. Yakın ya da dostça davranır
 H. İlgi gösterir ya da düşündüklerini açıkça söyler

5) Arkadaşınızla bir oyun oynadığınızı (tavla, iskambil, satranç, v.b.), bir iddiaya (lades, v.b.) girdiğinizi düşünün. Siz onu yenip oyunu kazanmak için çok çaba gösteriyorsunuz.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

6) Düşüncelerinize aşırı derecede daldığınız için kendinizi arkadaşınızdan uzaklaşmış bir biçimde hayal edin

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

7) Kendinizi isteksiz, kapıp koyuvermiş hissettiğiniz ve arkadaşınızın yaptığı her şeye itirazsız uyacağınız bir durum düşünün.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

8) Arkadaşınızla onunla ilgilendiğinizi ve ona önem verdiğinizi belli ettiğinizi düşünün

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

9) Arkadaşınız sizden hiç beklemediği bir biçimde hayal kırıklığına uğrattığınızı bir durum düşünün.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

10) Arkadaşınızla birlikte olduğunuz ama onunla konuşmayı istemediğiniz bir ruh halinde bulunduğunuzu farz edin.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

- A. Sorumluluğu üstlenir yada beni etkilemeye çalışır.
 B. Güvenini kaybeder ya da gücendir.
 C. Sabırsızlık gösterir ya da kavga çıkarır.
 D. Uzak durur ya da kayıtsız kalır.
 E. Bana katılır ya da itiraz etmez.
 F. Bana saygı gösterir ya da bana güvenir.
 G. Yakın yada dostça davranır
 H. İlgi gösterir yada düşüncüklerini açıkça söyler

11) Sizin için önemli bir konuda arkadaşınıza güvenip açıldığınızı düşünün

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

12) Arkadaşınıza karşı içinizden geldiği gibi, doğal davrandığınızı düşünün

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

13) Berbat bir gün geçirdiğinizi ve bütün dünyaya küstüğünüzü düşünün, hiç kimseye karşı sevgi ya da yakınlık hissetmiyorsunuz.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

14) Kendinize pek güvenmediğinizi ve sırtınızı arkadaşınıza dayamak istediğinizi düşünün

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

15) Arkadaşınıza karşı yakınlık ve sevgi gösterdiğinizi düşünün.

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

16) Daha önce hiç yapmadığınız bir işi tek başınıza, kendinize güvenerek yürüttüğünüzü ve arkadaşınıza, onun yardımına gerek duymadığınızı söylediğinizi düşünün

Arkadaşınız buna nasıl tepki gösterir? A B C D E F G H

Bu tepki;

hiç hoşum gitmez (1)	orta hoşuma gitmez (2)	biraz hoşuma gitmez (3)	nötr (4)	biraz hoşuma gider (5)	orta hoşuma gider (6)	çok hoşuma gider (7)
-------------------------------	---------------------------------	----------------------------------	-------------	---------------------------------	--------------------------------	-------------------------------